This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ARTES VERITAS SCIENTIA

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

TUEBOR

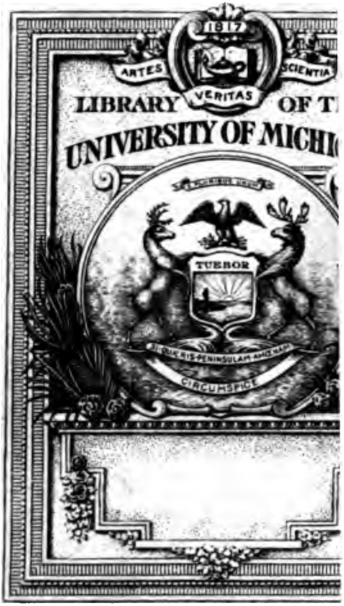
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM CIRCUMSPICE

THE GIFT OF

Chelsea Methodist Home

J Schneider

878
C7
1783
v.15-16

THE GIFT OF
Chelsea Methodist

t Home

M. TVLLII
CICERON
OPERA OMNI

TOMVS DECIMVS QVINT

Insunt
I Epistolae ad Atticum XV.
II Epistolae ad Quintum fr
III Epistolae Brutum lib.
IV De petitione consulatus
V Academicae quaestiones lib
VI De finibus bonorum et m

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA
QVAE SVPERSVNT
OMNIA

SECVNDVM OPTIMAS NOVISSIMASQVE EDITIONES.

VOLVMEN DEC. QVINTVM.

MANNHEMII,
Cura & Sumptibus Societatis literatae
MDCCLXXXV.

Chelsea Methodist
Home
4-2-45

M. TVLLII CICERONIS
EPISTOLARVM
AD
ATTICVM
LIBER XV.

CICERO ATTICO S.

1. O FACTVM male de Alexione! incredibile eſt, quanta me moleſtia affecerit, nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: Ad quem igitur te medicum conferes? Quid mihi jam medico? aut ſi opus eſt, tanta inopia eſt? amorem erga me, humanitatem, ſuavitatemque deſidero. Etiam illud; quid eſt, quod non pertimeſcendum ſit; cum hominem temperantem, ſummum medicum, tantus improviſo morbus oppreſſerit? Sed ad hæc omnia una conſolatio eſt, quod ea conditione nati ſumus, ut nihil, quod homini accidere poſſit, recuſare debeamus. De Antonio jam antea tibi ſcripſi, non eſſe eum a me conventum. Venit enim Miſenum, cum ego eſſem in Pompejano: inde ante profectus eſt, quam ego eum veniſſe cognovi. Sed caſu, cum lege-

rem tuas litteras, Hirtius erat apud m
Puteolano: ei legi; & egi. Primum
attinet, nihil mihi concedebat: deind
ſummam, arbitrum me ſtatuebat non n
hujus rei, ſed totius conſulatus ſui.
Antonio autem ſic agemus, ut perſpicia
in eo negotio nobis ſatisfecerit, totum
futurum ſuum. Dolabellam ſpero domi
Redeamus ad noſtros: de quibus tu bo
ſpem te ſignificas habere propter edicto
humanitatem. Ego autem perſpexi, cu
me XVII Kal. de Puteolano Neapolim,
ſæ conveniendi cauſa, proficiſceretur
tius, omnem ejus ſenſum. Seduxi enim
ad pacem ſum cohortatus. Non poterat
licet negare, ſe velle pacem; ſed non
nus ſe noſtrorum arma timere, quam A
nii: & tamen utrosque non ſine cauſa
ſidium habere; ſe autem utraque arma
tuere. Quid quæris? οὐδὲν ὑγιές. De Q.
tibi aſſentior: patri quidem certe gratiſſi
& belliſſimæ tuæ litteræ fuerunt. Cære
vero facile ſatisfeci, nec valde laborare
hi viſa eſt; &, ſi illa, ego certe non la
rarem. Iſtam vero, quam tibi moleſ
ſcribis eſſe, auditam a te eſſe omnino de
ror. Nam quod eam collaudavi apud a

coſ, audientibus tribus filiis ejus & filia, οὐ ταυτὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Quid eſt hoc? quid eſt autem, cur ego perſonatus ambulem? parumne fœda perſona eſt ipſius ſenectutis? Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas, ad me quoque ſcripſit; & fortaſſe faciam. Sed plane, quid velit, neſcio. Quid enim illi afferre conſilii poſſum, cum ipſe egeam conſilio? & cum ille ſuæ immortalitati melius, quam noſtro otio, conſuluerit? De regina rumor exſtinguetur. De Flamma, obſecro te, ſi quid potes. Heri dederam ad te litteras exiens e Puteolano, deverteramque in Cumanum. Ibi bene valentem videram Piliam. quin etiam Baulos Cumis eam vidi. venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noſter, matrem efferebat. Manſi igitur eo die in Sinueſſano; atque inde mane poſtridie Arpinum proficiſcens, hanc epiſtolam exaravi. Erat autem nihil novi, quod aut ſcriberem, aut ex te quærerem; niſi forte hoc ad rem putas pertinere. Brutus noſter miſit ad me orationem ſuam, habitam in concione Capitolina; petivitque a me, ut eam nec ambitioſe corrigerem ante, quam ederet. Eſt autem oratio ſcripta elegantiſſi-

me ſententiis, verbis, ut nihil poſſit ult Ego tamen, ſi illam cauſam habuiſſem, ſc pſiſſem ardentius. ὑπόθεσις. Vides, quæ perſona dicentis. Itaque eam corrigere n potui. Quo enim in genere Brutus noſ eſſe vult, & quod judicium habet de op mo genere dicendi, id ita conſecutus eſt ea oratione, ut elegantius eſſe nihil poſ Sed ego ſolus alius ſum; ſive hoc rect ſive non recte. Tu tamen velim oration legas, niſi forte jam legiſti, certioremq me facias, quid judices ipſe. Quamqu vereor, ne cognomine tuo lapſus, ὑπερατ]ι ſis in judicando. Sed ſi recordabere Δημοσθέ fulmina, tum intelliges, poſſe & ἀττικώτ graviſſime dici. Sed hæc coram. Nunc ſine epiſtola, nec cum inani epiſtola volui te Metrodorum venire.

CICERO ATTICO S.

2. QVINTO decimo Kalend. e Sinueſſa proficiſcens, cum dediſſem ad te litter devertiſſemque a Cumis in Veſciano, acc a tabellario tuas litteras; in quibus nir multa de Buthroto. Non enim tibi ea majori curæ aut eſt, aut erit, quam mi Sic enim decet, te mea curare, tua m

Quamobrem id quidem ſic ſuſceptum eſt mihi, ut nihil ſim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum eſſe, cognovi tuis litteris & aliis, ſordide: ſed, id quale fuerit, neſcio. nihil enim ſcripſiſti. De Menedemo, probe. Quintus certe ea dictitat, quæ ſcribis. Conſilium meum a te probari, quod ea non ſcribam, quæ tu a me poſtulaвris, facile patior; multoque magis id probabis, ſi orationem eam, de qua hodie ad te ſcripſi, legeris. Quæ de legionibus ſcribis, ea vera ſunt. Sed non ſatis hoc mihi videris tibi perſuaſiſſe, quid de Buthrotiis noſtris per ſenatum ſperes confici poſſe, quod puto: tantum enim video, non videmur eſſe victuri. Sed, ſi etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallet. De Octavii concione idem ſentio, quod tu; ludorumque ejus apparatus, & Matius ac Poſtumius mihi procuratores non placent. Saſerna collega dignus. Sed iſti omnes, quemadmodum ſentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim; ſed ne ipſe quidem id fieri poſſe confidit. Itaque alia cogitat. Quod prima diſputatio Tuſculana te confirmat, ſane gaudeo. Neque enim ullum eſt perfugium aut melius,

aut paratius. Flamma quod bene lo
non moleſte fero. Tyndaritanorum
de qua tam laboras, quæ ſit, ignoro.
tamen. πεντέλοιπον movere iſta vident
primis erogatio pecuniæ. De Alexio
leo; ſed, quoniam inciderat in ita g
morbum, bene actum cum illo arbitror.
tamen ſecundos heredes, ſcire velle
diem teſtamenti.

CICERO ATTICO S.

3. UNDECIMO Kalend. accepi in
duas epiſtolas tuas, quibus duabus m
ſpondiſti. Una erat xv Kal. altera x
ta. Ad ſuperiorem igitur prius. Accu
Tuſculanum, ut ſcribis, quo me v
venturum arbitrabar. Quod ſcribis
dum victoribus; non mihi quidem, c
multa potiora. Nam illa, quæ recor
Lentulo & Marcello conſulibus acta i
Apollinis; nec cauſa eadem eſt, nec
tempus, præſertim cum Marcellum
aliosque diſcedere. Erit igitur nobis
odorandum & conſtituendum, tuton
mæ eſſe poſſimus. Novi conventus h
tores ſane movent. in magnis enim
mur anguſtiis. ſed ſunt iſta parvi. q

majora contemnimus. Calvæ teſtamentum cognovi, hominis turpis ac ſordidi. Tabula Demonici quod tibi curæ eſt, gratum. De Mario ſcripſi jam pridem ad Dolabellam accuratiſſime; modo redditæ litteræ ſint. Ejus cauſa & cupio, & debeo. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quæ deſiderabam. Hirtius eſt tuus. Antonio, quam eſt, volo pejus eſſe. De Q. filio, ut ſcribis, de patre coram agemus. Brutum omni re, qua poſſum, cupio juvare; cujus de oratiuncula idem te, quod me, ſentire video. Sed parum intelligo, quid me velis ſcribere, quaſi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. Qui tandem convenit? an ſic, ut in tyrannum jure optimo cæſum? multa dicentur, multa ſcribentur a nobis; ſed alio modo & tempore. De ſella Cæſaris, bene tribuni. præclaros etiam XIV ordines. Brutum apud me fuiſſe gaudeo; modo & libenter fuerit, & ſat diu.

CICERO ATTICO S.

4. DECIMO Kalend. hora VIII fere, a Q. Fufio venit tabellarius: neſcio quid ab eo litterularum, uti me ſibi reſtituerem, ſane inſulſe, ut ſolet; niſi forte, quæ non

ames, omnia videntur inſulſe fieri. Sc ita, ut te probaturum exiſtimem. Mihi a te epiſtolas reddidit, unam XI, alteram ad recentiorem prius. Et legio? rem la Si vero etiam Carſulenus, ἄνω ποταμ Antonii conſilia narras turbulenta: at utinam potius per populum agat, quam ſenatum! quod quidem ita credo. Sed totum ejus conſilium ad bellum ſpectare detur, ſi quidem D. Bruto provincia e tur. Quoquo modo ego de illius nervis ſtimo, non videtur fieri poſſe ſine bello. non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. des? aſt condoleo, non mea potius aſſi tate, diligentia, gratia perfici. Quod bis te neſcire, quid noſtris faciendum jam pridem me illa ἀπορία ſollicitat. Ita ſtulta jam Iduum Martiarum eſt conſol animis enim uſi ſumus virilibus; conſi mihi credo, puerilibus. Excifa enim eſt bor, non evulſa. Itaque, quam frutice vides. Redeamus igitur, quoniam ſ uſurpas, ad Tuſculanas diſputationes. S Tejum per te colemus. ego nunquam ind bo. Quod te a Bruto ſcribis, ut certior ret, quo die in Tuſculanum eſſem futur ut ad te ante ſcripſi, VI Kal. & quidem

am primum pervidere velim. puto enim
Lanuvium eundum, & quidem non
multo ſermone. ſed μελήσει. Redeo ad
iorem: ex qua prætereo illa prima de
rotiis, quæ mihi ſunt incluſa medullis;
odo, ut ſcribis, locus agendi. De ora-
Bruti prorſus contendis, cum iterum
nultis verbis agis. Egone ut eam cau-
quam is ſcripſit? ego ſcribam non ro-
ab eo? nulla παρεγχείρησις fieri poteſt
melioſior. At, inquis, Ἡρακλείδιον ali-
. Non recuſo id quidem; ſed & compo-
um argumentum eſt, & ſcribendi ex-
andum tempus maturius. Licet enim
e, ut libet, exiſtimes; (velim quidem
optime;) ſi hæc ita manent, ut vi-
ur, (feres quod dicam,) me Idus Mar-
non delectant. Ille enim nunquam re-
ſſet: nos timor confirmare ejus acta
coegiſſet: aut, (ut in Saufeji eam, re-
amque Tuſculanas diſputationes, ad
tu etiam Veſtorium hortaris,) ita gra-
eramus apud illum, quem dii mortuum
uint! ut noſtræ ætati, quoniam inter-
domino liberi non ſumus, non fuerit
inus ille fugiendus. Rubeo, mihi crede.
iam ſcripſeram; delere nolui. De Mene-

demo, vellem verum fuiſſet. De re| velim verum ſit. Cetera coram, & ma: quid noſtris faciendum ſit; quid etiam bis, ſi Antonius militibus obſeſſurus e natum. Hanc epiſtolam ſi illius tabel dediſſem, veritus ſum, ne ſolveret. It miſi dedita opera. erat enim reſcriber tuis. Quam vellem, Bruto ſtudium t navare potuiſſes! ego igitur ad eum litt Ad Dolabellam Tironem miſi cum man & litteris. Eum ad te vocabis; &, ſi habebis, quod placet, ſcribes. Ecce a de transverſo L. Cæſar, ut veniam ad rogat, in Nemus; aut ſcribam, quo ſe v velim: Bruto enim placere, ſe a me conve O rem odioſam & inexplicabilem! put ergo iturum, & inde Romam; niſi quid taro. Summatim adhuc ad te. nihildum a Balbo. Tuas igitur exſpecto, nec actc ſolum, ſed etiam futurorum.

CICERO ATTICO S.

5. A BRVTO tabellarius rediit: attul ab eo, & Caſſio. Conſilium meum ma pere exquirunt: Brutus quidem, utr duobus. O rem miſeram! plane non l quod ſcribam. Itaque ſilentio puto m

tum; niſi quid aliud tibi videtur. Sin tibi quid venit in mentem, ſcribe, quæſo. Caſſius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. Sanum putas? ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς. Epiſtolam tibi miſi. Ut tu de provincia Bruti & Caſſii per ſenatusconſultum, ita ſcribit & Balbus & Hirtius: qui quidem, ſe actutum. etenim jam in Tuſculano eſt; mihique, ut abſim, vehementer auctor eſt: & ille quidem periculi cauſa, quod ſibi etiam fuiſſe dicit; ego autem, etiam ut nullum periculum ſit: tantum abeſt, ut Antonii ſuſpicionem fugere nunc curem, ne videar ejus ſecundis rebus non delectari, ut mihi cauſa ſit, cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro autem noſter ad me epiſtolam miſit, ſibi a neſcio quo miſſam, (nomen enim delerat,) in qua ſcriptum erat, veteranos eos, qui rejiciantur, (nam partem eſſe dimiſſam,) improbiſſime loqui; ut magno periculo Romæ ſint futuri, qui ab eorum partibus diſſentire videantur. Qui porro noſter itus, reditus, vultus, inceſſus inter iſtos? quod ſi, ut ſcribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in noſtros; ego quid faciam? aut quo me pacto geram? Mihi vero deliberatum eſt, ut

nunc quidem eſt, abeſſe ex ea urbe, in qu non modo florui cum ſumma, verum etiam ſervivi cum aliqua dignitate. Nec tam ſtatu ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam iſtuc non venire.

CICERO ATTICO S.

6. Cvm ad me Brutus noſter ſcripſiſſet & Caſſius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuiſſe ſciebant, neque eum confidebant for mea auctoritate meliorem facerem, (Anton eſt enim fortaſſe iratior, cauſæ vero amiciſſ mus,) tamen ad eum ſcripſi, eique dignita tem Bruti & Caſſii commendavi. Ille qu mihi reſcripſiſſet, ſcire te volui; ſi forte i tu, quod ego, exiſtimares, iſtos etiam n vereri, ne forte ipſi noſtri plus animi habe quam habent.

HIRTIVS CICERONI SVO S.

* „Rvre jam redierim, quæris. Ar „cum omnes caleant, ignaviter aliqui „ciam? etiam ex urbe ſum profectus. „lius enim ſtatui abeſſe. Has tibi li „exiens in Tuſculanum ſcripſi. Noli „me tam ſtrenuum putare, ut ad „recu

„ noſtra cura; quoniam præſidia ſunt in tot „ annos proviſa. Brutus & Caſſius utinam, „ quam facile a te de me impetrare poſſunt, „ ita per te exorentur, ne quod calidius „ ineant conſilium! cedentes enim hæc ais „ ſcripſiſſe: quo? aut quare? retine, ob„ ſecro te, Cicero, illos; & noli ſinere „ hæc omnia perire, quæ funditus medius „ fidius rapinis, incendiis, cædibus perver„ tuntur. Tantum, ſi quid timent, ca„ veant: nihil præterea moliantur. Non „ medius fidius acerrimis conſiliis plus, „ quam etiam inertiſſimis, dummodo dili„ gentibus, conſequentur. hæc enim, quæ „ fluunt, per ſe diuturna non ſunt; in con„ tentione præſentes ad nocendum habent „ vires. Quid ſperes de illis, in Tuſculanum „ ad me ſcribe."

Habes Hirtii epiſtolam: cui reſcripſi, nil illos calidius cogitare, idque confirmavi. Hoc qualecunque eſſet, te ſcire volui. Obſignata jam epiſtola Balbus ad me, Serviliam rediiſſe, confirmare non diſceſſuros. Nunc exſpecto a te litteras.

CICERO ATTICO S.

7. GRATUM, quod mihi epiſtolas: quæ

quidem me delectarunt, in primis Se
tri. Dices, quia te laudat? puto me
id quoque eſſe cauſæ; ſed tamen et
te, quam ad eum locum veni, val
placebat cum ſenſus ejus de republic
ſcribendi cura. Servius vero pacifica
librariolo ſuo videtur obiiſſe legatio
omnes captiunculas pertimeſcere. I
autem, *non ex jure manu conſertu*
quæ ſequuntur. Tu quoque ſcribes

CICERO ATTICO

8. Post tuum diſceſſum binas a
nihil novi: itemque ab Hirtio; qui
vehementer offenſum eſſe veteranis.
ctat animus, quidnam agam de Kale
tiis. Miſi igitur Tironem, & cum
plures, quibus ſingulis, ut quidque
ſet, dares litteras: atque etiam ſ
Antonium de legatione; ne, ſi ad
lam ſolum ſcripſiſſem, iracundus hom
moveretur. Quod autem aditus ad
ficilior eſſe dicitur; ſcripſi ad Eutr
ut is ei meas litteras redderet, legat
hi opus eſſe. Honeſtior eſt votiva:
uti utraque. De te, quæſo, etiam
etiam vide. Velim poſſis coram:

poſſis, litteris idem conſequemur. Græcejus ad me ſcripſit, C. Caſſium ſibi ſcripſiſſe, homines comparari, qui armati in Tuſculanum mitterentur. Id quidem mihi non videbatur; ſed cavendum tamen, villæque plures videndæ. Sed aliquid craſtinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

CICERO ATTICO S.

9. Tertio Nonas veſperi a Balbo redditæ mihi litteræ, fore Nonis ſenatum, ut Brutus in Aſia, Caſſius in Sicilia frumentum emendum, & ad urbem mittendum curarent. O rem miſeram! primum ullam ab iſtis, dein, ſi aliquam, hanc legatoriam provinciam? atque haud ſcio, an melius ſit, quam ad Eurotam ſedere. Sed hæc caſus gubernabit. Ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis & reliquis prætoriis provinciæ decernantur. Hoc certe melius, quam illa Perſice porticus. Nolo enim Lacedæmonem longinquam; Lanuvium exiſtimavi. Rides, inquies, in talibus rebus? quid faciam? plorando feſſus ſum. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epiſtolæ tuæ prior pagina? quid autem iſte in domo tua caſus armorum? ſed hunc quidem nimbum cito

tranſiiſſe lætor. Tu quid egeris tua cum ſti, tum etiam difficili ad conſiliandum gatione, vehementer exſpecto. eſt enim inexplicabilis. Ita circumſedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti litteræ, quas oſtendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam egebam ante conſilio, tamen animi dolore ſim tardior. Sed plura, cum iſta cognoro. Hoc autem tempore, quod ſcriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipſas litteras eſſesne accepturus. erat enim incertum, viſurusne te eſſet tabellarius. Ego tuas litteras vehementer exſpecto.

CICERO ATTICO S.

10. O BRVTI amanter ſcriptas litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad me ire non poſſis! ego autem quid ſcribam? ut beneficio iſtorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec jam poſſunt. Age, quieſcant auctoribus nobis? quis incolumitatem præſtat? ſi vero aliquid de Decimo gravius; quæ noſtris vita, etiamſi nemo moleſtus ſit? ludos vero non facere, quid fœdius? frumentum imponere, quæ eſt alia Dionis legatio? aut quod munus in

republica ſordidius? prorſus quidem conſilia tali in re ne iis quidem tuta ſunt, qui dant. Sed poſſim id negligere proficiens. Fruſtra vero quid ingrediar? matris conſilio cum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? ſed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum. nam ſilere non poſſum. Statim igitur mittam vel Antium, vel Circæos.

CICERO ATTICO S.

XI. ANTIUM veni ante VI Kal. Bruto jucundus noſter adventus. Deinde multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia, quærere, quid placeret. Aderat etiam Favonius. Ego, quod eram meditatus in via, ſuadere, ut uteretur Aſiatica curatione frumenti; nihil eſſe jam reliqui, quod ageremus, niſi ut ſalvos eſſe. in eo etiam ipſi reipublicæ eſſe præſidium. Quam orationem cum ingreſſus eſſem, Caſſius intervenit. Ego eadem illa repetivi. Hoc loco, fortibus ſane oculis Caſſius, (Martem ſpirare diceres,) ſe in Siciliam non iturum. egone, ut beneficium accepiſſe in contumelia? Quid ergo agis? inquam. At ille, in Achajam ſe iturum: quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, ſi tibi videtur. mihi vero minime: tuto enim

non eris. Quid? ſi poſſem eſſe,]
atque ut omnino, neque nunc,
prætura in provinciam ires? ſed
ſum, ut te urbi committas. D
quæ tibi profecto in mentem ve
non eſſet tuto futurus. Multo in
querebantur, atque id quidem C
me, amiſſas occaſiones; Decim
viter accuſabat. Ego negabam op
terita: aſſentiebar tamen. cumqu
eſſem dicere, quid oportuiſſet,
quidquam novi, *ſed ea*, quæ quoti
nec tamen illum locum attinger
quam præterea oportuiſſe tangi
tum vocari, populum ardentem ſ
mentius incitari, totam ſuſciper
blicam: exclamat tua familiaris
neminem unquam audivi. Ego re
& Caſſius mihi videbatur iturus
Servilia pollicebatur ſe curatura
frumenti curatio de ſenatusconſu
tur:) & noſter cito dejectus eſt
ſermone. velle enim ſe dixerat.
igitur, ut ludi, abſente ſe, fieri
mine. Proficiſci autem mihi in
batur ab Antio velle. Ne multa
in illo itinere, præter conſcient

ſtavit. Non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus eſſet, diſcederet. Hoc demto munere amoris atque officii, ſequebatur, ut mecum ipſe:

Ἦ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν, Θεοπρόπε;

prorſus diſſolutum offendi navigium, vel potius diſſipatum. Nihil conſilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque etſi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quamprimum, ubi

Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.

Sed heus tu, ne forte ſis neſcius, Dolabella me ſibi legavit ante diem IV Nonas. Id mihi heri veſperi nuntiatum eſt. Votiva ne tibi quidem placebat. Etenim erat abſurdum, quæ, ſi ſtetiſſet reſpublica, voviſſem, ea me, everſa illa, vota diſſolvere: & habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Julia; nec facile addi poteſt. Aveo genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat; quod nunc mihi additum eſt. Bella eſt autem hujus juris quinquennii licentia. Quamquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. ſed βλάσφημα mittamus.

CICERO ATTICO S

12. Bene mehercule de Buthroto. Tironem ad Dolabellam cum litteri juſſeras, miſeram. Quid nocet? De autem Antiatibus ſatis videbar plane ſe, ut non dubitares, eſſent quin oti turi, uſurique beneficio Antonii co lioſo. Caſſius frumentariam rem ad batur. Eam Servilia ſublaturam ex ſ conſulto ſe eſſe dicebat. Noſter ve μάλα σεμνὸς, in Aſiam, poſteaquam r aſſenſus, tuto ſe Romæ eſſe non poſſ dos enim abſens facere malebat. ſtat tem ſe iturum, ſimul ac ludorum app iis, qui curaturi eſſent, tradidiſſet. N colligebat. Erat animus in curſu. In eisdem locis erant futuri. Brutus ſe ajebat Aſturæ. L. quidem Antoni raliter litteris ſine cura me eſſe jubet beo unum beneficium; alterum forta in Tuſculanum venerit. O negotia renda! quæ feruntur tamen. τῶν δ τῶν Βρέτων τίς εἶχεν? Octaviano, ut xi, ſatis ingenii, ſatis animi; videba erga noſtros ἥρωας ita fore, ut nos vel animatus. Sed quid ætati credend

quid nomini, quid hereditati, quid κατηχήσει, magni conſilii eſt. Vitricus quidem nihil cenſebat; quem Aſturæ vidimus. ſed tamen alendus eſt; &, ut nihil aliud, ab Antonio ſejungendus. Marcellus præclare, ſi præcipit noſtro, noſtris; cui quidem ille deditus mihi videbatur. Panſæ autem & Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, ἐὰν διαμείνῃ.

CICERO ATTICO S.

13. Octavo Kal. duas a te accepi epiſtolas. Reſpondebo igitur priori prius. Aſſentior tibi, ut nec duces ſimus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. Orationem tibi miſi. ejus cuſtodiendæ & proferendæ arbitrium tuum. Sed quando illum diem, cum tu edendam putes? Inducias, quas ſcribis, non intelligo fieri poſſe. Melior eſt ἀναντιφωνησία: qua me uſurum arbitror. Quod ſcribis legiones duas Brundiſium veniſſe; vos omnia prius. Scribes igitur, quidquid audieris. Varronis διάλογον exſpecto. Jam probo Ἡρακλείδιον, præſertim cum tu tantopere delectere: ſed quale velis, velim ſcire. Quod ad te *antea*, atque adeo *prius* ſcripſi, (ſic enim mavis) tu vero ad ſcribendum feciſti

me alacriorem. Ad tuum enim judi quod mihi erat notum, addidiſti Peduc ctoritatem, magnam quidem apud m in primis gravem. Enitar igitur, ne d res aut induſtriam meam, aut diligen Vectenum, ut ſcribis, & Faberium f Clœlium nihil arbitror malitioſe: q quam.... Sed quid egerit? De libe retinenda, qua certe nihil eſt dulcius, aſſentior. Itane Gallo Caninio? o homi nequam! quid enim dicam aliud? cau Marcellum; me ſic, ſed non tamen ca ſimum. Longiori epiſtolæ ſuperiorique ſpondi. Nunc breviori propiorique quid ſpondeam, niſi eam fuiſſe dulciſſimam? Hiſpanienſes valde bonæ. modo Balbili incolumem videam, ſubſidium noſtræ ſene- ctutis. De Anniano item, quod me vald obſervat Viſellia. ſed hæc quidem humana. De Bruto te nihil ſcire dicis: ſed Selicia ve- niſſe M. Scaptium; eumque non qua pompa, ad ſe tamen clam venturum, ſciturumque me omnia: quæ ego ſtatim. Interea narrat eadem, Baſſi ſervum veniſſe, qui nuntiaret, legiones Alexandrinas in armis eſſe, Baſſum arceſſi, Caſſium exſpectari. Quid quæris? videtur reſpublica jus ſuum reciperatura.

Sed ne quid ante. Noſti horum exercitationem in latrocinio, & amentiam. Dolabella, vir optimus. Etſi, cum ſcribebam, ſecunda menſa appoſita, veniſſe eum ad Bajas audiebam; tamen ad me ex Formiano ſcripſit, (quas litteras, cum e balineo exiſſem, accepi,) ſeſe de attributione omnia ſumma feciſſe: Vectenum accuſat: tricatur ſcilicet, ut homo talis. ſed ait totum negotium Sextium noſtrum ſuſcepiſſe, optimum quidem illum virum, noſtrique amantiſſimum. Quæro autem, quid tandem Sextius in hac re facere poſſit, quod non quivis noſtrum? Sed, ſi quid præter ſpem erit, facies ut ſciam: ſin eſt, ut arbitror, negotium perditum, ſcribes tamen; neque iſta res commovebit. Nos hic φιλοσοφῦμεν, (quid enim aliud?) & τὰ περὶ τῦ καθήκοντος magnifice explicamus, προσφωνῦμενque Ciceroni. Qua de re enim potius pater filio? deinde alia. Quid quæris? exſtabit opera peregrinationis hujus. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. Ego autem in Pompejanum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; ſed interpellatores illic minus moleſti. Sed perſcribe, quæſo, quæ cauſa ſit Myrtilo, (pœnas quidem illum pependiſſe audivi,) &

ſatisne pateat, unde corruptus. Hæc cum ſcriberem, tantum quod exiſtimabam ad te orationem eſſe perlatam. Hui, quam timeo quid exiſtimes. Etſi quid ad me, quæ non ſit foras proditura, niſi republica recuperata? de quo quid ſperem, non audeo ſcribere.

CICERO ATTICO S.

14. Sexto Kal. accepi a Dolabella litteras, quarum exemplum tibi miſi; in quibus erat, omnia ſe feciſſe, quæ tu velles. Statim ei reſcripſi, & multis verbis gratias egi. Sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc cauſæ ſumſi, quod ex te ipſo coram antea nihil potuiſſem cognoſcere. Sed quid multa? Litteras hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLAE COS. SVO.

*„ Antea cum per litteras Attici noſtri „ de tua ſumma liberalitate, ſummoque er- „ ga ſe beneficio certior factus eſſem; cum- „ que tu ipſe etiam ad me ſcripſiſſes, te fe- „ ciſſe ea, quæ nos voluiſſemus: egi tibi „ gratias per litteras iis verbis, ut intellige- „ res, nihil te mihi gratius facere potuiſſe. „ Poſtea vero quam ipſe Atticus ad me ve-

„ nit in Tuſculanum hujus unius rei cauſa, „ tibi ut apud me gratias ageret, ut cujus „ eximiam quandam & admirabilem in cau„ ſa Buthrotia voluntatem, & ſingularem er„ ga ſe amorem perſpexiſſet; teneri non po„ tui, quin tibi apertius illud idem his lit„ teris declararem. Ex omnibus enim, mi „ Dolabella, ſtudiis in me & officiis, quæ „ ſumma ſunt, hoc ſcito mihi & ampliſſi„ mum videri, & gratiſſimum eſſe, quod „ perfeceris, ut Atticus intelligeret, quan„ tum ego te, quam tu me amares. Quod „ reliquum eſt, Buthrotiam & cauſam & ci„ vitatem, quamquam a te conſtituta eſt, „ (beneficia autem noſtra tueri ſolemus,) „ tamen velim, receptam in fidem tuam, „ a meque etiam atque etiam tibi com„ mendatam, auctoritate & auxilio tuo te„ ctam velis eſſe. Satis erit in perpetuum „ Buthrotiis præſidii, magnaque cura & ſol„ licitudine Atticum, & me liberaris, ſi hoc „ honoris mei cauſa ſuſceperis, ut eos ſem„ per a te defenſos velis. Quod tu fa„ cias, te vehementer etiam atque etiam „ rogo."

His litteris ſcriptis, me ad συντάξεις dedi: quæ quidem, vereor, ne miniata ce-

rula tua pluribus locis notandæ ſint : ſum *μετέωρος*, & magnis cogitationibus peditus.

CICERO ATTICO S.

15. L. ANTONIO male ſit, ſiquidem B rotiis moleſtus eſt. Ego teſtimonium c poſui; quod, cum voles, obſignabis. Tu nummos Arpinatum, ſi L. Fadius ædilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te alia epiſtola ſcripſi de H-S cx, quæ Statio curarentur. Si ergo petet Fadius, ei volo reddi; præter Fadium nemini. Apud me item puto depoſitum. Id, ſcripſi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi. Me jure facere ſcit. Sponſor promiſſorum ejus Ammonius; quæ quidem erant *φιλόλογα*, & dignitatis meæ, ut vel in concione dicere auderem. Saram autem præterquam quod nefarium hominem cognovi, præterea in me contumacem. Semel eum omnino domi meæ vidi. Cum *φιλοφρόνως* ex eo quærerem, quid opus eſſet; Atticum ſe dixit quærere. Superbiam autem ipſius reginæ, cum eſſet trans Tiberim in hortis, commemorare ſine magno dolore non poſſum. Nihil igitur cum iſtis : nec tam animum me, quam vix ſtomachum habere ar-

bitrantur. Profectionem meam, ut video, Erotis diſpenſatio impedit. Nam cum ex reliquis, quæ Nonis April. fecit, vel abundare debeam; cogor mutuari: quodque ex iſtis fructuoſis rebus receptum eſt, id ego ad illud fanum ſepoſitum putabam. Sed hæc Tironi mandavi, quem ob eam cauſam Romam miſi. Te nolui impeditum impedire. Cicero noſter quo modeſtior eſt, eo me magis commovet. Ad me enim de hac re nihil ſcripſit, ad quem nimirum potiſſimum debuit. Scripſit hoc autem ad Tironem, ſibi poſt Kal. April. (ſic enim annuum tempus confici) nihil datum eſſe: tibi pro tua natura ſemper placuiſſe, teque exiſtimaſſe id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modo liberaliter a nobis, ſed etiam ornate cumulateque tractari. Quare velim cures, (nec tibi eſſem moleſtus, ſi per alium hoc agere poſſem,) ut permutetur Athenas. Quod ſit in annuum ſumtum, ei ſcilicet Eros numerabit. Ejus rei cauſa Tironem miſi. Curabis igitur, & ad me, ſi quid tibi de eo videbitur, ſcribes.

CICERO ATTICO S.

16. Tandem a Cicerone tabellarius; & mehercule litteræ πεπινωμένως ſcriptæ; quod

ipſum πρoκoπὴν aliquam ſignificaret: ceteri præclara ſcribunt. Leonidas retinet ſuum illud *adhuc*; ſummis v dibus Herodes. Quid quæris? vel v hi dari facile patior in hoc, meque præbeo credulum. Tu, velim, ſi eſt a Statio ſcriptum, quod pertinea certiorem me facias. Narro tibi, h venuſta ſunt, abdita certe, &, ſi q bere velis, ab arbitris libera. Se quo modo οἶκος φίλος. Itaque me pedes in Tuſculanum. Et tamen ha γραφία ripulæ videtur habitura cele tietatem. Equidem etiam pluvias m prognoſtica noſtra vera ſunt. ranæ τορεύουσιν. Tu, quæſo, fac ſciam, tum noſtrum & quo die videre poſſi

CICERO ATTICO

17. DVAS accepi poſtridie Idus, eo die datam, alteram Idibus. Pri ſuperiori. De Bruto, cum ſcies. D lum ficto timore cognoveram. Si φιλοστόργως ille quidem, ſed tumultu me etiam illam ſuſpicionem pertulit tu autem? τὰ μὲν διδόμενα? nullu verbum a Siregio. Non placet. De

vicino tuo permoleſte tuli, quemquam prius audiſſe, quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui; ſed nondum acceperas litteras; nec cuiquam, niſi L. Fadio ædili. Aliter enim nec caute, nec jure fieri poteſt. Quod ſcribis tibi deeſſe H-S c, quæ Ciceroni curata ſint; velim ab Erote quæras, ubi ſit merces inſularum. Arabioni de Sitio nihil iraſcor. Ego de itinere, niſi explicato A, nihil cogito. quod idem tibi videri puto. Habes ad ſuperiorem. Nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliæ non dees, id eſt, Bruto. De regina gaudeo te non laborare; certe etiam tibi probari. Erotis rationes & ex Tirone cognovi, & vocavi ipſum. Gratiſſimum, quod polliceris, Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Meſſala; qui Lanuvio, rediens ab illis, venit ad me: & mehercule ipſius litteræ ſic & φιλοςόργως & εὐπινῶς ſcriptæ, ut eas vel in acroaſi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sextium puto non moleſte ferre. Ego, ſi Tiro ad me, cogito in Tuſculanum. Tu vero, quidquid erit, quod me ſcire par ſit, ſtatim.

CICERO ATTICO S.

18. Septimodecimo Kal. etſi ſatis debar ſcripſiſſe ad te, quid mihi opus eſſ & quid te facere vellem, ſi tibi commod eſſet; tamen, cum profectus eſſem, & lacu navigarem, Tironem ſtatui ad te e mittendum, ut iis negotiis, quæ agerent intereſſet: atque etiam ſcripſi ad Dolab lam, me, ſi ei videretur, velle proficiſ petiique ab eo de mulis vecturæ itineris: in eis, *quoniam intelligo* te diſtentiſſim eſſe, qua de Buthrotiis, qua de Bruto, c jus etiam ludorum ſeorſum curam, eti adminiſtrationem ſuſpicor ex magna parte te pertinere; ut ergo in ejusmodi re, tribu nobis paulum operæ. Nec enim multu opus eſt. Mihi res ad cædem, & eam q dem propinquam, ſpectare videtur. Vid homines; vides arma. Prorſus non mihi deor eſſe tutus. Sin tu aliter ſentis, veli ad me ſcribas. Domi enim manere, ſi rec poſſum, multo malo.

CICERO ATTICO S.

19. Qvidnam eſt, quod audendum am plius de Buthrotiis? ſtetiſſe enim te fruſt

ſcribis. Quid autem ſe refert Brutus? doleo mehercule, te tam eſſe detentum; quod decem hominibus referendum acceptum. Eſt illud quidem ἐργῶδες, ſed ἀνεκτὸν, mihique gratiſſimum. De armis, nihil vidi apertius. Fugiamus igitur. at, ut ais, coram. Theophanes quid velit, neſcio. Scripſerat enim ad me; cui reſcripſi, ut potui. Mihi autem ſcribit, venire ad me ſe velle, ut & de ſuis rebus, & quædam, quæ ad me pertineant. Tuas litteras exſpecto. Vide, quæſo, ne quid temere fiat. Statius ſcripſit ad me, locutum ſecum eſſe Q. Ciceronem valde aſſeveranter, ſe hæc ferre non poſſe: certum ſibi eſſe, ad Brutum & Caſſium tranſire. Hoc enimvero nunc diſcere aveo: hoc ego, quid ſit, interpretari non poſſum. Poteſt aliquid iratus Antonio: poteſt gloriam novam quærere: poteſt totum eſſe σχεδίασμα: & nimirum ita eſt. Sed tamen & ego vereor, & pater conturbatus eſt. Scit enim, quæ ille de hoc: mecum quidem ἄφατα olim. Plane, quid velit, neſcio. A Dolabella mandata habebo, quæ mihi videbuntur, id eſt, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri ſeptemvir? fuit certe dignus. De Menedemo eſt, ut ſcribis. Facies omnia mihi nota.

CICERO ATTICO S.

20. Egi gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellæ mandata ſint quælibet: mihi aliquid, vel quod Niciæ nuntiem. Quis enim hæc, ut ſcribis, ante nos? nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus diſceſſus deſperationis ſit, non legationis? Quod ais, extrema quædam jam homines de republica loqui, & eos quidem viros bonos: ego, quo die audivi illum tyrannum in concione *clariſſimum virum* appellari, ſubdiffidere cœpi: poſtea vero quam tecum Lanuvii vidi, noſtros tantum ſpei habere ad vivendum, quantum accepiſſent ab Antonio, deſperavi. Itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego ſcribo. Genus illud interitus, quo caſurus eſt, fœdum duces, & quaſi denuntiatum nobis ab Antonio. Ex hac naxa exire conſtitui, non ad fugam, ſed ad ſpem mortis melioris. Hæc omnis culpa Bruti. Pompejum Carthejæ receptum ſcribis: jam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo caſtra? media enim tollit Antonius. illa infirma, hæc nefaria. Properemus igitur. Sed juva me conſilio, Brundiſione, an Puteolis. Brutus quidem ſubito; ſed ſapienter. πάσχω

re. Quando enim illum? ſed humana ferenda. Tu ipſe eum videre non potes. Dii illi mortuo, qui unquam Buthrotum! ſed acta miſſa. Videamus, quæ agenda ſint. Rationes Erotis, etſi ipſum nondum vidi, tamen & ex litteris ejus, & ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Verſuram ſcribis eſſe faciendam menſium quinque, id eſt, ad Kal. Novemb. H-S cc: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. Velim igitur, (quoniam Tiro negat tibi placere, me ejus rei cauſa Romam venire,) ſi te ea res nihil offendet, videas, unde nummi ſint; mihi feras expenſum. Hoc video in præſentia opus eſſe. Reliqua diligentius ex hoc ipſo exquiram; in his, de mercedibus dotalium prædiorum: quæ ſi fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus eſſe viaticum. Sed id ex prædiis, ut cadet, ita ſolvetur; mihi autem opus eſt univerſo quidem. Etſi mihi videtur iſte, qui umbras timet, ad cædem ſpectare; tamen, niſi explicata ſolutione, non ſum diſceſſurus. Sitne autem extricata, necne, tecum cognoſcam. Hæc putavi mea manu ſcribenda: itaque feci. De Fadio, ut ſcri-

bis; utique alii nemini. Reſcribas vel hodie.

CICERO ATTICO S.

21. NARRO tibi; Q. pater exſultat lætitia. Scripſit enim filius, ſe idcirco profugere ad Brutum voluiſſe, quod, cum ſibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, præſidium occuparet, id recuſaſſet; recuſaſſe autem ſe, ne patris animum offenderet: ex eo ſibi illum hoſtem. Tum me, inquit, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. itaque eum placavi. & quidem cccc certa, reliqua in ſpe. Scribit autem Statius, illum cum patre habitare velle. Hoc vero mirum; & id gaudet. Ecquem tu illo certiorem nebulonem? ἐποχὴν veſtram de re Cani deliberationis probo. Nihil eram ſuſpicatus de tabulis: ἀκεραίως reſtitutam arbitrabar. Quæ differs, ut mecum coram, exſpectabo. Tabellarios, quoad voles, tenebis. es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod ſcribo, cum abſolvero. Quinto ſcripſiſti, te ad eum litteras: nemo attulerat. Tiro negat jam tibi placere Brundiſium, & quidem dicere aliquid de militibus. At ego jam deſtinaram, Hydruntem quidem. Movebant me

tuæ quinque horæ. Hic autem quantus πλοῦς? ſed videbimus. Nullas a te XI Kal. quippe: quid enim jam novi? cum primum igitur poteris, venies. Ego propero, ne ante Sextus; quem adventare ajunt.

CICERO ATTICO S.

22. Gratulor nobis Q. filium exiiſſe; moleſtus non erit. Panſam bene loqui credo. ſemper enim conjunctum eſſe cum Hirtio ſcio. amiciſſimum Bruto & Caſſio puto, ſi expediet. Sèd quando illos videbit? inimicum Antonio; quando, aut cur? quouſque ludemus? Ego autem ſcripſi Sextum adventare, non quo jam adeſſet, ſed quia certe id ageret, ab armisque nullus diſcederet. Certe, ſi pergit, bellum paratum eſt. Hic autem noſter Cytherius, niſi victorem, neminem victurum. Quid ad hæc Panſa? cum utro erit, ſi bellum erit? quod videtur fore. Sed & hæc, & alia coram: hodie quidem, ut ſcribis, aut cras.

CICERO ATTICO S.

23. Mirifice torqueor, ſine dolore tamen: ſed permulta mihi de noſtro itinere in utramque partem occurrunt. Quouſque? in-

quies. Quoad erit integrum: erit autem uſque dum ad navem. Panſa ſi reſcripſerit, & meam tibi, & illius epiſtolam mittam. Silium exſpectabam; cui ὑπόμνημα compoſitum. ſi quid novi. ego litteras miſi ad Brutum; cujus de itinere etiam ex te velim, ſi quid ſcies, cognoſcere.

CICERO ATTICO S.

24. Tabellarivs, quem ad Brutum miſeram, ex itinere rediit VII Kal. Ei Servilia dixit, eo die Brutum hora IV profectum. Sane dolui, meas litteras redditas non eſſe. Silius ad me non venerat. cauſam compoſui. eum libellum tibi miſi. Te quo die exſpectem, velim ſcire.

CICERO ATTICO S.

25. De meo itinere variæ ſententiæ. multi enim ad te. Sed tu incumbe, quæſo, in eam curam. magna res eſt. An probas, ſi ad Kal. Jan. cogitamus? Meus animus eſt æquus, ſic tamen, ut nihil offenſionis ſit: & tu etiam ſcite, *quo die olim piaculum;* myſteria ſcilicet. Ut ut ſit res, caſus conſilium noſtri itineris judicabit. Dubitemus igitur. eſt enim hiberna navigatio odioſa; eoque ex te quæ-

ſteram myſteriorum diem. Brutum, ut ſcribis, viſum iri a me puto. Ego hinc volo prid. Kal.

CICERO ATTICO S.

26. De Quinti negotio video a te omnia facta. Ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Leptæ, an fidem infirmet filio. Inaudivi L. Piſonem velle exire legatum ψευδεγγράφῳ ſenatusconſulto. Velim ſcire, quid ſit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum eſſe miſſum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quæ proxima ante Kal. fuit, litteraſque ad me attulit; in quibus unum alienum ſumma ſua prudentia, [id eſt illud,] ut ſpectem ludos ſuos. Reſcripſi ſcilicet, primum me jam profectum, ut non integrum ſit; dein, ἀτοπώτατον eſſe, me, qui Romam omnino poſt hæc arma non acceſſerim, neque id tam periculi mei cauſa fecerim, quam dignitatis, ſubito ad ludos venire. Tali enim tempore ludos facere illi honeſtum eſt, cui neceſſe eſt; ſpectare mihi ut non eſt neceſſe, ſic ne honeſtum quidem eſt. Equidem illos celebrari, & eſſe quam gratiſſimos mirabiliter cupio; idque ita futurum eſſe confido; & tecum ago, ut jam ab ipſa com-

miſſione ad me,
deinde omnino
ſequare. Sed de
epiſtolæ eſt illa
ſed tamen non
los viriles; quo
ſes interpretari,
læ. quamquam
rat, tibi quoque
easque ad te e
itinera ſic comp
teolis eſſem. Va
ut, quantum h
navigem. M. A
paucos ſpecus in
dem ſubterraneo
habiturum: id
quidquam eſſe t
quam leniſſime,
quam ut me ſu
Idem de illo Tul
celio loquare. P
tendiſti; nimis c
ſi mihi impoſuiſſ
niſi tua malitia a
ſem. Itaque, ut
Octavam partem

ſtreniæ memineris. cui Cærellia, videris mancipio dare ad eam ſummam, quæ ſub præcone fuit maxima; id opinor eſſe CCCLXXX. Novi ſi quid erit, atque etiam ſi quid proſpicies, quod futurum putes, ſcribas ad me quam ſæpiſſime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excuſare tarditatem litterarum mearum. Mundus iſtum. M. Ennius quid egerit de teſtamento (curioſus enim) facias me velim certiorem. Ex Arpinati, VI Non.

CICERO ATTICO S.

27. GAVDEO id te mihi ſuadere, quod ego mea ſponte pridie feceram. Nam cum ad te VI Non. darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sextium, ſcriptas πάνυ φιλοςόργως. Ille autem, quod Puteolos proſequitur, humane; quod queritur, injuſte. Non enim ego tam illum exſpectare, cum de Coſano rediret, debui, quam ille aut non ire ante, quam me vidiſſet, aut citius reverti. Sciebat enim me celeriter velle proficiſci, ſeſeque ad me in Tuſculanum ſcripſerat eſſe venturum. Te, ut a me diſceſſeris, lacrymaſſe, moleſte ferebam. quod ſi me præſente feciſſes, conſilium totius itineris fortaſſe mutaſſem.

Sed illud præclare, quod te conſolata eſt i brevi tempore congrediendi; quæ quid exſpectatio me maxime ſuſtentat. Meæ i litteræ non deerunt. De Bruto, ſcribam te omnia. Librum tibi celeriter mittam Gloria. Excudam aliquid Ἡρακλείδιον, qu lateat in theſauris tuis. De Planco, memi Attica jure queritur. Quod me de Baccl de, de ſtatuarum coronis certiorem feci valde gratum; nec quidquam poſthac, modo tantum, ſed ne tantulum quidem p terieris. Et de Herode & Mettio memine & de omnibus, quæ te velle ſuſpicabor n do. O turpem ſororis tuæ filium, cum h ſcriberem. Adventabat autem βϰλύσει, c nantibus nobis.

CICERO ATTICO S.

28. Ego, ut ad te pridie ſcripſeram, N nis conſtitueram venire in Tuſculanum. I igitur quotidie tuas litteras exſpectabo, maxime de ludis; de quibus etiam ad Br tum tibi ſcribendum eſt. cujus epiſtol quam interpretari ipſe vix poteram, exe plum pridie tibi miſeram. Atticæ meæ lim me ita excuſes, ut omnem culpam

te transferas, & ei tamen confirmes, me minime totum amorem eo mecum attuliſſe.

CICERO ATTICO S.

29. Bruti ad te epiſtolam miſi. Dii boni, quanta ἀμηχανία! cognoſces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi aſſentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, ſed ſicubi inciderit. De Tulliano ſemiſſe, M. Axianum adhibebis, ut ſcribis. Quod cum Coſiano egiſti, optime. Quod non ſolum mea, verum etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam, gaudeo. Quod promittis, dii faxint. Quid enim mihi meis jucundius? ſed iſtam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perſcribam omnia. De Planco, & Decimo, ſane velim. Sextum ſcutum abjicere nolebam. De Mundo, ſi quid ſcies. Reſcripſi ad omnia tua. Nunc noſtra accipe. Quintus filius uſque Puteolos: (mirus civis, ut tu Favonium, Aſinium dicas:) & quidem duas ob cauſas, & ut mecum, & σπείσασθαι vult cum Bruto & Caſſio. Sed tu quid ais? ſcio enim te familiarem eſſe Othonum. Ait hic ſibi Juliam ferre. conſtitutum enim eſſe diſcidium. Quæſivit ex me pater, qualis eſſet fama. dixi,

nihil ſane me audiſſe (neſciebam enim, q
quæreret,) niſi de ore, & patre. Sed qu
ſus, inquam? at ille, filium velle. T
ego, etſi ἐβδελυττόμην, tamen negavi pu
re me illa eſſe vera: σκοπὸς (hoc eſt eni
huic noſtro nihil præbere. Illa autem ἐ
ρὰ τοῦτο. ego tamen ſuſpicor, hunc, ut
let, allucinari. Sed velim quæras: (fac
autem potes:) & me certiorem.

Obſecro te, quid eſt hoc? Signata j
epiſtola, Formiani, qui apud me cœnaba
Plancum ſe, ajebant, hunc Buthrotiu
pridie, quam hoc ſcribebam, id eſt,
Nonas, vidiſſe demiſſum, ſine phaleris; ſ
vulos autem dicere, eum & agripetas ejec
a Buthrotiis. Macte. ſed amabo te, perſ
be mihi totum negotium.

M. TULLII CICERONIS EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBER XVI.

CICERO ATTICO S.

1. Nonis Quint. veni in Puteolanum: Poſtridie iens ad Brutum in Neſidem hæc ſcripſi. Sed eo die, quo veneram, cœnanti Eros tuas litteras. Itane? Nonis *Juliis*? Dii hercule iſtis! ſed ſtomachari totum diem licet. Quidquamne turpius, quam Bruto, *Juliis*? redeo ad meum igitur. ἔτι ἐῶμεν? nihil vidi. Sed quid eſt, quæſo, quod agripetas Buthroti conciſos audio? quid autem Plancus tam curſim (ita enim audiebam) diem & noctem? ſane cupio ſcire, quid ſit. Meam profectionem laudari gaudeo. Videndum eſt, ut manſio laudetur. Dymæos, agro pulſos, mare infeſtum habere, nil mirum. ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti videtur aliquid præ-

commodum noſtrum exſpectare debere, tanta ſit a nobis jactura facta juris. amabo te, mi Attice, (videsne, quam de?) omnia noſtra, quoad eris Romæ gerito, regito, gubernato, ut nihil exſpectes. Quamquam enim reliqua ſati ſunt ad ſolvendum; tamen ſit ſæpe, qui debent, non reſpondeant ad tempu quid ejusmodi acciderit, ne quid tibi f ma mea potius. Non modo verſura, v etiam venditione, ſi ita res coget, nos dicabis. Bruto tuæ litteræ gratæ erant. enim apud illum multas horas in Ne cum paulo ante tuas litteras accepiſſem lectari mihi Tereo videbatur, & habere jorem Accio, quam Antonio, gratiam. hi autem quo lætiora ſunt, eo plus ſto & moleſtiæ eſt, populum Romanum m ſuas non in defendenda republica, ſe plaudendo conſumere. Mihi quidem vide iſtorum animi incendi etiam ad repræ tandam improbitatem ſuam. Sed tamen, *modo doleat aliquid, doleat quodlibet.* filium meum quod ais quotidie magis dari, non moleſte fero; exſpectabamqu quid de eo ad me ſcriberes. ego enim i rios ſermones incidebam. Quin etiam i

trahebam, ut quam diutiſſime integrum eſſet. Sed quoniam furcilla extrudimur, Brundiſium cogito. Facilior enim & exploratior devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sextius VI Idus exſpectabatur, ſed non venerat, quod ſciam. Caſſius cum claſſicula ſua venerat. Ego, cum eum vidiſſem, V Kal. in Pompejanum cogitabam, inde Aculanum. Noſti reliqua. De Tutia ita putaram. De Aebutio non credo: nec tamen curo plus, quam tu. Planco & Oppio ſcripſi equidem, quoniam rogaras: ſed, ſi tibi videbitur, ne neceſſe habueris reddere. Cum enim tua cauſa fecerint omnia; vereor, ne meas litteras ſupervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique; quem tibi amiciſſimum cognovi. Verum, ut voles. Tu, quoniam ſcribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, ſi ante eo veneris, quam mihi in Italiam, te auctore, veniendum ſit. Litteras ad me quam ſæpiſſime, ſed de rebus minus neceſſariis, aliquem nactus; ſin autem erit quid majus, domo mittito. Ἡρακλείδιον, ſi Brundiſium ſalvi, adoriemur. De Gloria miſi tibi. Cuſtodies igitur, ut ſoles: ſed notent eclogarii; quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio duntaxat

legat. Mihi valde placent: mallem tibi. Eti
atque etiam vale.

CICERO ATTICO S.

3. TU vero ſapienter. Nunc demum en
reſcribo his litteris, quas mihi miſiſti, co
vento Antonio Tiburi. Sapienter igitur, qu
manus dediſti, quodque etiam ultro grati
egiſti. Certe enim, ut ſcribis, deſerem
potius a republica, quam a re familia
Quod vero ſcribis te magis & magis deleEt
ri, *o Tite, ſi quid ego*, addis mihi ſcriben
alacritatem. Quod Erotem non ſine mu
nuſculo exſpectare dicis; gaudeo non feſ
liſſe eam rem opinionem tuam: ſed tam
idem σύνταγμα miſi ad te retractatius;
quidem ἀρχέτυπον ipſum, crebris locis
culcatum & refectum. Hunc tu tralatum
macrocolum lege arcano convivis tuis;
ſi me amas, hilaris, & bene acceptis:
in me ſtomachum erumpant, cum ſint
irati. De Cicerone, velim ita ſit, ut
mus. De Xenone coram cognoſcam; e
quam nihil ab eo arbitror neque indi
ter, neque illiberaliter. De Herode fi
ut mandas; & ea, quæ ſcribis, e
ſejo, & ex Xenone cognoſcam. De C

gaudeo tibi meas litteras prius a tabellario meo, quam ab ipſo, redditas; quamquam te nihil fefelliſſet. Verumtamen. ſed exſpectò, quid ille tecum, quid tu viciſſim; nec dubito, quin ſuo more uterque. Sed eas litteras Curium mihi ſpero redditurum: qui quidem, etſi per ſe eſt amabilis, a meque diligitur, tamen accedit magnus cumulus commendationis tuæ. Litteris tuis ſatis reſponſum eſt: nunc audi, quod etſi intelligo ſcribi neceſſe non eſſe, ſcribo tamen. Multa me movent in diſceſſu, in primis mehercule, quod dijungor a te. Movet etiam navigationis labor, alienus non ab ætate ſolum noſtra, verum etiam a dignitate; tempusque diſceſſus ſubabſurdum. Relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in prædiolis noſtris, & belle ædificatis, & ſatis amœnis conſumi potuit, in peregrinatione conſumimus. Conſolantur hæc. aut proderimus aliquid Ciceroni; aut, quantum profici poſſit, judicabimus. Deinde tu jam, ut ſpero, & ut promittis, aderis. Quod quidem ſi acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quæ quamquam explicata ſunt; tamen, quod & Dolabellæ nomen in

iis eſt, & attributione mihi nomina ig
conturbor, nec me ulla res magis ang
omnibus. Itaque non mihi videor err
quod ad Balbum ſcripſi apertius, ut, ſi
tale accidiſſet, ut non concurrerent no
na, ſubveniret; meque tibi etiam manda
ut, ſi quid ejuſmodi accidiſſet, cum eo co
municares: quod facies, ſi tibi videbit
eoque magis, ſi proficiſceris in Epi
Hæc ego conſcendens e Pompejano
actuariolis, decem ſcalmis. Brutus
Neſide etiam nunc, Neapoli Caſſius
amas Dejotarum, & non amas
qui, ut Bleſamius venit ad me
præſcriptum eſſet, ne quid ſine
ſententia ageret; neque ad illu
quemquam noſtrum retulit. Att
cupio abſentem ſuaviari; ita n
lus viſa eſt, per te miſſa ab ill
tur ei plurimam, itemque Pili

CICERO ATT

4. ITA ut heri tibi narr
hodie, (Quintus enim alte
in Neſida VIII Idus. ibi B
doluit de Nonis *Juliis?*
turbatus. Itaque ſeſe ...

venationem etiam, quæ poſtridie ludos Apollinares futura eſt, proſcriberent III Id. *Quint.* Libo intervenit. Is Philonem, Pompeji libertum, & Hilarum, ſuum, veniſſe a Sexto cum litteris ad conſules, ſive quo alio nomine ſunt. Earum exemplum nobis legit, ſi quid videretur. Pauca παρὰ λέξιν, ceteroqui & ſatis graviter, & non contumaciter. Tantum addi placuit, quod erat *coſſ.* ſolum, ut eſſet, *praett. tribb. pleb. ſenatui;* ne illi non proferrent eas, quæ ad ipſos miſſæ eſſent. Sextum autem nuntiant cum una ſolum legione fuiſſe Carthagine; eique, eo ipſo die, quo oppidum Boream cepiſſet, nuntiatum eſſe de Cæſare: capto oppido, miram lætitiam commutationemque animorum, concurſumque undique: ſed illum ad ſex legiones, quas in ulteriore reliquiſſet, revertiſſe. Ad ipſum autem Libonem ſcripſit, nihil eſſe, niſi ad larem ſuum liceret. Summa poſtulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique ſint. Hæc fere de Sexto. De Buthrotiis undique quærens nihil reperiebam. Alii, conciſos agripetas; alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugiſſe. Itaque non video ſciturum me, quid ejus ſit, ni ſtatim aliquid litterarum. Iter illud Brundiſium,

de quo dubitabam, ſublatum videtur.
giones enim adventare dicuntur. Hæc aut
navigatio habet quasdam ſuſpiciones pericu
itaque conſtituebam uti ὁμοπλοίᾳ. Paratior
offendi Brutum, quam audiebam. nam
ipſe Domitius bona plane habet dicrota; ſunt
que navigia præterea luculenta Sextii, Bu
ciliani, ceterorum. nam Caſſii claſſem, c
plane bella eſt, non numero ultra fre
Illud eſt mihi ſubmoleſtum, quod
Brutus properare videtur. Primum c
rum ludorum nuntios exſpectat:
quantum intelligo, tarde eſt nav
conſiſtens in locis pluribus. Tam
eſſe commodius tarde navigare, c
no non navigare: & ſi, cum pr
exploratiora videbuntur, Eteſiis

CICERO ATTI

5. TVAS jam litteras Brutu
cui quidem ego non novum
Tereo Attii. Ille Brutum put
rumoris neſcio quid afflaver
Græcorum, frequentiam n
quidem me minime fefellit.
ego de Græcis ludis exiſtir
quod pluris eſt, quam om

mecum dies complures; &, ſi ego cuperem, ille vel plures fuiſſet: ſed, quantum fuit, incredibile eſt, quam me in omni genere delectarit; in eoque maxime, in quo minime ſatisfaciebat. Sic enim commutatus eſt totus & ſcriptis meis quibusdam, quæ in manibus habebam, & aſſiduitate orationis, & præceptis, ut tali animo in rempublicam, quali nos volumus, futurus ſit. Hoc cum mihi non modo confirmaſſet, ſed etiam perſuaſiſſet; egit mecum accurate multis verbis, tibi ut ſponderem, ſe dignum & te & nobis futurum; neque ſe poſtulare, ut ſtatim crederes; ſed, cum ipſe perſpexiſſes, tum ut ſe amares. quod niſi fidem mihi feciſſet, judicaſſemque hoc, quod dico, firmum fore; non feciſſem id, quod dicturus ſum. Duxi enim mecum adoleſcentem ad Brutum. Sic ei probatum eſt, quod ad te ſcribo, ut ipſe crediderit; me ſponſorem accipere noluerit; eumque laudans, amiciſſime mentionem tui fecerit; complexus, oſculatusque dimiſerit. Quamobrem etſi magis eſt, quod gratuler tibi, quam quod te rogem; tamen etiam rogo, ut, ſi quæ minus antea, propter infirmitatem ætatis, conſtanter ab eo fieri videbantur, ea judices illum

abjeciſſe; mihique credas, multum allat ram, vel plurimum potius, ad illius ju cium confirmandum, auctoritatem tua Bruto cum ſæpe injeciſſem de ὁμοπλοίᾳ, n perinde, atque ego putaram, arripere vi eſt. Exiſtimabam μετεωρότερον eſſe; & h cule erat, & maxime de ludis. At mil cum ad villam rediſſem, Cn. Lucceius, multum utitur Bruto, narravit, illum va morari, non tergiverſantem, ſed exſpect tem, ſi qui forte caſus. Itaque dubito, Venuſiam tendam, & ibi exſpectem de gionibus: ſi aberunt, ut quidam arbitra tur, Hydruntem; ſi neutrum erit ἀσφαλ eodem revertar. Jocari me putas? moria ſi quisquam me tenet præter te. Etenim c cumſpice: ſed ante erubeſco. O dies in ſpiciis Lepidi lepide deſcriptos, & apte conſilium reditus noſtri. Magna ῥοπὴ ad p ſciſcendum tuis litteris. Atque utinam illic! ſed ut conducere putabis. Nepo epiſtolam exſpecto. Cupidus ille meorum qui ea, quibus maxime γαυριῶ, legenda putet? & ais, μετ' ἀμύμονα. tu vero ἀμύ ille quidem ἄμβροτος. Mearum epiſtola nulla eſt συναγωγή. ſed habet Tiro in ſeptuaginta. & quidem ſunt a te quæd

ſumendæ. Eas ego, oportet, perſpiciam, corrigam. tum denique edentur.

CICERO ATTICO S.

6. Ego adhuc, (perveni enim Vibonem ad Sicam) magis commode, quam ſtrenue navigavi: remis enim magnam partem; prodromi nulli. Illud ſatis opportune: duo ſinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Pæſtanus & Vibonenſis: utrumque pedibus æquis transmiſimus. Veni igitur ad Sicam octavo die e Pompejano, cum unum diem Veliæ conſtitiſſem; ubi quidem fui ſane libenter apud Talnam noſtrum, nec potui accipi, illo abſente præſertim, liberalius. ix Kal. igitur ad Sicam. Ibi tanquam domi meæ ſcilicet. Itaque obduxi poſterum diem. ſed putabam, cum Rhegium veniſſem, fore ut illic, *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες*, cogitaremus, corbitane Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, atque inde Corcyram; &, ſi oneraria, ſtatimne freto, an Syracuſis. Hac ſuper re ſcribam ad te Rhegio. Mehercule, mi Attice, ſæpe mecum, *ἢ δεῦρ᾽ ὁδός σοι τί δύναται;* cur ego tecum non ſum? cur, ocellos Italiæ, villulas meas non video? ſed id ſatis ſuperque. Tecum

me non eſſe ? quid fugientem ? peric ne ? id nunc quidem, niſi fallor, n eſt. Ad ipſum enim revocat me auct tua. Scribis enim, in cœlum ferri prof nem meam, ſed ita, ſi ante Kal. Jan deam: quod quidem certe enitar. Mal vel cum timore domi eſſe, quam ſine re Athenis tuis. Sed tamen proſpice iſta vergant; mihique aut ſcribe, aut multo malim, affer ipſe. Hæc hacte lud velim in bonam partem accip agere tecum, quod tibi majori cr eſſe, quam ipſi mihi. Nomina deos, expedi, exſolve. belle relic Sed opus eſt diligentia, coheredib viano Kal. Sext. perſolutum r Publilio quo modo agendum Non debet urgere, quoniam mur; ſed tamen ei quoque volo. Terentiæ vero quid ego ante diem, ſi potes. Quin ſi leriter in Epirum; hoc, qu beo, peto a te, ut ante p que expedias, & ſolutum his ſatis; metuoque, ne Nunc negligentiam meam ria librum ad te miſi; a

id eſt, quod in Academico tertio. Id evenit ob eam rem, quod habeo volumen procemiorum. Ex eo eligere ſoleo, cum aliquod σύγγραμμα inſtitui. Itaque jam in Tuſculano, qui non meminiſſem, me abuſum iſto procemio, conjeci id in eum librum, quem tibi miſi. Cum autem in navi legerem Academicos; agnovi erratum meum. Itaque ſtatim novum procemium exaravi; tibi miſi. Tu illud deſecabis, hoc agglutinabis. Piliæ ſalutem dices, & Atticæ, deliciis atque amoribus meis.

CICERO ATTICO S.

7. Octavo Id. Sext. cum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) ſtadia circiter ccc proceſſiſſem, rejectus ſum auſtro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi cum ventum exſpectarem (erat enim villa Valerii noſtri, ut familiariter eſſem, & libenter) Rhegini quidam, illuſtres homines, eo venerunt, Roma ſane recentes; in iis Bruti noſtri hoſpes, qui Brutum Neapoli reliquiſſet. Hæc afferebant, edictum Bruti & Caſſii; & fore frequentem ſenatum Kalendis; a Bruto & Caſſio litteras miſſas ad conſulares & prætorios; ut adeſſent, rogare. Sum-

mam ſpem nuntiabant, fore, ut Anto
cederet, res conveniret, noſtri Romam
dirent. Addebant etiam, me deſiderari,
accuſari. quæ cum audiſſem, ſine ulla
bitatione abjeci conſilium profectionis,
mehercule ne antea quidem delectabar
ctis vero tuis litteris, admiratus e
ſum, te tam vehementer ſententiam
taſſe; ſed, non ſine cauſa, arbitra
quamvis non fueris ſuaſor & imp
fectionis meæ, approbator certe f
modo Kal. Jan. Romæ eſſem.
ut, dum minus periculi vide
ſem, in flammam ipſam venire
etiamſi non prudenter, tamen ἀν
primum, quod de mea ſenten
deinde, etiamſi te auctore,
qui conſilium dat, præſtare
Illud admirari ſatis non pot
ſti his verbis: *Veni igitur.*
σίαν, veni. Relinquis patri
linquebam, aut tibi tum
bar? tu id non modo ne
rum etiam approbabas.
ſtant. *Velim σχόλιον a*
oportuiſſe te iſtuc facere
defenſione eget meum

apud te, qui id mirabiliter approbaſti? Ego vero iſtum *ἀπολογισμὸν συντάξομαι*, ſed ad eorum aliquem, quibus invitis & diſſuadentibus profectus ſum. Etſi quid jam opus eſt *σχολίῳ*? ſi perſeveraſſem, opus fuiſſet. At hoc ipſum non conſtanter. Nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere ſcripta ſunt) mutationem conſilii, inconſtantiam dixit eſſe. Deinceps igitur hæc: *Nam ſi a Phaedro noſtro, expedita excuſatio eſſet. nunc quid reſpondemus?* Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non poſſem, flagitii ſcilicet plenum & dedecoris. Utinam a primo ita tibi eſſet viſum! tu mihi, ſicut eſſe ſoles, fuiſſes Cato. Extremum illud vel moleſtiſſimum: *Nam Brutus noſter ſilet*, hoc eſt, non audet hominem id ætatis monere. aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis ſignificari putem; & hercule ita eſt. Nam XVI Kal. Sept. cum veniſſem Veliam, Brutus audivit. Erat enim cum ſuis navibus apud Haletem fluvium, citra Veliam millia paſſuum III. pedibus ad me ſtatim. Dii immortales, quam valde ille reditu, vel potius reverſione mea lætatus, effudit illa omnia, quæ tacuerat; ut recordarer illud tuum, *nam Brutus noſter ſilet*. Maxime au-

tem dolebat, me Kal
fuiſſe. Piſonem fereb
lætari, quod effugiſſe
perationes : unam,
me intelligebam ſuſci
relictionis reipublicæ
go querebantur, quib
tu non probabam :)
tus, & qui una erant
lætabantur, quod ea
giſſem, me exiſtimari
ro nihil turpius, que
re; ſed hoc ἀνακολόγ
gratias miras, qui me
terit. Reverſionis has
juſtas illas quidem,
juſtior, quam quod
Provide, ſi cui quid d
pari reſpondeatur. *I*
eſt propter metum arm
hanc epiſtolam legi,
dere, in mentem mih
præſens me ipſe defe
ctenus. reliqua coram
gi a Bruto, & horum
clare: ſed quid iſta ed
ſpectent, plane non v

ut Brutus cenſebat, iſtuc ad rempublicam capeſſendam venio. Quid enim fieri poteſt? num quis Piſoni eſt aſſenſus? num rediit ipſe poſtridie? ſed abeſſe hanc ætatem longe a ſepulcro negant oportere. Sed obſecro te, quid eſt, quod audivi de Bruto? Piliam πειράζεσθαι παραλύσει, te ſcripſiſſe ajebat. Valde ſum commotus; etſi idem, te ſcribere, ſperare melius. Ita plane velim. Ei dicas plurimam ſalutem, & ſuaviſſimæ Atticæ. Hæc ſcripſi navigans, cum Pompejanum accederem, XIV Kal.

CICERO ATTICO S.

8. Cvm ſciam, quo die venturus ſim, faciam, ut ſcias. Impedimenta exſpectanda ſunt, quæ Anagnia veniunt: & familia ægra eſt. Kal. veſperi litteræ mihi ab Octaviano. magna molitur. Veteranos, quiqui Caſilini & Calatiæ ſunt, perduxit ad ſuam ſententiam. nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Plane hoc ſpectat, ut ſe duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem ſequamur? vide nomen: vide ætatem. Atque a me poſtulat, primum ut clam colloquatur mecum, vel

Capuæ, vel non longe a Capua. Puerile quidem, ſi id putat clam fieri poſſe. ... per litteras, id nec opus eſſe, nec fieri poſ ſe. Miſit ad me Cæcinam quendam Volat ranum, familiarem ſuum, qui hæc pert lit: Antonium cum legione Alaudarum urbem pergere, pecunias municipiis impe rare, legionem ſub ſignis ducere. Conſulta bat, utrum Romam cum CIƆ CIƆ CIƆ vete ranorum proficiſceretur, an Capuam tener & Antonium venientem excluderet; an ad tres legiones Macedonicas, quæ iter cundum mare ſuperum faciunt; quas ſp ſuas eſſe. Eæ congiarium ab Antonio pere noluerunt, ut hic quidem narrat convicium grave fecerunt, conciona reliquerunt. Quid quæris? ducem tetur, nec nos ſibi putat deeſſe o Equidem ſuaſi, ut Romam pergere tur enim mihi & plebeculam urbar ſi fidem fecerit, etiam bonos vi habiturus. O Brute, ubi es? qu καιρίαν amittis? non equidem hoc ſed aliquid tale putavi fore. Nunc filium exquiro. Romamne venio maneo, an Arpinum (ἀσφάλειαν cus) fugiam? Romam; ne defic

quid actum videbitur. Hoc igitur explica. Nunquam in majore ἀπορίᾳ fui.

CICERO ATTICO S.

9. Binae uno die mihi litteræ ab Octavio, nunc quidem, ut Romam ſtatim veniam: velle ſe rem agere per ſenatum. Cui ego, non poſſe ſenatum ante Kal. Jan. quod quidem ita credo. Ille autem addit, *conſilio tuo*. Quid multa? ille urget: ego autem σκήπτομαι. non confido ætati. ignoro, quo animo: nil ſine Panſa tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius: nec a mari diſcedere libet: & metuo, ne quæ ἀριστεία me abſente. Varroni quidem diſplicet conſilium pueri; mihi non. Firmas copias habet: Brutum habere poteſt: & rem gerit palam. Centuriat Capuæ; dinumerat. jam jamque video bellum. Ad hæc reſcribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum ſine tuis litteris miror.

CICERO ATTICO S.

10. Septimo Id. veni ad me in Sinueſſanum. Eodem die vulgo loquebantur, Antonium manſurum eſſe Caſilini. Itaque mutavi conſilium. ſtatueram enim recta Appia Romam. facile me ille eſſet aſſecutus. ajunt

enim eum Cæſarian uti celebrantur me a Minturnis Arpinum veſt tueram, ut XII Idus aut Aquini aut in Arcano. Nunc, mi Attice, te incumbe in hanc curam. magn eſt. Tria ſunt autem, maneámne, propius accedam, an veniam Rom conſuetis, faciam. ſed quamprim de exſpecto tuas litteras. VI Idu Sinueſſano.

CICERO ATTICO

XI. NONIS accepi a te duas epiſt rum alteram Kal. dederas, alter Igitur prius ad ſuperiorem. Noſ tibi probari lætor; ex quo ἄνθη i ſti, quæ mihi florentiora ſunt viſa cio. cerulas enim tuas miniatulas timeſcebam. De Sica ita eſt, ut ſ ægre me tenui. Itaque perſtringam contumelia Sicæ aut Septimiæ; ta ſciant παῖδας παίδων ſine ſillo Lucilii ex C. Fadii filia liberos habuiſſe. A nam eum diem videam, cum iſta libere vagetur, ut etiam in Sicæ do troeat! ſed illo tempore opus eſt, illis triumviris. moriar, niſi facete.

ro leges Sexto, ejusque judicium mihi perſcribes. εἷς ἐμοὶ μύριοι. Caleni interventum, & Calvenæ cavebis. Quod vereris, ne ἀδόλεσχος. mihi tu? quis minus? cui, ut Ariſtophani Archilochi jambus, ſic epiſtola longiſſima quæque optima videtur. Quod me ádmones; tu vero etiamſi reprehenderes, non modo facile paterer, ſed etiam lætarer; quippe cum in reprehenſione eſt prudentia cum εὐμενείᾳ. Ita libenter ea corrigam, quæ a te animadverſa ſunt, *eodem jure*, *quo Rubriana*, potius quam *quo Scipionis*: & de laudibus Dolabellæ deruam cumulum. Attamen eſt iſto loco bella, ut mihi videtur, εἰρωνεία, quod eum ter contra cives in acie. Illud etiam malo, *indigniſſimum eſt hunc vivere*, quam *quid indignius?* Πεπλογραφίαν Varronis tibi probari non moleſte fero; a quo adhuc Ἡρακλείδιον illud non abſtuli. Quod me hortaris ad ſcribendum: amice tu quidem; ſed me ſcito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi moleſta eſt. Quæſo adhibe, quam ſoles, diligentiam. *O Tite*, tibi prodeſſe lætor. Anagnini ſunt, Muſtela ταξιάρχης, & Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, & mittam. Hæc ad poſteriorem. Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος,

quatenus Panætius, abſolvi duobus : tres ſunt. Sed cum initio diviſiſſet ita genera exquirendi officii eſſe; unum, deliberemus, honeſtum, an turpe ſit; rum, utile, an inutile; tertium, cum inter ſe pugnare videantur, quo modo candum ſit: qualis cauſa Reguli, redir neſtum, manere utile: de duobus p præclare diſſeruit, de tertio pollicetur inceps: ſed nihil ſcripſit. Eum locum ſidonius perſecutus. Ego autem & ej brum arceſſivi, & ad Athenodorum Ca ſcripſi, ut ad me τὰ κεφάλαια mitteret; exſpecto: quem velim cohortere, & r ut quamprimum. In eo eſt περὶ τοῦ κατ ρίστασιν καθήκοντος. Quod de inſcrip quæris; non dubito, quin καθῆκον off ſit, niſi quid tu aliud: ſed inſcriptio ple *de officiis*. προσφωνῶ autem Ciceroni filio ſum eſt non ἀνοικεῖον. De Myrtilo dilu O quales tu ſemper iſtos! itane in D. tum? dii iſtis. Ego me, ut ſcripſeram Pompejanum non abdidi, primo tempe bus, quibus nil tetrius: deinde ab Octav quotidie litteræ, ut negotium ſuſciper Capuam venirem, iterum rempublicam varem; Romam utique ſtatim.

- - - αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

Is tamen egit ſane ſtrenue, & agit. Romam veniet cum manu magna: ſed eſt plane puer. Putat ſenatum ſtatim. Quis veniet? ſi venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Jan. erit fortaſſe præſidio; aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent. iter enim faciens in Samnium venit Cales, manſit Theani. mirifica ἀπάντησις, & cohortatio. Hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam conſtitueram. Simul ac conſtituero, ſcribam. Etſi nondum ſtipulationes legeram (nec enim Eros venerat) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epiſtolas Catinam, Tauromenium, Syracuſas commodius mittere potero, ſi Valerius interpres ad me nomina gratioſorum ſcripſerit. alii enim ſunt alias; noſtrique familiares fere demortui. publice tamen ſcripſi, ſi uti vellet eis Valerius; aut mihi nomina mitteret. De Lepidianis feriis Balbus ad me uſque ad III Kalend. Exſpectabo tuas litteras: deque Torquati negotiolo, ſciturum puto. Quinti litteras ad te miſi, ut ſcires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticæ, quoniam, quod opti-

mum in pueris eſt, hilarula eſt, meis verbis ſuavium des. Vale.

CICERO ATTICO S.

12. OPPII epiſtolæ, quia perhumana erat, tibi miſi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam reſcribis, cepi conſilium domeſticum. Itaque me pridie Idus arbitror Romæ futurum. Commodius eſt viſum, fruſtra me iſtic eſſe, cum id non neceſſe eſſet, quam, ſi opus eſſet, non adeſſe; & ſimul, ne intercluderer, metuebam. Ille enim jam adventare poteſt: etſi varii rumores, multique, quos cuperem veros. nihil tamen certi. Ego vero, quidquid eſt tecum potius, quam animi pendeam, cum a te abſim, & de te, & de me. Sed quid tibi dicam? bonum animum. De Ἡρακλειδεία Varronis, negotia ſalſa. me quidem nihil unquam ſic delectavit. Sed hæc, & alia majora coram.

CICERO ATTICO S.

13. O CASVM mirificum! VI Idus cum ante lucem de Sinueſſano ſurrexiſſem, veniſſemque diluculo ad pontem Tirenum, qui eſt Minturnis, in quo flexus eſt ad iter A

pinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα. Ego ſtatim, Cedo, inquam, ſi quid ab Attico. Nondum legere poteramus. nam & lumina dimiſeramus; nec ſatis lucebat. Cum autem luceret, ante ſcripta epiſtola ex duabus tuis prior mihi legi cœpta eſt. Illa omnium quidem elegantiſſima. Ne ſim ſalvus, ſi aliter ſcribo, ac ſentio; nil legi humanius. Itaque veniam, quo vocas, modo adjutore te. Sed nihil tam ἀπροσδιόνυσον mihi primo videbatur, quam ad has litteras, quibus ego a te conſilium petieram, te mihi iſta reſcribere. Ecce tibi altera, qua hortaris παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα, Νήσου ἐπὶ Ψυρίης, Appiam ἐπ' ἀριστερ' ἔχοντα. Itaque eo die manſi Aquini. Longulum ſane iter, & via inepta: inde poſtridie mane proficiſcens, has litteras dedi: & quidem, ut a me dimitterem invitiſſimus, fecerunt Erotis litteræ. Rem tibi Tiro narrabit. Tu, quid faciendum ſit, videbis. Præterea, poſſimne propius accedere, (malo enim eſſe in Tuſculano, aut uſpiam in ſuburbano,) an etiam longius diſcedendum putes, crebro ad me velim ſcribas. Erit autem quotidie, cui des. Quod præterea conſulis, quid tibi cenſeam faciendum, diſ-

ficile eſt, cum abſim. Verumtamen, ſi pares æque inter ſe, quieſcendum: ſin; latius manabit, & quidem ad nos, deinde communiter. Avide tuum conſilium exſpecto Timeo, ne abſim, cum adeſſe me ſit honeſtius: venire non audeo. De Antonii itineribus neſcio quid aliter audio, atque ad te ſcribebam. Omnia igitur velim explices, & ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo ſtudio hiſtoriæ: (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio:) quæ quidem nec inſtitui, nec effici poteſt ſine tua ope. Coram igitur hoc quidem conferemus. In præſentia mihi velim ſcribas, quibus cenſoribus C. Fannius M. F. tribunus plebis fuerit. Videor mihi audiſſe, P. Africano, L. Mummio. Id igitur quæro. Tu mihi de iis rebus, quæ novantur, omnia certa, clara. III Id. ex Arpinati.

CICERO ATTICO S.

14. NIHIL erat plane, quod ſcriberem. Nam cum Puteolis eſſem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falſa de Antonio. Ad ea autem, quæ ſcripſiſti, (tres enim acceperam III Idus a te epiſtolas,) valde tibi aſſentior, ſi multum poſſit Octa-

vianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri, quam in Telluris, atque id contra Brutum fore: ſin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium; ut, quem velis, neſcias. O Sextii tabellarium, hominem nequam! poſtridie Puteolis Romæ ſe dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim; aſſentior: etſi aliter cogitabam. Nec me Philippus aut Marcellus movet. Alia enim eorum ratio: &, ſi non eſt, tamen videtur. Sed in iſto juvene, quamquam animi ſatis, auctoritatis parum eſt. Tamen vide, ſi forte in Tuſculano recte eſſe poſſum, idne melius ſit (ero libentius; nihil enim ignorabo) an hoc, cum Antonius venerit. Sed, ut aliud ex alio, mihi non eſt dubium, quin, quod Græci καθῆκον, nos *officium*. Id autem, quid dubitas, quin etiam in rempublicam præclare caderet? nonne dicimus, *conſulum officium, ſenatus officium?* præclare convenit; aut da melius. Male narras de Nepotis filio. Valde mehercule moveor, & moleſte fero. Neſcieram omnino eſſe iſtum puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum, nihil eſt, quod hortere. miſit enim ſatis bellum ὑπόμνημα. Gravedini, quæſo, omni ratione ſub-

veni. [Quintus] avi tui pronepos, ſcribit ad patris mei nepotem, ſe ex Nonis iis, quibus nos magna geſſimus, ædem Opis explicaturum, idque ad populum. Videbis igitur, & ſcribes. Sextii judicium exſpecto.

CICERO ATTICO S.

15. NOLI putare, pigritia me facere, quod non mea manu ſcribam: ſed mehercule pigritia. Nihil enim habeo aliud, quod dicam; & tamen in tuis quoque epiſtolis Alexim videor agnoſcere. Sed ad rem venio. Ego, ſi me non improbiſſime Dolabella tractaſſet, dubitaſſem fortaſſe, utrum remiſſior eſſem, an ſummo jure contenderem. Nunc vero etiam gaudeo mihi cauſam oblatam, in qua & ipſe ſentiat & reliqui omnes, me ab illo abalienatum; idque præ me feram, & quidem me mea facere, & reipublicæ cauſa, ut illum oderim, quod, cum eam, me auctore, defendere cœpiſſet, non modo deſeruerit, emtus pecunia, ſed etiam, quantum in ipſo fuit, everterit. Quod autem quæris, quomodo agi placeat, cum dies venerit; primum velim ejusmodi ſit, ut non alienum ſit, me Romæ eſſe: de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu cenſueris. De ſumma

autem agi prorſus vehementer & ſevere volo. Etſi ſponſores appellare, videtur habere quandam δυσωπίαν: tamen hoc, quale ſit, conſideres velim. Poſſumus enim, ut ſponſores appellentur, procuratores introducere. Neque enim illi litem conteſtabuntur: quo facto, non ſum neſcius, ſponſores liberari. Sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quod ſatisdato debeat, procuratores ejus non diſſolvere; & noſtræ gravitatis, jus noſtrum ſine ſumma illius ignominia perſequi. De hoc quid placeat, reſcribas velim: nec dubito, quin hoc totum lenius adminiſtraturus ſis. Redeo ad rempublicam. Multa mehercule a te ſæpe ἐν πολιτικῷ genere prudenter; ſed his litteris nihil prudentius: *Quamquam enim poſtea, in praeſentia belle iſte puer retundit Antonium, tamen exitum exſpectare debemus.* At, quæ concio? nam eſt miſſa mihi. Jurat, *ita ſibi parentis honores conſequi liceat:* & ſimul dextram intendit ad ſtatuam. μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου. Sed, ut ſcribis, certiſſimum eſſe video diſcrimen, Caſcæ noſtri tribunatum; de quo quidem ipſo dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adoleſcentem, totamque cauſam, manumque veteranorum complecterer, me nullo

modo facere poſſe, ni mihi exploratum eſſet, eum non modo non inimicum tyrannocto-nis, verum etiam amicum fore. Cum ille diceret, ita futurum: Quid igitur feſtinamus? inquam. illi enim mea opera ante Kalend. Januar. nihil opus eſt. Nos autem ejus voluntatem ante Idus Decemb. perſpiciemus in Caſca. mihi valde aſſenſus eſt. Quamobrem hæc quidem hactenus. Quod reliquum eſt, quotidie tabellarios habebis, &, ut ego arbitror, etiam quod ſcribas, habebis quotidie. Leptæ litterarum exemplum tibi miſi; ex quo mihi videtur ϛρατύλλαξ ille dejectus de gradu. Sed tu, cum legeris, exiſtimabis.

Obſignata jam epiſtola, litteras a te & a Sexto accepi. Nihil jucundius litteris Sexti, nihil amabilius: nam tuæ, breves; priores erant uberrimæ. Tu quidem & prudenter & amice ſuades, ut in his locis potiſſimum ſim, quoad audiamus, hæc, quæ commota ſunt, quorſum evadant. Sed me, mi Attice, non ſane hoc quidem tempore movet respublica, non quo aut ſit mihi quidquam carius, aut eſſe debeat; ſed deſperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. Quare iſta valeant: me res familiaris movet:

rem dico? immo vero exiſtimatio. Cum enim tanta reliqua ſint; ne Terentiæ quidem adhuc, quod ſolvam, expeditum eſt. Terentiam dico? ſcis nos pridem jam conſtituiſſe Montani nomine H-S xxv diſſolvere. Pudentiſſime hoc Cicero petierat, ut fide ſua. liberaliſſime, ut tibi quoque placuerat, promiſeram; Erotique dixeram, ut ſepoſitum haberet. non modo; ſed iniquiſſimo fœnore verſuram facere Aurelius coactus eſt. nam de Terentiæ nomine Tiro ad me ſcripſit, te dicere, nummos a Dolabella fore. Male eum credo intellexiſſe, ſi quisquam male intelligit; potius, nihil intellexiſſe. Tu enim ad me ſcripſiſti Cocceji reſponſum, & iisdem pæne verbis Eros. Veniendum eſt igitur vel in ipſam flammam. Turpius eſt enim privatim cadere, quam publice. Itaque ceteris de rebus, quas ad me ſuaviſſime ſcripſiſti, perturbato animo, non potui, ut conſueram, reſcribere. Conſenti in hac cura, ubi ſum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem; ſed certe conſtituere nihil poſſum, priusquam te videro. Qui minus autem ego iſtic recte eſſe poſſim, quam eſt Marcellus? ſed non id agitur; neque id maxime curo. Quid curem, vides. adſum igitur.

CICERO ATTICO S.

16. JVCVNDISSIMAS tuas legi litteras. Ad Plancum ſcripſi: habes exemplum. Cum Tirone quid ſit locutus, cognoſcam ex ipſo. Cum ſorore ages attentius, ſi te occupatione iſta relaxaris.

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DES. S.

*ATTICI noſtri te valde ſtudioſum eſſe cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos æque obſervantes atque amantes me habere exiſtimem. Ad paternas enim magnas, & veteres, & juſtas neceſſitudines magnam attulit acceſſionem tua voluntas erga me, meaque erga te par atque mutua. Buthrotia tibi cauſa ignota non eſt: egi enim ſæpe de ea re tecum, tibique totam rem demonſtravi: quæ eſt acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proſcriptum vidimus, commotus Atticus libellum compoſuit. Eum mihi dedit, ut darem Cæſari. eram enim cœnaturus apud eum illo die. Eum libellum Cæſari dedi: probavit cauſam; reſcripſit Attico, æqua eum poſtulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam

Buthrotii

Buthrotii ad diem ſolverent. Atticus, qui civitatem conſervatam cuperet, pecuniam numeravit de ſuo. Quod cum eſſet factum, adimus ad Cæſarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberaliſſimum decretum abſtulimus; quod eſt obſignatum ab ampliſſimis viris. Quæ cum eſſent acta, mirari quidem ſolebam, pati Cæſarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupiſſent; neque ſolum pati, ſed etiam ei negotio te præficere. Itaque & ego cum illo locutus ſum, & ſæpius quidem; ut etiam accuſarer ab eo, quod parum conſtantiæ ſuæ confiderem: & M. Meſſalæ, & ipſi Attico dixit, ut ſine cura eſſent: aperteque oſtendebat, ſe præſentium animos (erat enim popularis, ut noras,) offendere nolle: cum mare tranſiiſſent, curaturum ſe, ut in alium agrum deducerentur. Hæc illo vivo. Poſt interitum autem Cæſaris, ut primum ex ſenatusconſulto cauſas conſules cognoſcere inſtituerunt, hæc, quæ ſupra ſcripſi, ad eos delata ſunt. Probaverunt cauſam ſine ulla dubitatione, ſeque ad te litteras daturos eſſe dixerunt. Ego autem, mi Plance, etſi non dubitabam, quin & ſenatusconſultum, & lex, & conſulum decretum ac litteræ apud te plurimum

auctoritatis haberent, teque ipſius Attici cauſa velle intellexeram; tamen hoc, pro conjunctione & benevolentia noſtra, mihi ſumſi, ut id a te peterem, quod tua ſingularis humanitas ſuaviſſimique mores a te eſſent impetraturi. Id autem eſt, ut hoc, quod te tua ſponte facturum eſſe certo ſcio, honoris noſtri cauſa libenter, prolixe, celeriter facias. Mihi nemo eſt amicior, nec jucundior, nec carior Attico: cujus antea res ſolum familiaris agebatur, eaque magna; nunc acceſſit etiam exiſtimatio, ut, quod conſecutus eſt magna & induſtria, & gratia, & vivo Cæſare, & mortuo, id, te adjuvante, obtineat. Quod ſi a te erit impetratum, ſic velim exiſtimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut ſuo ſummo beneficio me affectum judicem. Ego, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrabor, ſtudioſe diligenterque curabo. Da operam, ut valeas.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

*JAM antea petivi abs te per litteras, ut, cum cauſa Buthrotiorum probata a conſulibus eſſet, quibus & lege & ſenatusconſulto

permiſſum erat, ut de Cæſaris actis cognoſcerent, ſtatuerent, judicarent, eam rem tu adjuvares; Atticumque noſtrum, cujus te ſtudioſum cognovi, & me, qui non minus laboro, moleſtia liberares. Omnibus enim rebus magna cura, multa opera, & labore confectis, in te poſitum eſt, ut noſtræ ſollicitudinis finem quam primum facere poſſimus. Quamquam intelligimus, ea te eſſe prudentia, ut videas, ſi ea decreta conſulum, quæ de Cæſaris actis interpoſita ſunt, non ſerventur, magnam perturbationem rerum fore. Equidem, cum multa, quod neceſſe erat in tanta occupatione, non probentur, quæ Cæſar ſtatuerit; tamen otii pacisque cauſa acerrime illa ſoleo defendere: quod tibi idem magnopere faciendum cenſeo; quamquam hæc epiſtola non ſuaſoris eſt, ſed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te, & etiam oro, ſic medius fidius, ut majore ſtudio, magisque ex animo agere non poſſim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod ſine ulla dubitatione apud conſules obtinuimus, propter ſummam bonitatem & æquitatem cauſæ, id tu nos obtinuiſſe non modo facile patiare, ſed etiam gaudeas. Qua quidem vo-

luntatem tuam erga Atticum, ſæpe præſens & illi oſtendiſti, & vero etiam mihi. Quod ſi feceris, me, quem voluntate & paterna neceſſitudine conjunctum ſemper habuiſti, maximo beneficio devinctum habebis: idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO CAPITONI SVO S.

*NVNQVAM putavi fore, ut ſupplex ad te venirem: ſed hercule facile patior, datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, ſcis. Amabo te, da mihi & hoc: obliviſcere mea cauſa, illum aliquando ſuo familiari, adverſario tuo, voluiſſe conſultum, cum illius exiſtimatio ageretur. Hoc primum ignoſcere, eſt humanitatis tuæ; ſuos enim debet quisque tueri: deinde, ſi me amas (omitte Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias, præ te ſoles ferre, totum hoc da, ut, quod ſemper exiſtimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. Buthrotios cum Cæſar decreto ſuo, quod ego obſignavi cum multis ampliſſimis viris, liberaviſſet, oſtendiſſetque nobis, ſe, cum agrarii mare tranſiſſent, litteras miſſurum, quem in agrum deduceren-

tur; accidit, ut ſubito ille interiret. Deinde, quemadmodum tu ſcis, (interfuiſti enim, cum conſules oporteret ex ſenatusconſulto de actis Cæſaris cognoſcere,) res ab iis in Kal. Jun. dilata eſt. Acceſſit ad ſenatusconſultum lex, quæ lata eſt ante diem IV Non. Jun. quæ lex earum rerum, quas Cæſar ſtatuiſſet, decreviſſet, egiſſet, conſulibus cognitionem dedit. Cauſa Buthrotiorum delata eſt ad conſules. Decretum Cæſaris recitatum eſt, & multi præterea libelli Cæſaris prolati. Conſules de conſilii ſententia decreverunt ſecundum Buthrotios; Plancum dederunt. Nunc, mi Capito, (ſcio enim, quantum ſemper, apud eos, quibuscum ſis, poſſe ſoleas, eo plus apud hominem facillimum atque humaniſſimum Plancum,) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem ſpero optimum eſſe, ſit etiam melior opera tua. Omnino res hujusmodi videtur eſſe, ut ſine cujusquam gratia Plancus ipſe, pro ingenio & prudentia ſua, non ſit dubitaturus, quin decretum conſulum, quorum & lege & ſenatusconſulto cognitio & judicium fuit, conſervet; præſertim cum, hoc genere cognitionum labefactato, acta Cæſaris in dubium ventura videantur; quæ

non modo ii, quorum intereſt, ſed etiam ii, qui illa non probant, otii cauſa confirmari velint. Quod cum ita ſit, tamen intereſt noſtra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. quod certe faciet, ſi tu nervulos tuos, mihi ſæpe cognitos, ſuavitatemque, qua nemo tibi par eſt, adhibueris. Quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CVPIENNIO S.

*PATREM tuum plurimi feci; meque ille mirifice & coluit, & amavit; nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. Ego quidem id facere non deſtiti. Quamobrem peto a te in majorem modum, ut civitatem Buthrotiam ſubleves, decretumque conſulum, quod ii ſecundum Buthrotios fecerunt, cum & lege, & ſenatusconſulto ſtatuendi poteſtatem haberent, des operam, ut Plancus noſter quam primum confirmet & comprobet. Hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

*IGNOSCE mihi, quod cum antea accuratiſſime de Buthrotiis ad te ſcripſerim, ea-

dem de re ſæpius ſcribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuæ, aut noſtræ amicitiæ; ſed cum tanta res agatur Attici noſtri, nunc vero etiam exiſtimatio, ut id, quod probavit Cæſar, nobis teſtibus, & obſignatoribus, qui & decretis, & reſponſis Cæſaris interfueramus, videatur obtinere potuiſſe, præſertim cum tota poteſtas ejus rei tua ſit, ut ea, quæ conſules decreverunt ſecundum Cæſaris decreta & reſponſa, non dicam comprobes, ſed ſtudioſe libenterque comprobes. Id mihi ſic erit gratum, ut nulla res gratior eſſe poſſit. Etſi jam ſperabam, cum has litteras accepiſſes, fore, ut ea, quæ ſuperioribus litteris a te petiiſſemus, impetrata eſſent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id feciſſe; quod magna cum ſpe expectamus. Deinde enim confido fore, ut alio genere litterarum utamur; tibique pro tuo ſummo beneficio gratias agamus. quod ſi acciderit, velim ſic exiſtimes, non tibi tam Atticum, cujus permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore. Vale.

CICERO CAPITONI S.

*NON dubito, quin mirere, atque etiam ſtomachere, quod tecum de eadem re agam ſæpius. Hominis familiariſſimi, & mihi omnibus rebus conjunctiſſimi, permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua ſtudia in amicos, etiam in te amicorum. Multum potes nos apud Plancum juvare. Novi humanitatem tuam. Scio, quam ſis amicis jucundus. Nemo nos in hac cauſa plus juvare poteſt, quam tu. Et res ita eſt firma, ut debet eſſe, quam conſules de conſilii ſententia decreverunt, cum & lege, & ſenatusconſulto cognoſcerent. Tamen omnia poſita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur cum officii ſui & reipublicæ cauſa decretum conſulum comprobaturum, tum libenter noſtra cauſa eſſe facturum. Adjuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD QVINTVM FRATREM

LIBER I.

MARCVS Q. FRATRI S.

I. Etsi non dubitabam, quin hanc epiſtolam multi nuntii, fama denique eſſet ipſa ſua celeritate ſuperatura, tuque ante ab aliis auditurus eſſes, annum tertium acceſſiſſe deſiderio noſtro, & labori tuo; tamen exiſtimavi a me quoque tibi hujus moleſtiæ nuntium perferri oportere. Nam ſuperioribus litteris, non unis, ſed pluribus, cum jam ab aliis deſperata res eſſet, tamen ego tibi ſpem maturæ deceſſionis afferebam; non ſolum, ut quam diutiſſime te jucunda opinione oblectarem, ſed etiam quia tanta adhibebatur & a nobis & a prætoribus contentio, ut rem poſſe confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque prætores ſuis

opibus, neque nos noſtro ſtudio quidquam proficere poſſemus, eſt omnino difficile non graviter id ferre; ſed tamen noſtros animos, maximis in rebus & gerendis & ſuſtinendis exercitatos, frangi & debilitari moleſtia non oportet. Et quoniam ea moleſtiſſime ferre homines debent, quæ ipſorum culpa contracta ſunt, eſt quiddam in hac re mihi moleſtius ferendum, quam tibi. Factum eſt enim mea culpa, contra quam tu mecum, & proficiſcens, & per litteras egeras, ut priore anno non ſuccederetur. Quod ego, dum ſociorum ſaluti conſulo, dum impudentiæ nonnullorum negotiatorum reſiſto, dum noſtram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non ſapienter; præſertim cum id commiſerim, ut ille alter annus etiam tertium poſſet adducere. Quod quoniam peccatum meum eſſe confiteor; eſt ſapientiæ atque humanitatis tuæ, curare & perficere, ut hoc minus ſapienter a me proviſum, diligentia tua corrigatur. Ac ſi te ipſe vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris; non ut cum aliis, ſed ut tecum jam ipſe certes; ſi omnem tuam mentem, curam, cogitationem, ad excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris; mihi crede, unus

annus additus labori tuo, multorum annorum lætitiam nobis, gloriam vero etiam poſteris noſtris afferet. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas, aut demittas animum, neve te obrui, tanquam fluctu, ſic magnitudine negotii ſinas; contraque erigas, ac reſiſtas, ſive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim ejusmodi partem reipublicæ geris, in qua fortuna dominetur, ſed in qua plurimum ratio poſſit, & diligentia. Quodſi tibi, bellum aliquod magnum & periculoſum adminiſtranti, prorogatum imperium viderem; tremerem animo, quod eodem tempore eſſe intelligerem etiam fortunæ poteſtatem in nos prorogatam. Nunc vero ea pars tibi reipublicæ commiſſa eſt, in qua aut nullam, aut perexiguam partem fortuna tenet, & quæ mihi tota in tua virtute ac moderatione animi poſita eſſe videatur. Nullas, ut opinor, inſidias hoſtium, nullam prœlii dimicationem, nullam defectionem ſociorum, nullam inopiam ſtipendii, aut rei frumentariæ, nullam ſeditionem exercitus pertimeſcimus: quæ perſæpe ſapientiſſimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempeſtatis, ſic illi fortunæ impetum ſuperare non

poſſent. Tibi data eſt ſumma pax, ſumma tranquillitas: ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare poſſit. Conſtat enim ea provincia primum ex eo genere ſociorum, quod eſt ex hominum omni genere humaniſſimum: deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani ſunt, nos ſumma neceſſitudine attingunt; aut, quod ita negotiantur, ut locupletes ſint, noſtri conſulatus beneficio ſe incolumes fortunas habere arbitrantur. At enim inter hos ipſos exſiſtunt graves controverſiæ, multæ naſcuntur injuriæ, magnæ contentiones conſequuntur. Quaſi vero ego id putem, non te aliquantum negotii ſuſtinere. Intelligo, permagnum eſſe negotium, & maximi conſilii. Sed memento, conſilii me hoc negotium eſſe magis aliquanto, quam fortunæ, putare. Quid eſt enim negotii, continere eos, quibus præſis, ſi te ipſe contineas? Id autem ſit magnum & difficile ceteris, ſicut eſt difficillimum: tibi & fuit hoc ſemper facillimum, & vero eſſe debuit; cujus natura talis eſt, ut etiam ſine doctrina videatur moderata eſſe potuiſſe; ea autem adhibita doctrina eſt, quæ vel vitioſiſſimam naturam excolere poſſit. Tu cum per

cuniæ, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati reſiſtes, ut facis; erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidiorem publicanum comprimere non poſſis. Nam Græci quidem ſic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam de cœlo divinum hominem eſſe in provinciam delapſum putent. Atque hæc nunc, non ut facias, ſed ut te facere & feciſſe gaudeas, ſcribo. Præclarum eſt enim, ſummo cum imperio fuiſſe in Aſia triennium, ſic ut nullum te ſignum, nulla pictura, nullum vas, nulla veſtis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ (quibus rebus abundat iſta provincia) ab ſumma integritate, continentiaque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium, aut tam expetendum poteſt, quam iſtam virtutem, moderationem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque eſſe abditam, ſed in luce Aſiæ, in oculis clariſſimæ provinciæ, atque in auribus omnium gentium ac nationum eſſe poſitam? non itineribus tuis perterreri homines? non ſumtu exhauriri? non adventu commoveri? eſſe, quocunque veneris, & publice, & privatim maximam lætitiam;

quas ficte & ſimulate quæſtus cauſa inſuſurretur. Sit annulus tuus non ut vas aliquod, ſed tanquam ipſe tu; non miniſter alienæ voluntatis, ſed teſtis tuæ. Accenſus ſit eo numero, quo eum majores noſtri eſſe voluerunt; qui hoc non in beneficii loco, ſed in laboris, ac muneris, non temere niſi libertis ſuis deferebant; quibus illi quidem non multo ſecus, ac ſervis, imperabant. Sit lictor non ſuæ, ſed tuæ lenitatis apparitor majoraque præferant faſces illi ac ſecures dignitatis inſignia, quam poteſtatis. Toti denique ſit provinciæ cognitum, tibi omnium, quibus præſis, ſalutem, liberos, famam, fortunas eſſe cariſſimas. Denique hæc opinio ſit, non modo iis, qui aliquid acceperint, ſed iis etiam, qui dederint, te inimicum (ſi id cognoveris) futurum. Neque vero quiſquam dabit, cum erit hoc perſpectum, nihil per eos, qui ſimulant ſe apud te multum poſſe, abs te ſolere impetrari. Nec tamen eſt hæc oratio mea hujuſmodi, ut te in tuos aut durum eſſe nimium, aut ſuſpicioſum velim. Nam ſi quis eſt eorum, qui tibi biennii ſpatio nunquam in ſuſpicionem avaritiæ venerit, (ut ego Cæſium, & Chærippum, & Labeonem & audio, &,

quia

quia cognovi, exiſtimo,) nihil eſt, quod non & iis, & ſi quis eſt alius ejusdemmodi, & committi & credi rectiſſime putem. Sed ſi quis eſt, in quo jam offenderis, de quo aliquid ſenſeris; huic nihil credideris, nullam partem exiſtimationis tuæ commiſeris. In 5
provincia vero ipſa, ſi quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus; huic quantum credendum ſit, vide: non quin poſſint multi eſſe provinciales viri boni; ſed hoc ſperare licet, judicare periculoſum eſt. Multis enim ſimulationum involucris tegitur, & quaſi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura: frons, oculi, vultus perſæpe mentiuntur; oratio vero ſæpiſſime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniæ cupiditate adducti careant his rebus omnibus, a quibus nos divulſi eſſe non poſſumus; te autem, alienum hominem, ament ex animo, ac non ſui commodi cauſa ſimulent? mihi quidem permagnum videtur; præſertim ſi iidem homines privatum non fere quemquam, prætores ſemper omnes amant. Quo ex genere ſi quem forte tui cognoſti amantiorem (fieri enim potuit) quam temporis, hunc vero ad

tuum numerum libenter adſcribito: ſin au-
tem id non perſpicies; nullum erit genus
in familiaritate cavendum magis; propterea
quod & omnes vias pecuniæ norunt, &
omnia pecuniæ cauſa faciunt; &, quicum
victuri non ſunt, ejus exiſtimationi conſu-
lere non curant. Atque etiam e Græcis
ipſis diligenter cavendæ ſunt quædam fami-
liaritates, præter hominum perpaucorum,
ſi qui ſunt vetere Græcia digni. Sic vero
fallaces ſunt permulti, & leves, & diutur-
na ſervitute ad nimiam aſſentationem eru-
diti. quos ego univerſos adhiberi liberali-
ter, optimum quemque hoſpitio amicitiaque
conjungi dico oportere: nimiæ familiarita-
tes eorum neque tam fideles ſunt, (non
enim audent adverſari noſtris voluntatibus,)
& vero invident non noſtris ſolum, verum
6 etiam ſuis. Jam qui in ejuſmodi rebus, in
quibus vereor etiam, ne durior ſim, cau-
tus eſſe velim ac diligens; quo me animo in
ſervos eſſe cenſes? quos quidem cum omni-
bus in locis, tum præcipue in provinciis
regere debemus: quo de genere multa præ-
cipi poſſunt. Sed hoc & breviſſimum eſt,
& facillime teneri poteſt, ut ita ſe gerant
in iſtis Aſiaticis itineribus, ut ſi iter Appia

via facias; neve intereſſe quidquam putent, utrum Tralles, an Formias venerint. At, ſi quis eſt ex ſervis egregie fidelis; ſit in domeſticis rebus, & privatis: quæ res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem reipublicæ pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quæ recte committi ſervis fidelibus poſſunt, tamen ſermonis & vituperationis vitandæ cauſa, committenda non ſunt. Sed neſcio, quo pacto ad præcipiendi rationem delapſa eſt oratio mea, cum id mihi propoſitum initio non fuiſſet. Quid enim ei præcipiam, quem ego in hoc præſertim genere intelligam prudentia non eſſe inferiorem, quam me; uſu vero etiam ſuperiorem? Sed tamen ſi ad ea, quæ faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipſi illa putavi fore jucundiora. Quare ſint hæc fundamenta dignitatis tuæ; tua primum integritas & continentia; deinde omnium, qui tecum ſunt, pudor: delectus in familiaritatibus, & provincialium hominum & Græcorum, percautus & diligens; familiæ gravis & conſtans diſciplina. Quæ cum honeſta ſint in his privatis noſtris quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provin-

cia, divina videantur neceſſe eſt. Hæc in-
ſtitutio atque hæc diſciplina poteſt ſuſtinere
in rebus ſtatuendis & decernendis eam ſe-
veritatem, qua tu in iis rebus uſus es, ex
quibus nonnullas ſimultates cum magna
mea lætitia ſuſceptas habemus. Niſi forte
me Paconii, neſcio cujus, hominis ne Græci
quidem, at Myſii, aut Phrygis potius, que-
relis moveri putas; aut Tuſcenii, hominis
furioſi ac ſordidi, vocibus, cujus tu ex im-
puriſſimis faucibus inhoneſtiſſimam cupidita-
7 tem eripuiſti ſumma cum æquitate. Hæc,
& cetera plena ſeveritatis, quæ ſtatuiſti in
iſta provincia, non facile ſine ſumma inte-
gritate ſuſtineremus. Quare ſit ſumma in
jure dicundo ſeveritas, dummodo ea ne va-
rietur gratia, ſed conſervetur æquabilis.
Sed tamen parvi refert abs te ipſo jus dici
æquabiliter & diligenter, niſi idem ab iis
fiet, quibus tu ejus muneris aliquam par-
tem conceſſeris. Ac mihi quidem videtur
non ſane magna varietas eſſe negotiorum in
adminiſtranda Aſia, ſed ea tota jurisdictione
maxime ſuſtineri. In qua ſcientiæ præſer-
tim provincialis ratio ipſa expedita eſt: con-
ſtantia eſt adhibenda & gravitas, quæ reſi-
ſtat non ſolum gratiæ, verum etiam ſuſpi-

cioni. Adjungenda etiam eſt facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in ſatisfaciendo ac diſputando diligentia. His rebus nuper C. Octavius jucundiſſimus fuit: apud quem primus lictor quievit; tacuit accenſus: quoties quisque voluit, dixit, & quam voluit diu. Quibus ille rebus fortaſſe nimis lenis videretur, niſi hæc lenitas illam ſeveritatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quæ per vim & metum abſtulerunt, reddere. Qui in magiſtratibus injurioſe decreverant, eodem ipſis privatis erat jure parendum. Hæc illius ſeveritas acerba videretur, niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quodſi hæc lenitas grata Romæ eſt, ubi tanta arrogantia eſt, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magiſtratus, tot auxilia, tanta vis [populi], tanta ſenatus auctoritas; quam jucunda tandem prætoris comitas in Aſia poteſt eſſe, in qua tanta multitudo civium, tanta ſociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur? ubi nullum auxilium eſt, nulla conqueſtio, nullus ſenatus, nulla concio? Quare cum permagni hominis eſt, & cum ipſa natura moderati, tum vero etiam doctrina,

atque optimarum artium ſtudiis eruditi, ſic ſe adhibere in tanta poteſtate, ut nulla alia poteſtas ab iis, quibus ipſe præſit, deſidéretur.
8 Cyrus ille a Xenophonte non ad hiſtoriæ fidem ſcriptus, ſed ad effigiem juſti imperii; cujus ſumma gravitas ab illo philoſopho cum ſingulari comitate conjungitur: (quos quidem libros non ſine cauſa noſter ille Africanus de manibus ponere non ſolebat: nullum eſt enim prætermiſſum in iis officium diligentis & moderati imperii:) eaque, ſi ſic coluit ille, qui privatus futurus nunquam fuit; quonam modo retinenda ſunt iis, quibus imperium ita datum eſt, ut redderent, & ab iis legibus datum eſt, ad quas revertendum eſt? Ac mihi quidem videntur huc omnia eſſe referenda iis, qui præſunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, ſint quam beatiſſimi: quod tibi & eſſe antiquiſſimum, & ab initio fuiſſe, ut primum Aſiam attigiſti, conſtante fama atque omnium ſermone celebratum eſt. Eſt autem non modo ejus, qui ſociis & civibus, ſed etiam ejus, qui ſervis, qui mutis pecudibus præſit, eorum, quibus præſit, commodis utilitatique ſervire. Cujus quidem generis conſtare inter omnes video,

abs te ſummam adhiberi diligentiam: nullum æs alienum novum contrahi civitatibus; vetere autem magno & gravi multas abs te eſſe liberatas; urbes complures, dirutas ac pæne deſertas, (in quibus unam Joniæ nobiliſſimam, alteram Cariæ, Samum & Halicarnaſſum,) per te eſſe recreatas; nullas eſſe in oppidis ſeditiones, nullas diſcordias; provideri abs te, ut civitates optimatium conſiliis adminiſtrentur; ſublata Myſiæ latrocinia; cædes multis locis repreſſas; pacem tota provincia conſtitutam; neque ſolum illa itinerum atque agrorum, ſed multo etiam plura & majora oppidorum & fanorum furta & latrocinia eſſe depulſa: remotam a fama, & a fortunis, & ab otio locupletem, illam acerbiſſimam miniſtram prætorum avaritiæ, calumniam; ſumtus & tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari æquabiliter; facillimos eſſe aditus ad te; patere aures tuas querelis omnium; nullius inopiam ac ſolitudinem, non modo illo populari acceſſu, ac tribunali, ſed ne domo quidem & cubiculo eſſe excluſam tuo; toto denique imperio nihil acerbum eſſe, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, manſuetudi-

9 nis, humanitatis. Quantum vero illud eſt beneficium tuum, quod iniquo & gravi vectigali ædilitiorum, magnis noſtris ſimultatibus, Aſiam liberaſti? Enimvero, ſi unus homo nobilis queritur palam, te, quod edixeris, *Ne ad ludos pecuniae decernerentur*, H-S cc ſibi eripuiſſe; quanta tandem pecunia penderetur, ſi omnium nomine, quicunque Romæ ludos facerent, quod erat jam inſtitutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum noſtrorum illo conſilio oppreſſimus, quod in Aſia neſcio quo modo, Romæ quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, cum ad templum monumentumque noſtrum civitates pecunias decreviſſent, cumque id, & pro meis magnis meritis, & pro tuis maximis beneficiis, ſumma ſua voluntate feciſſent, nominatimque lex exciperet, *Ut ad templum monumentumque capere liceret*; cumque id, quod dabatur, non eſſet interiturum, ſed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quam populo Romano, ac diis immortalibus datum videretur; tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi; cum aliis de cauſis, tum etiam ut

animo æquiore ferrent ii, quibus nec debe- retur, nec liceret. Quapropter incumbe toto animo & ſtudio omni in eam rationem, qua adhuc uſus es, ut eos, quos tuæ fidei poteſtatique ſenatus populusque Romanus commiſit & credidit, diligas, & omni ratione tueare, ut eſſe quam beatiſſimos velis. Quodſi te ſors Afris, aut Hiſpanis, aut Gallis præfeciſſet, immanibus ac barbaris nationibus; tamen eſſet humanitatis tuæ, conſulere eorum commodis, & utilitati ſalutique ſervire. Cum vero ei generi hominum præſimus, non modo in quo ipſa ſit, ſed etiam a quo ad alios perveniſſe putetur humanitas; certe iis eam potiſſimum tribuere debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc jam dicere pudebit, præſertim in ea vita, atque iis rebus geſtis, in quibus non poteſt reſidere inertiæ aut levitatis ulla ſuſpicio, nos ea, quæ conſecuti ſumus, his ſtudiis & artibus eſſe adeptos, quæ ſint nobis Græciæ monumentis diſciplinisque tradita. Quare præter communem fidem, quæ omnibus debetur, præterea nos iſti hominum generi præcipue debere videmur, ut, quorum præceptis ſimus eruditi, apud eos ipſos, quod ab iis didicerimus,

10 velimus expromere. Atque ille quidem princeps ingenii & doctrinæ Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, ſi aut docti ac ſapientes homines eas regere cœpiſſent, aut ii, qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina ac ſapientia collocarent. Hanc conjunctionem videlicet poteſtatis ac ſapientiæ, ſaluti cenſuit civitatibus eſſe poſſe: quod fortaſſe aliquando univerſæ reipublicæ noſtræ, nunc quidem profecto iſti provinciæ contigit, ut is in ea ſummam poteſtatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia ſtudii fuiſſet & temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum acceſſit, idem ad ſalutem Aſiæ prorogatus eſſe videatur. Quoniam in te retinendo fuit Aſia felicior, quam nos in deducendo; perfice, ut lætitia provinciæ deſiderium noſtrum leniatur. Etenim ſi in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud ſcio an nemini, fuiſti omnium diligentiſſimus; multo majorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. Et quidem de iſto genere honorum quid ſentirem, ſcripſi ad te ante. Semper eos putavi, ſi vulgares eſſent, viles; ſi temporis

cauſa conſtituerentur, leves; ſi vero (id
quod ita factum eſt) meritis tuis tribueren-
tur, exiſtimabam multam tibi in his hono-
ribus tuendis operam eſſe ponendam. Qua-
re quoniam in iſtis urbibus cum ſummo im-
perio & poteſtate verſaris, in quibus tuas
virtutes conſecratas, & in deorum numero
collocatas vides; in omnibus rebus, quas
ſtatues, quas decernes, quas ages, quid
tantis hominum opinionibus, tantis de te ju-
diciis, tantis honoribus debeas, cogitabis.
Id autem erit ejusmodi, ut conſulas omni-
bus, ut medeare incommodis hominum,
provideas ſaluti, ut te parentem Aſiæ & di-
ci & haberi velis. Atque huic tuæ volun- 11
tati ac diligentiæ difficultatem magnam aſ-
ferunt publicani; quibus ſi adverſamur, or-
dinem de nobis optime meritum, & per nos
cum republica conjunctum, & a nobis, &
a republica dijungemus. ſin autem omni-
bus in rebus obſequemur; funditus eos pe-
rire patiemur, quorum non modo ſaluti,
ſed etiam commodis conſulere debemus.
Hæc eſt una (ſi vere cogitare volumus) in
toto imperio tuo difficultas. Nam eſſe abſti-
nentem; continere omnes cupiditates; ſuos
coercere; juris æquabilem tenere rationem;

facilem te in rebus cognoſcendis, in hominibus audiendis admittendisque præbere; præclarum magis eſt, quam difficile. non eſt enim poſitum in labore aliquo, ſed in quadam inductione animi atque voluntate. Illa cauſa publicanorum quantam acerbitatem affert ſociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiæ tollendis, non tam de portorio, quam de nonnullis injuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro, quid ſociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita verſari, ut & publicanis ſatisfacias, (præſertim publicis male redemtis,) & ſocios perire non ſinas, divinæ cujusdam virtutis eſſe videtur, id eſt, tuæ. Ac primum Græcis, id quod acerbiſſimum eſt, quod ſunt vectigales, non ita acerbum videri debet; propterea quod ſine imperio populi Romani, ſuis inſtitutis, per ſe ipſi ita fuerunt. Nomen autem publicani aſpernari non poſſunt, qui pendere ipſi vectigal ſine publicano non potuerunt, quod iis æqualiter Sulla deſcripſerat. Non eſſe autem leniores in exigendis vectigalibus Græcos, quam noſtros publicanos, hinc intelligi poteſt, quod Caunii nuper, omnesque ex inſulis,

quæ erant ab Sulla Rhodiis attributæ, confugerunt ad ſenatum, nobis ut potius vectigal, quam Rhodiis penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui ſemper vectigales fuerunt; neque ii aſpernari, qui per ſe pendere vectigal non potuerunt; neque ii recuſare, qui poſtulaverunt. Simul & illud Aſia cogitet, nullam a ſe neque belli externi, neque diſcordiarum domeſticarum calamitatem abfuturam fuiſſe, ſi hoc imperio non teneretur. Id autem imperium cum retineri ſine vectigalibus nullo modo poſſit, æquo animo parte aliqua ſuorum fructuum pacem ſibi ſempiternam redimat atque otium. Quodſi ge- 12
nus ipſum & nomen publicani non iniquo animo ſuſtinebunt; poterunt iis, conſilio & prudentia tua, reliqua videri mitiora. Poſſunt in pactionibus faciendis non legem ſpectare cenſoriam, ſed potius commoditatem conficiendi negotii, & liberationem moleſtiæ. Potes etiam tu id facere, quod & feciſti egregie, & facis, ut commemores, quanta ſit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio, ac vi poteſtatis & faſcium, publicanos cum Græcis gratia atque auctoritate

conjungas. Sed & ab iis, de quibus opti-
me tu meritus es, & qui tibi omnia de-
bent, hoc petas, ut facilitate ſua, nos eam
neceſſitudinem, quæ eſt nobis cum publica-
nis, obtinere & conſervare patiantur. Sed
quid ego te hæc hortor, quæ tu non modo
facere potes tua ſponte ſine cujusquam præ-
ceptis, ſed etiam magna jam ex parte per-
feciſti? Non enim deſiſtunt nobis agere quo-
tidie gratias honeſtiſſimæ & maximæ ſocie-
tates: quod quidem mihi idcirco jucundius
eſt, quod idem faciunt Græci. Difficile eſt
autem, ea, quæ commodis, utilitate, &
prope natura diverſa ſunt, voluntate con-
jungere. At ea quidem, quæ ſupra ſcripta
ſunt, non ut te inſtituerem, ſcripſi, (ne-
que enim prudentia tua cujusquam præ-
cepta deſiderat,) ſed me in ſcribendo com-
memoratio tuæ virtutis delectavit: quam-
quam in his litteris longior fui, quam aut
13 vellem, aut quam me putavi fore. Unum
eſt, quod tibi ego præcipere non deſinam,
neque te patiar (quantum in me erit) cum
exceptione laudari. Omnes enim, qui iſtinc
veniunt, ita de tua virtute, integritate,
humanitate commemorant, ut in tuis ſum-
mis laudibus excipiant unam iracundiam.

quod vitium, cum in hac privata quotidianaque vita levis eſſe animi atque infirmi videtur; tum vero nihil eſt tam deforme, quam ad ſummum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere. Quare illud non ſuſcipiam, ut, quæ de iracundia dici ſolent a doctiſſimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum & nimis longus eſſe nolim, & ex multorum ſcriptis ea facile poſſis cognoſcere: quod eſt epiſtolæ proprium, ut is, ad quem ſcribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, prætermittendum eſſe non puto. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum abſit iracundia, te fieri poſſe jucundius. ſed cum te alicujus improbitas perverſitasque commoverit, ſic te animo incitari, ut ab omnibus tua deſideretur humanitas. Quare quoniam in eam rationem vitæ nos non tam cupiditas quædam gloriæ, quam res ipſa ac fortuna deduxit, ut ſempiternus ſermo hominum de nobis futurus ſit; caveamus, quantum efficere & conſequi poſſumus, ut ne quod in nobis inſigne vitium fuiſſe dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortaſſe cum in omni natura, tum jam in noſtra ætate difficile eſt, mutare animum, & ſi quid eſt penitus

inſitum moribus, id ſubito evellere: ſed te illud admoneo, ut, ſi hoc plane vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur; ut te ante compares, quotidieque meditere, reſiſtendum eſſe iracundiæ; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi eſſe diligentiſſime linguam continendam: quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non iraſci. Nam illud non ſolum eſt gravitatis, ſed nonnunquam etiam lentitudinis: moderari vero & animo & orationi, cum ſis iratus, aut etiam tacere, & tenere in ſua poteſtate motum animi & dolorem, etſi non eſt perfectæ ſapientiæ, tamen eſt non mediocris ingenii. Atque in hoc genere multo te eſſe jam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullæ tuæ vehementiores animi conciationes, nulla maledicta ad nos, nullæ contumeliæ perferuntur: quæ cum abhorrent a litteris, ab humanitate, tum vero contraria ſunt imperio ac dignitati. Nam ſi implacabiles iracundiæ ſint; ſumma eſt acerbitas: ſin autem exorabiles; ſumma levitas: quæ tamen (ut in malis) acerbitati anteponenda eſt. Sed quoniam primus

annus

annus habuit de hac reprehenſione pluri-mum ſermonis, credo propterea, quod tibi hominum injuriæ, quod avaritiæ, quod in-ſolentia præter opinionem accidebat, & in-tolerabilis videbatur; ſecundus autem mul-to lenior, quod & conſuetudo, & ratio, & (ut ego arbitror) meæ quoque litteræ te patientiorem lenioremque fecerunt; tertius annus ita eſſe debet emendatus, ut ne mi-nimam quidem rem quisquam poſſit ullam reprehendere. Ac jam hoc loco non horta-tione, neque præceptis, ſed precibus te-cum fraternis ago; totum ut animum, cu-ram, cogitationemque tuam ponas in om-nium laude undique colligenda. Quodſi in mediocri ſtatu ſermonis ac prædicationis noſtræ res eſſent; nihil abs te eximium, ni-hil præter aliorum conſuetudinem poſtula-retur. Nunc vero, propter earum rerum, in quibus verſati ſumus, ſplendorem & magnitudinem, niſi ſummam laudem ex iſta provincia aſſequimur, vix videmur ſummam vituperationem poſſe vitare. Ea noſtra ra-tio eſt, ut omnes boni cum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam, virtutem-que & poſtulent & exſpectent: omnes au-tem improbi (quod cum iis bellum ſuſcepi-

mus ſempiternum) vel minima re ad reprehendendum contenti eſſe videantur. Quam quoniam ejusmodi theatrum eſt totius Aſiæ celebritate refertiſſimum, magnitudine ampliſſimum, judicio eruditiſſimum, natura autem ita reſonans, ut uſque Romam ſignificationes voceſque referantur; contende, quæſo, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuiſſe, ſed etiam ut illa omnia tuis artibus ſuperaſſe videare. Et quoniam mihi caſus urbanam in magiſtratibus adminiſtrationem reipublicæ, tibi provincialem dedit, & ſi mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul & illud cogita, nos non de reliqua & ſperata gloria jam laborare, ſed de parta dimicare. quæ quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda eſt. Ac ſi mihi quidquam eſſet abs te ſeparatum, nihil amplius deſiderarem hoc ſtatu, qui mihi jam partus. Nunc vero res ſic ſeſe habet, ut, niſi omnia tua facta atque dicta noſtris rebus iſtinc reſpondeant, ego me meis tantis laboribus, tantiſque periculis, quorum tu omnium particeps fuiſti, nihil conſecutum putem. Quod ſi, ut ampliſſimum nomen conſequeremur, unus præter ceteros adjuviſti; certe idem,

ut id retineamus, præter ceteros elaborabis. Non eſt tibi his ſolis utendum exiſtimationibus ac judiciis, qui nunc ſunt, hominum, ſed iis etiam, qui futuri ſunt: quamquam illorum erit verius judicium, obtrectatione & malevolentia liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi ſoli gloriam quærere: quod ſi eſſet, tamen non negligeres; præſertim cum ampliſſimis monumentis conſecrare voluiſſes memoriam nominis tui: ſed ea tibi eſt communicanda mecum, prodenda liberis noſtris. in qua cavendum eſt, ne, ſi negligentior fueris, non ſolum tibi parum conſuluiſſe, ſed etiam tuis invidiſſe videaris. Atque 16
hæc non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitaſſe, ſed potius ut currentem incitaſſe videatur. Facies enim perpetuo, quæ feciſti, ut omnes æquitatem tuam, temperantiam, ſeveritatem, integritatemque laudent. Sed me quædam tenet, propter ſingularem amorem, infinita in te aviditas gloriæ: quamquam illud exiſtimo, cum jam tibi Aſia, ſicut unicuique ſua domus, nota eſſe debeat, cum ad tuam ſummam prudentiam tantus uſus acceſſerit, nihil eſſe, quod ad laudem attineat, quod

non tu optime perſpicias, & tibi non, ſine cujusquam hortatione, in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tua lego, te audire, & qui, cum ad te ſcribo, tecum loqui videor, idcirco & tua longiſſima quaque epiſtola maxime delector, & ipſe in ſcribendo ſæpe ſum longior. Illud te ad extremum & oro, & hortor, ut, tanquam poetæ boni, & actores induſtrii ſolent, ſic tu in extrema parte & concluſione muneris ac negotii tui diligentiſſimus ſis, ut hic tertius annus imperii tui, tanquam tertius actus, perfectiſſimus atque ornatiſſimus fuiſſe videatur. Id facillime facies, ſi me (cui ſemper uni magis, quam univerſis, placere voluiſti) tecum ſemper eſſe putabis, & omnibus iis rebus, quas dices ac facies, intereſſe. Reliquum eſt, ut te orem, ut valetudini tuæ, ſi me & tuos omnes valere vis, diligentiſſime ſervias.

MARCVS Q. FRATRI S.

2. STATIVS ad me venit ante diem VIII Kalend. Novemb: ejus adventus, quod ita ſcripſiſti, direptum iri te a tuis, dum is abeſſet moleſtus mihi fuit. Quod autem exſpectationem tui, concurſumque eum, qui

erat futurus, ſi una tecum decederet, neque antea viſus eſſet, ſuſtulit; id mihi non incommode viſum eſt accidiſſe. Exhauſtus enim eſt ſermo hominum, & multis emiſſæ jam ejusmodi voces, ἀλλὰ αἰεί τινα φῶτα μέγαν. quæ te abſente confecta eſſe lætor. Quod autem idcirco a te miſſus eſt, mihi ut ſe purgaret, id neceſſe minime fuit. Primum enim nunquam ille mihi fuit ſuſpectus; neque ego, quæ ad te de illo ſcripſi, ſcripſi meo judicio: ſed cum ratio, ſalusque omnium noſtrum, qui ad rempublicam accedimus, non veritate ſolum, ſed etiam fama niteretur, ſermones ad te aliorum ſemper, non mea judicia perſcripſi. qui quidem quam frequentes eſſent, & quam graves, adventu ſuo Statius ipſe cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quæ apud me de illo ipſo habebantur; & ſentire potuit, ſermones iniquorum in ſuum potiſſimum nomen erumpere. Quod autem me maxime movere ſolebat, cum audiebam, illum plus apud te poſſe, quam gravitas illius ætatis, & imperii prudentia poſtularet, (quam multos enim mecum egiſſe putas, ut ſe Statio commendarem? quam multa autem ipſum ἀφελῶς mecum in ſermone ita

protuliſſe?) id mihi non placuit: monui, ſuaſi, deterrui. Quibus in rebus etiamſi fidelitas ſumma eſt, (quod prorſus credo, quoniam tu ita judicas:) tamen ſpecies ipſa tam gratioſi liberti, aut ſervi, dignitatem habere nullam poteſt. Atque hoc ſic habeto, (nihil enim nec temere dicere, nec aſtute reticere debeo,) materiam omnem ſermonum eorum, qui de te detrahere vellent, Statium dediſſe; & antea tantum intelligi potuiſſe, iratos tuæ ſeveritati eſſe nonnullos; hoc manumiſſo, iratis, quod lo-
2 querentur, non defuiſſe. Nunc reſpondebo ad eas epiſtolas, quas mihi reddidit L. Cæſius, (cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero,) quarum altera eſt de Blaudenio Zeuxide, quem ſcribis certiſſimum matricidam tibi a me intime commendari. Qua de re, & de hoc genere toto, ne forte me in Græcos tam ambitioſum factum eſſe mirere, pauca cognoſce. Ego cum Græcorum querelas nimium valere ſentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata; quoscunque de te queri audivi, quacunque potui ratione placavi. Primum Dionyſipolitas, qui erant inimiciſſimi mei, lenivi; quorum principem Hermip-

pum non ſolum ſermone meo, ſed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamenſem Hephæſtum, ego Niciam Smyrnæum, ego nugas maximas omni mea comitate ſum complexus, Nymphontem etiam Colophonium. quæ feci omnia, non quo me, aut ii homines, aut tota natio delectaret: pertæſum eſt levitatis, aſſentationis, animorum, non officiis, ſed temporibus ſervientium. Sed, ut ad Zeuxim revertar; cum is de M. Caſcellii ſermone ſecum habito, quæ tu ſcribis, ea ipſa loqueretur, obſtiti ejus ſermoni, & hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quæ fuerit cupiditas tanta, neſcio, quod ſcribis cupiiſſe te, quoniam Smyrnæ duo Myſios inſuiſſes in culeum, ſimile in ſuperiore parte provinciæ edere exemplum ſeveritatis tuæ, & idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluiſſe: quem adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit; conquiri vero, & elici blanditiis (ut tu ſcribis) ad judicium, neceſſe non fuit; eum præſertim hominem, quem ego & ex ſuis civibus, & ex multis aliis quotidie magis cognoſco nobiliorem eſſe prope, quam civitatem ſuam. At enim Græcis ſolis indulgeo. Quid? L. Cæcilium

nonne omni ratione placavi? quem hominem? qua ira? quo ſpiritu? quem denique, præter Tuſcenium, cujus cauſa ſanari non poteſt, non mitigavi? Ecce ſupra caput homo levis ac ſordidus, ſed tamen equeſtri cenſu, Catienus: etiam is lenietur: cujus tu in patrem quod fuiſti aſperior, non reprehendo; certo enim ſcio, te feciſſe eum cauſa. Sed quid opus fuit ejusmodi litteris, quas ad ipſum miſiſti? illum crucem ſibi ipſum conſtituere, ex qua tu eum ante detraxiſſes: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia. Quid vero ad C. Fabium, neſcio quem? (nam eam quoque epiſtolam T. Catienus circumgeſtat) renuntiari tibi, Licinium plagiarium cum ſuo pullo milvino tributa exigere? Deinde rogas Fabium, ut & patrem & filium vivos comburat, ſi poſſit: ſin minus, ad te mittat, uti judicio comburantur. Hæ litteræ abs te per jocum miſſæ ad C. Fabium, ſi modo ſunt tuæ, cum leguntur, invidioſam atrocitatem verborum habent. Ac, ſi omnium mearum litterarum præcepta repetes; intelliges, nihil eſſe a me, niſi orationis acerbitatem & iracundiam, & ſi forte, raro litterarum miſſarum indiligen-

etiam reprehenſam. Quibus quidem in re-
bus ſi apud te plus auctoritas mea, quam
tua ſive natura paulo acrior, ſive quædam
dulcedo iracundiæ, ſive dicendi ſal facetiæ-
que valuiſſet, nihil ſane eſſet, quod nos
pœniteret. Et mediocri me dolore putas
affici, cum audiam, qua ſit exiſtimatione
Virgilius, qua tuus vicinus C. Octavius?
Nam ſi te interioribus vicinis tuis, Cili-
cienſi & Syriaco, anteponis, valde magnum
facis. Atque is dolor eſt, quod cum ii,
quos nominavi, te innocentia non vincant,
vincunt tamen artificio benevolentiæ colli-
gendæ, qui neque Cyrum Xenophontis, ne-
que Ageſilaum noverint: quorum regum
ſummo in imperio nemo unquam verbum ul-
lum aſperius audivit. Sed hæc a principio 3
tibi præcipiens, quantum profecerim, non
ignoro. Nunc tamen decedens (id quod
mihi jam facere videris) relinque, quæſo,
quam jucundiſſimam memoriam tui. Suc-
ceſſorem habes perblandum; cetera valde
illius adventu tua requirentur. In litteris
mittendis (ut ſæpe ad te ſcripſi) nimium te
exorabilem præbuiſti. tolle omnes, ſi po-
tes, iniquas, tolle inuſitatas, tolle contra-
rias. Statius mihi narravit, ſcriptas ad te

ſolere afferri, abs ſe legi; &, ſi iniquæ ſint, fieri te certiorem. Antequam vero ipſe ad te veniſſet, nullum delectum litterarum fuiſſe; ex eo eſſe volumina ſelectarum epiſtolarum, quæ reprehendi ſolerent. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo; ſero eſt enim, ac ſcire potes, multa me varie diligenterque monuiſſe. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum eſſem admonitus ab ipſo, vide per homines amantes tui, quod eſt facile, ut hæc genera tollantur epiſtolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum abſurde & inuſitate ſcriptarum, poſtremo in aliquem contumelioſarum. Atque ego hæc tam eſſe, quam audio, non puto; & ſi ſunt occupationibus tuis minus animadverſa, nunc perſpice & purga. Legi epiſtolam, quam ipſe ſcripſiſſe Sulla nomenclator dictus eſt, non probandam: legi nonnullas iracundas. Sed tempore ipſo de epiſtolis. Nam cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, prætor deſignatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores ſuos litteras miſiſſe; quæ mihi viſæ ſunt iniquiſſimæ: ne quid de bonis, quæ L. Octavii Naſonis fuiſſent, cui L. Flavius

heres eſt, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam ſolviſſent. Itemque miſiſſe ad Apollonidienſes, ne de bonis, quæ Octavii fuiſſent, deminui paterentur, priusquam Fundanio debitum ſolutum eſſet. Hæc mihi veriſimilia non videntur. ſunt enim a prudentia tua remotiſſima. Ne deminuat heres? Quid ſi inficiatur? Quid ſi omnino non debetur? Quid? prætor ſolet judicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus ſum? non miſericordia moveor? nemo magis: ſed via juris ejusmodi eſt quibusdam in rebus, ut nihil ſit loci gratiæ. Atque ita mihi dicebat Flavius ſcriptum in ea epiſtola, quam tuam eſſe dicebat, te aut quaſi amicis tuis gratias acturum, aut quaſi inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer mecum querebatur, orabatque, ut ad te quam diligentiſſime ſcriberem: quod facio, & te prorſus vehementer etiam atque etiam rogo, ut & procuratoribus Flavii remittas de deminuendo, & de Apollonidienſibus, ne quid perſcribas, quod contra Flavium ſit; amplius, & Flavii cauſa, & ſcilicet Pompeji, facias omnia. Nolo medius fidius ex tua injuria in illum, tibi

liberalem me videri: ſed & te oro, ut tu ipſe auctoritatem & monumentum aliquod decreti, aut litterarum tuarum relinquas, quod ſit ad Flavii rem & ad cauſam accommodatum. Fert enim graviter homo & mei obſervantiſſimus, & ſui juris dignitatisque retinens, ſe apud te neque amicitia, neque jure valuiſſe: &, ut opinor, Flavii aliquando rem & Pompejus & Cæſar tibi commendarunt; & ipſe ad te ſcripſerat Flavius, & ego certe. Quare ſi ulla res eſt, quam tibi me faciendam petente putes, hæc ea ſit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius & tibi & mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut majore
4 ſtudio rogare non poſſim. Quod ad me de Hermia ſcribis, mihi mehercule valde moleſtum fuit. Litteras ad te parum fraterne ſcripſeram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione ſtatim quod audieram, iracundius ſcripſeram, & revocare cupiebam. huic tu epiſtolæ, non fraterne ſcriptæ, fraterne debes ignoſcere. De Cenſorino, Antonio, Caſſio, Scævola, te ab iis diligi (ut ſcribis) vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epiſtola graviora, quam vellem, ὀρθὰν τὰν ναῦν, &

ἅπαξ θανεῖν. majora iſta erunt. Meæ objurgationes fuerunt amoris pleniſſimæ, quæ ſunt nonnullæ, ſed tamen mediocres, & parvæ potius. Ego te nunquam ulla in re dignum minima reprehenſione putaſſem, cum te ſanctiſſime gereres, niſi inimicos multos haberemus. Quæ ad te aliqua admonitione aut objurgatione ſcripſi, ſcripſi propter diligentiam cautionis meæ, in qua & maneo, & manebo, &, idem ut facias, non deſiſtam rogare. Attalus Iphemenus mecum egit, ut ſe ne impedires, quo minus, quod ad Q. Publiceni ſtatuam decretum eſt, erogaretur: quod ego te & rogo & admoneo, ne talis viri, tamque noſtri neceſſarii, honorem minui per te, aut impediri velis. Præterea Aeſopi tragœdi, noſtri familiaris, Licinius ſervus, tibi notus, aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit. inde in Aſiam venit. poſtea Plato quidam Sardianus Epicureus, qui Athenis ſolet eſſe multum, & qui tum Athenis fuerat, cum Licinius eo veniſſet, cum eum fugitivum poſtea eſſe ex Aeſopi litteris cognoſſet, hominem comprehendit, & in cuſtodiam Epheſi tradidit; ſed in publicam, an in piſtrinum, non ſatis ex litteris ejus

intelligere potuimus. Tu, quoque [illegible] quoniam Epheſi eſt, hominem inveſtiges velim, ſummaque diligentia vel tecum deducas. Noli ſpectare, quanti homo ſit: parvi enim pretii eſt, qui jam nihili ſit: ſed tanto dolore Aeſopus eſt affectus propter ſervi ſcelus & audaciam, ut nihil ei gratius facere poſſis, quam ſi illum per te recupe-
5 rarit. Nunc ea cognoſce, quæ maxime exoptas. Rempublicam funditus amiſimus; adeo ut Cato, adoleſcens nullius conſilii, ſed tamen civis Romanus & Cato, vix vivus effugeret; quod, cum Gabinium de ambitu vellet poſtulare, neque prætores diebus aliquod adiri poſſent, vel poteſtatem ſui facerent, in concionem adſcendit, & Pompejum privatus dictatorem appellavit. propius nihil eſt factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui ſit ſtatus totius reipublicæ, videre potes. Noſtræ tamen cauſæ non videntur homines defuturi. Mirandum in modum profitentur, offerunt ſe, pollicentur; & quidem cum ſpe ſum maxima, tum majore etiam animo. Spero ſuperiores fore nos: confido animo, ut in hac republica ne caſum quidem ullum pertimeſcam: ſed tamen res ſic ſe habet. Si diem nobis

Clodius dixerit; tota Italia concurret, ut multiplicata gloria diſcedamus: ſin autem vi agere conabitur; ſpero fore, ſtudiis non ſolum amicorum, ſed etiam alienorum, ut vi reſiſtamus. Omnes & ſe, & ſuos liberos, amicos, clientes, libertos, ſervos, pecunias denique ſuas pollicentur. Noſtra antiqua manus bonorum ardet ſtudio noſtri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant, aut languidiores, nunc horum regum odio ſe cum bonis conjungunt. Pompejus omnia pollicetur & Cæſar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni plebis deſignati ſunt nobis amici. Conſules ſe optime oſtendunt. Prætores habemus amiciſſimos, & acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios: ſed hos ſingulares. Quare magnum fac animum habeas, & ſpem bonam. De ſingulis tamen rebus, quæ quotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

MARCVS Q. FRATRI S.

3. Mi frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te ſine litteris miſerim?

aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi iraſcerer? tibi ego poſſem iraſci? ſollicet tu enim me afflixiſti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te miſere perdidi? Meus ille laudatus conſulatus, mihi te, liberos, patriam, fortunas; tibi velim ne quid eripuerit, præter unum me. Sed certe a te mihi omnia ſemper honeſta & jucunda ceciderunt; a me tibi luctus meæ calamitatis, metus tuæ, deſiderium, mœror, ſolitudo. Ego te videre noluerim? immo vero me a te videri nolui. Non enim vidiſſes fratrem tuum: non eum, quem reliqueras: non eum, quem noras: non eum, quem flens flentem, proſequentem proficiſcens dimiſeras: ne veſtigium quidem ejus, nec ſimulacrum; ſed quandam effigiem ſpirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidiſſes, aut audiſſes! utinam te non ſolum vitæ, ſed etiam dignitatis meæ ſuperſtitem reliquiſſem! Sed teſtor omnes deos, me hac una voce a morte eſſe revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuæ vitæ repoſitam eſſe dicebant. Quare peccavi, ſcelerateque feci. nam ſi cecidiſſem, mors ipſa meam pietatem, amoremque in te facile defenderet, nunc commiſi,

ut

ut vivo me careres, vivo me aliis indigeres: mea vox in domeſticis periculis potiſſimum occideret, quæ ſæpe alieniſſimis præſidio fuiſſet. Nam quod ad te pueri ſine litteris venerunt, quoniam vides non fuiſſe iracundiæ cauſa, certe pigritia fuit, & quædam infinita vis lacrymarum & dolorum. Hæc ipſa me quo fletu putas ſcripſiſſe? eodem, quo te legere certo ſcio. An ego poſſum aut cogitare aliquando de te, aut unquam ſine lacrymis cogitare? Cum enim te deſidero, fratrem ſolum deſidero? ego vero ſuavitate fratrem, prope æqualem, obſequio filium, conſilio parentem. Quid mihi ſine te unquam, aut tibi ſine me jucundum fuit? Quid, quod eodem tempore deſidero filiam? qua pietate, qua modeſtia, quo ingenio? effigiem oris, ſermonis, animi mei? Quid filium venuſtiſſimum, mihique dulciſſimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimiſi meo, ſapientiorem puerum quam vellem. Sentiebat enim miſer jam, quid ageretur. Quid vero tuum filium? quid imaginem tuam, quam meus Cicero & amabat, ut fratrem, & jam, ut majorem fratrem, verebatur? Quid quod mulierem miſerrimam, fideliſſimam conju-

gem, me proſequi non ſum paſſus, & eſſet quæ reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? Sed tamen, quoquo modo potui, ſcripſi, & dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi poſtea redditas eſſe: in quibus idem te hortor & rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas & properes. Primum enim te præſidio eſſe volui, ſi qui eſſent inimici, quorum crudelitas nondum eſſet noſtra calamitate ſatiata. Deinde congreſſus noſtri lamentationem pertimui: digreſſum vero non tuliſſem: atque etiam idipſum, quod tu ſcribis, metuebam, ne a me distrahi non poſſes. His de cauſis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantiſſimis & conjunctiſſimis fratribus acerbius ac miſerius videtur accidere potuiſſe, minus acerbum, minus miſerum fuit, quam fuiſſet cum congreſſio, tum vero digreſſio noſtra. Nunc, ſi potes, id quod ego, qui fortis tibi ſemper videbar, non poſſum, erige te, & confirma, ſi qua ſubeunda dimicatio erit. Spero, ſi quid mea ſpes habet auctoritatis, tibi & integritatem tuam, & amorem in te civitatis, & aliquid etiam miſericordiam

noſtri, præſidii laturam. Sin eris ab iſto periculo vacuus; ages ſcilicet, ſi quid agi poſſe de nobis putabis. De quo ſcribunt ad me quidem multi multa, & ſe ſparare demonſtrant: ſed ego, quid ſperem, non diſpicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deſeruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortaſſe reprehenſionem ſui ſceleris pertimeſcant. Sed iſta qualia ſint, tu velim perſpicias, mihique declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus erit, ſi quid periculi ſubeundum videbis, vivam: diutius in hac vita eſſe non poſſum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia, aut doctrina, ut tantum dolorem poſſit ſuſtinere. Scio fuiſſe & honeſtius moriendi tempus, & utilius: ſed non hoc ſolum: multa alia prætermiſi: quæ ſi queri velim præterita, nihil agam, niſi ut augeam dolorem tuum, indicem ſtultitiam meam. Illud quidem nec faciendum eſt, nec fieri poteſt, me diutius, quam aut tuum tempus, aut firma ſpes poſtulabit, in tam miſera, tamque turpi vita commorari; ut, qui modo fratre fuerim, liberis, conjuge, copiis, genere ipſo pecuniæ beatiſſimus; dignitate, auctoritate, exiſtimatione,

gratia non inferior, quam qui unquam fuerunt ampliſſimi; is nunc, in hac tam afflicta perditaque fortuna, neque me, neque meos lugere diutius poſſim. Quare quid ad me ſcripſiſti de permutatione? quaſi vero nunc me non tuæ facultates ſuſtineant. Qua in re ipſa video miſer, & ſentio, quid ſceleris admiſerim, cum de viſceribus tuis & filii tui ſatisfacturus ſis, quibus debes; ego acceptam ex ærario pecuniam tuo nomine fruſtra diſſiparim. Sed tamen & M. Antonio, quantum tu ſcripſeras, & Cæpioni tantumdem ſolutum eſt: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, ſatis eſt. ſive enim reſtituimur, ſive deſperamur, nihil amplius opus eſt. Tu, ſi forte quid erit moleſtiæ, te ad Craſſum & ad Calidium conferas, cenſeo. Quantum Hortenſio credendum ſit, neſcio. Me ſumma ſimulatione amoris, ſummaque aſſiduitate quotidiana, ſceleratiſſime inſidioſiſſimeque tractavit, adjuncto quoque Arrio: quorum ego conſiliis, promiſſis, præceptis deſtitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed hæc occultabis, ne quid obſint. Illud caveto: & eo puto, per Pomponium fovendum tibi eſſe ipſum Hortenſium, ne ille verſus, qui in te erat collatus,

eum ædilitatem petebas, de lege Aurelia, falſo teſtimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo, quam ne, cum intelligant homines, quantum miſericordiæ nobis tuæ preces & tua ſalus allatura ſit, oppugnent te vehementius. Meſſalam tui ſtudioſum eſſe arbitror: Pompejum etiam ſimulatorem puto. Sed hæc utinam non experiare! quod precarer deos, niſi meas preces audire deſiſſent. Verumtamen precor, ut his infinitis noſtris malis contenti ſint: in quibus non modo tamen nullius ineſt peccati infamia; ſed omnis dolor eſt, quod optime factis pœna eſt maxima conſtituta. Filiam meam & tuam, Ciceronemque noſtrum, quid ego, mi frater, tibi commendem? quin illud mœreo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas affert, quam mihi. Sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi ſalus aliqua detur, poteſtasque in patria moriendi, ut me lacrymæ non ſinunt ſcribere. Etiam Terentiam velim tueare, mihique de omnibus rebus reſcribas. Sis fortis, quoad rei natura patiatur. Idibus Juniis, Theſſalonicæ.

MARCVS Q. FRATRI S.

4. Amabo te, mi frater, ne, ſi uno meo facto & tu, & omnes mei corruiſtis, improbitati & ſceleri meo potius, quam imprudentiæ miſeriæque aſſignes. Nullum eſt meum peccatum, niſi quod iis credidi, a quibus nefas putabam eſſe me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, familiariſſimus quisque aut ſibi pertimuit, aut mihi invidit. Ita mihi nihil miſero præter fidem amicorum, cautum meum conſilium defuit. Quodſi te ſatis innocentia tua & miſericordia hominum vindicat hoc tempore a moleſtia; perſpicis profecto, ecquænam nobis ſpes ſalutis relinquatur. Nam me Pomponius, & Sextius, & Piſo noſter adhuc Theſſalonicæ retinuerunt, cum longius diſcedere, propter neſcio quos motus, vetarent. Verum ego magis exitum, illorum litteris, quam ſpe certa exſpectabam. Nam quid ſperem, potentiſſimo inimico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis, pluribus invidis? De novis autem tribunis plebis eſt ille quidem in me officioſiſſimus Sextius, &, ſpero, Curtius, Milo, Fadius, Gratidius;

ſed valde adverſante Clodio; qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare: deinde etiam interceſſor parabitur. Hæc mihi proficiſcenti non proponebantur: ſed ſæpe triduo ſumma cum gloria dicebar eſſe rediturus. Quid tu igitur? inquies. quid? multa convenerunt, quæ mentem exturbarent meam: ſubita defectio Pompeji, alienatio conſulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma. Lacrymæ meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe & ad honeſtatem, & ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptiſſimum. Sed de hoc ſcripſi ad te in ea epiſtola, quam Phaetonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum & laborem detruſus es, quantum nemo unquam: ſi relevare potes communem caſum miſericordia hominum; ſcilicet incredibile quiddam aſſequeris. Sin plane occidimus; (me miſerum!) ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. Sed tu, ut ante ad te ſcripſi, perſpice rem & pertenta; & ad me, ut tempora noſtra, non ut amor tuus fert, vere perſcribe. Ego vitam, quoad putabo tua intereſſe, aut ad ſpem ſervandam eſſe, retinebo. Tu nobis amiciſſimum Sextium

cognoſces: credo tua cauſa Lentulum, qui erit conſul. quamquam ſunt facta verbis difficiliora. Tu & quid opus ſit, & quid ſit, videbis omnino. Si tuam ſolitudinem communemque calamitatem nemo deſpexerit; aut per te confici aliquid, aut nullo modo poterit. Sin te quoque inimici vexare cœperint, ne ceſſaris. non enim gladiis tecum, ſed litibus agetur. Verum hæc abſint velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus ſcribas, & in me animi potius aut conſilii putes minus eſſe, quam antea; amoris vero & officii non minus.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD QVINTVM FRATREM LIBER II.

MARCVS Q. FRATRI S.

1. Epistolam, quam legiſti, mane dederam. Sed fecit humaniter Licinius, quod ad me, miſſo ſenatu, veſperi venit, ut, ſi quid eſſet actum, ad te (ſi mihi videretur) perſcriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus eſſe poſſe menſe Decembri ſub dies feſtos. Conſulares nos fuimus, & duo conſules deſignati, P. Servilius, M. Lucullus: Lepidus, Volcatius, Glabrio prætores. Sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat exſpectationem Lupus: egit cauſam agri Campani ſane accurate: auditus eſt magno ſilentio. materiam rei non ignoras. nihil ex noſtris actionibus prætermiſit. Fuerunt nonnulli aculei in

C. Cæſarem, contumeliæ in Gellium, expoſtulationes cum abſente Pompejo. Cauſa ſero perorata, ſententias ſe rogaturum negavit, ne quod onus ſimultatis nobis imponeret. Ex ſuperiorum temporum conviciis, & ex præſenti ſilentio, quid ſenatus ſentiret, ſe intelligere dixit. in illo cœpit dimittere. Tum Marcellinus, Noli, inquit, ex taciturnitate noſtra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore, aut improbemus, judicare. Ego, quod ad me attinet, idemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non exiſtimo, cum Pompejus abſit, cauſam agri Campani agi convenire. Tum ille, ſe ſenatum negavit tenere. Racilius ſurrexit, & de judiciis referre cœpit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus queſtus eſſet, ſententiam dixit, ut ipſe judices per prætorem urbanum ſortiretur; judicum ſortitione facta, comitia haberentur: qui judicia impediviſſet, eum contra rempublicam eſſe facturum. Approbata valde ſententia, C. Cato contra dixit, & Caſſius, maxima acclamatione ſenatus, cum comitia judiciis anteferret. Philippus aſſenſit Lentulo. Poſtea Racilius de

privatis me primum ſententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore, latrocinioque P. Clodii: eum, tanquam reum, accuſavi multis & ſecundis admurmurationibus cuncti ſenatus. Orationem meam collaudavit ſatis multis verbis, non mehercule indiſerte, Severus Antiſtius; isque judiciorum cauſam ſuſcepit, antiquiſſimamque ſe habiturum dixit. Ibatur in eam ſententiam. Tum Clodius rogatus, diem dicendo eximere cœpit. furebat, a Racilio ſe contumaciter inurbaneque vexatum. Deinde ejus operæ repente a Græcoſtaſi & gradibus clamorem ſatis magnum ſuſtulerunt, opinor in Q. Sextillium & amicos Milonis incitatæ. Eo metu injecto, repente, magna querimonia omnium, diſceſſimus. Habes acta unius diei. Reliqua, ut arbitror, in menſem Januarium rejicientur. De tribunis plebis longe optimum Racilium habemus. Videtur etiam Antiſtius amicus nobis fore. nam Plancus totus noſter eſt. Fac, ſi me amas, ut conſiderate diligenterque naviges de menſe Decembri.

MARCVS Q. FRATRI S.

2. NON occupatione, qua eram ſane impeditus, ſed parvula lippitudine adductus ſum, ut dictarem hanc epiſtolam; & non, ut ad te ſoleo, ipſe ſcriberem. Et primum me tibi excuſo in eo ipſo, in quo te accuſo. Me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: te puto ſæpe habere, qui, num quid Romam velis, quærant. Quod ad me de Lentuli & Sexti nomine ſcripſiſti, locutus ſum cum Cincio. Quoquo modo res ſe habet, non eſt facillima, ſed habet profecto quiddam Sardinia appoſitum ad recordationem præteritæ memoriæ. Nam, ut ille Gracchus augur, poſteaquam in iſtam provinciam venit, recordatus eſt, quid ſibi, in campo Martio comitia conſulum habenti, contra auſpicia accidiſſet; ſic tu mihi videris in Sardinia de forma Minuciana, & de nominibus Pomponianis in otio recogitaſſe. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta eſt. Tuſculano emtor nemo fuit. Si conditio valde bona fuerit, fortaſſe non omittam. De ædificatione tua Cyrum urgere non ceſſo. ſpero eum in officio fore. ſed omnia ſunt tardiora, propter fu-

rioſæ ædilitatis exſpectationem. Nam comitia ſine mora futura videntur. Edicta ſunt ante diem XI Kal. Febr. Te tamen ſollicitum eſſe nolo. omne genus a nobis cautionis adhibebitur. De rege Alexandrino factum eſt ſenatusconſultum, cum multitudine eum reduci, periculoſum reipublicæ videri. Reliqua cum eſſet in ſenatu contentio, Lentulusne an Pompejus reduceret; obtinere cauſam Lentulus videbatur. In ea re nos & officio erga Lentulum mirifice, & voluntati Pompeji præclare ſatisfecimus. ſed per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta eſt. Conſecuti ſunt dies comitiales, per quos ſenatus haberi non poterat. Quid futurum ſit latrocinio tribunorum, non divino: ſed tamen ſuſpicor, per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompejus quid velit, non diſpicio. Familiares ejus quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis, aperte pecunias ſuppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur eſſe, cum magno meo dolore; quamquam multa fecit, quare, ſi res eſſet, jure ei ſuccenſere poſſemus. Tu, ſi ita expedit, velim quam primum bona & certa tempeſtate conſcendas,

ad meque venias. Innumerabiles enim res ſunt, in quibus te quotidie in omni genere deſiderem. Tui noſtrique valent. XIV Kalend. Febr.

MARCVS Q. FRATRI S.

3. SCRIPSI ad te antea ſuperiora: nunc cognoſce, poſtea quæ ſint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. rejiciebantur. Eo die res confecta non eſt. Ante diem IV Non. Febr. Milo affuit. ei Pompejus advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. honeſte diſceſſimus. producta dies eſt in IV Id. Febr. Interim rejectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quæſtorum, & de ornandis prætoribus. Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta eſt. Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando. veſtitum filius mutavit. Ante diem VIII Id. Febr. Milo affuit. Dixit Pompejus, ſive voluit. nam, ut ſurrexit, operæ Clodianæ clamorem ſuſtulerunt; idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, ſed ut convicio & maledictis impediretur. qui ut peroravit: (nam in eo ſane fortis fuit: non eſt deterritus: dixit omnia; at-

que interdum etiam ſilentio, cum auctoritate peregerat :) ſed ut peroravit, ſurrexit Clodius. Ei tantus clamor a noſtris, (placuerat enim referre gratiam,) ut neque mente, neque lingua, neque ore conſiſteret. Ea res acta eſt, cum hora VI vix Pompejus peroraſſet, uſque ad horam VIII, cum omnia maledicta, verſus etiam obſcœniſſimi in Clodium & Clodiam dicerentur. Ille furens & exſanguis interrogabat ſuos in clamore ipſo, quis eſſet, qui plebem fame necaret? Reſpondebant operæ, *Pompejus.* Quis Alexandriam ire cuperet? Reſpondebant, *Pompejus.* Quem ire vellent? Reſpondebant, *Craſſum.* Is aderat tum, Miloni animo non amico. Hora fere IX, quaſi ſigno dato, Clodiani noſtros conſputare cœperunt. Exarſit dolor. urgere illi, ut loco nos moverent. Factus eſt a noſtris impetus, fuga operarum. Ejectus de roſtris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in Curiam: Pompejus domum. Neque ego tamen in ſenatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut in Pompejo defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio,) animos bonorum offenderem. Res in

poſterum dilata eſt. Clodius in Quirinalia produxit diem. Ante diem VI Id. Febr. ſenatus ad Apollinis fuit, ut Pompejus adeſſet. Acta res eſt graviter a Pompejo. Eo die nihil perfectum eſt. Ante diem VI Id. ad Apollinis ſenatusconſultum factum eſt, *Ea quae facta eſſent ante diem* VIII *Id. contra rempublicam eſſe facta.* Eo die Cato eſt vehementer in Pompejum invectus, & eum oratione perpetua, tanquam reum, accuſavit. De me multa, me invito, cum mea ſumma laude, dixit. Cum illius in me perfidiam increparet, auditus eſt magno ſilentio malevolorum. Reſpondit ei vehementer Pompejus, Craſſumque deſcripſit: dixitque aperte, ſe munitiorem ad cuſtodiendam vitam ſuam fore, quam Africanus fuiſſet; quem C. Carbo interemiſſet. Itaque magnæ mihi res jam moveri videbantur. Nam Pompejus hæc intelligit, nobiſcumque communicat, inſidias vitæ ſuæ fieri: C. Catonem a Craſſo ſuſtentari: Clodio pecuniam ſuppeditari: utrumque & ab eo, & a Curione, Bibulo, ceteriſque ſuis obtrectatoribus confirmari: vehementer eſſe providendum, ne opprimatur, concionario illo populo a ſe prope alienato, nobilitate inimica,

non

non æquo ſenatu, juventute improba. Itaque ſe comparat, homines ex agris arceſſit. Operas autem ſuas Clodius confirmat. manus ad Quirinalia paratur: in eo multo ſumus ſuperiores ipſius copiis. Sed magna manus ex Piceno & Gallia exſpectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus. Ante diem IV Id. Sextius ab indice Cn. Nerio Pupinia, de ambitu eſt poſtulatus; & eodem die a quodam M. Tullio de vi. Is erat æger. domum (ut debuimus) ad eum ſtatim venimus, eique nos totos tradidimus; idque fecimus præter hominum opinionem, qui nos ei jure ſuccenſere putabant, ut humaniſſimi, gratiſſimique & ipſi, & omnibus videremur: itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vacciam & C. Cornelium. Eodem die ſenatusconſultum factum eſt, *Ut ſodalitates, centuriatique diſcederent; lexque de iis ferretur, ut, qui non diſceſſiſſent, ea poena, quae eſt de vi, tenerentur.* Ante diem III Id. dixi pro Beſtia de ambitu apud prætorem, Cn. Domitium, in foro medio, maximo conventu; incidique in eum locum in dicendo, cum Sextius, multis in templo

Caſtoris vulneribus acceptis, ſubſidio Beſtiæ ſervatus eſſet. Hic προφκονομησάμην quiddam εὐκαίρως de iis, quæ in Sextium apparabantur crimina; & eum ornavi veris laudibus, magno aſſenſu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quæ tibi eo ſcribo, quod me de retinenda Sextii gratia litteris ſæpe monuiſti. Prid. Id. hæc ſcripſi ante lucem. Eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cœnaturus. Cetera ſunt in rebus noſtris hujusmodi (ut tu mihi fere diffidenti prædicabas) plena dignitatis & gratiæ: quæ quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, ſuavitate etiam, tibi, mihique ſunt reſtituta. Domus tibi ad lucum Piſonis Liciniana conducta eſt. ſed, ut ſpero, paucis menſibus poſt Kalend. Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiæ conduxerunt. A te poſt illam Olbienſem epiſtolam nullas litteras accepi. Quid agas, & ut te oblectes, ſcire cupio; maximeque teipſum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas: & quamquam eſt hiems, tamen Sardiniam iſtam eſſe cogites. xv Kalend. Mart.

MARCVS Q. FRATRI S.

4. Sextius noſter abſolutus eſt ante diem II Id. Mart. &, quod vehementer interfuit reipublicæ, nullam videri in ejusmodi cauſa, diſſenſionem eſſe, omnibus ſententiis abſolutus eſt. Illud, quod tibi ſæpe curæ eſſe intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos eſſe diceret, niſi illius perverſitatem quibusdam in rebus quam humaniſſime ferremus; ſcito hoc nos in eo judicio conſecutos eſſe, ut omnium gratiſſimi judicaremur. Nam in defendendo moroſo homine cumulatiſſime ſatisfecimus, & (id quod ille maxime cupiebat) Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu noſtro concidimus, diis, hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noſter cum teſtis productus eſſet in Sextium, confirmavit, ſe nomen Vatinii delaturum, ſi Macer Licinius cunctaretur; & Macer a Sextii ſubſelliis ſurrexit, ac ſe illi non defuturum affirmavit. Quid quæris? homo petulans, & audax, Vatinius, valde perturbatus debilitatusque diſceſſit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. Hoc nunc magis

animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque noſtrum ædificatur ſtrenue. Redemtori tuo dimidium pecuniæ curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De noſtra Tullia, tui mehercule amantiſſima, ſpero cum Craſſipede nos confeciſſe. Dies erant duo, qui poſt Latinas habentur religioſi; ceterum, qui confectum erat Latiar, eram exiturus.

MARCVS Q. FRATRI S.

5. DEDERAM ad te litteras antea, quibus erat ſcriptum, Tulliam noſtram Craſſipedi prid. Non. April. eſſe deſponſatam; ceteraque de republica privataque perſcripſeram. Poſtea ſunt hæc acta. Non. Apr. ſenatusconſulto Pompejo pecunia decreta in rem frumentariam ad H-S cccc. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore ſenatus prope concionali. acriorem cauſam inopia pecuniæ faciebat, & annonæ caritas. Non prætermittam, ne illud quidem, M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini, & Mercuriales de collegio ejecerunt, præſentem, ad pedes uniuscujusque jacentem.

MARCVS Q. FRATRI S.

6. Ante diem VIII Id. April. ſponſalia Craſſipedi præbui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit: ante diem VI Id. April. veni ad Quintum, eumque vidi plane integrum, multumque is mecum ſermonem habuit, & perhumanum, de diſcordiis mulierum noſtrarum. Quid quæris? nihil feſtivius. Pomponia autem etiam de te queſta eſt. ſed hæc coram agemus. A puero ut diſceſſi, in aream tuam veni. Res agebatur multis ſtructoribus. Longilium redemtorem cohortatus ſum. fidem mihi faciebat, ſe velle nobis placere. Domus erit egregia. magis enim cerni jam poterat, quam quantum ex forma judicabamus. itemque noſtra celeriter ædificabatur. Eo die cœnavi apud Craſſipedem. cœnatus, in hortos ad Pompejum lectica latus ſum. Lucceium convenire non poteram, quod abfuerat. videre autem volebam, quod eram poſtridie Roma exiturus, & quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni, & ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. ſtatim dixit. Erat autem itu-

rus (ut ajebat) ante diem III Id. Apr. ut aut Labrone, aut Piſis conſcenderet. Tu, mi frater, ſimulac ille venerit, primam navigationem (dummodo idonea tempeſtas ſit) ne omiſeris. ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu ſoles dicere, bono modo deſidero, ſic prorſus, ut advenientem excipiam libenter; latentem etiam nunc, non excitem. Tribus locis ædifico; reliqua reconcinno; vivo paulo liberalius, quam ſolebam. Opus erat, ſi te haberem, paulliſper fabris locum dare. Sed & hæc (ut ſpero) brevi inter nos communicabimus. Res autem Romanæ ſic ſeſe habent. Conſul eſt egregius Lentulus, non impediente collega: ſic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. Sic legibus perniecioſiſſimis obſiſtitur, maxime Catonis: cui tamen egregie impoſuit Milo noſter. nam ille vindex gladiatorum & beſtiariorum emerat de Coſconio & Pomponio beſtiarios; nec ſine his armatis unquam in publico fuerat. hos alere non poterat. itaque vix tenebat. Senſit Milo. dedit cuidam non familiari negotium, qui ſine ſuſpicione emeret eam familiam a

Catone: quæ ſimul atque abducta eſt, Racilius, qui unus eſt hoc tempore tribunus plebis, rem patefecit, eosque homines ſibi emtos eſſe dixit (ſic enim placuerat) & tabulam proſcripſit, *Se familiam Catonianam venditurum*. In eam tabulam magni riſus conſequebantur. Nunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit, & eos, qui de Cæſare monſtra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompejo Caninius agit, ſane quam refrixit. neque enim res probatur, & Pompejus noſter in amicitia P. Lentuli vituperatur, & hercule non eſt idem. nam apud illam perditiſſimam atque infimam fæcem populi, propter Milonem, ſuboffendit; & boni multa ab eo deſiderant, multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non ſatisfacit, quod eum nimis aſpere tractat: quamquam id ſenatu non invito facit: quo ego me libentius a curia & ab omni parte reipublicæ ſubtraho. In judiciis ii ſumus, qui fuimus: Domus celebratur ita, ut cum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sex. Clodio: quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accuſatoribus mihi placuit accuſari. Ei tres ſententiæ

tæterrimæ in conſilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat, & retrahatur neceſſe eſt. non enim ferunt homines. Et quia, cum apud ſuos diceret, pæne damnatus eſt, vident damnatum. Ea ipſa in re Pompeji offenſio nobis obſtitit. ſenatorum enim urna copioſe abſolvit, equitum adæquavit, tribuni ærarii condemnarunt. Sed hoc incommodum conſolantur quotidianæ damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Servius alliſus eſt, ceteri conciduntur. C. Cato concionatus eſt, comitia haberi non ſiturum, ſi ſibi cum populo dies agendi eſſent exemti. Appius a Cæſare nondum redierat. Tuas mirifice litteras exſpecto; atque adhuc clauſum mare ſcio fuiſſe: ſed quosdam veniſſe tamen Oſtia dicebant, qui te unice laudarent, plurimique in provincia fieri dicerent. eosdem ajebant nuntiare, te prima navigatione transmiſſurum. Id cupio: &, quamquam teipſum ſcilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exſpecto. Mi frater, vale.

MARCVS Q. FRATRI S.

7. Ante diem III Id. April. ante lucem hanc epiſtolam dictaveram; ſcripſeramque

in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem, poſtridie autem in Laterio cogitabam: inde, cum in Arpinati quinque dies fuiſſem, ire in Pompejanum: rediens adſpicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Majas Miloni dies prodita eſt, prid. Non. Romæ eſſem, teque, mi cariſſime & ſuaviſſime frater, ad eam diem (ut ſperabam) viderem. Adificationem Arcani ad tuum adventum ſuſtentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas, quamprimumque venias.

MARCVS Q. FRATRI S.

8. O LITTERAS mihi tuas jucundiſſimas, exſpectatas, ac primo quidem cum deſiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has ſcito litteras me ſolas accepiſſe poſt illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera (ut ſcribis) præſenti ſermoni reſerventur. hoc tamen non queo differre. Id. Majis ſenatus frequens, divinus fuit in ſupplicatione Gabinio deneganda. Adjurat Procilius, hoc nemini accidiſſe. Foris valde plauditur. Mihi cum ſua ſponte jucundum, tum jucundius, quod me abſente (eſt enim εἰλικρινὲς judicium) ſine oppugnatione, ſine

gratia noſtra. eram Antii. Quod Idibus poſtridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non eſt actum. In hac cauſa mihi aqua hæret. Sed plura quam conſtitueram. coram enim. Vale, mi optime & optatiſſime frater, & advola. Idem te noſtri rogant pueri: illud ſcilicet, cœnabis cum veneris.

MARCUS Q. FRATRI S.

9. PLACITURUM tibi eſſe librum meum ſuſpicabar: tam valde placuiſſe, quam ſcribis, valde gaudeo. Quod me admones de noſtra Urania, ſuadesque, ut meminerim Jovis orationem, quæ eſt in extremo illo libro; ego vero memini, & illa omnia mihi magis ſcripſi, quam ceteris. Sed tamen poſtridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompejum. Cumque ego egiſſem de iſtis operibus atque inſcriptionibus, per mihi benigne reſpondit: magnam ſpem attulit. Cum Craſſo ſe dixit loqui velle; mihique ut idem facerem, ſuaſit. Craſſum conſulem ex ſenatu domum reduxi: ſuſcepit rem; dixitque eſſe, quod Clodius hoc tempore cuperet per ſe, & per Pompejum conſequi: putare ſe, ſi ego eum

non impedirem, poſſe me adipiſci ſine contentione quod vellem. Totum ei negotium permiſi, meque in ejus poteſtate dixi fore. Interfuit huic ſermoni P. Craſſus adoleſcens, noſtri (ut ſcis) ſtudioſiſſimus. Illud autem, quod cupit Clodius, eſt legatio aliqua; ſi minus per ſenatum, per populum, libera, aut Byzantium, aut ad Brogitarum, aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiamſi minus aſſequor, quod volo. Pompejus tamen cum Craſſo locutus eſt. videntur negotium ſuſcepiſſe. Si perficiunt; optime. ſin minus; ad noſtrum Jovem revertamur. Ante diem III Id. Maji ſenatusconſultum eſt factum de ambitu in Afranii ſententiam, quam ego dixeram, cum tu adeſſes; ſed magno cum gemitu ſenatus. Conſules non ſunt perſecuti eorum ſententias, qui Afranio cum eſſent aſſenſi, addiderunt, ut prætores ita crearentur, ut dies LX privati eſſent. Eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia; idque ita omnes intelligere volunt.

MARCVS Q. FRATRI S.

10. TU metuis, ne me interpelles? primo, ſi in iſto eſſem, tu ſcis, quid ſit interpellare. An te Atejus? mehercule mihi docere videbaris iſtius generis humanitatem; qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero ut me & appelles, & interpelles, & obloquare, & colloquare velim. Quid enim mihi ſuavius? Non mehercule quisquam *μεσοπάτακτος* libentius ſua recentia poëmata legit, quam ego te audio quacunque de re, publica, privata, ruſtica, urbana. Sed mea factum eſt inſulſa verecundia, ut te proficiſcens non tollerem. Oppoſuiſti ſemel *ἀντείσακτον* cauſam, Ciceronis noſtri valetudinem: conticui. iterum Cicerones: quievi. Nunc mihi jucunditatis plena epiſtola hoc adſperſit moleſtiæ, quod videris, ne mihi moleſtus eſſes, veritus eſſe, atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, ſi fas eſſet: ſed mehercule iſtuc ſi unquam ſuſpicatus ero, nihil dicam aliud, niſi verebor, ne quando ego tibi, cum ſum una, moleſtus ſim. Video te ingemuiſſe. ſic ſit, *εἰδ' ἐν ἀιᾳ ἔζησας*. nunquam enim dicam, *ἔα πάσας*. Marium autem noſtrum in lecticam meher-

cule conjeciſſem, non illam regis Ptolemæi Anicianam. memini enim, cum hominem portarem ad Bajas, Neapoli, octophoro Aniciano, machærophoris centum ſequentibus, miros riſus nos edere, cum ille ignarus ſui comitatus, repente aperuit lecticam, & pæne ille timore, ego riſu corrui. Tunc, ut dico, certe ſuſtuliſſem, ut aliquando ſubtilitatem veteris urbanitatis, & humaniſſimi ſermonis attingerem. Sed hominem infirmum in villam apertam, ac ne rudem quidem etiám nunc, invitare nolui. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam iſto frui. nam illorum prædiorum ſcito mihi vicinum Marium lumen eſſe. apud Anicium videbimus ut paratum ſit. Nos enim ita philologi ſumus, ut vel cum fabris habitare poſſimus. habemus hanc philoſophiam, non ab Hymetto, ſed ab area Syra. Marius & valetudine eſt, & natura imbecillior. De interpellatione tantum ſumam a vobis temporis ad ſcribendum, quantum dabitis. Utinam nihil detis, ut potius veſtra injuria, quam ignavia mea ceſſem! De republica nimium te laborare doleo, & meliorem civem eſſe, quam Philoctetem, qui accepta injuria, illa ſpectacula quærebat, quæ tibi acerba

eſſe video. Amabo te, advola: conſolabor te, & omnem abſtergebo dolorem: & adduc, ſi me amas, Marium. ſed adproperate. Hortus domi eſt.

MARCVS Q. FRATRI S.

XI. EPISTOLAM hanc convicio efflagitarunt codicilli tui. nam res quidem ipſa, & is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad ſcribendum argumenti ſane dabat. Sed quemadmodum, coram cum ſumus, ſermo nobis deeſſe nou ſolet, ſic epiſtolæ noſtræ debent interdum halucinari. Tenediorum igitur libertas ſecuri Tenedia præciſa eſt; cum eos præter me, & Bibulum, & Calidium, & Favonium nemo defenderet. De te magis ab Sipylo mentio eſt honorifica facta, cum te unum dicerent poſtulationi L. Sextii Panſæ reſtitiſſe. Reliquis diebus, ſi quid erit, quod te ſcire opus ſit, aut etiamſi nihil erit, tamen ſcribam quotidie aliquid. Prid. Id. neque tibi, neque Pomponio deero. Lucretii poëmata, ut ſcribis, ita ſunt: non multis luminibus ingenii, multæ tamen artis. Sed cum veneris, virum te putabo, ſi Salluſtii Empedoclea legeris; hominem non putabo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

12. GAUDEO tibi jucundas eſſe meas litteras: nec tamen habuiſſem ſcribendi nunc quidem ullum argumentum, niſi tuas accepiſſem. nam prid. Id. cum Appius ſenatum infrequentem coëgiſſet, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus ſit nos dimittere. De Commageno rege, quod rem totam diſcuſſeram, mirifice mihi & per ſe, & per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi ſi utar in ceteris, Februarium ſterilem futurum: eumque luſi jocoſe ſatis; neque ſolum illud extorſi oppidulum, quod erat poſitum in Euphrate & Zeugmate; ſed præterea togam ſum ejus prætextam, quam erat adeptus Cæſare conſule, magno hominum riſu cavillatus. Quod non vult, inquam, renovare honores eosdem, quo minus togam prætextam quotannis interpolet, decernendum nihil cenſeo. Vos autem homines nobiles, qui Buſrenum prætextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides, & locum jocandi. Multa dixi in ignobilem regem: quibus totus eſt exploſus. quo genere commotus (ut dixi) Appius,

totum me amplexatur. nihil eſt enim facilius, quam reliqua diſcutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne imploret fidem Jovis Hoſpitalis: Grajos omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. Theopompo ſatisfaciemus. De Cæſare fugerat me ad te ſcribere. Video enim, quas tu litteras exſpectaris. ſed ille ſcripſit ad Balbum, faſciculum illum epiſtolarum, in quo fuerat & mea, & Balbi, totum ſibi aqua madidum redditum eſſe; ut ne illud quidem ſciat, meam fuiſſe aliquam epiſtolam. ſed ex Balbi epiſtola pauca verba intellexerat, ad quæ reſcripſit his verbis: *De Cicerone video te quiddam ſcripſiſſe, quod ego non intellexi; quantum autem conjectura conſequebar, id erat hujusmodi, ut magis optandum, quam ſperandum putarem.* Itaque poſtea miſi ad Cæſarem eodem illo exemplo litteras. Jocum autem illius de ſua egeſtate ne ſis aſpernatus. Ad quem ego reſcripſi, nihil eſſe, quod poſthac arcæ noſtræ fiducia conturbaret; luſique in eo genere & familiariter, & cum dignitate. Amor autem ejus erga nos perfertur omnium nuntiis ſingularis. Et litteræ quidem ad id, quod exſpectas, fere cum tuo reditu

jungentur;

jungentur; reliqua ſingulorum dierum ſcribemus ad te, ſi modo tabellarios tu præbebis. Quamquam ejusmodi frigus impendebat, ut ſummum periculum eſſet, ne Appio ſuæ aedes urerentur. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

13. Risi nivem atram; teque hilari animo eſſe, & prompto ad jocandum valde me juvat. De Pompejo, aſſentior tibi, vel tu potius mihi. nam, ut ſcis, jampridem iſtum canto Cæſarem. Mihi crede, in ſinu eſt; neque ego diſcingor. Cognoſce nunc Idus. Decimus erat Cœlio dies. Domitius ad numerum judices non habuit. Vereor, ne homo tæter & ferus, Pola Servius, ad accuſationem veniat. nam noſter Cœlius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil eſt adhuc: ſed veremur. Eodem igitur die Tyriis eſt ſenatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum eſſent cum equis proſecuti. C. noſter Lamia paulo ferocius, cum Domitius dixiſſet, *Veſtra culpa haec acciderunt, equites Romani; diſſolute enim judicatis: Nos judicamus, vos laudatis*, in-

quit. Actum eſt eo die nihil. nox diremit. Comitialibus diebus, qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur, non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum, & quod Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi ex Kal. Febr. uſque ad Kal. Mart. legatis ſenatum quotidie dari. Ita putantur detrudi comitia in menſem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni plebis de Gabinio ſe acturos eſſe dicunt. Omnia colligo, ut novi ſcribam aliquid ad te. Sed ut vides, res me ipſa deficit. Itaque ad Calliſthenem & ad Philiſtum redeo; in quibus te video volutatum. Calliſthenes quidem vulgare & notum negotium; quemadmodum Græci aliquot locuti ſunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, pæne puſillus Thucydides: ſed utros ejus habueris libros (duo enim ſunt corpora) an utroſque, neſcio. Me magis de Dionyſio delectat. ipſe eſt enim veterator magnus, & perfamiliaris Philiſto. Sed quod adſcribis, aggrederiſne ad hiſtoriam? me auctore potes. Et, quoniam tabellarios ſubminiſtras, hodierni diei res geſtas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone noſtro quam belliſſime.

MARCVS Q. FRATRI S.

14. DVAS adhuc a te accepi epiſtolas; quarum alteram in ipſo diſceſſu noſtro, alteram Arimino datam. Plures, quas ſcribis te dediſſe, non acceperam. Ego me in Cumano & Pompejano, præterquam quod ſine te, ceterum ſatis commode oblectabam. & eram in iisdem locis uſque ad Kal. Jun. futurus. Scribebam illa, quæ dixeram, πολιτικά: ſpiſſum ſane opus, & operoſum. Sed ſi ex ſententia ſucceſſerit, bene erit opera poſita. ſin minus, in illud ipſum mare dejiciemur, quod ſcribentes ſpectamus. Aggrediemur alia, quoniam quieſcere non poſſumus. Tua mandata perſequar diligenter, & adjungendis hominibus, & quibusdam non alienandis. Maximæ mihi vero curæ erit, ut Ciceronem tuum noſtrumque videam, ſcilicet quotidie: ſed inſpiciam, quid diſcat, quam ſæpiſſime: &, niſi ille contemnet, etiam magiſtrum me ei profitebor: cujus rei nonnullam conſuetudinem nactus ſum in hoc horum dierum otio, Cicerone noſtro minore perdocendo. Tu, quemadmodum ſcribis, quod etiamſi non ſcriberes,

facere te diligentiſſime tamen ſciebam, facies, ſcilicet, ut mea mandata digeras, perſequare, perficias. Ego, cum Romam venero, nullum prætermittam Cæſaris tabellarium, cui litteras ad te non dem. His diebus (ignoſces) cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, noſtrum & pernecеſſarium, & quod eſt ex municipio Atellano; quod ſcis eſſe in fide noſtra. Itaque eum tibi commendo in majorem modum, hominem domi ſplendidum, gratioſum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Eſt tribunus militum in exercitu noſtro. gratum hominem, obſervantemque cognoſces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo. Vale.

MARCVS Q. FRATRI S.

15. Ante diem IV Non. Jun. quo die Romam veni, accepi tuas litteras, datas Placentia: deinde alteras poſtridie, datas Blandenone, cum Cæſaris litteris, refertis omni officio, diligentia, ſuavitate. Sunt iſta quidem magna, vel potius maxima. habent enim vim magnam ad gloriam, & ad ſummam dignitatem. Sed mihi crede, quem

noſti, quod in iſtis rebus ego plurimi æſtimo, id jam habeo; te ſcilicet primum tam inſervientem communi dignitati; deinde Cæſaris tantum in me amorem, quem omnibus his honoribus, quos me a ſe exſpectare vult, antepono. Litteræ vero ejus una datæ cum tuis, quarum initium eſt, quam ſuavis ei tuus adventus fuerit, & recordatio veteris amoris; deinde, ſe effecturum, ut ego in medio dolore, ac deſiderio tui, te, cum a me abeſſes, potiſſimum ſecum eſſe lætarer, incredibiliter delectarunt. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, ſed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea ſtudia in iſtum unum conferam. Ego vero ardenti quidem ſtudio hoc fortaſſe efficiam, quod ſæpe viatoribus, cum properant, evenit; ut, ſi ſerius, quam voluerunt, forte ſurrexerint, properando, etiam citius, quam ſi de multa nocte vigilaſſent, perveniant quo velint: ſic ego, quoniam in iſto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule ſæpe excitante, curſu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam ſcribis poema ab eo noſtrum probari) quadrigis poeticis. Modo mihi date Britanniam,

quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romæ præſertim, ut iſte me rogat, manenti, vacuum oſtenditur? ſed videro. Fortaſſe enim (ut fit) vincet tuus amor omnes difficultates. Trebatium quod ad ſe miſerim, perſalſe, & humaniter etiam gratias mihi agit. Negat enim, in tanta multitudine eorum, qui una eſſent, quemquam fuiſſe, qui vadimonium concipere poſſet. M. Curtio tribunatum ab eo petivi, (nam Domitius ſe derideri putaſſet, ſi eſſet a me rogatus: hoc enim eſt ejus quotidianum, ſe ne tribunum militum quidem facere: etiam in ſenatu luſit, Appium collegam propterea iſſe ad Cæſarem, ut aliquem tribunatum auferret:) ſed in alterum annum. id & Curtius ita volebat. Tu, quemadmodum me cenſes oportere eſſe in republica & in noſtris inimicitiis; ita & eſſe, & fore, auricula infima ſcito molliorem. Res Romanæ ſe ſic habebant. Erat nonnulla ſpes comitiorum, ſed incerta: erat aliqua ſuſpicio dictaturæ, ne ea quidem certa: ſummum otium forenſe, ſed ſeneſcentis magis civitatis, quam acquieſcentis. Sententia autem noſtra in ſenatu ejusmodi, magis ut

alii nobis aſſentiantur, quam nosmetipſi. τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται. Calamo & atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. Scribis enim, te meas litteras ſuperiores vix legere potuiſſe; in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quæ putas. Neque enim occupatus eram, neque perturbatus, nec iratus alicui: ſed hoc facio ſemper, ut, quicunque calamus in manus meas venerit, eo ſic utar, tanquam bono. Verum attende nunc, mi optime & ſuaviſſime frater, ad ea dum reſcribo, quæ tu in hac eadem brevi epiſtola πραγματικῶς valde ſcripſiſti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil diſſimulans, nihil tibi indulgens, genuine fraterneque reſcribam, id eſt, utrum voles, ut diximus, an ad expediendum te, ſi cauſa ſit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res eſſet, in qua ſciſcitarere, quid vellem; tamen, cum tibi permiſſurus eſſem, ut faceres, quod velles, ego ipſe, quid vellem, oſtenderem. In hac vero re hoc profecto quæris, cujusmodi illum annum, qui ſequitur, exſpectem: plane aut tranquillum nobis, aut certe munitiſſimum; quod quotidie domus, quod forum, quod

theatri ſignificationes declarant: nec laborant, quod mea conſcientia copiarum noſtrarum, quod Cæſaris, quod Pompeji gratiam tenemus. Hæc me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor; omnia ſunt ad eum frangendum expedita. Hæc ita ſentio, judico, ad te explorate ſcribo. Dubitare te, non aſſentatorie, ſed fraterne veto. Quare ſuavitatis equidem noſtræ fruendæ cauſa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras: ſed illud malo tamen, quod putas; magis etiam illa (etenim magis æſtimo me) ἀμφιλαφίαν illam tuam, & exſpectationem debitorum tuorum. Illud quidem ſic habeto, nihil nobis expeditis, ſi valebimus, fore fortunatius. Parva ſunt, quæ deſunt, noſtris quidem moribus, & ea ſunt ad explicandum expeditiſſima, modo valeamus. Ambitus redit immanis. nunquam fuit par. Idib. Quint. fœnus fuit beſſibus ex triente, coitione Memmii, quam cum Domitio habuit Scaurus, unum vincere. Meſſala flaccet. non dico ὑπερβολικῶς: vel H-S centies conſtituunt in prærogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunitii candidati compromiſerunt, H-S quingenis in ſingu-

les apud M. Catonem depoſitis, petere ejus arbitratu, ut, qui contra feciſſet, ab eo condemnaretur. Quæ quidem comitia gratuita ſi fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit, quam omnes leges, omnesque judices.

MARCVS Q. FRATRI S.

16. Cvm a me litteras librarii manu acceperis, ne paulum otii me habuiſſe judicato; cum autem mea, nullum. Sic enim habeto, nunquam me a cauſis & judiciis diſtrictiorem fuiſſe; atque id anni tempore graviſſimo, & caloribus maximis. Sed hæc (quoniam tu ita præſcribis) ferenda ſunt; neque committendum, ut aut ſpei, aut cogitationi veſtræ ego videar defuiſſe; præſertim cum, tametſi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam, magnamque dignitatem ſim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cujus animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipſis, qui nos cum Cæſare tam conjunctos dolent, diligamur: ab æquis vero, aut etiam a propenſis in hanc partem vehementer & colamur, & amemur. De ambitu cum atrociſ-

ſime ageretur in ſenatu multos dies, quod ita erant progreſſi candidati conſulares, ut non eſſet ferendum, in ſenatu non fui. Statui ad nullam medicinam reipublicæ ſine magno præſidio accedere. Quo die hæc ſcripſi, Druſus erat de prævaricatione a tribunis ærarii abſolutus, in ſumma, quatuor ſententiis, cum ſenatores & equites damnaſſent. Ego eodem die poſt meridiem Vatinium aderam defenſurus. Ea res facilis eſt. Comitia in menſem Sept. rejecta ſunt. Scauri judicium ſtatim exercebitur: çui nos non deerimus. *Συνδείπνους Σοφοκλέους*, quamquam a te actam fabellam video eſſe feſtive, nullo modo probavi. Venio nunc ad id, quod neſcio an primum eſſe debuerit. O jucundas mihi tuas de Britannia litteras! timebam Oceanum, timebam litus inſulæ. Reliqua non equidem contemno, ſed plus habent tamen ſpei, quam timoris, magisque ſum ſollicitus exſpectatione ea, quam metu. Te vero *ὑπόθεσιν* ſcribendi egregiam habere video. Quos tu ſitus, quas naturas rerum & locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipſum imperatorem habes? Ego te libenter, ut rogas, quibus re-

ſus vis, adjuvabo, & tibi verſus, quos rogas, γλαῦκ' εἰς 'Αθήνας mittam. Sed heus tu, celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de noſtris verſibus Cæſar? nam primum librum ſe legiſſe ſcripſit ad me ante: & prima ſic, ut neget, ſe ne Græca quidem meliora legiſſe. Reliqua ad quendam locum ῥαθυμότερα. hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum, aut χαρακτὴρ non delectat? nihil eſt, quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re φιλαλήθως, &, ut ſoles, ſcribe fraterne.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD QVINTVM FRATREM LIBER III.

MARCVS Q. FRATRI S.

1. Ego ex magnis caloribus (non enim meminimus majores) in Arpinati ſumma cum amœnitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano ante diem IV Idus Sept. fui. ibi Meſſidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle ſane fluentem vidi, præſertim maxima ſiccitate; uberioremque aliquanto ſeſe collecturos eſſe dicebant. Apud Herum recte erat. In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. Sed tamen nihil ei reſtabat præter balnearia, & ambulationem, & aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod ſummam dignitatem pavimentata porticus habebat:

quod mihi nunc denique apparuit, poſteaquam & ipſa tota patet, & columnæ politæ ſunt. Totum in eo eſt, (quod mihi erit curæ,) tectorium ut concinnum ſit. Pavimenta recte fieri videbantur. Cameras quasdam non probavi; mutarique juſſi. Quo loco in porticu te ſcribere ajunt ut atriolum fiat, mihi, ut eſt, magis placebat. Neque enim ſatis loci eſſe videbatur atriolo; neque fere ſolet, niſi in his ædificiis fieri, in quibus eſt atrium majus; nec habere poterat adjuncta cubicula, & ejusmodi membra. Nunc hoc vel honeſtæ teſtudinis, vel valde boni æſtivi locum obtinebit. Tu tamen ſi aliter ſentis, reſcribe quam primum. In balneariis, aſſa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant poſita, ut eorum vaporarium, (ex quo ignis erumpit,) eſſet ſubjectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem, & hibernum altum valde probavi, quod & ampla erant, & loco poſita, ambulationis uno latere, eo, quod eſt proximum balneariis. Columnas neque rectas, neque e regione Diphilus collocarat. eas ſcilicet demolietur. Aliquando perpendiculo & linea diſcet uti. Omnino ſpero paucis menſibus opus Diphili perfectum fore. Curat

enim diligentiſſime Cæſius, qui tum mecum fuit. Ex eo loco recta, Vitularia via profecti ſumus in Fuſidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fuſidio HS. CCCIↃↃↃ emeramus. Ego locum æſtate umbroſiorem vidi nunquam; permultis locis aquam profluentem, & eam uberem. Quid quæris? Jugera L prati Cæſius irrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica ſuavitate te villam habiturum, piſcina & ſalientibus additis, palæſtra, & ſilva viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. De eo quid videatur, ipſe conſtitues. Calvus ajebat, aqua demta, & ejus aquæ jure conſtituto, & ſervitute fundo illi impoſita, tamen nos pretium ſervare poſſe, ſi vendere vellemus. Meſſidium mecum habui. Is ſe ternis nummis in pedem tecum tranſegiſſe dicebat: ſeſe autem menſum pedibus ajebat paſſuum III CIↃ. Mihi plus viſum eſt. Sed præſtabo, ſumtum nuſquam melius poſſe poni. Chilonem arceſſieram Venafro. Sed eo ipſo die quatuor ejus conſervos & diſcipulos Venafri cuniculus oppreſſerat. Idibus Sept. in Laterio fui. Viam perſpexi, quæ mihi ita placuit, ut opus publicum videretur

eſſe, præter CL paſſus. Sum enim ipſe menſus ab eo ponticulo, qui eſt ad Furinæ, Satricum verſus. Eo loco pulvis, non glarea injecta eſt: & mutabitur: & ea viæ pars valde acclivis eſt. Sed intellexi aliter duci non potuiſſe, præſertim cum tu neque per Locuſtæ, neque per Varronis velles ducere. Veluinus ante ſuum fundum prope munierat. Locuſta non attigerat; quem ego Romæ aggrediar, &, ut arbitror, commovebo: & ſimul M. Taurum, quem tibi audio promiſiſſe, qui nunc Romæ erat, de aqua per fundum ejus ducenda rogabo. Nicephorum, villicum tuum, ſane probavi; quæſivique ex eo, ecquid ei de illa ædificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandaviſſes. Tum is mihi reſpondit, ſe ipſum ejus operis H-S XVI conductorem fuiſſe; ſed te poſtea multa addidiſſe ad opus, nihil ad pretium: itaque id ſe omiſiſſe. Mihi hercule valde placet, te illa, ut conſtituebas, addere: quamquam ea villa, quæ nunc eſt, tanquam philoſopha videtur eſſe, quæ objurget ceterarum villarum inſaniam. Verumtamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia conveſtit hedera, qua baſim villæ, qua intercolumnia ambulatio-

nis; ut denique illi palliati topiariam face[re] videantur, & hederam vendere. Jam ἀπο-δυτηρίῳ nihil alſius, nihil muſcoſius. Habe[s] fere de rebus ruſticis. Urbanam expolitionem urget ille quidem & Philotimus, & Cincius: ſed etiam ipſe crebro interviſo; quod eſt facile factu. Quamobrem ea te cura liberatum volo. De Cicerone quod me ſemper rogas, ignoſco equidem tibi, ſed tu quoque mihi velim ignoſcas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipſe amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod & ipſe cupierat, & ego non minus, mecum fuiſſet. quod ad Pomponiam, ſi tibi videtur, ſcribas velim. Cum aliquo exibimus, eat nobiſcum, puerumque ducat. Clamores efficiam, ſi eum mecum habuero otioſum. Nam Romæ reſpirandi non eſt locus. Id me ſcis antea gratis tibi eſſe pollicitum. Quid nunc putas, tanta abs te mihi mercede propoſita? Venio nunc ad tuas litteras, quas pluribus epiſtolis accepi, dum ſum in Arpinati. Nam mihi uno die tres ſunt redditæ, & quidem, ut videbantur, eodem abs te datæ tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuiſſet adſcripta litteris, quam in Cæſaris.

Id facit Oppius nonnunquam neceſſario, ut, cum tabellarios conſtituerit mittere, litteraſque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur, & neceſſario ſerius, quam conſtituerat, mittat; neque nos datis jam epiſtolis diem commutari curemus. Scribis de Cæſaris ſummo in nos amore. Hunc & tu fovebis, & nos, quibuscunque poterimus rebus, augebimus. De Pompejo, & facio diligenter, & faciam, quod mones. Quod tibi mea permiſſio manſionis tuæ grata eſt, id ego, ſummo meo dolore & deſiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hippodamis, & nonnullis aliis arceſſendis, quid cogites, non intelligo. Nemo iſtorum eſt, quin abs te munus, fundi ſuburbani inſtar, exſpectet. Trebatium vero meum quod iſto admiſceas, nihil eſt. Ego illum ad Cæſarem miſi, qui mihi jam ſatisfecit. Si ipſi minus, præſtare nihil debeo; teque item ab eo vindico & libero. Quod ſcribis te a Cæſare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui eſt iſtius rei (quemadmodum ſcribis) adjutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari, teque ab illo, pergaudeo. De tribunatu quod ſcribis, ego vero nominatim petivi Curtio, & mihi ipſe Cæſar nominatim

Curtio paratum eſſe reſcripſit, meamque in rogando verecundiam objurgavit. Si cui præterea petiero, (id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum ſcriberet,) facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui ſibi moleſti ſunt, ſibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium (id quod ipſi dixi) non modo rogatione, ſed etiam teſtimonio tuo diligo, quod litteris tuis ſtudium illius in ſalutem noſtram facile perſpexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis litteris, nihil eſſe nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quæ vis ad te Tironem ſcribere, negligentius ad te ante ſcribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Cæſarem mitti ſciebam. Reſcripſi epiſtolæ maximæ. Audi nunc de minuſcula: in qua primum eſt de Clodii ad Cæſarem litteris: in quo Cæſaris conſilium probo, quod tibi, amantiſſimé petenti, veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum reſcriberet. Alterum eſt de Calventii Marii oratione. Quod ſcribis, miror tibi placere, me ad eum reſcribere, præſertim cum illam nemo lecturus ſit, ſi ego nihil reſcripſero; meam in illum pueri omnes, tanquam dictata, perdiſcant. Libros meos, quos exſpectas, inchoavi; ſed confi-

cere non poſſum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro & pro Plancio abſolvi. Poema ad Cæſarem, quod compoſueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipſi fontes jam ſitiunt, ſi quid habebo ſpatii, ſcribam. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum eſſe venturum, mecumque aſſidue uſque ad Id. Majas futurum, id mihi pergratum, perque jucundum erit. Quod me in eadem epiſtola, ſicut ſæpe antea, cohortaris ad ambitionem, & ad laborem; faciam equidem: ſed quando vivemus? Quarta epiſtola mihi reddita eſt Id. Sept. quam ante diem IV Id. Sext. ex Britannia dederas. In ea nihil ſane erat novi, præter Erigonam; quam ſi ab Oppio accepero, ſcribam ad te, quid ſentiam. Nec dubito, quin mihi placitura ſit. Et quod præterii de eo, quem ſcripſiſti de Milonis plauſu ſcripſiſſe ad Cæſarem, ego vero facile patior ita Cæſarem exiſtimare, illum quam maximum fuiſſe plauſum. Et prorſus ita fuit: & tamen ille plauſus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari. Reddita eſt etiam mihi pervetus epiſtola, ſed ſero allata, in qua de æde Telluris, & de porticu Catuli me admones. Fit utrumque diligenter. Ad

Telluris quidem etiam tuam ſtatuam locavi. Item de hortis quod me admones, nec ful unquam valde cupidus, & nunc domus ſuppeditat mihi hortorum amœnitatem. Romam cum veniſſem a. d. XIII Kal. Octob. abſolutum offendi in ædibus tuis tectum: quod ſupra conclavia nunc placuerat tibi eſſe multorum faſtigiorum, id non honeſte vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noſter, dum ego abſum, non ceſſavit apud rhetorem. De ejus eruditione, quod labores, nihil eſt, quoniam ingenium ejus noſti; ſtudium ego video. Cetera ejus ſuſcipio, ut me putem præſtare debere. Gabinium tres adhuc factiones poſtulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui jam de majeſtate poſtulavit: Ti. Nero cum bonis ſubſcriptoribus: C. Memmius, tribunus plebis, cum L. Capitone. Ad urbem acceſſit ante diem XII Kalend. Octobr. nihil turpius, nec deſertius. Sed his judiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat poſtulatus. Pompejus a me valde contendit de reditu in gratiam; ſed adhuc nihil profecit, nec, ſi ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer exſpecto. Quod ſcribis te au-

diſſe, in candidatorum conſularium coitione me interfuiſſe, id falſum eſt. Ejusmodi enim pactiones in ea coitione factæ ſunt, quas poſtea Memmius patefecit, ut nemo bonus intereſſe debuerit: & ſimul mihi committendum non fuit, ut his coitionibus intereſſem, quibus Meſſala excluderetur: cui quidem vehementer ſatisfacio rebus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipſi multa jam feci, quæ voluit, quæque a me petivit: Scaurum beneficio defenſionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum, & quando comitia, & qui conſules futuri eſſent. Cum hanc jam epiſtolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt ante diem XI Kal. Sept. viceſimo die. O me ſollicitum! quantum ego dolui in Cæſaris ſuaviſſimis litteris! ſed quo erant ſuaviores, eo majorem dolorem illius ille caſus afferebat. Sed ad tuas venio litteras. Primum tuam remanſionem etiam atque etiam probo, præſertim cum, ut ſcribis, cum Cæſare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publilio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epiſtola ſcribis, me Idib. Sept. Pompejo legatum iri; id ego non audivi, ſcripſique ad Cæſarem, Vibullium Cæſaris mandata de mea manſione

ad Pompejum pertuliſſe, nec ad Oppium. Quo conſilio? quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Bibuli erant. Cum eo enim coram Cæſare egerat, ad Oppium ſcripſerat. Ego vero nullas δευτέρας φροντίδας habere poſſum in Cæſaris rebus. Ille mihi ſecundum te & liberos noſtros ita eſt, ut ſit pæne par. Videor id judicio facere. Jam enim debeo: ſed tamen amore ſum incenſus. Cum ſcripſiſſem hæc infima, quæ ſunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad cœnam, cum Pomponia foras cœnaret. Dedit mihi epiſtolam legendam tuam, quam paulo ante acceperat, Ariſtophaneo modo, valde mehercule & ſuavem, & gravem; qua ſum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua jubes, eum mihi eſſe affixum, tanquam magiſtro. Quam illum epiſtolæ illæ delectarunt! quam me! nihil puero illo ſuavius, nihil noſtri amantius. Hæc inter cœnam Tironi dictavi, ne mirere alia manu eſſe. Annali litteræ tuæ pergratæ fuerunt, quod & curares de ſe diligenter, & tamen conſilio ſeveriſſimo juvares. P. Servilius pater, ex litteris, quas ſibi a Cæſare miſſas eſſe dicebat, ſignificat valde te ſibi gratum feciſſe, quod de ſua voluntate

erga Cæſarem humaniſſime, diligentiſſimeque locutus eſſes. Cum Romam ex Arpinati revertiſſem, dictum mihi eſt, Hippodamum ad te profectum eſſe. Non poſſum ſcribere, me miratum eſſe, illum tam inhumaniter feciſſe, ut ſine meis litteris ad te proficiſceretur: illud ſcribo, mihi moleſtum fuiſſe. Jam enim diu cogitaveram, ex eo, quod tu ad me ſcripſeras, ut, ſi quid eſſet, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere ſcribo, quod ſi in alicujus manus inciderit, moleſte ferendum ſit. Minucio me, & Salvio, & Labeoni reſervabam. Labeo aut tarde proficiſcetur, aut hic manebit. Hippodamus ne nunc quidem, quid velim, rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit, ſe maxime litteris, ſermonibus, cœnis denique tuis delectari. Is homo ſemper me delectavit; fraterque ejus mecum eſt multum. Quare, ut inſtituiſti, complectere adoleſcentem. Quod multos dies epiſtolam in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, ideo multa conjecta ſunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi ſæpe jam dixit, ſeſe tibi, ſuburbanum ſi quod inveniſſet, non

dubitaturum eſſe emere. In ejus ſermone ego utrumque ſoleo admirari, & te de ſuburbano emendo, cum ad illum ſcribas, non modo ad me non ſcribere, ſed etiam aliud in ſententiam ſcribere; &, cum ad illum ſcribas, nihil te recordari de ſe, de epiſtolis illis, quas in Tuſculano ejus tu mihi oſtendiſti, nihil de præceptis Epicharmi, γνῶθι, πῶς ἄλλῳ κέχρηται; totum denique vultum, animum, ſermonem ejus: quemadmodum conjicio, quaſi. Sed hæc tu videris. De ſuburbano, cura ut ſciam, quid velis; & ſimul, ne quid ille turbet, vide. Quid præterea? Quid? etiam. Gabinius ante diem IV Kal. Octobr. noctu in urbem introivit; & hodie hora VIII, cum edicto C. Alfii de majeſtate eum adeſſe oporteret, concurſu magno, & odio univerſi populi pæne afflictus eſt. Nihil illo turpius. Proximus tamen eſt Piſo. Itaque mirificum ἐμβόλιον cogito in ſecundum librorum meorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus eſſet; quorum alter exercitum perdidiſſet, alter vendidiſſet. Ex Britannia Cæſar ad me Kalend. Sept. dedit litteras; quas ego accepi ante diem IV Kalend. Octobr. ſatis commodas

de Britannicis rebus: quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, ſcribit, ſe ſine te fuiſſe, cum ad mare acceſſerit. Ad eas ego ei litteras nihil reſcripſi, ne gratulandi quidem cauſa, propter ejus luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

MARCVS Q. FRATRI S.

2. Ante diem VI Id. Octob. Salvius Oſtiam veſperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius, ſic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Poſtridie autem ejus diei, qui erat tum futurus, cum hæc ſcribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium, & Ti. Neronem, & C. & L. Antonios, M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etſi erat Neronis mira contentio. Quid quæris? probe premitur, niſi noſter Pompejus, diis, hominibusque invitis, negotium everterit. Cognoſce nunc hominis audaciam, & aliquid in republica perdita delectare. Cum Gabinius, quacunque veniebat, triumphum ſe poſtulare dixiſſet, ſubitoque bonus imperator noctu in urbem, hoſtium plane, inva-

ſiſſet, in ſenatum ſe non committebat. Interim ipſo decimo die, quo ipſum oportebat hoſtium numerum, & militum renuntiare, in re hæſit, ſumma infrequentia. Cum vellet exire, a conſulibus retentus eſt: introducti publicani. Homo undique actus, cum a me maxime vulneraretur, non tulit, & me trementi voce exſulem appellavit. Hic, (o dii! nihil unquam honorificentius nobis accidit,) conſurrexit ſenatus cum clamore ad unum, ſic, ut ad corpus ejus accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quæris? omnes, tanquam ſi tu eſſes, ita fuerunt. Nihil hominum ſermone foris clarius. Ego tamen teneo ab accuſando, vix mehercule: ſed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompejo pugnare, (ſatis eſt, quod inſtat de Milone,) vel quod judices nullos habemus. ἀπότευγμα formido. Addo etiam malevolentiam hominum, & timeo, ne illi, me accuſante, aliquid accidat; nec deſpero, rem & ſine me, & nonnihil per me confici poſſe. De ambitu poſtulati ſunt omnes, qui conſulatum petunt: a Memmio, Domitius: a Q. Curtio, bono & erudito adoleſcente, Memmius: a Q. Pompejo, Meſſala: a Triario, Scaurus. Magno res in motu eſt;

propterea quod aut hominum, aut legum interitus oſtenditur. Opera datur, ut judicia ne fiant. Res videtur ſpectare ad interregnum. Conſules comitia habere cupiunt: rei nolunt, & maxime Memmius, quod Cæſaris adventu ſperat ſe futurum conſulem. Sed mirum in modum jacet. Domitius cum Meſſala certus eſſe videbatur. Scaurus refrixerat. Appius ſine lege curiata confirmat ſe Lentulo noſtro ſucceſſurum: qui quidem mirificus illo die (quod pæne præterii) fuit in Gabinium: accuſavit majeſtatis, nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forenſia. Domi recte, & ipſa domus a redemtoribus tractatur non indiligenter. Vale.

MARCVS Q. FRATRI S.

3. Occvpationvm mearum tibi ſignum ſit librarii manus. Diem ſcito eſſe nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quidquid conficio, aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. Negotia noſtra ſic ſe habent: domeſtica vero, ut volumus. Valent pueri, ſtudioſe diſcunt, diligenter docentur, & nos, & inter ſe amant. Expolitiones utriusque noſtrum ſunt in manibus: ſed tua ad perfectum jam res ruſtica Arcani

& Laterii. Præterea de aqua & via nihil prætermiſi quadam epiſtola, quin enucleate ad te perſcriberem. Sed me illa cura ſollicitat, angitque vehementer, quod dierum jam amplius L intervallo nihil a te, nihil a Cæſare, nihil ex iſtis locis, non modo litterarum, ſed ne rumoris quidem affluxit. Me autem jam & mare iſtuc, & terra ſollicitat; neque deſino (ut fit in amore) ea, quæ minime volo, cogitare. Quare non equidem jam te rogo, ut ad me de te, de rebus iſtis ſcribas, (nunquam enim, cum potes, prætermittis,) ſed hoc te ſcire volo, nihil fere unquam me ſic exſpectaſſe, ut, cum hæc ſcribebam, litteras tuas. Nunc cognoſce ea, quæ ſunt in republica. Comitiorum quotidie ſinguli dies tolluntur obnunciationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia ſunt conſules propter ſuſpicionem pactorum a candidatis præmiorum. Candidati conſulares quatuor, omnes rei: cauſæ ſunt difficiles: ſed enitemur, ut Meſſala noſter ſalvus ſit; quod eſt etiam cum reliquorum ſalute conjunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, ſubſcribente privigno Memmio, fratre Cæcilio, Sullæ filio. Contradixit L. Torquatus, omnibusque libenti-

bus non obtinuit. Quæris, quid fiat de Gabinio? ſciemus de majeſtate triduo: quo quidem in judicio odio premitur omnium generum: maxime teſtibus cæditur: accuſatoribus frigidiſſimis utitur: conſilium varium: quæſitor gravis & firmus, Alfius: Pompejus, vehemens in judicibus rogandis. Quid futurum ſit, neſcio: locum tamen illi in civitate non video. Animum præbeo ad illius perniciem, moderatum; ad rerum eventum, leniſſimum. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam. Cicero tuus noſterque ſummo ſtudio eſt Pæonii ſui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati & boni. Sed noſtrum inſtituendi genus eſſe paulo eruditius, & θετικώτερον, non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter, atque illam diſciplinam volo, & ipſe puer magis illo declamatorio genere duci & delectari videtur. In quo quoniam ipſi quoque fuimus, patiamur illum ire noſtris itineribus; eodem enim perventurum eſſe confidimus. Sed tamen, ſi nobiſcum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc noſtram rationem conſuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te propoſita merces eſt, quam certe noſtra culpa nunquam minus aſſeque-

mur. Quibus in locis, & qua ſpe hiematurus ſis, ad me quam diligentiſſime ſcribas velim. Vale.

MARCVS Q. FRATRI S.

4. GABINIVS abſolutus eſt. Omnino nihil accuſatore Lentulo, ſubſcriptoribusque ejus infantius, nihil illo conſilio ſordidius. Sed tamen niſi incredibilis contentio, & preces Pompeji, dictaturæ etiam rumor, plenus timoris, fuiſſet, ipſi Lentulo non reſpondiſſet, qui tum illo accuſatore, illoque conſilio ſententiis condemnatus ſit XXXII, cum LXX tuliſſent. Eſt omnino tam gravi fama hoc judicium, ut videatur reliquis judiciis periturus, & maxime de pecuniis repetundis. Sed vides, nullam eſſe rempublicam, nullum ſenatum, nulla judicia, nullam in nullo noſtrum dignitatem. Quid plura de judicibus? duo prætorii ſederunt, Domitius Calvinus; is aperte abſolvit, ut omnes viderent: & Cato; is, diremtis tabellis, de circulo ſe ſubduxit, & Pompejo primus nuntiavit. Ajunt nonnulli, Salluſtius item, me oportuiſſe accuſare. Iis ego judicibus committerem? Quid eſſem, ſi me agente, eſſet elapſus? Sed me alia moverunt. Non pu-

taſſet ſibi Pompejus de illius ſalute, ſed de ſua dignitate mecum eſſe certamen: in urbem intraſſet: ad inimicitias res veniſſet: cum Aeſernino Samnite Pacidianus comparatus viderer: auriculam fortaſſe mordicus abſtuliſſet. cum Clodio quidem certe rediiſſet in gratiam. Ego vero meum conſilium (ſi præſertim tu non improbas) vehementer approbo. Ille, cum a me ſingularibus meis ſtudiis ornatus eſſet, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia; tamen in republica me a ſe diſſentientem non tulit, (nihil dicam gravius,) & minus potens eo tempore, quid in me florentem poſſet, oſtendit. Nunc, cum ego ne curem quidem multum poſſe, res quidem publica certe nihil poſſit, unus ille omnia poſſit, cum illo ipſo contenderem? ſic enim faciendum fuiſſet. Non exiſtimo te putare, id mihi ſuſcipiendum fuiſſe. Alterutrum, inquit idem Salluſtius: defendiſſes, idque Pompejo contendenti dediſſes. etenim vehementer orabat. Lepidum amicum Salluſtium, qui mihi aut inimicitias putet periculoſas ſubeundas fuiſſe, aut infamiam ſempiternam. Ego vero hac mediocritate delector: ac mihi illud jucundum eſt, quod, cum teſtimonium ſecun-

dum fidem & religionem graviſſime dixiſſem, reus dixit, ſi in civitate licuiſſet ſibi eſſe, mihi ſe ſatisfacturum: neque me quidquam interrogavit. De verſibus, quos tibi a me ſcribi vis, deeſt mihi quidem opera, quæ non modo tempus, ſed etiam animum vacuum ab omni cura deſiderat: ſed abeſt etiam ἐνθουσιασμός. Non enim ſumus omnino ſine cura venientis anni: etſi ſumus ſine timore. Simul & illud (ſine ulla mehercule ironia loquor) tibi iſtius generis in ſcribendo priores partes tribuo, quam mihi. De bibliotheca tua Græca ſupplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, valde velim iſta confici, præſertim cum ad meum quoque uſum ſpectent. Sed ego, mihi ipſi iſta per quem agam, non habeo. Neque enim venalia ſunt, quæ quidem placeant, & confici niſi per hominem, & peritum, & diligentem, non poſſunt. Chryſippo tamen imperabo, & cum Tyrannione loquar. De fiſco quid egerit Scipio, quæram. Quod videbitur rectum eſſe, curabo. De Aſcanione, tu vero, quod voles, facies: me nihil interpono. De ſuburbano quod non properas, laudo: ut tamen habeas, hortor. Hæc ſcripſi ante diem IX Kalend. Novemb. quo

die

die ludi committebantur, in Tuſculanum proficiſcens, ducensque mecum Ciceronem meum in ludum diſcendi, non luſionis. Ea re non longius, quam vellem, quod Pomtino ad triumphum ante diem III Non. Nov. volebam adeſſe. etenim erit neſcio quid negotioli. Nam Cato & Servilius, prætores, prohibituros ſe minantur; nec, quid poſſint, ſcio. Ille enim & Appium conſulem ſecum habebit, & prætores, & tribunos plebis. Sed minantur tamen: in primisque Ἄρη πνέων Q. Scævola. Cura, mi ſuaviſſime & cariſſime frater, ut valeas.

MARCVS Q. FRATRI S.

5. QVOD quæris, quid de illis libris egerim, quos, cum eſſem in Cumano, ſcribere inſtitui; non ceſſavi, neque ceſſo: ſed ſæpe jam ſcribendi totum conſilium rationemque mutavi. Nam, jam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis, quæ fuerunt Tuditano & Aquillio conſulibus, ſermo eſt a me inſtitutus Africani, paulo ante mortem, & Lælii, Phili, Manilii, Q. Tuberonis & Lælii, generorum Fannii, & Scævolæ; ſermo autem in novem & dies & libros diſtributus de optimo ſtatu civitatis, & de

optimo cive: ſane texebatur opus luculen-
ter, hominumque dignitas aliquantum ora-
tioni ponderis afferebat. Hi libri cum in
Tuſculano mihi legerentur, audiente Sallu-
ſtio; admonitus ſum ab illo, multo majore
auctoritate illis de rebus dici poſſe, ſi ipſe
loquerer de republica, præſertim cum eſſem
non Heraclidis Ponticus, ſed conſularis, &
is, qui in maximis verſatus in republica re-
bus eſſem. Quæ tam antiquis hominibus
attribuerem, ea viſum iri facta eſſe. Orato-
rium ſermonem in illis noſtris libris, quod
eſſet de ratione dicendi, belle a me remo-
viſſe; ad eos tamen retuliſſe, quos ipſe vi-
diſſem: Ariſtotelem denique, quæ de repu-
blica & præſtante viro ſcribat, ipſum loqui.
Commovit me, & eo magis, quod maximos
motus noſtræ civitatis attingere non pote-
ram, quod erant inferiores, quam illorum
ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipſum
tum eram ſecutus, ne in noſtra tempora in-
currens offenderem quempiam. Nunc & id
vitabo, & loquar ipſe tecum, & tamen il-
la, quæ inſtitueram, ad te, ſi Romam ve-
nero, mittam. Puto enim, te exiſtimatu-
rum, a me libros illos non ſine aliquo meo
ſtomacho eſſe relictos. Cæſaris amore, quem

ad me perſcripſit, unice delector: promiſſis iis, quæ oſtendit, non valde pendeo: nec honores ſitio, nec deſidero gloriam; magiſque ejus voluntatis perpetuitatem, quam promiſſorum exitum exſpecto. Vivo tamen in ea ambitione & labore, tanquam id, quod non poſtulo, exſpectem. Quod me de faciendis verſibus rogas, incredibile eſt, mi frater, quam egeam tempore: nec ſane ſatis commoveor animo ad ea, quæ vis, canenda. ὑποθέσεις vero ad ea, quæ ipſe ego ne cogitando quidem conſequor, tu, qui omnes iſto eloquendi & exprimendi genere ſuperaſti, a me petis? Facerem tamen, ſi poſſem; ſed (quod te minime fugit) opus eſt ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco equidem me ab omni reipublicæ cura, dedoque litteris: ſed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi ſuaviſſime frater, angor, nullam eſſe rempublicam, nulla judicia, noſtrumque hoc tempus ætatis, quod in illa auctoritate ſenatoria florere debebat, aut forenſi labore jactari, aut domeſticis litteris ſuſtentari: illud vero, quod a puero adamaram,

Αἰὲν ἀριϛεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλ-
λων,

totum occidiſſe: inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam eſſe defenſos: meum non modo animum, ſed ne odium quidem eſſe liberum: unumque ex omnibus Cæſarem eſſe inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam (ſicut alii putant) hunc unum eſſe, qui vellet. Quorum tamen nihil eſt ejusmodi, ut ego me non multa conſolatione quotidie leniam: ſed illa erit conſolatio maxima, ſi una erimus. Nunc ad illa vel graviſſimum accedit tui deſiderium. Gabinium ſi, ut Panſa putat oportuiſſe, defendiſſem, concidiſſem: qui illum oderunt (ii ſunt toti ordines) propter quem oderunt, meipſum odiſſe cœpiſſent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni ſumma, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. De libris, Tyrannio eſt ceſſator: Chryſippo dicam: ſed res operoſa eſt, & hominis perdiligentis. Sentio ipſe, qui in ſummo ſtudio nihil aſſequor. De Latinis vero, quo me vertam, neſcio; ita mendoſe & ſcribuntur, & veneunt: ſed tamen quod fieri poterit, non negligam. Cre-

brius, ut ante ad te ſcripſi, Romæ eſt; & qui omnia adjurant, debere tibi valde renunciant. Ab ærario puto confectum eſſe, dum abſum.

MARCVS Q. FRATRI S.

6. QVATVOR tragœdias XVI diebus abſolviſſe cum ſcribas, tu quidquam ab alio mutuaris? & κλέος quæris, cum Electram & Troadem ſcripſeris? Ceſſator eſſe noli: & illud γνῶθι σεαυτὸν, noli putare ad arrogantiam minuendam ſolum eſſe dictum, verum etiam ut bona noſtra norimus. Sed & iſtas, & Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epiſtolas proximas.

MARCVS Q. FRATRI S.

7. ROMAE, & maxime Appia, ad Martis, mira proluvies. Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ: magna vis aquæ uſque ad piſcinam publicam. Viget illud Homeri,

Ἦμαρ ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ Ζεύς.

Cadit enim in abſolutionem Gabinii,

"Οτε δήγ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπαίνῃ,
Οἵ βίῃ ἐν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
Ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι, θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.

Sed hæc non curare decrevi. Romam cum venero, quæ perſpexero, ſcribam ad te, & maxime de dictatura: & ad Labienum, & ad Ligurium litteras dabo. Hanc ſcripſi ante lucem, ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat perjucundus, quod eum te ajebant, cum eſſes Sami, curaſſe faciendum. Vale, mi ſuaviſſime & optime frater.

MARCVS Q. FRATRI S.

8. SVPERIORI epiſtolæ quod reſpondeam, nihil eſt; quæ plena ſtomachi & querelarum eſt: quo in genere alteram quoque te ſcribis pridie Labieno dediſſe, qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem moleſtiam recens epiſtola. Tantum te & moneo & rogo, ut in iſtis moleſtiis, & laboribus, & deſideriis recordere, conſilium noſtrum quod fuerit profectionis tuæ. Non enim commoda quædam ſequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod diſceſ-

ſu noſtro emendum putaremus? Præſidium firmiſſimum petebamus ex optimi & potentiſſimi viri benevolentia ad omnem ſtatum noſtræ dignitatis. Plura ponuntur in ſpe, quam in pecuniis: reliqua ad jacturam ſtruentur. Quare ſi crebro referes animum tuum ad rationem & veteris conſilii noſtri, & ſpei, facilius iſtos militiæ labores, ceteraque, quæ te offendunt, feres; & tamen cum voles, depones. Sed ejus rei maturitas neque dum venit, & tamen jam appropinquat. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas, quod ſi prolatum ſit, moleſte feramus. Multa ſunt, quæ ego neſcire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo ſcribam, cum (ut ſpero) ſe Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut ſciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus; Cæſarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim iſti ſint Nervii, & quam longe abſint, neſcio. De virtute & gravitate Cæſaris, quam in ſummo dolore adhibuiſſet, magnam ex epiſtola tua accepi voluptatem. Quod me inſtitutum ad illum poema jubes perficere; etſi diſtentus cum opera, tum animo ſum multo ma-

gis, quoniam tamen ex epiſtola, quam ad te miſeram, cognovit Cæſar, me aliquid eſſe exorſum, revertar ad inſtitutum; idque perficiam his ſupplicationum otioſis diebus; quibus Meſſalam jam noſtrum, reliquosque moleſtia levatos, vehementer gaudeo; eumque quod certum conſulem cum Domitio numeratis, nihil a noſtra opinione diſſentitis. Ego Meſſalam Cæſari præſtabo. Sed Memmius in adventu Cæſaris habet ſpem; in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem jampridem Pompejus abjecit. res prolatæ. ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris injucundus bonis: mihi etiam magis, quæ loquuntur. Sed tota res & timetur, & refrigeſcit. Pompejus plane ſe negat velle: antea ipſe mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O dii quam ineptus! quam ſe ipſe amans ſine rivali! Craſſum Junianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit, nolit, ſcire difficile eſt. Hirro tamen agente, nolle ſe non probabit. Aliud hoc tempore de republica nihil loquebantur. Agebatur quidem certe nihil. Serrani Domeſtici filii funus perluctuoſum fuit ante diem VIII Kalend. Decemb. Laudavit pater ſcripto meo. Nunc de Milo-

ne. Pompejus ei nihil tribuit, & omnia Guttæ; dicitque ſe perfecturum, ut in illo Cæſar incumbat. Hoc horret Milo; nec injuria: &, ſi ille dictator factus ſit, pæne diffidit. Interceſſorem dictaturæ ſi juverit manu, & præſidio ſuo, Pompejum metuit inimicum. Si non juverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentiſſimos; ſic, inquam, ut nemo ſumtuoſiores: ſtulte bis, terque, non poſtulatus; vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magiſter, vel quia poterat magiſtrum ſe, non ædilem putare. Omnia fere ſcripſi. Cura, mi cariſſime frater, ut valeas.

MARCVS Q. FRATRI S.

9. DE Gabinio nihil fuit faciendum iſtorum, quæ amantiſſime cogitata ſunt. τότε μοι χάνοι. Feci ſumma cum gravitate, ut omnes ſentiunt, & ſumma cum lenitate, quæ feci. Illum neque urſi, neque levavi. Teſtis vehemens fui: præterea quievi. Exitum judicii fœdum & perniciofum leviſſime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicæ licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne

movear quidem. Nihil eſt enim perditius his hominibus, his temporibus. Itaque, ex republica quoniam nihil jam voluptatis capi poteſt; cur ſtomacher, neſcio. Litteræ me, & ſtudia noſtra, & otium, villæque delectant, maximeque pueri noſtri. Angit unus Milo. Sed velim finem afferat conſulatus; in quo enitar non minus, quam ſum eniſus in noſtro; tuque iſtinc, quod facis, adjuvabis. De quo cetera (niſi plane vis eripuerit) recte ſunt; de re familiari timeo,

Ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς

qui ludos H-S ccc comparet. Cujus in hoc uno inconſiderantiam & ego ſuſtinebo, ut potero, & tu ut poſſis, eſt tuorum nervorum. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domeſtici timoris, ſed de communi reipublicæ ſtatu, in quo etiamſi nihil procuro, tamen nihil curare vix poſſum. Quam autem te velim cautum eſſe in ſcribendo, ex hoc conjicito, quod ego ad te ne hæc quidem ſcribo, quæ palam in republica turbantur, ne cujusquam animum meæ litteræ interceptæ offendant. Quare domeſtica cura te levatum volo. In republica ſcio quam ſollicitus eſſe ſoleas. Video

Meſſalam noſtrum conſulem, ſi per interregem, ſine judicio: ſi per dictatorem, tamen ſine periculo. Odii nihil habet. Hortenſii calor multum valebit. Gabinii abſolutio, lex impunitatis putatur. ἐν παρέργῳ: de dictatore tamen actum adhuc nihil eſt. Pompejus abeſt: Appius miſcet: Hirrus parat: multi interceſſores numerantur: populus non curat: principes nolunt: ego quieſco. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo: & ſum equidem, uti ſcribis, & Romæ, & in prædiis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, niſi maximo tuo commodo, & maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. De epiſtola Vatinii, riſi. Sed me ab eo ita obſervari ſcio, ut ejus iſta odia non ſorbeam ſolum, ſed etiam concoquam. Quod me hortaris, ut abſolvam; habeo abſolutum ſuave, mihi quidem uti videtur, ἔπος ad Cæſarem: ſed quæro locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonæ tuæ; cui ſoli, Cæſare imperatore, iter ex Gallia tutum non fuit. ** Quid? ſi cæmentum bonum non habeam, deturbem ædificium? quod quidem quotidie mihi magis placet: in primisque inferior porticus, & ejus conclavia fiunt recte. De Arcano, Cæ-

ſaris opus eſt, vel mehercule etiam elegantioris alicujus. Imagines enim iſtæ, & palæſtra, & piſcina, & nilus, multorum Philotimorum eſt, non Diphilorum. Sed & ipſi ea adibimus, & mittemus, & mandabimus. De Felicis teſtamento tum magis querare, ſi ſcias. Quas enim tabulas ſe putavit obſignare, in quibus in unciis firmiſſimum tenuerat, (lapſus eſt per errorem & ſuum, & Sicuræ ſervi,) non obſignavit: quas noluit, eas obſignavit. ἀλλ' οἰμωζέτω. Nos modo valeamus. Ciceronem, & ut rogas, amo, & ut meretur, & ut debeo. Dimitto autem a me, & ut a magiſtris ne abducam, & quod mater Pomponia diſcedit, ſine qua edacitatem pueri pertimeſco. Sed ſumus una tamen valde multum. Reſcripſi ad omnia, mi ſuaviſſime & optime frater.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD BRVTVM LIBER SINGVLARIS.

CICERO BRVTO S. D.

1. L. Clodius, tribunus plebis deſignatus, valde me diligit, vel, ut ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat. Quod cum mihi ita perſuaſum ſit, non dubito (bene enim me noſti) quin illum quoque judices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quam non reſpondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi viſus eſt ſuſpicari, nec ſine magno quidem dolore, aliquid a ſuis, vel per ſuos potius iniquos ad te eſſe delatum, quo tuus animus a ſe eſſet alienior. Non ſoleo, mi Brute, (quod tibi notum eſſe arbitror,) temere affirmare de altero. Eſt enim periculoſum, propter occultas hominum voluntates, multipliceſque naturas. Clodii

animum perſpectum habeo, cognitum, judicatum. Multa ejus indicia; ſed ad ſcribendum non neceſſaria. Volo enim hoc teſtimonium tibi videri potius, quam epiſtolam. Auctus Antonii beneficio eſt. Ejus ipſius beneficii magna pars a te eſt. Itaque eum ſalvis nobis vellet ſalvum. In eum autem locum rem adductam intelligit, (eſt enim, ut ſcis, minime ſtultus,) ut utrique ſalvi eſſe non poſſint. Itaque nos mavult. De te vero amiciſſime & loquitur, & ſentit. Quare ſi quis ſecus ad te de eo ſcripſit, aut ſi coram locutus eſt, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui & facilius judicare poſſum, quam ille neſcio quis, & te plus diligo. Clodium tibi amiciſſimum exiſtima, civemque talem, qualis & prudentiſſimus, & fortuna optima eſſe debet.

CICERO BRVTO S.

2. SCRIPTA & obſignata jam epiſtola, litteræ mihi redditæ ſunt a te, plenæ rerum novarum, maximeque mirabilium. Dolabellam quinque cohortes miſiſſe in Cherroneſum? Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Aſia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quid ſi

nam facturum arbitratus eſt, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortes ſpero jam tuas eſſe, quoniam latro ille tam fuit demens. Tuum conſilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia, Dyrrachioque moviſti, quam de Antonii fuga audiſti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque quod ſcribis, poſtea ſtatuiſſe te ducere exercitum in Cherroneſum, nec pati, ſceleratiſſimo hoſti ludibrio eſſe imperium populi Romani, facis ex tua dignitate, & e republica. Quod ſcribis de ſeditione, quæ facta eſt in legione quarta; de Antoniis, (in bonam partem accipies,) magis mihi probatur militum ſeveritas, quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum, vehementer gaudeo. De Dolabella, ut ſcribis, ſi quid habes novi, facies me certiorem: in quo valde delector, me ante providiſſe, ut tuum judicium liberum eſſet cum Dolabella belli gerendi: & id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rempublicam, ut nunc judico, ad dignitatem tuam. Quod ſcribis, me maximo otio egiſſe, ut inſectarer Antonios, idque laudas; credo ita videri tibi; ſed illam diſtinctionem

tuam nullo pacto probo. Scribis enim, *acrius prohibenda bella civilia eſſe, quam in ſuperatos iracundiam exercendam.* Vehementer a te, Brute, diſſentio: nec clementiæ tuæ concedo; ſed ſalutaris ſeveritas vincit inanem ſpeciem clementiæ. Quodſi clementes eſſe volumus, nunquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me poſſum idem, quod Plautinus pater in Trinummo: *mihi quidem aetas acta ferme eſt: tua iſtuc refert maxime.* Opprimemini, (mihi crede,) Brute, niſi provideritis. Neque enim populum ſemper eundem habebitis, neque ſenatum, neque ſenati ducem. Hæc ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. Nihil poteſt eſſe verius. XIV Kalend. Majas.

M. T. C. M. BRVTO S.

3. NOSTRAE res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo ſcio, quæ geſta ſunt. Quales tibi ſæpe ſcripſi conſules, tales exſtiterunt. Cæſaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum florentem & honoribus, & gratia, regere ac tenere poſſimus, quam facile adhuc tenuimus! Eſt omnino illud difficilius; ſed tamen non diffidimus. Perſuaſum eſt enim adoleſcenti,

adoleſcenti, & maxime per me, ejus opera nos eſſe ſalvos. Et certe, niſi is Antonium ab urbe avertiſſet, periiſſent omnia. Triduo vero, aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculſa civitas tota ad te ſe cum conjugibus & liberis effundebat. Eadem, recreata ante diem XII Kalend. Majas, te huc venire, quam ſe ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, ſi modo eſt aliquis fructus ex ſolida veraque gloria. Nam tantæ multitudinis, quantam capit urbs noſtra, concurſus eſt ad me factus. Ab ea cum uſque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plauſu in roſtris collocatus ſum. Nihil eſt in me inane; neque enim debet: ſed tamen omnium ordinum conſenſus, gratiarum actio, gratulatioque me commovet; propterea quod popularem me eſſe in populi ſalute, præclarum eſt. Sed hæc te malo ab aliis. Me velim de tuis rebus, conſiliisque facias diligentiſſime certiorem: illudque conſideres, ne tua liberalitas diſſolutior videatur. Sic ſentit ſenatus, ſic populus Romanus, nullos unquam hoſtes digniores omni ſupplicio fuiſſe, quam eos cives, qui hoc bello contra

patriam arma ceperunt: quos quidem ego omnibus ſententiis ulciſcor, & perſequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re ſentias, tui judicii eſt. Ego ſic ſentio, trium fratrum unam & eandem eſſe cauſam. Conſules duos, bonos quidem, ſed duntaxat bonos, amiſimus.. Hirtius quidem in ipſa victoria occidit, cum paucis diebus magno prœlio ante viciſſet. Nam Panſa fugerat, vulneribus acceptis, quæ ferre non potuit. Reliquias hoſtium Brutus perſequitur, & Cæſar. Hoſtes autem omnes judicati, qui M. Antonii ſectam ſecuti ſunt. Itaque id ſenatusconſultum plerique interpretantur, etiam ad tuos, ſive captivos, ſive dedititios pertinere. Equidem nihil diſſerui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita ſtatueram, a te cognoſcere cauſam ejus ſenatum oportere.. x Kalend. Majas.

BRVTVS CICERONI S.

4. QVANTA ſim lætitia affectus, cognitis rebus Bruti noſtri & conſulum, facilius eſt tibi exiſtimare, quam mihi ſcribere. Cum alia laudo, & gaudeo accidiſſe, tum quod Bruti eruptio non ſolum ipſi ſalutaris fuit,

ſed etiam maximo ad victoriam adjumento. Quod ſcribis, trium Antoniorum unam atque eandem cauſam eſſe; quid ego ſentiam, mei judicii eſſe: ſtatuo nihil, niſi hoc: Senatus aut populi Romani judicium eſſe de iis civibus, qui pugnantes non interierint. At hoc ipſum, inquies, inique facis, qui hoſtilis animi in rempublicam homines, cives appelles. Immo juſtiſſime. Quod enim nondum ſenatus cenſuit, nec populus Romanus juſſit, id arroganter non præjudico, neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coegit, neque crudeliter quidquam eripui, neque diſſolute quidquam remiſi; habuique in mea poteſtate, quoad bellum fuit. Multo quidem honeſtius judico, magisque quod concedere poſſit reſpublica, miſerorum fortunam non inſectari, quam infinite tribuere potentibus, quæ cupiditatem & arrogantiam incendere poſſint. Qua in re, Cicero, vir optime ac fortiſſime, mihique merito, & meo nomine, & reipublicæ, cariſſime, nimis credere videris ſpei tuæ; ſtatimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere: quaſi non liceat traduci ad mala conſilia corruptum largitionibus

animum. Quæ tua eſt humanitas, æquo animo te moneri patieris, præſertim de communi ſalute: facies tamen, quod tibi viſum fuerit: etiam ego, cum me docueris. Nunc, Cicero, nunc agendum eſt, ne fruſtra, oppreſſum eſſe Antonium, gaviſi ſimus, neu ſemper primi cujusque mali excidendi cauſa ſit, nt aliud renaſcatur illo pejus. Nihil jam neque opinantibus, aut patientibus nobis, adverſi evenire poteſt, in quo non cum omnium culpa, tum præcipue tua futura ſit; cujus tantam auctoritatem ſenatus ac populus Romanus non ſolum eſſe patitur, ſed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius eſſe poteſt: quam tu non ſolum bene ſentiendo, ſed etiam prudenter, tueri debes. Prudentia porro, quæ tibi ſupereſt, nulla abs te deſideratur, niſi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia ſic abunde adſunt, ut cum quolibet antiquorum comparari poſſint tuæ virtutes. Unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem deſiderat. Nihil enim ſenatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut præſidio ſit. Itaque timeo de conſulatu, ne Cæſar tuus altius ſe adſcendiſſe putet decretis tuis, quam

inde, ſi Conſul factus ſit, deſcenſurum. Quodſi Antonius, ab alio relictum regni inſtrumentum, occaſionem regnandi habuit; quonam animo fore putas, ſi quis, auctore, non tyranno interfecto, ſed ipſo ſenatu, putet ſe imperia quælibet concupiſcere poſſe? Quare tum & felicitatem, & providentiam laudabo tuam, cum exploratum habere cœpero, Cæſarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienæ igitur, inquies, culpæ me reum ſubjicies? Prorſus alienæ, ſi provideri potuit, ne exſiſteret. Quod utinam inſpectare poſſis timorem de illo meum! His litteris ſcriptis, te conſulem factum audivimus. Tum vero incipiam proponere mihi rempublicam juſtam, & jam ſuis nitentem viribus, ſi iſtuc videro. Filius valet, & in Macedoniam cum equitatu præmiſſus eſt. Idibus Majis, ex caſtris.

CICERO BRVTO S.

5. Ante diem v Kalendas Majas, cum de iis, qui hoſtes judicati ſunt, bello perſequendis, ſententiæ dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio, & ut Caſſius perſequeretur Dolabellam. Cui cum eſſem aſſen-

ſus, decrevi hoc amplius, ut tu, ſi arbitrarere utile, eque republica eſſe, perſequerere bello Dolabellam: ſi minus id commodo reipublicæ facere poſſes, ſive non exiſtimares e republica eſſe, ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil honorificentius potuit facere ſenatus, quam ut tuum eſſet judicium, quid maxime conducere reipublicæ tibi videretur. Equidem ſic ſentio, ſi manum habet, ſi caſtra, ſi ubi conſiſtat uſpiam Dolabella; ad fidem, & ad dignitatem tuam pertinere, eum perſequi. De Caſſii noſtri copiis nihil ſciebamus. Neque enim ab ipſo ullæ litteræ, neque nuntiabatur quidquam, quod pro certo haberemus. Quantopere autem interſit, opprimi Dolabellam, profecto intelligis; cum ut ſceleris pœnas perſolvat, tum ne ſit, quo ſe latronum duces ex Mutinenſi fuga conferant. Atque hoc mihi jam ante placuiſſe, potes ex ſuperioribus meis litteris recordari; quamquam tum & fugæ portus erat in tuis caſtris, & ſubſidium ſalutis in tuo exercitu. Quo magis nunc liberati (ut ſpero) periculis, in Dolabella opprimendo occupati eſſe debemus. Sed hæc cogitabis diligentius, ſtatues ſapienter: facies nos, quid conſtitueris, & quid agas,

(ſi tibi videbitur,) certiores. Ciceronem noſtrum in veſtrum collegium cooptari volo. Exiſtimo omnino, abſentium rationem, ſacerdotum comitiis, poſſe haberi. nam etiam factum eſt antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia eſſet, lege Domitia factus eſt augur; nec, quo minus id poſtea liceret, ulla lex ſanxit. Eſt etiam in lege Julia, quæ lex eſt de ſacerdotiis proxima, his verbis, *Qui petit, cujusve ratio habebitur.* aperte indicat, poſſe rationem haberi, etiam non præſentis. Hac de re ſcripſi ad eum, ut tuo judicio uteretur, ſicut in rebus omnibus. Tibi autem ſtatuendum eſt de Domitio, & de Catone noſtro. Sed quamvis liceat abſentis rationem haberi, tamen omnia ſunt præſentibus faciliora. Quodſi ſtatueris in Aſiam tibi eundum, nulla erit ad comitia noſtros arceſſendi facultas. Omnino, Panſa vivo, celeriora omnia putabamus. Statim enim collegam ſibi ſubrogaſſet: deinde ante prætoria, ſacerdotum comitia fuiſſent. Nunc per auſpicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magiſtratus, auſpicia ad patres redire non poſſunt. Magna ſane perturbatio. Tu tota de re quid ſentias, velim me facias certiorem. III Nonas Majas. Vale.

BRVTVS CICERONI S.

6. Noli exſpectare, dum tibi gratias agam. Jampridem hoc ex noſtra neceſſitudine, quae ad ſummam benevolentiam pervenit, ſublatum eſſe debet. Filius tuus a me abeſt. In Macedonia congrediemur. Juſſus eſt enim Ambracia ducere equites per Theſſaliam, & ſcripſi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter conſtituemus de reditu ejus ad petitionem, aut ad commendationem honoris. Tibi Glaucona, medicum Panſæ, qui ſororem Achilleos noſtri in matrimonio habet, diligentiſſime commendo. Audimus, eum veniſſe in ſuſpicionem Torquato de morte Panſæ, cuſtodirique, ut parricidam. Nihil minus credendum eſt. Quis enim majorem calamitatem morte Panſæ accepit? Præterea eſt modeſtus homo, & frugi: quem ne utilitas quidem videatur impulſura fuiſſe ad facinus. Rogo te, & quidem valde rogo, (nam Achilleus noſter non minus, quam æquum eſt, laborat,) eripias eum ex cuſtodia, conſervesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum æque, atque ullam aliam rem pertinere arbitror. Cum has

ad te ſcriberem litteras, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita eſt mihi epiſtola, a Tillio & Dejotaro, Dolabellam cæſum fugatumque eſſe. Græcam epiſtolam tibi miſi Cycherei cujusdam, ad Satrium miſſam. Flavius noſter de controverſia, quam habet cum Dyrrachinis hereditariam, ſumſit te judicem. Rogo te, Cicero, & Flavius rogat, rem conficias. Quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non eſt dubium: neque Dyrrachini infitiantur; ſed ſibi donatum æs alienum a Cæſare dicunt. Noli pati, a neceſſariis tuis neceſſario meo injuriam fieri. XVII Kalend. Jun. ex caſtris, ad imam Candaviam.

BRVTVS CICERONI S.

7. L. BIBVLVS quam carus mihi eſſe debeat, nemo melius judicare poteſt, quam tu; cujus tantæ pro republica contentiones, ſollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipſius virtus, vel noſtra neceſſitudo debet conciliare te illi: quo minus multa mihi ſcribenda eſſe arbitror. Voluntas enim te movere debet noſtra, ſi modo juſta eſt, aut pro officio neceſſario ſuſcipitur. In Panſæ locum petere conſtituit. Eam nominationem a te pe-

timus. Neque conjunctiori dare beneficium, quam nos tibi ſumus; neque digniorem nominare potes, quam Bibulum. De Domitio & Apulejo quid attinet me ſcribere, cum ipſi per ſe tibi commendatiſſimi ſint? Apulejum vero tu tua auctoritate ſuſtinere debes. Sed Apulejus in ſua epiſtola celebrabitur. Bibulum noli dimittere ex ſinu tuo, tantum jam virum, ex quanto, crede mihi, poteſt evadere, qui veſtris paucorum reſpondeat laudibus.

CICERO BRVTO S.

8. MVLTOS tibi commendavi, & commendem, neceſſe eſt. Optimus enim quisque vir & civis maxime ſequitur judicium tuum, tibique omnes fortes viri navare operam & ſtudium volunt; nec quisquam eſt, quin ita exiſtimet, meam apud te & gratiam & auctoritatem valere plurimum. Sed C. Naſennium, municipem Sueſſanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretenſi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: poſtea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore cum reipublicæ partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, vellet per te aliquid auctoritatis aſ-

ſumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem, &, ſi quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, ſi eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere poſſit.

CICERO BRVTO S.

9. FVNGERER officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per litteras conſolarer, niſi ſcirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levaſſes, te in tuo non egere: ac velim facilius, quam tunc mihi, nunc tibi tute medeare. Eſt enim alienum tanto viro, ut tu es, quod alteri præceperit, id ipſum facere non poſſe. Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua, a nimio mœrore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, præſertim eum, qui alios conſolari ſoleret; accuſaſti me per litteras gravioribus verbis, quam tua conſuetudo ferebat. Itaque judicium tuum magni æſtimans, idque veritus, me ipſe collegi; & ea, quæ didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi, tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio ſolum erat & naturæ; tibi nunc populo & ſcenæ (ut dicitur) ſerviendum eſt.

Nam cum in te non ſolum exercitus tui, ſed omnium civium, ac pæne gentium conjecti oculi ſint, minime decet, propter quem fortiores ceteri ſumus, eum ipſum animo debilitatum videri. Quam ob rem accepiſti tu quidem dolorem, (id enim amiſiſti, cui ſimile in terris nihil fuit,) & eſt dolendum in tam gravi vulnere, (ne id ipſum, carere omni ſenſu doloris, ſit miſerius, quam dolere,) ſed, ut mediocriter ceteris utile eſt, tibi neceſſe eſt. Scriberem plura, niſi ad te hæc ipſa nimis multa eſſent. Nos te, tuumque exercitum exſpectamus; ſine quo, ut reliqua ex ſententia ſuccedant, vix ſatis liberi videmur fore. De tota republica plura ſcribam, & fortaſſe jam certiora his litteris, quas Veteri noſtro cogitabam dare.

CICERO BRVTO S.

10. NVLLAS adhuc a te litteras habebamus; ne famam quidem, quæ declararet, te, cognita ſenatus auctoritate, in Italiam adducere exercitum: quod ut faceres, idque maturares, magnopere deſiderabat respublica. Ingraveſcit enim in dies inteſtinum malum; nec externis hoſtibus magis, quam domeſticis laboramus; qui erant omnino ab

initio belli, ſed facilius frangebantur. Erectior ſenatus erat, non ſententiis ſolum noſtris, ſed etiam cohortationibus excitatus. Erat in ſenatu ſatis vehemens & acer Panſa, cum in ceteros hujus generis, tum maxime in ſocerum: cui conſuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Cæſare reprehenderes; nonnulla in Hirtio. Hujus belli fortuna, ut in ſecundis, fluxa: ut in adverſis, bona. Erat victrix reſpublica, cæſis Antonii copiis, ipſo expulſo a Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus: perterritos, inermes, ſaucios non ſunt noſtri duces perſecuti; datumque Lepido tempus eſt, in quo levitatem ejus, ſæpe perſpectam, majoribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, ſed rudes, Bruti & Planci. Sunt fideliſſima & maxima auxilia Gallorum. Sed Cæſarem, meis conſiliis adhuc gubernatum, præclara ipſum indole, admirabilique conſtantia, improbiſſimis litteris quidam, fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in ſpem certiſſimam conſulatus. Quod ſimul atque ſenſi; neque ego illum abſentem litteris monere deſtiti, nec accuſare præſentes ejus

neceſſarios, qui ejus cupiditati ſuffragari videbantur; nec in ſenatu ſceleratiſſimorum conſiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero ulla in re memini, aut ſenatum meliorem, aut magiſtratus. Nunquam enim in honore extraordinario potentis hominis, vel potentiſſimi potius, (quando quidem potentia jam in vi poſita eſt, & armis,) accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magiſtratu, nemo privatus, auctor exſiſteret. Sed in hac conſtantia atque virtute, erat tamen ſollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum deliciis, tum imperatoris inſolentia. Tantum quisque ſe in republica poſſe poſtulat, quantum habet virium. Non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet: non judicium, non exiſtimatio civium, non poſteritatis verecundia. Hæc ego multo ante proſpiciens fugiebam ex Italia, tum, cum me veſtrorum edictorum fama revocavit. Incitaviſti vero tu me, Brute, Veliæ. Quamquam enim dolebam, in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberaviſſes, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo ſimili, caſu triſtiore; perrexi tamen, Romamque perveni, nulloque præſidio quateſeci Antonium; contraque ejus

arma nefanda, præſidia, quæ oblata ſunt, Cæſaris conſilio & auctoritate firmavi. Qui ſi ſteterit idem, mihique paruerit; ſatis videmur habituri præſidii. Sin autem impiorum conſilia plus valuerint, quam noſtra; aut imbecillitas ætatis non potuerit gravitatem rerum ſuſtinere; ſpes omnis eſt in te. Quam ob rem advola, obſecro, atque eam rempublicam, quam virtute, atque animi magnitudine magis, quam eventis rerum liberaſti, exitu libera. Omnis omnium concurſus ad te futurus eſt. Hortare idem per litteras Caſſium. Spes libertatis nuſquam, niſi in veſtrorum caſtrorum præſidiis eſt. Firmos omnino & duces habemus ab occidente, & exercitus. Hoc adoleſcentis præſidium equidem adhuc firmum eſſe confido. Sed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimeſcam. Habes totum reipublicæ ſtatum: qui quidem tum erat, cum has litteras dabam. Velim deinceps meliora ſint: ſin aliter fuerit, (quod dii omen avertant!) reipublicæ vicem dolebo, quæ immortalis eſſe debebat. mihi quidem quantulum reliqui eſt?

BRVTVS CICERONI S.

II. Veteris Antiſtii talis animus eſt in rempublicam, ut non dubitem, quin & in Cæſare & Antonio ſe præſtaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, ſi occaſioni potuiſſet occurrere. Nam, qui in Achaja congreſſus, P. Dolabella milites atque equites habente, quodvis adire periculum, ex inſidiis paratiſſimi ad omnia latronis, maluerit, quam videri aut coactus eſſe pecuniam dare, aut libenter dediſſe homini nequiſſimo atque improbiſſimo; is nobis ultro & pollicitus eſt, & dedit H-S xx ex ſua pecunia: &, quod multo carius eſt, ſeipſum obtulit & conjunxit. Huic perſuadere cœpimus, ut imperator in caſtris remaneret, remque publicam defenderet. Statuit eundum ſibi, quoniam exercitum dimiſiſſet: ſtatim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione ſuſcepta, niſi prætorum comitia habituri eſſent conſules. Nam illi ita ſentienti de republica magnopere auctor fui, ne differret tempus petitionis ſuæ. cujus factum omnibus gratum eſſe debet, qui modo judicant, hunc exercitum eſſe reipublicæ, tibi tanto gratius, quanto & majore animo

gloriaque

gloriaque libertatem noſtram defendis: & dignitate, ſi contigerit noſtris conſiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque eſſe quam ampliſſimum: qui etſi nulla re deterreri a propoſito poteſt, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur judicium ſuum. & mihi gratiſſimum erit.

CICERO BRVTO S.

XII. Etsi daturus eram Meſſalæ Corvino continuo litteras, tamen Veterem noſtrum ad te ſine litteris meis venire nolui. Maximo in diſcrimine reſpublica, Brute, verſatur, victoresque rurſus decertare cogimur. Id accidit M. Lepidi ſcelere & amentia. Quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro republica ſuſcepi, graviter ferrem; tum nihil tuli gravius, quam me non poſſe matris tuæ precibus cedere, non ſororis. nam tibi, quod mihi plurimi eſt, facile me ſatisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat cauſa Lepidi diſtingui ab Antonio: omniumque judicio etiam durior erat, quod, cum honoribus ampliſſimis a ſenatu eſſet Le-

pidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus præclaras litteras ad ſenatum miſiſſet; repente non ſolum recepit reliquias hoſtium, ſed bellum acerrimum terra marique gerit: cujus exitus qui futurus ſit, incertum eſt. Itaque cum rogamur, ut miſericordiam liberis ejus impertiamus, nihil affertur, quo minus ſumma ſupplicia, ſi (quod Jupiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, ſubeunda nobis ſint. Nec vero me fugit, quam ſit acerbum, parentum ſcelera filiorum pœnis lui. Sed hoc præclare legibus comparatum eſt, ut caritas liberorum amiciores parentes reipublicæ redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hoſtem judicat. Atque ille ſi, armis poſitis, de vi damnatus eſſet, quo in judicio certe defenſionem non haberet; eandem calamitatem ſubirent liberi, bonis publicatis. quamquam, quod tua mater & ſoror deprecatur pro pueris, id ipſum & multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius, & reliqui hoſtes denuntiant. Itaque maximam ſpem hoc tempore habemus in te, atque exercitu tuo. Cum ad reipublicæ ſummam, tum ad gloriam & dignitatem tuam vehementer pertinet, te in Italiam, ut ante

ſcripſi, venire quamprimum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam conſilio respublica. Veterem, pro ejus erga te benevolentia, ſingularique officio, libenter ex tuis litteris complexus ſum; eumque cum tui, tum reipublicæ ſtudioſiſſimum amantiſſimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut ſpero, videbo. Tecum enim illum, & te in Italiam celeriter eſſe venturum confido.

BRVTVS CICERONI S.

13. DE M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui ſi eripuerit ſe nobis, (quod velim temere atque injurioſe de illo ſuſpicati ſint homines,) oro atque obſecro te, Cicero, neceſſitudinem noſtram, tuamque in me benevolentiam obteſtans, ſororis meæ liberos obliviſcaris eſſe Lepidi filios, meque his in patris locum ſucceſſiſſe exiſtimes. Hoc ſi a te impetro, nihil profecto dubitabis pro his ſuſcipere. Aliter alii cum ſuis vivunt: nihil ego poſſum in ſororis meæ liberis facere, quo poſſit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni poſſunt, ſi modo digni ſumus, quibus aliquid tribuatur; aut ego matri, ac

ſorori, puerisque illis præſtaturus ſum, ſi nihil valuerit apud te, reliquumque ſenatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus. Scribere multa ad te neque poſſum præ ſollicitudine ac ſtomacho, neque debeo. Nam ſi in tanta re, tamque neceſſaria, verbis mihi opus eſt ad te excitandum & confirmandum; nulla ſpes eſt, facturum te quod volo, & quod oportet. Quare noli exſpectare longas preces. Intuere meipſum, qui hoc vel a Cicerone, conjunctiſſimo homine, privatim, vel a conſulari, tali viro, remota neceſſitudine privata, impetrare debeo. Quid ſis facturus, velim mihi quamprimum reſcribas. Kalend. Quint. ex caſtris.

CICERO BRVTO S.

14. Breves tuæ litteræ: breves dico? immo nullæ. Tribusne verſiculis his temporibus Brutus ad me? nihil ſcripſiſſem potius. & requiris meas. Quis unquam ad te tuorum ſine meis venit? Quæ autem epiſtola non pondus habuit? Quæ ſi ad te perlatæ non ſunt, ne domeſticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni ſcribis te longiorem daturum epiſtolam. Recte id quidem: ſed hæc quoque debuit eſſe plenior. Ego autem,

cum ad me de Ciceronis abs te diſceſſu ſcripſiſſes, ſtatim extruſi tabellarios, litterasque ad Ciceronem; ut, etiamſi in Italiam veniſſet, ad te rediret. Nihil enim mihi jucundius, nihil illi honeſtius. Quamquam aliquoties ei ſcripſeram, ſacerdotum comitia, mea ſumma contentione in alterum annum eſſe rejecta: quod ego cum Ciceronis cauſa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam ſcripſeram. Sed videlicet cum illam puſillam epiſtolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. Quare omni ſtudio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas, tecumque deducas: quod ipſum, ſi rempublicam, cui ſuſceptus es, reſpicis, tibi jam jamque faciendum eſt. renatum enim bellum eſt; idque non parvo ſcelere Lepidi. Exercitus autem Cæſaris, qui erat optimus, non modo nihil prodeſt, ſed etiam cogit exercitum tuum flagitari: qui ſi Italiam attigerit, erit civis nemo (quem quidem civem appellari fas ſit) qui ſe non in tua caſtra conferat. etſi Brutum præclare cum Planco conjunctum habemus. Sed non ignoras, quam ſint incerti animi hominum, & infecti partibus; & exitus prœliorum. Quin etiam,

ſi, ut ſpero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui conſilii, tuæque auctoritatis res deſiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quamprimum; tibique perſuade, non te Idibus Martiis, quibus ſervitutem a tuis civibus depuliſti, plus profuiſſe patriæ, quam, ſi mature veneris, profuturum. x ſ Idus Quint.

CICERO BRVTO S.

15. Messalam habes. Quibus igitur litteris tam accurate ſcriptis aſſequi poſſum, ſubtilius ut explicem, quæ gerantur, quæque ſint in republica, quam tibi is exponet, qui & optime omnia novit, & elegantiſſime expedire & deferre ad te poteſt? Cave enim exiſtimes, Brute, (quamquam non eſt neceſſe, ea me ad te, quæ tibi nota ſunt, ſcribere: ſed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo ſilentio præterire,) cave putes, probitate, conſtantia, cura, ſtudio reipublicæ quidquam illi eſſe ſimile: ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. Quamquam in hac ipſa, ſapientia plus apparet. ita gravi judicio, multaque arte ſe exercuit in veriſſimo genere dicendi. Tanta

k

autem induſtria eſt, tantumque evigilat in ſtudio, ut non maxima ingenio (quod in eo ſummum eſt) gratia habenda videatur. Sed provehor amore. Non enim id propoſitum eſt huic epiſtolæ, Meſſalam ut laudem, præſertim ad Brutum, cui & virtus illius non minus, quam mihi, nota eſt, & hæc ipſa ſtudia, quæ laudo, notiora: quem cum a me dimittens, graviter ferrem; hoc levabar uno, quod ad te, tanquam ad alterum me, proficiſcens, & officio fungebatur, & laudem maximam ſequebatur. Sed hæc hactenus. Venio nunc longo ſane intervallo ad quandam epiſtolam, qua mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis eſſem nimius, & tanquam prodigus. Tu hoc: alius fortaſſe, quod in animadverſione pœnaque durior; niſi fortaſſe utrumque tu. Quod ſi ita eſt, utriusque rei meum judicium tibi cupio eſſe notiſſimum: neque ſolum, ut Solonis dictum uſurpem, qui & ſapientiſſimus fuit ex ſeptem, & legum ſcriptor ſolus ex ſeptem. Is rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna. Eſt ſcilicet utriusque rei modus, ſicut reliquarum, & quædam in utroque genere mediocritas: ſed non tanta de re pro-

poſitum eſt hoc loco diſputare. Quid autem ſecutus hoc bello ſim in ſententiis dicendis, aperire non alienum puto. Poſt interitum Cæſaris, & veſtras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego prætermiſſum a vobis, quantamque impendere reipublicæ tempeſtatem dixerim, non es oblitus. Magna peſtis erat depulſa per vos, magna populi Romani macula delata: vobis vero parta divina gloria: ſed inſtrumentum regni delatum ad Lepidum & Antonium: quorum alter inconſtantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandæ reipublicæ cupiditate, quod opponi poſſet præſidium, non habebamus. Erexerat enim ſe civitas, in retinenda libertate conſentiens. Nos tum nimis acres: vos fortaſſe ſapientius exceſſiſtis urbe ea, quam liberaratis: Italiæ ſua vobis ſtudia profitenti remiſiſtis. Itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Caſſium tuto eſſe poſſe, eamque armis oppreſſam ab Antonio; mihi quoque ipſi eſſe excedendum putavi. Tætrum enim ſpectaculum, oppreſſa ab impiis civitas, opitulandi poteſtate præciſa. Sed animus idem, qui ſemper infixus eſt in patriæ caritate, diſceſ-

ſum ab ejus periculis ferre non potuit. Itaque in medio Achaico curſu, cum Eteſiarum diebus Auſter me in Italiam, quaſi diſſuaſor mei conſilii, retuliſſet, te vidi Veliæ, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas; quoniam Stoici noſtri negant, fugere ſapientis. Romam ut veni, ſtatim me obtuli Antonii ſceleri atque dementiæ: quem cum in me incitaviſſem, conſilia inire cœpi Brutina plane (veſtri enim hæc ſunt propria ſanguinis) reipublicæ liberandæ. Longa ſunt, quæ reſtant, prætereunda: ſunt enim de me: tantum dico, Cæſarem hunc adoleſcentem, per quem adhuc ſumus, ſi verum fateri volumus, fluxiſſe ex fonte conſiliorum meorum. Huic habiti a me honores nulli quidem, Brute, niſi debiti: nulli, niſi neceſſarii. Ut enim primum libertatem revocare cœpimus, cum ſe nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commoviſſet, ut jam id ſcire poſſemus; atque omne præſidium eſſet in puero, qui a cervicibus noſtris avertiſſet Antonium: quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi ætati honorificum, tamen erat

exercitum habenti neceſſarium. Quid enim eſt ſine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, poſt majorem etiam Servilius. Nihil tum nimium videbatur. Sed neſcio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria grati reperimur. Ego enim, D. Bruto liberato, cum lætiſſimus ille civitati dies illuxiſſet, idemque caſu Bruti natalis eſſet; decrevi, ut in faſtis ad eum diem Bruti nomen adſcriberetur. in eoque ſum majorum exemplum ſecutus, qui hunc honorem mulieri Larentiæ tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere ſoletis. quod ego cum dabam Bruto, notam eſſe in faſtis gratiſſimæ victoriæ ſempiternam volebam. Atque illo die cognovi, paulo plures in ſenatu malevolos eſſe, quam gratos. Eos per ipſos dies, effudi (ſi ita vis) honores in mortuos, Hirtium & Panſam, Aquilam etiam. quod quis reprehendit, niſi qui, depoſito metu, præteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quæ etiam poſteris eſſet ſalutaris. Exſtare enim volebam in crudeliſſimos hoſtes monumenta odii publici ſempiterna. Suſpicor illud minus tibi probari,

quod ab tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, ſed in republica rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Cæſari liceret, decreverim. Ego autem (ſed erro fortaſſe: nec tamen is ſum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello ſenſiſſe prudentius. Cur autem ita ſit, aperiendum non eſt, ne magis videar providus fuiſſe, quam gratus. hoc ipſum nimium. quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco. Præclara illa quidem ingenia, quæ gloria invitantur: ſed ſenatus etiam ſapiens, qui, qua quemque re putat, modo honeſta, ad rempublicam juvandam poſſe adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur: cui cum ſtatuam in roſtris ſtatuiſſemus, iidem illam evertimus. Nos illum honore ſtuduimus à furore revocare. Vicit amentia leviſſimi hominis noſtram prudentiam. Nec tamen tantum in ſtatuenda Lepidi ſtatua factum eſt mali, quantum in evertenda boni. Satis multa de honoribus. nunc de pœna pauca ſunt dicenda. Intellexi enim ex tuis ſæpe litteris, te in iis, quos bello deviciſti, clementiam tuam velle laudari. Exiſtimo equidem nihil a te, niſi ſapienter. Sed ſceleris pœnam præter-

mittere (id enim eſt, quod vocatur ignoſcere) etiam ſi in ceteris rebus tolerabile eſſet, in hoc bello pernicioſum puto. Nullum enim bellum civile fuit in noſtra republica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars viciſſet, tamen aliqua forma eſſet futura reipublicae. Hoc bello victores quam rempublicam ſimus habituri, non facile affirmarim; victis certe nulla unquam erit. Dixi igitur ſententias in Antonium, dixi in Lepidum ſeveras; neque tam ulciſcendi cauſa, quam ut & in praeſens ſceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem; & in poſterum, documentum ſtatuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. Quamquam haec quidem ſententia non magis mea fuit, quam omnium. In qua videtur illud eſſe crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id & antiquum eſt, & omnium civitatum: ſiquidem etiam Themiſtoclis liberi eguerunt. Et, ſi judicio damnatos eadem poena ſequitur cives, qui potuimus leniores eſſe in hoſtes? Quid autem queri poteſt quiſquam de me, qui, ſi viciſſet, acerbiorem ſe in me futurum fuiſſe confiteatur neceſſe eſt? Habes rationem mearum ſententiarum, de hoc

genere duntaxat honoris & pœnæ. Nam de ceteris rebus quid ſenſerim, quidque cenſuerim, audiſſe te arbitror. Sed hæc quidem non ita neceſſaria. Illud valde neceſſarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa eſt exſpectatio tui: qui ſi Italiam attigeris, ad te concurſus fiet omnium. Sive enim vicerimus, (qui quidem pulcherrime viceramus, niſi Lepidus perdere omnia, & perire ipſe cum ſuis concupiviſſet,) tua nobis auctoritate opus eſt ad collocandum aliquem civitatis ſtatum: ſive etiam nunc certamen reliquum eſt, maxima ſpes eſt cum in auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos. ſcis enim, quantum ſit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuæ filiis quam diligenter conſulam, ſpero te ex matris, & ex ſororis litteris cogniturum. qua in cauſa majorem habeo rationem tuæ voluntatis, quæ mihi cariſſima eſt, quam, ut quibusdam videor, conſtantiæ meæ. Sed ego nulla in re malo, quam te amando, conſtans & eſſe, & videri.

BRVTVS CICERONI S.

16. PARTICVLAM litterarum tuarum, quas miſiſti Octavio, legi, miſſam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de ſalute mea, nulla me nova voluptate affecit. Non ſolum enim uſitatum, ſed etiam quotidianum eſt, aliquid audire de te, quod pro noſtra dignitate fideliter atque honorifice dixeris, aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere poſſum, eadem illa pars epiſtolæ, ſcriptæ ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam ſuppliciter ac demiſſe, (quid ſcribam? pudet conditionis ac fortunæ: ſed tamen ſcribendum eſt) commendas noſtram ſalutem illi: quæ morte qua non pernicioſior? ut prorſus præ te feras, non ſublatam dominationem, ſed dominum commutatum eſſe. Verba tua recognoſce, & aude negare, ſervientis adverſus regem iſtas eſſe preces. Unum ais eſſe, quod ab eo poſtuletur & exſpectetur; ut eos cives, de quibus viri boni, populusque Romanus bene exiſtimet, ſalvos velit. Quid? ſi nolit, non erimus? Atqui, non eſſe, quam eſſe per illum, præſtat. Ego, medius fidius, non exiſtimo, tam omnes deos averſos eſſe a

ſalute populi Romani, ut Octavius orandus ſit pro ſalute cujusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Juvat enim magnifice loqui; & certe decet, adverſus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut a quoque petendum ſit. Hoc tu, Cicero, poſſe fateris Octavium, & illi amicus es? aut, ſi me carum habes, vis Romæ videri; cum, ut ibi eſſe poſſem, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, ſi, ut nos ſalvos eſſe velit & patiatur, rogandum putas? An hoc pro beneficio eſt habendum, quod ſe, quam Antonium, eſſe maluerit, a quo iſta petenda eſſent? Vindici quidem alienæ dominationis, non vicario, ecquis ſupplicat, ut optime meritis de republica liceat eſſe ſalvis? Iſta vero imbecillitas & deſperatio, cujus culpa non magis in te reſidet, quam in omnibus aliis, & Cæſarem in cupiditatem regni impulit, & Antonio poſt interitum illius perſuaſit, ut interfecti locum occupare conaretur; & nunc puerum iſtum extulit, ut tu judicares, precibus eſſe impetrandam ſalutem talibus viris; miſericordiaque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. Quod ſi Romanos nos eſſe meminiſſemus; non audacius dominari cuperent poſtremi homines,

quam id nos prohiberemus; neque magis irritatus eſſet Antonius regno Cæſaris, quam ob ejusdem mortem deterritus. Tu quidem conſularis, & tantorum ſcelerum vindex (quibus oppreſſis, vereor, ne in breve tempus dilata ſit abs te pernicies,) qui potes intueri quæ geſſeris, ſimul & iſta vel probare, vel ita demiſſe ac facile pati, ut probantis ſpeciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia poſtulabat hæc, ſalutem ab ſe peti: precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipſe libertatem accepiſſet: eſſe arbitrium ſuum de republica. Quærenda eſſe arma putaſti, quibus dominari prohiberetur: ſcilicet, ut illo prohibito, rogaremus alterum, qui ſe in ejus locum reponi pateretur, an ut eſſet ſui juris ac mancipii respublica? niſi forte non de ſervitute, ſed de conditione ſerviendi recuſatum eſt a nobis. Atqui non ſolum bono domino potuimus Antonio tolerare noſtram fortunam, ſed etiam beneficiis atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. Quid enim neget iis, quorum patientiam videret maximum ſuæ dominationis præſidium eſſe? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem noſtram, & libertatem. Hic ipſe puer, quem Cæſaris nomen

incitare

incitare videtur in Cæſaris interfectores, quanti æſtimet (ſi ſit commercio locus) poſſe, nobis auctoribus, tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere, & pecunias habere, & dici conſulares volumus? Ceterum nequidquam perierit ille; cujus interitu quid gaviſi ſumus, ſi mortuo nihilo minus ſervituri eramus? Nulla cura ab aliis adhibeatur: ſed mihi prius omnia dii deæque eripuerint, quam illud judicium, quo non modo heredi ejus, quem occidi, non conceſſerim, quod in illo non tuli, ſed ne patri quidem meo, ſi reviviſcat, ut, patiente me, plus legibus ac ſenatu poſſit. An hoc tibi perſuaſum eſt, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in iſta civitate locus non ſit? Qui porro id, quod petis, fieri poteſt, ut impetres? Rogas enim, velit nos ſalvos eſſe. Videmur ergo tibi ſalutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, ſi prius dimittimus dignitatem & libertatem, qui poſſumus accipere? An tu Romæ habitare, id putas incolumem eſſe? Res, non locus, oportet præſtet iſtuc mihi. Neque incolumis fui Cæſare vivo, niſi poſtquam illud conſcivi facinus; neque uſquam exſul eſſe poſſum, dum ſervire, & pati contumelias, pejus odero malis omnibus aliis. Nonne hoc

eſt in easdem tenebras recidiſſe, quum ab eo, qui tyranni nomen aſcivit ſibi, (cum in Græcis civitatibus liberi tyrannorum, oppreſſis illis, eodem ſupplicio afficiantur,) petitur, ut vindices atque oppreſſores dominationis ſalvi ſint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quæ ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere poſſit? plusque timeat in puero nomen ſublati regis, quam confidat ſibi, cum illum ipſum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute ſublatum videat? Me vero poſthac ne commendaveris Cæſari tuo; ne te quidem ipſum, ſi me audies. Valde care æſtimas tot annos, quot iſta ætas recipit, ſi propter eam cauſam puero iſti ſupplicaturus es. Deinde, quod pulcherrime feciſti, ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam ſi Octavius tibi placet, a quo de noſtra ſalute petendum ſit; non dominum fugiſſe, ſed amiciorem dominum quæſiſſe videberis. Quem quod laudas ob ea, quæ adhuc fecit, plane probo. Sunt enim laudanda, ſi modo contra alienam potentiam, non pro ſua ſuſcepit eas actiones. Cum vero judicas, tantum illi non modo licere, ſed etiam a te ipſo tribuendum eſſe, ut rogandus

ſit, ne nolit eſſe nos ſalvos, nimium magnam mercedem ſtatuis. Id enim ipſum illi largiris, quod per illum habere videbatur respublica. Neque hoc tibi in mentem venit, ſi Octavius ullis dignus ſit honoribus, qui cum Antonio bellum gerat; iis, qui illud malum exciderint, cujus iſtæ reliquiæ ſunt, nihil, quo expleri poſſit eorum meritum, tributurum unquam populum Romanum, ſi omnia ſimul congeſſerit. At vide, quanto diligentius homines metuant, quam meminerint, quia Antonius vivat, atque in armis ſit. De Cæſare vero, quod fieri potuit ac debuit, tranſactum eſt; neque jam revocari in integrum poteſt. Octavius is eſt, qui quid de nobis judicaturus ſit, exſpectet populus Romanus? nos hi ſumus, de quorum ſalute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut iſtuc revertar, is ſum, qui non modo non ſupplicem, ſed etiam coërceam poſtulantes, ut ſibi ſupplicetur. Aut longe a ſervientibus abero, mihique eſſe judicabo Romam, ubicunque liberum eſſe licebit: ac veſtri miſerebor, quibus nec ætas, neque honores, neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. Mihi quidem ita beatus eſſe videbor, ſi modo conſtanter ac perpetuo placebit hoc conſilium,

ut relatam putem gratiam pietati meæ. [illegible] enim eſt melius, quam memoria recte fi[illegible] rum, & libertate contentum negligens [illegible]mana? Sed certe non ſuccumbam ſuc[illegible] bentibus, nec vincar ab iis, qui ſe vinc[illegible] ſunt; experiarque, & tentabo omnia; n[illegible] deſiſtam abſtrahere a ſervitio civitatem [illegible]tram. Si ſecuta fuerit, quæ debet, fort[illegible] gaudebimus omnes: ſin minus, ego ta[illegible] gaudebo. Quibus enim potius hæc vita fa[illegible] aut cogitationibus traducatur, quam iis, [illegible] pertinuerint ad liberandos cives meos? [illegible] Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere, [illegible] diffidas: ſemper in præſentibus malis pr[illegible]bendis, futura quoque, niſi ante ſit [illegible] ſum, explores, ne ſe inſinuent: fortem [illegible] berum animum, quo & conſul, & nunc [illegible]ſularis rempublicam vindicaſti, ſine con[illegible]tia & æquabilitate nullum eſſe putaris. [illegible]teor enim, duriorem eſſe conditionem ſp[illegible] tæ virtutis, quam incognitæ. Benefacta [illegible] debitis exigimus: quæ aliter eveniunt [illegible] decepti ab his, infeſto animo reprehendi[illegible] Itaque reſiſtere Antonio Ciceronem, [illegible] magna laude dignum eſt; tamen, quia [illegible] conſul hunc conſularem merito præſtare [illegible]detur, nemo admiratur. Idem Cicero ſi[illegible]

nerit adverſus alios judicium ſuum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio; non modo reliqui temporis gloriam eripuerit ſibi, ſed etiam præterita evaneſcere coget. Nihil enim per ſe amplum eſt, niſi in quo judicii ratio extat. Quia neminem magis decet, quam te, rempublicam amare, libertatisque defenſorem eſſe, vel ingenio, vel rebus geſtis, vel ſtudio, atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius eſt rogandus, ut velit nos ſalvos eſſe: magis tu te exſuſcita, ut eam civitatem, in qua maxima geſſiſti, liberam atque honeſtam fore putes, ſi modo ſint populo duces ad reſiſtendum improborum conſiliis.

BRVTVS ATTICO S.

17. SCRIBIS mihi, mirari Ciceronem, quod nihil ſignificem unquam de ſuis actis. Quoniam efflagitas, coactu tuo ſcribam, quæ ſentio. Omnia feciſſe Ciceronem optimo animo, ſcio. Quid enim mihi exploratius eſſe poteſt, quam illius animus in rempublicam? Sed quædam mihi videtur, quid dicam? imperite, vir omnium prudentiſſimus, an ambitioſe feciſſe; qui valentiſſimum Antonium ſuſcipere pro republica non dubitarit inimicum? Ne-

ſcio, quid ſcribam tibi, niſi unum; pueri & cupiditatem & licentiam potius eſſe irritatam, quam repreſſam a Cicerone; tantumque eum tribuere huic indulgentiæ, ut ſe maledictis non abſtineat, iis quidem, quæ in ipſum dupliciter recidunt; quod & plures occidit uno, ſeque prius oportet fateatur ſicarium, quam objiciat Caſcæ, quod objicit; & imitatur in Caſca Beſtiam. An quia non omnibus horis jactamus Idus Martias, ſimiliter atque ille Nonas Decemb. ſuas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Beſtia & Clodius reprehendere illius conſulatum ſoliti ſunt? Suſtinuiſſe mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noſter. Quid hoc mihi prodeſt, ſi merces Antonii oppreſſi poſcitur, in Antonii locum ſucceſſio; & ſi vindex illius mali, auctor exſtitit alterius, fundamentum & radices habituri altiores, ſi patiamur? ut jam iſta, quæ facit, non dominationem, ſed dominum Antonium timentis ſint. Ego autem gratiam non habeo, ſi quis, dum, ne irato ſerviat, rem ipſam non deprecatur: immo triumphus & ſtipendium decernitur, & omnibus decretis ornatur. Eum pudeat concupiſcere fortunam, cujus nomen ſuſcepit?

Conſularis hoc, aut Ciceronis eſt? Quoniam mihi tacere non licuit, leges, quæ tibi neceſſe eſt moleſta eſſe. Etenim ipſe ſentio, quanto cum dolore hæc ad te perſcripſerim: nec ignoro, quid ſentias in republica, & quam deſperatam quoque ſanari putes poſſe. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Aetas enim, mores, liberi, ſegnem efficiunt: quod quidem etiam ex Flavio noſtro perſpexi. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidienum & eum intereſt? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquies, etiam nunc reliquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam ejus, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimeſcendam eſſe? An hoc ipſum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia jam, ultroque deferenda putat? O magnam ſtultitiam timoris, id ipſum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortaſſe potueris, ultro arceſſas & attrahas! Nimium timemus mortem, & exſilium, & paupertatem. Hæc videntur Ciceroni ultima eſſe in malis: &, dum habeat, a quibus impetret, quæ velit, & a quibus colatur, ac laudetur; ſervitutem, honorificam modo, non aſpernatur: ſi quidquam in extrema ac

miſerrima contumelia poteſt honorificum eſſe. Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat; tamen illud apparebit, verba rebus eſſe contraria. Quid enim tam alienum ab humanis ſenſibus eſt, quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero ſit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut ſit illi Octavius propitius. Ego vero jam iis artibus nihil tribuo, quibus ſcio Ciceronem inſtructiſſimum eſſe. Quid enim illi proſunt, quæ pro libertate patriæ, de dignitate, quæ de morte, exſilio, paupertate ſcripſit copioſiſſime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat? Deſinat igitur gloriando etiam inſectari dolores noſtros. Quid enim noſtra, victum eſſe Antonium, ſi victus eſt, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? tametſi tuæ litteræ dubia etiam nunc ſignificant. Vivat hercule Cicero, qui poteſt, ſupplex & obnoxius, ſi neque ætatis, neque honorum, neque rerum geſtarum pudet. Ego certe, quin cum ipſa re bellum geram, hoc eſt, cum regno, & imperiis extraordinariis, & dominatione, & potentia, quæ ſupra leges ſe eſſe velit,

nulla erit tam bona conditio ſerviendi, qua deterrear, quamvis ſit vir bonus, ut ſcribis, Antonius: quod ego nunquam exiſtimavi. Sed dominum, ne parentem quidem, majores noſtri voluerunt eſſe. Te niſi tantum amarem, quantum Ciceroni perſuaſum eſt diligi ſe ab Octavio; hæc ad te non ſcripſiſſem. Dolet mihi, quod tu nunc ſtomacharis, amantiſſimus tum tuorum omnium, tum Ciceronis. Sed perſuade tibi, de voluntate propria mea nihil eſſe remiſſum, de judicio largiter. Neque enim impetrari poteſt, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. Vellem mihi ſcripſiſſes, quæ conditiones eſſent Atticæ noſtræ. Potuiſſem aliquid tibi de meo ſenſu perſcribere. Valetudinem Porciæ meæ tibi curæ eſſe non miror. Denique quod petis, faciam libenter. nam etiam ſorores me rogant. & hominem noro, & quid ſibi voluerit.

CICERO BRVTO S.

18. Cvm ſæpe te litteris hortatus eſſem, ut quam primum reipublicæ ſubvenires, in Italiamque exercitum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos neceſſarios; rogatus ſum a prudentiſſima & diligentiſſima femina,

matre tua, cujus omnes curæ ad te referuntur, & in te conſumuntur, ut venirem ad ſe ante diem VIII Kal. Sext. quod ego, ut debui, ſine mòra feci. Cum autem veniſſem, Caſca aderat, & Labeo, & Scaptius. At illa retulit, quæſivitque, quidnam mihi videretur: arceſſeremusne te, atque id tibi conducere putaremus; an tardare & commorari te melius eſſet. Reſpondi id, quod ſentiebam & dignitati, & exiſtimationi tuæ maxime conducere, te primo quoque tempore ferre præſidium labenti & inclinatæ reipublicæ. Quid enim abeſſe cenſes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hoſtem perſequi noluerunt? & in quo incolumis imperator, honoribus ampliſſimis, fortunisque maximis, conjuge, liberis, vobis affinibus ornatus, bellum reipublicæ indixerit? Quid dicam in tanto ſenatus populique conſenſu, cum tantum reſideat intra muros mali? maximo autem, cum hæc ſcribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adoleſcentulo ac pæne puero reſpublica accepiſſet vadem, vix videbar, quod promiſeram, præſtare poſſe. Eſt autem gravior & difficilior animi & ſententiæ, maximis præſertim in rebus, pro altero, quam pecuniæ, obligatio. Hæc enim

ſolvi poteſt, & eſt rei familiaris jactura tolerabilis; reipublicæ quod ſpoponderis, quemadmodum ſolvas, niſi is dependi facile patitur, pro quo ſpoponderis? quamquam & hunc (ut ſpero) tenebo multis repugnantibus. videtur enim in eo eſſe indoles: ſed flexibilis ætas, multique ad depravandum parati, qui, ſplendore falſi honoris objecto, aciem boni ingenii præſtringi poſſe confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi acceſſit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adoleſcentem, ne famam ſubeam temeritatis. quamquam quæ temeritas eſt? magis enim illum, pro quo ſpopondi, quam me obligavi. Nec vero pœnitere poteſt rempublicam, me pro eo ſpopondiſſe, qui fuit in rebus gerendis cum ſuo ingenio, tum mea promiſſione conſtantior. Maximus autem (niſi me forte fallit) in republica nodus eſt, inopia rei pecuniariæ. obdureſcunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centeſima collatum impudenti cenſu locupletum in duarum legionum præmiis omne conſumitur. Impendent autem infiniti ſumtus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Caſſius noſter videtur poſſe ſatis ornatus venire.

Sed & hæc, & multa alia coram cupio, idque quam primum. De ſororis tuæ filiis non exſpectavi, Brute, dum ſcriberes. Omnino jam tempora (bellum enim ducetur) integram tibi cauſam reſervant. Sed ego a principio, cum divinare de belli diuturnitate non poſſem, ita cauſam egi puerorum in ſenatu, ut te arbitror e matris litteris potuiſſe cognoſcere. Nec vero ulla res erit unquam, in qua ego non vel vitæ periculo ea dicam, eaque faciam, quæ te velle, quæque ad te pertinere arbitrer. Vale. VI Kal. Sext.

M. TVLLII CICERONIS EPISTOLARVM AD BRVTVM

A GERMANIS REPERTAE ET EDITAE.

CICERO BRVTO S.

1. Qvvm hæc ſcribebam, res exiſtimabatur in extremum adducta diſcrimen: triſtes enim de Bruto noſtro litteræ nuntiique afferebantur. Me quidem non maxime conturbabant. his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere. neque aſſentiebar majori parti hominum. fidem enim conſulum non condemnabam, quæ ſuſpecta vehementer erat. Deſiderabam nonnullis in rebus prudentiam & celeritatem; qua ſi eſſent uſi, jampridem rempublicam recuperaſſemus. Non enim ignoras, quanta momenta ſint in republica temporum; & quid interſit, idem illud utrum ante, an poſt decernatur, ſuſcipiatur,

agatur. Omnia, quæ ſevere decreta ſunt hoc tumultu, ſi aut, quo die dixi ſententiam, perfecta eſſent; & non in diem ex die dilata, aut quo ex tempore ſuſcepta ſunt, ut agerentur, non tardata & procraſtinata, bellum jam nullum haberemus. Omnia, Brute, præſtiti reipublicæ, quæ præſtare debuit is, qui eſſet in eo, in quo ego ſum, gradu ſenatus populique judicio collocatus: nec illa modo, quæ nimirum ſola ab homine ſunt poſtulanda, fidem, vigilantiam, patriæ caritatem: ea ſunt enim, quæ nemo eſt, qui non præſtare debeat. Ego autem ei, qui ſententiam dicat in principibus de republica, puto etiam prudentiam eſſe præſtandam: nec me, quum mihi tantum ſumſerim, ut gubernacula reipublicæ prenderem, minus putarim reprehendendum, ſi inutiliter aliquid ſenatui ſuaſerim, quam ſi infideliter. Acta quæ ſint, quæque agantur, ſcio perſcribi ad te diligenter. Ex me autem illud eſt, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie eſſe; neque reſpectum ullum quærere, niſi me utilitas civitatis forte converterit. majores autem partes animi te Caſſiumque reſpiciunt. Quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas,

aut ſi hoc tempore bene res geſta ſit, tibi meliorem rempublicam eſſe faciendam; aut, ſi quid offenſum ſit, per te eſſe eandem recuperandam.

CICERO BRVTO S.

2. Planci animum in rempublicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris ejus, quarum exemplum tibi miſſum arbitror, perſpicere potuiſti. Lepidi, tui neceſſarii, qui ſecundum fratrem affines habet, quos oderit proximos, levitatem & inconſtantiam, animumque ſemper inimicum reipublicæ jam credo tibi ex tuorum litteris eſſe perſpectum. Nos exſpectatio ſollicitat, quæ eſt omnis jam in extremum adducta diſcrimen. Eſt enim ſpes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. Ego hic cum homine furioſo ſatis habeo negotii Servilio; quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur, ſed tuli reipublicæ cauſa, ne darem perditis civibus hominem, parum ſanum illum quidem, ſed tamen nobilem, quo concurrerent: quod faciunt nihilo minus: ſed eum alienandum a republica non putabam. Finem feci ejus ferendi. cœperat enim eſſe

tanta inſolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero cauſa exarſit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit, & a me ita fractus eſt, ut eum in perpetuum modeſtiorem ſperem fore. Atque in hac contentione ipſa, quum maxime res ageretur ante diem v Id. April. litteræ mihi in ſenatu redditæ ſunt a Lentulo noſtro, de Caſſio, de legionibus, de Syria: quas ſtatim cum recitaviſſem, cecidit Servilius, complures præterea. Sunt enim inſignes aliquot, qui improbiſſime ſentiunt: ſed acerbiſſime tulit Servilius, aſſenſum eſſe mihi de Planco. Magnum illud monſtrum in republica eſt **

Deeſt hujus epiſtolae pars extrema.

BRVTVS CICERONI S.

Deeſt principium epiſtolae.

3. ** ſed quo nos amiſiſſe: quem ſic vexari a Dolabella audio, ut jam non videatur crudeliſſimum ejus facinus interfectio Trebonii. Vetus Antiſtius me tamen pecunia ſublevavit. Cicero, filius tuus, ſic mihi ſe probat induſtria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorſus nunquam dimittere videatur cogitationem,

cujus

cujus ſit filius. Quare quoniam efficere non poſſum, ut pluris facias eum, qui tibi eſt cariſſimus; illud tribue judicio meo, ut tibi perſuadeas, non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiſcatur honores paternos. Kalend. April. Carachio.

CICERO BRVTO S.

(Anno U. C. 710.)

4. DATIS mane a. d. VI Id. April. Scaptio litteris, eodem die tuas accepi Kal. Apr. Dyrrachio datas veſperi. itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus eſſem, non eſſe eos profectos, quibus pridie dederam, & ſtatim ire, hoc paululum exaravi ipſa in turba matutinæ ſalutationis. De Caſſio lætor, & reipublicæ gratulor: mihi etiam, qui repugnante & iraſcente Panſa, ſententiam dixerim, ut Dolabellam bello Caſſius perſequeretur. Et quidem audacter dicebam, ſine noſtro ſenatuſconſulto jam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum, quæ dicenda putavi. Hæc ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis noſtris. Quod me de Antonio conſulis: quoad Bruti exitum cognorimus, cuſtodien-

dum puto. Ex his litteris, quas mihi miſiſti, Dolabella Aſiam vexare videtur, & in ea ſe gerere tæterrime. Compluribus autem ſcripſiſti, Dolabellam a Rhodiis eſſe excluſum: qui ſi ad Rhodum acceſſit, videtur mihi Aſiam reliquiſſe. Id ſi ita eſt, iſtic tibi cenſeo commorandum: ſin eam ſemel cepit, mihi crede, * * non erit. Id. April.

BRVTVS CICERONI S.

(*Anno U. C. 710.*)

5. LITTERAS tuas valde exſpecto, quas ſcripſiſti poſt nuntios noſtrarum rerum, & de morte Trebonii: non enim dubito, quin mihi conſilium tuum explices. Indigno ſcelere & civem optimum amiſimus, & provinciæ poſſeſſione depulſi ſumus, quam recuperari facile eſt. neque minus turpe, aut flagitioſum erit, ſi poteſt, non recuperari. Antonius adhuc eſt nobiscum: ſed mediusfidius & moveor hominis precibus, & timeo, ne illum aliquorum furor excipiat: plane æſtuo. Quodſi ſcirem, quid tibi placeret, ſine ſollicitudine eſſem: id enim optimum eſſe, perſuaſum eſſet mihi. Quare quam primum fac me certiorem, quid tibi placeat.

Caſſius noſter Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco & a Marcio, & ab exercitu ipſo arceſſitus. Ego ſcripſi ad Tertiam ſororem, & matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac feliciſſime geſſit Caſſius, quam tuum conſilium cognoviſſent, tibique viſum eſſet. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ianuar. uſus es; altera de literis meis, quæ habita eſt abs te contra Calenum. Nunc ſcilicet hoc exſpectas, dum eas laudem. Neſcio animi, an ingenii tui major in his libellis laus contineatur. Jam concedo, ut vel *Philippici* vocentur, quod tu quadam epiſtola jocans ſcripſiſti. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia & ſupplemento: quarum altera poteſt abs te expediri, ut aliqua pars militum iſtinc mittatur nobis, vel ſecreto conſilio adverſus Panſam, vel actione in ſenatu: altera, quæ magis eſt neceſſaria; neque meo exercitui magis, quam reliquorum. Hoc magis doleo Aſiam * * at in Aſiam cenſeo perſequendum. Nihil mihi videris hoc tempore melius acturus.

CICERO BRVTO S.

(*Anno U. C.* 710.)

6. Qvod egere te duabus neceſſariis rebus ſcribis, ſupplemento et pecunia, difficile conſilium eſt. Non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te poſſe videam, præter illas, quas ſenatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas ſumeres. De ſupplemento autem non video quid fieri poſſit. tantum enim abeſt, ut Panſa de exercitu ſuo, aut delectu tibi aliquid tribuat, ut etiam moleſte ferat, tam multos ad te ire voluntarios: quomodo quidem credo, quod his rebus, quæ in Italia decernuntur, nullas copias nimis magnas eſſe arbitretur: quomodo autem multi ſuſpicantur, quod ne te quidem nimis firmum eſſe velit; quod ego non ſuſpicor. Quod ſcribis, te ad Tertiam ſororem ſcripſiſſe, ut ne prius ederent ea, quæ geſta a Caſſio eſſent, quam mihi viſum eſſet, video te veritum eſſe id, quod ferendum fuit, ne animi partium Cæſaris, quomodo etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed antequam tuas litteras accepimus, audita res erat et pervulgata: tui etiam tabellarii ad multos familiares

tuos litteras attulerant. Quare neque ſupprimenda res erat, præſertim cum id fieri non poſſet, neque ſi poſſet, non divulgandam potius, quam occultandam putaremus. De Cicerone meo, etſi tantum eſt in eo, quantum ſcribis, tantum ſcilicet, quantum debeo, gaudeo; et ſi, quod amas eum, eo majora facis: id ipſum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

CICERO BRVTO S.

(*Anno U. C. 710,*)

7. QVAE litteræ tuo nomine recitatæ ſint Id. April. in ſenatu, eodemque tempore Antonii, credo ad te ſcripſiſſe tuos; quorum ego nemini concedo. ſed nihil neceſſe erat eadem omnes: illud neceſſe me ad te ſcribere, quid ſentirem de tota conſtitutione hujus belli, & quo judicio eſſem, quaque ſententia. Voluntas mea, Brute, de ſumma republica ſemper eadem fuit, quæ tua: ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paulo fortaſſe vehementior. Scis mihi ſemper placuiſſe, non rege ſolum, ſed regno liberari rempublicam. Tu lenius, immortali omnino cum tua laude: ſed quid melius fuerit, magno

dolore ſenſimus, magno periculo ſentimus. Recenti illo tempore, tu omnia ad pacem, quæ oratione confici non poterat; ego omnia ad libertatem, quæ ſine pace nulla eſt: pacem ipſam bello atque armis effici poſſe arbitrabar. Studia non deerant arma poſcentium, quorum repreſſimus impetum, ardoremque reſtinximus. Itaque res in eum locum venerat, ut niſi Cæſari Octaviano deus quidam illam mentem dediſſet, in poteſtatem perditiſſimi hominis et turpiſſimi M. Antonii veniendum fuerit; quocum vides hoc tempore ipſo, quod ſit, quantumque certamen. Id profecto nullum eſſet, niſi tum conſervatus eſſet Antonius. Sed hæc omitto. res enim a te geſta memorabilis et pæne cœleſtis repellit omnes reprehenſiones; quippe quæ ne laude quidem ſatis idonea affici poſſit. Exſtitiſti nuper vultu ſevero: exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparaſti. Dii immortales! qui ille nuntius, quæ illæ litteræ, quæ lætitia ſenatus, quæ alacritas civitatis erat! nihil unquam vidi tam omnium conſenſione laudatum. Erat exſpectatio reliquiarum Antonii; quem equitatu, legionibusque magna ex parte ſpoliaras. ea quoque habuit exitum optabilem.

Nam tuæ litteræ, quæ recitatæ in ſenatu ſunt, & imperatoris conſilium, & virtutem militum, & induſtriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quodſi tuis placuiſſet, de his litteris referri, & niſi in tempus turbulentiſſimum, poſt diſceſſum Panſæ conſulis, incidiſſent, honos quoque juſtus et debitus diis immortalibus decretus eſſet. Ecce tibi Id. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! dii boni, quam gravis! quam conſtans! quam bonarum in republica partium! Hic epiſtolas affert duas, unam tuo nomine, alteram Antonii. dat Servilio tribuno plebis; ille Cornuto: recitantur in ſenatu. Antonius procos. magna admiratio, ut ſi eſſet recitatum, Dolabella imperator, a quo quidem venerant tabellarii; ſed nemo Pili ſimilis, qui proferre litteras auderet, aut magiſtratibus reddere. Tuæ recitantur, breves illæ quidem, ſed in Antonium admodum lenes. vehementer admiratus ſenatus. mihi autem non erat explicatum, quid agerem. falſas dicerem? quid ſi tu eas approbaſſes? confirmarem? non erat dignitatis tuæ. itaque ille dies ſilentio. poſtridie autem cum ſermo increbruiſſet, Piluſque oculos vehementius hominum offen-

diſſet, natum omnino eſt principium a me. De procoſ. Antonio multa: Sextius cauſæ non defuit. Poſt mecum: quanto ſuum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, ſi contra procoſ. arma tuliſſent. noſti hominem: cauſæ non defuit. Dixeruntetiam alii. Labeo vero noſter nec ſignum tuum in epiſtola, nec diem appoſitum, nec te ſcripſiſſe ad tuos, ut ſoleres. hoc cogere volebat, falſas litteras eſſe, &, ſi quæris, probabat. Nunc tuum eſt conſilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari, & eum putare fructum eſſe maximum: præclare quidem, ſed aliis rebus, aliis temporibus, locus eſſe ſolet debetque clementiæ. Nunc quid agitur, Brute? templis deorum immortalium imminet hominum egentium & perditorum ſpes, nec quidquam aliud decernitur hoc bello, niſi utrum ſimus, necne. Cui parcimus, aut quid agimus? His ergo conſulimus, quibus victoribus veſtigium noſtrum nullum relinquetur? Nam quid intereſt inter Dolabellam, et quemvis Antoniorum trium? quorum ſi cui parcimus, duri fuimus in Dolabella. Hæc ut ita ſentiret ſenatus populusque Romanus, etſi res ipſa cogebat, tamen maxima ex parte noſtro con-

ſilio atque auctoritate perfectum eſt. Tu ſi hanc rationem non probas, tuam ſententiam defendam, non relinquam meam. neque diſſolutum a te quidquam homines exſpectant, neque crudele. Hujus rei moderatio facilis eſt, ut in duces vehemens ſis, in milites liberalis. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum habeas. Virtutis diſciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem atque imitationem tui. XIII Kalend. Maii.

CICERO OCTAVIO S.

Hæc epiſtola non eſt Ciceronis; ſed declamatoris alicujus.

8. SI per tuas legiones mihi licitum fuiſſet, quæ nomini meo, populoque Romano ſunt inimiciſſimæ, venire in ſenatum, coramque de republica diſputare, feciſſem: neque tam libenter, quam neceſſario. Nulla enim remedia, quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quæ ſunt ſalutaria. Sed quoniam cohortibus armatis circumſeptus ſenatus, nihil aliud vere poteſt decernere, niſi timere: (in Capitolio ſigna ſunt, in urbe milites vagantur, in Campo caſtra ponuntur, et Italia tota, legionibus ad libertatem ne-

ſtram conſcriptis, ad ſervitutem adductis equitatuque exterarum nationum, diſtinetur:) cedam tibi in præſentia foro, curia, et ſanctiſſimis deorum immortalium templis: in quibus, reviviſcente jam libertate, deinde rurſus oppreſſa, ſenatus nihil conſulitur, timet multa, aſſentitur omnia. poſt etiam paulo, temporibus ita poſtulantibus, cedam urbe: quam per me conſervatam, ut eſſet libera, in ſervitute videre non potero. Cedam vita, quæ quamquam ſollicita eſt, tamen, ſi profutura eſt reipublicæ, bona ſpe poſteritatis me conſolatur: qua ſublata, non dubitanter occidam, atque ita cedam, ut fortuna judicio meo, non animus mihi defuiſſe videatur. Illud vero, quod et præſentis doloris eſt indicium, & præteritæ injuriæ teſtimonium, & abſentium ſenſus ſignificatio, non prætermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, abſens proſim: ſiquidem mea ſalus aut utilis reipublicæ eſt, aut conjuncta certe publicæ ſaluti. Nam, per deum immortalium fidem, (niſi forte fruſtra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent,) perque fortunam populi Romani, (quæ, quamquam nobis infeſta eſt, fuit aliquando propitia, &, ut ſpe-

rò, futura eſt,) quis tam expers humanitatis, quis hujus urbis nomini ac ſedibus usque adeo eſt inimicus, ut iſta aut diſſimulare poſſit, aut non dolere? aut, ſi nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet? Nam, ut ordiar ab initio, & perducam ad extremum, & noviſſima conferam primis, quæ non poſterior dies acerbior priore? & quæ non inſequens hora antecedente calamitoſior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi, (utinam etiam ſapientis conſilii fuiſſet!) C. Cæſare, fortiſſime, ſed parum feliciter, a reipublicæ dominatione ſummoto, concupierat magis regium, quam libera civitas pati poterat, principatum. publicam dilapidabat pecuniam, ærarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates, ex commentario dictaturam gerebat; leges imponebat; prohibebat dictatorem creari plebiſcito; ipſe regnabat in conſulatu: provincias unus omnes concupiebat. cui ſordebat Macedonia, quam victor ſibi ſumſerat Cæſar, quid de hoc ſperare aut exſpectare nos oportebat? Exſtitiſti tu vindex noſtræ libertatis, ut tunc quidem, optimus, (quod utinam neque noſtra nos opinio, neque tua fides fefelliſſet!)

& veteranis in unum conductis, & duabu legionibus a pernicie patriæ ad ſalutem avocatis, ſubito prope jam affectam ac proſtratam rempublicam tuis opibus extuliſti. Quæ tibi non ante, quam poſtulares, majora, quam velles; plura, quam ſperares, detulit ſenatus? Dedit faſces, ut cum auctoritate defenſorem haberet, non ut imperio ſe adverſum armaret. Appellavit imperatorem, hoſtium exercitu pulſo, tribuens honorem, non ut ſua cæde cæſus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro ſtatuam, locum in ſenatu, ſummum honorem ante tempus. Si quid aliud eſt, quod dari poſſit, addat. Quid aliud eſt majus, quod velis ſumere? Sin autem ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem, ſupra etiam mortalitatem tuam tibi ſunt omnia tributa; cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii ſcelerate circumſcribis ſenatum? Quo te miſimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? & quos adverſus aciem ſtruis? Cur hoſtis relinquitur? civis hoſtis loco ponitur? cur caſtra medio itinere longius adverſariorum caſtris, & propius urbem moventur? O me nunquam ſa-

pientem, & aliquando id, quod non eram, fruſtra exiſtimatum! quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio? O meam calamitoſam ac præcipitem ſenectutem! O turpem exacta dementique ætate caniciem! Ego patres conſcriptos ad parricidium induxi: ego rempublicam fefelli: ego ipſe ſenatum ſibi manus afferre coegi, cum te, Junonium puerum, & matris tuæ partum aureum eſſe dixi. At te fata patriæ Paridem futurum prædicabant, qui vaſtares urbem incendio, Italiam bello, qui caſtra in templis deorum immortalium, ſenatum in caſtris habiturus eſſes. O miſeram, & in brevi tam celerem & tam variam reipublicæ commutationem! Quisnam tali futurus ingenio eſt, qui poſſit hæc ita mandare litteris, ut facta non ficta videantur eſſe? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quæ veriſſime memoria propagata fuerint, non fabulæ ſimilia ſit exiſtimaturus? Cogita enim Antonium hoſtem judicatum, ab eo circumſeſſum conſulem deſignatum, eundemque reipublicæ parentem: te profectum ad conſulem liberandum, et hoſtem opprimendum, hoſtemque a te fugatum, & conſulem obſidione liberatum: deinde paulo poſt fugatum illum

hoſtem arceſſitum, tamquam coheredem mortua republica ad bona populi Romani rapienda: conſulem deſignatum rurſum incluſum eo, ubi ſe non mœnibus, ſed fluminibus & montibus tueretur. Hæc quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat ſemel impune peccaſſe: ſit erranti medicina confeſſio. Verum enim dicam: utinam te potius, Antoni, dominum non expuliſſemus, quam hunc reciperemus! non quod ulla ſit optanda ſervitus, ſed quia dignitate domini minus turpis eſt fortuna ſervi. in duobus autem malis cum fugiendum majus ſit, levius eſt eligendum. Ille tamen ea exorabat, quæ volebat auferre: tu extorques. Ille conſul provinciam petebat: tu privatus concupiſti. Ille ad malorum ſalutem judicia conſtituebat, & leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a ſanguine & incendio ſervorum Capitolium tuebatur: tu cruore & flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Caſſio, & Brutis, & illis cuſtodibus nominis noſtri, regnabat, quid faciat, qui vitam adimit? ſi qui urbe ejiciebat, tyrannus erat; quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exſilio? Itaque ſi quid illæ majorum noſtrorum ſepultæ reliquiæ ſapiunt: ſi non una cum corpo-

re ſenſus omnis, uno atque eodem conſumtus eſt igni; quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, reſpondebit aliquis noſtrum, qui proximus in illam æternam domum deceſſerit? aut quem accipient de ſuis poſteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de ſua patria audient, quam ſpoliis triumphisque decorarunt? an eſſe quendam annos XVII natum, cujus avus fuerit argentarius, adſtipulator pater, uterque vero precarium quæſtum fecerit, ſed alter usque ad ſenectutem, ut non negaret; alter a pueritia, ut non poſſet non confiteri: eum agere, rapere rempublicam, cui nulla virtus, nullæ bello ſubactæ & ad imperium adjunctæ provinciæ, nulla dignitas majorum conciliaſſet eam potentiam, ſed forma per dedecus, pecuniam et nomen nobile conſceleratum impudicitia dediſſet: veteres vulneribus & ætate confectos, Julianos gladiatores, egentes reliquias Cæſaris ludi, ad rudem compuliſſet? quibus ille ſeptus omnia miſceret, nulli parceret, ſibi viveret. Qui tanquam in dotali matrimonio rempublicam teſtamento legatam ſibi obtineret. Audient duo Decii ſervire eos cives, qui, ut hoſtibus imperarent, victo-

riæ ſe devoverunt. Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit niſi pudicum. Audiet Brutus, eum populum, quem ipſe primo, poſt progenies ejus a regibus liberavit, pro turpi ſtupro datum in ſervitutem. Quæ quidem ſi nullo alio, me tamen internuntio ad illos celeriter deferentur. Nam ſi vivus iſta ſubterfugere non potero, una cum iſtis vitam ſimul fugere decrevi.

Q. CICERO
DE
PETITIONE CONSULATUS
AD
M. TULLIUM FRATREM.

ETSI tibi omnia ſuppetunt, quæ conſe- I
qui ingenio, aut uſu homines, aut diligentia poſſunt; tamen amore noſtro non ſum arbitratus alienum, ad te perſcribere ea, quæ mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: non ut aliquid ex iis novi adjicerem, ſed ut ea, quæ in re diſperſa atque infinita viderentur eſſe, ratione & diſtributione ſub uno adſpectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum menſium negotio poſſe ſimulatio naturam vincere. Civitas quæ ſit, cogita, quid petas, qui ſis. Prope quotidie ad forum tibi deſcendenti meditatum hoc ſit, *novus ſum, conſulatum pe-*

to, Roma eſt. Nominis novitatem dicendi gloria maxime ſublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non poteſt, qui dignus habetur patronus conſularium, indignus conſulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficiſceris, &, quidquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quaſi in ſingulis cauſis judicium de omni ingenio futurum ſit. Ejus facultatis adjumenta, quæ tibi ſcio eſſe ſepoſita, ut parata ac promta ſint, cura; & ſæpe, quæ de Demoſthenis ſtudio & exercitatione ſcripſit Demetrius, recordare. Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant. habes enim ea, quæ novi habuerunt; omnes publicanos, totum fere equeſtrem ordinem, multa præterea municipia, multos abs te defenſos cujusque ordinis, aliquot collegia: præterea ſtudio dicendi conciliatos plurimos adoleſcentulos, quotidianam amicorum aſſiduitatem & frequentiam. Hæc cura ut teneas commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant, & qui debent tua cauſa, referendæ gratiæ; & qui volunt, obligandi tui tempus ſibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adjuvare poſſe novum hominem, hominum no-

bilum voluntas, & maxime conſularium.
Prodeſt, quorum in locum ac numerum per-
venire velis, ab his ipſis illo loco ac nume-
ro dignum putari. Hi rogandi omnes ſunt
diligenter, & ad eos allegandum; perſuaden-
dumque eſt iis, nos ſemper cum optimatibus
de republica ſenſiſſe, minime populares fuiſ-
ſe: ſi quid locuti populariter, id nos eo con-
ſilio feciſſe, ut nobis Cn. Pompejum adjun-
geremus, ut eum, qui plurimum poſſet, aut
amicum in noſtra petitione haberemus, aut
certe non adverſarium. Præterea adoleſcen-
tes nobiles, elabora, ut habeas, vel ut te-
neas ſtudioſos tui, quos habes. Multum
dignitatis afferent. Plurimos habes: per-
fice, ut ſciant, quantum in his putes eſſe.
ſi adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupi-
ant, proderunt. Ac multum etiam novita- 2
tem tuam adjuvat, quod ejuſmodi nobiles
tecum petunt, ut nemo ſit, qui audeat di-
cere, plus illis nobilitatem, quam tibi vir-
tutem prodeſſe oportere. Jam P. Galbam,
& L. Caſſium, ſummo loco natos, quis eſt,
qui petere conſulatum putet? Vides igitur
ampliſſimis ex familiis homines, quod ſine
nervis ſint, tibi pares non eſſe. At Anto-
nius & Catilina moleſti ſunt. Immo homi-

ni novo, induſtrio, innocenti, diſerto, gratioſo apud eos, qui res judicant, optandi competitores: ambo a pueritia ſicarii, ambo libidinoſi, ambo egentes. Eorum alterius bona proſcripta vidimus, vocem denique audivimus jurantis, ſe Romæ judicio æquo cum homine Græco certare non poſſe: & ex ſenatu ejectum ſcimus. Optima vero cenſorum exiſtimatione in prætura competitorem habuimus, amico Sabidio & Panthera, cum, ad tabulam quos poneret, non habebat. quo tamen in magiſtratu amicam, quam palam domi haberet, de machinis emit. In petitione autem conſulatus caupones omnes compilare per turpiſſimam legationem maluit, quam adeſſe, & populo Romano ſupplicare. Alter vero, dii boni! quo ſplendore eſt? primum nobilitate eadem: num majore? non; ſed virtute: quamobrem, quod inanius, umbram ſuam metuit: hic ne leges quidem, natus in patris egeſtate, educatus in ſororis ſtupris, corroboratus in cæde civium: cujus primus ad rempublicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum, ac Nanniorum, ac Tanuſiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam præfe-

cerat, in quibus ille hominem optimum Q.
Cæcilium, ſororis ſuæ virum, equitem Ro-
manum nullarum partium, cum ſemper na-
tura, tum etiam ætate jam quietum, ſuis
manibus occidit. Quid ego nunc dicam pe- 3
tere eum conſulatum, qui hominem cariſſi-
mum populo Romano, M. Marium, inſpe-
ctante populo Romano, vitibus per totam
urbem ceciderit? ad buſtum egerit? ibi omni
cruciatu vivum lacerarit? ſtanti collum gla-
dio ſua dextera ſecuerit, cum ſiniſtra capil-
lum ejus a vertice teneret? caput ſua manu
tulerit, cum inter digitos ejus rivi ſanguinis
fluerent? qui poſtea cum hiſtrionibus & cum
gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis,
alteros facinoris adjutores haberet? qui nul-
lum in locum tam ſanctum, ac tam religio-
ſum acceſſit, in quo non, etſi in aliis cul-
pa non eſſet, tamen ex ſua nequitia dedeco-
ris ſuſpicionem relinqueret? qui ex curia
Curios, & Annios, ab atriis Sapalas, &
Carvilios, ex equeſtri ordine Pompilios, &
Vettios ſibi amiciſſimos compararit? qui tan-
tum habet audaciæ, tantum nequitiæ, tan-
tum denique in libidine artis & efficacitatis,
ut prope in parentum gremiis prætextatos
liberos conſtuprarit? Quid ego nunc tibi de

Africa, quid de teſtium dictis ſcribam? nota ſunt: & ea tu ſæpius legito. Sed tamen hoc mihi non prætermittendum videtur, quod primum ex eo judicio tam egens diſceſſit, quam quidam judices ejus ante illud judicium fuerunt: deinde tam invidioſus, ut aliud in eum judicium quotidie flagitetur. Hic ſe ſic habet, ut magis timeat, etiam ſi quierit, quam ut contemnat, ſi quid commoverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data eſt, quam nuper homini novo C. Cœlio? ille cum duobus hominibus ita nobiliſſimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris eſſent, quam ipſa nobilitas: ſumma ingenia, ſummus pudor, plurima beneficia, ſumma ratio ac diligentia petendi. Tamen eorum alterum Cœlius, etiam cum multo eſſet inferior genere, ſuperior nulla re, pæne ſuperavit. Quare ſi facies ea, quæ tibi natura, & ſtudia, quibus ſemper uſus es, largiuntur, quæ potes, quæ debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam ſunt tam genere inſignes, quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri poteſt tam improbus civis, qui velit uno ſuffragio duas in rempublicam ſicas deſtringere?

Quoniam, quæ ſubſidia novitatis haberes, 4
& habere poſſes, expoſui; nunc de magni-
tudine petitionis dicendum videtur. Conſu-
latum petis; quo honore nemo eſt, quin te
dignum arbitretur; ſed multi, qui invideant.
Petis enim homo ex equeſtri loco ſummum
locum civitatis; atque ita ſummum, ut for-
ti viro, diſerto, innocenti, multo ille idem
honos plus amplitudinis, quam ceteris affe-
rat. Noli putare, eos, qui ſunt eo honore
uſi, non videre, tu cum idem ſis adeptus,
quid dignitatis habiturus ſis. Eos vero, qui
conſularibus familiis nati locum majorum
conſecuti non ſunt, ſuſpicor tibi, niſi qui ad-
modum te amant, invidere. Etiam novos
homines prætorios exiſtimo, niſi qui tuo be-
neficio vincti ſunt, nolle abs te ſe honore
ſuperari. Jam in populo quam multi invidi
ſint, quam multi conſuetudine horum anno-
rum ab hominibus novis alienati, venire ti-
bi in mentem certo ſcio. Eſſe etiam nonnul-
los tibi iratos ex iis cauſis, quas egiſti, ne-
ceſſe eſt. Jam illud tute circumſpicito, quod
ad Cn. Pompeji gloriam augendam tanto ſtu-
dio te dediſti, num quos tibi putes ob eam
cauſam eſſe amicos. Quamobrem cum &
ſummum locum civitatis petas; & videas eſ-

ſe ſtudia, quæ tibi adverſentur: adhibeas neceſſe eſt omnem rationem, & curam, &
5 laborem, & diligentiam. Et petitio magiſtratuum diviſa eſt in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum ſtudiis, altera in populari voluntate ponenda eſt. Amicorum ſtudia beneficiis, & officiis, & vetuſtate, & facilitate, ac jucunditate naturæ parta eſſe oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quam in cetera vita. Quisquis eſt enim, qui oſtendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero eſt habendus. Sed tamen, qui ſunt amici ex cauſa honeſtiore, cognationis, aut affinitatis, aut alicujus neceſſitudinis, his carum & jucundum eſſe maxime prodeſt. Deinde ut quisque eſt intimus, ac maxime domeſticus, ut is amet, & quam ampliſſimum eſſe te cupiat, valde elaborandum eſt: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, poſtremo etiam ſervi tui: nam fere omnis ſermo ad forenſem famam a domeſticis emanat auctoribus. Denique inſtituendi ſunt cujusque generis amici: ad ſpeciem, homines illuſtres honore ac nomine; qui etiam ſi ſuffragandi ſtudia non navant, tamen affe-

runt petitori aliquid dignitatis: ad jus obtinendum, magiſtratus; ex quibus maxime conſules, deinde tribuni plebis, ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium, aut habeant, aut, ut habeant, ſperent, eos prorſus magnopere & compara, & confirma. Nam per hos annos homines ambitioſi vehementer omni ſtudio atque opere laborarunt, ut poſſent a tribulibus ſuis ea, quæ peterent, impetrare. Hos tu homines, quibuscunque rationibus, ut ex animo atque ex illa ſumma voluntate tui ſtudioſi ſint, elaborato. Quod ſi ſatis grati homines eſſent; hæc omnia tibi parata eſſe confido: nam hoc biennio quatuor ſodalitates civium ad ambitionem gratioſiſſimorum tibi obligaſti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orcinini: horum in cauſis ad te deferundis quidnam eorum ſodales tibi receperint & confirmarint, ſcio. nam interfui. Quare hoc tibi faciendum eſt, ut hoc tempore ab iis, quod debent, exigas ſæpe commonendo, rogando, confirmando, curando; ut intelligant, nullum ſe unquam aliud tempus habituros referendæ gratiæ. Profecto homines & ſpe reliquorum tuorum officiorum,

etiam recentibus beneficiis, ad ſtudium navandum excitabuntur. Et omnino quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita eſt, quod cauſarum defenſionibus adeptus es; fac ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, deſcriptum ac diſpoſitum ſuum cuique munus ſit. & quemadmodum nemini illorum moleſtus nulla in re unquam fuiſti; ſic cura, ut intelligant, omnia te, quæ ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tem-
6 pus reſervaſſe. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam, atque ad hæc ſuffragandi ſtudia ducuntur, beneficio, ſpe, adjunctione animi, vel voluntate; animadvertendum eſt, quemadmodum cuique horum generi ſit inſerviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut ſatis cauſæ putent eſſe ad ſtudium ſuffragationis; nedum ii, quibus ſaluti fuiſti, quos tu habes plurimos, non intelligant, ſi hoc tuo tempore tibi non ſatisfecerint, ſe probatos nemini unquam fore. Quod cum ita ſit, tamen rogandi ſunt, atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis viciſſim nos obligari poſſe videamur. Qui autem ſpe tenentur, quod genus hominum multo etiam eſt diligentius atque offi-

cioſius; iis fac, ut propoſitum ac paratum auxilium tuum eſſe videatur: denique ut ſpectatorem te ſuorum officiorum eſſe intelligant diligentem; ut videre te plane, atque animadvertere, quantum a quoque proficiſcatur, appareat. Tertium illud genus eſt ſtudiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis ſermonibus ad eas rationes, propter quas quisque ſtudioſus eſſe tui videbitur, ſignificanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in ſpem familiaritatis & conſuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus judicato & perpendito, quantum quisque poſſit; ut ſcias, & quemadmodum cuique inſervias, & quid a quoque exſpectes & poſtules. Sunt enim quidam homines in ſuis vicinitatibus & municipiis gratioſi; ſunt diligentes & copioſi; qui etiam ſi antea non ſtuduerunt huic gratiæ, tamen ex tempore elaborare ejus cauſa, cui debent aut volunt, facile poſſunt. His hominum generibus ſic inſerviendum eſt, ut ipſi intelligant, te videre quid a quoque exſpectes, ſentire quid accipias, meminiſſe quid acceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil poſſunt, aut etiam odio ſunt tribulibus ſuis: nec habent tantum animi aut facultatis,

ut enitantur ex tempore. hos internoſcas vi-
deto; ne, ſpe in aliquo majore poſita, præ-
7 ſidii parum comparetur. Et quamquam par-
tis & fundatis amicitiis fretum ac munitum
eſſe oportet, tamen in ipſa petitione, amici-
tiæ permultæ ac perutiles comparantur. Nam
in ceteris moleſtiis habet hoc tamen petitio
commodi, ut poſſis honeſte, quod in cetera
vita non queas, quoscunque velis, adjun-
gere ad amicitiam; quibuscum ſi alio tem-
pore agas, ut te utantur, abſurde facere vi-
deare: in petitione autem niſi id agas, &
cum multis, & diligenter, nullus petitor
eſſe videare. Ego autem tibi hoc confirmo,
eſſe neminem (niſi aliqua neceſſitudine com-
petitorum alicui tuorum ſit adjunctus) a quo
non facile, ſi contenderis, impetrare poſſis,
ut ſuo beneficio promereatur, ſe ut ames,
& ſibi ut debeas: modo ut intelligat, te
magni æſtimare, ex animo agere, bene ſe
ponere, fore ex eo non brevem & ſuffraga-
toriam, ſed firmam & perpetuam amicitiam.
Nemo erit, mihi crede, in quo modo ali-
quid virtutis ſit, qui hoc tempus ſibi oblatum
amicitiæ tecum conſtituendæ prætermittat;
præſertim cum tibi hoc caſus afferat, ut ii te-
cum petant, quorum amicitia aut contemnenda,

aut fugienda ſit; & qui hoc, quod ego te hor-
tor, non modo non aſſequi, ſed ne incipere
quidem poſſint. Nam quid incipiat Anto-
nius homines adjungere, atque invitare ad
amicitiam, quos per ſe ſuo nomine appella-
re non poſſit? Mihi quidem ſtultius nihil vi-
detur, quam exiſtimare eum ſtudioſum tui,
quem non noris. Eximiam quandam glori-
am, & dignitatem, ac rerum geſtarum ma-
gnitudinem eſſe oportet in eo, quem homi-
nes ignoti, nullis ſuffragantibus meritis, ho-
nore afficiant. ut quidem homo iners, ſine
officio, ſine ingenio, cum infamia, nullis
amicis ſeptus, hominem plurimorum ſtudio,
atque omnium bona exiſtimatione munitum
præcurrat, ſine magna culpa negligentiæ
fieri non poteſt. Quamobrem omnes cen- 8
turias multis & variis amicitiis cura ut con-
firmatas habeas: & primum, id, quod ante
oculos eſt, ſenatores, equiteſque Romanos,
ceterorum ordinum navos homines & gra-
tioſos complectere. multi homines urbani in-
duſtrii, multi libertini in foro gratioſi navi-
que verſantur, quos per te, quos per com-
munes amicos poteris ſumere. Cura ut tui
cupidi ſint: elaborato, appetito, allegato,
ſummo beneficio te affici oſtendito. Deinde

habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam ſi adjunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. poſtea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim deſcriptam comprehenſamque habeas; ne quod municipium, coloniam, præfecturam, locum denique Italiæ ne quem eſſe patiare, in quo non habeas firmamenti quod ſatis eſſe poſſit. Perquiras etiam & inveſtiges homines ex omni regione, eosque cognoſcas, appetas, confirmes; cures, ut in ſuis vicinitatibus tibi petant, & tua cauſa quaſi candidati ſint. Volent te amicum, ſi ſuam a te amicitiam expeti videbunt. id ut intelligant, oratione, quæ ad eam rationem pertinet, abunde conſequere. Homines municipales, ac ruſticani, ſi nomine nobis noti ſunt, in amicitia ſe eſſe arbitrantur. ſi vero etiam præſidii ſe aliquid ſibi conſtituere putant, non amittunt occaſionem promerendi. Hos ceteri, & maxime tui competitores ne norunt quidem: tu & noſti, & facile cognoſces: ſine quo amicitia eſſe non poteſt. Neque id tamen ſatis eſt, tametſi magnum eſt, ſi non conſequatur ſpes utilitatis atque amicitiæ, ne nomenclator ſolum,

ſed amicus etiam bonus eſſe videare. Ita cum
& hos ipſos, propter ſuam ambitionem, qui
apud tribules ſuos plurimum gratia poſſunt,
tui ſtudioſos in centuriis habebis; & ceteros,
qui apud aliquam partem tribulium propter
municipii, aut civitatis, aut collegii ratio-
nem valent, cupidos tui conſtitueris, in opti-
ma ſpe eſſe debebis. Jam equitum centu-
riæ multo facilius mihi diligentia poſſe tene-
ri videntur. primum cognoſcendi ſunt equi-
tes; pauci enim ſunt: deinde adipiſcendi:
multo enim facilius illa adoleſcentulorum
ætas ad amicitiam adjungitur. deinde habe-
bis tecum ex juventute optimum quemque,
& ſtudioſiſſimum humanitatis. Tum autem
quod equeſter ordo tuus eſt, ſequentur illi
auctoritatem ordinis, ſi abs te adhibebitur
ea diligentia, ut non ordinis ſolum volunta-
te, ſed etiam ſingulorum amicitiis eas cen-
turias confirmatas habeas. Jam ſtudia ado-
leſcentulorum in ſuffragando, in obeundo,
in affectando mirifice & magna, & honeſta
ſunt. Et quoniam affectationis mentio facta 9
eſt, id quoque curandum eſt, ut quotidia-
na cujusque generis, & ordinis, & ætatis
utare. Nam ex ea ipſa copia conjectura fieri
poterit, quantum ſis in ipſo campo virium

ac facultatis habiturus. Hujus autem rei tres partes ſunt: una ſalutatorum, quum domum veniunt: altera deductorum: tertia affectatorum. In ſalutatoribus, qui magis vulgares ſunt, & hac conſuetudine, quæ nunc eſt, plures veniunt, hoc efficiendum eſt, ut hoc ipſum minimum officium eorum tibi gratiſſimum eſſe videatur. Qui domum tuam venient, iis ſignificato, te animadvertere, & eorum amicis, qui illis renuntient, oſtendito, ſæpe ipſis dicito. Sic homines ſæpe, quum obeunt plures competitores, & vident unum eſſe aliquem, qui hæc officia maxime animadvertat, ei ſe dedunt, deſerunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucoſis firmi ſuffragatores evadunt. Jam illud teneto diligenter, ſi eum, qui tibi promiſerit, fucum (ut dicitur) facere audieris, aut ſenſeris; ut te id audiſſe, aut ſcire diſſimules: ſi quis tibi ſe purgare volet, quod ſuſpectum eſſe arbitretur, affirmes te de illius voluntate nunquam dubitaſſe, nec debere dubitare. Is enim, qui ſe non putat ſatisfacere, amicus eſſe nullo modo poteſt. Scire autem oportet, quo quisque animo ſit, ut & quantum cuique confidas, conſtituere poſſis. Jam deductorum officium, quo ma-

jus

jus eſt, quam ſalutatorum, hoc gratius tibi eſſe ſignificato atque oſtendito, &, quoad ejus fieri poterit, certis temporibus deſcendito. magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia eſt ex hoc genere aſſidua aſſectatorum copia. in ea quos voluntarios habebis, cura, ut intelligant, te ſibi in perpetuum ſummo beneficio obligari. Qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exige: qui per ætatem ac negotium poterunt, neceſſarios ſuos in hoc munere conſtituant. Valde ego te volo, & ad rem pertinere arbitror, ſemper cum multitudine eſſe. præterea magnam affert laudem, & ſummam dignitatem, ſi ii tecum erunt, qui a te defenſi, & qui per te ſervati, ac judiciis liberati ſunt. Hæc tu plane ab iis poſtulato, ut quoniam nulla impenſa per te alii rem, alii honeſtatem, alii ſalutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum ſit, ubi tibi referre gratiam poſſint, hoc te officio remunerent. Et quoniam in amico- 10
rum ſtudiis hæc omnis ratio verſatur; qui locus in hoc genere cavendus ſit, prætermittendum non videtur. Fraudis atque inſidiarum, & perfidiæ plena ſunt omnia. Non

eſt hujus temporis perpetua illa de hoc genere diſputatio, quibus rebus benevolus & ſimulator dijudicari poſſit. tantum eſt hujus temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines & ſimulare tibi ſe eſſe amicos, & invidere coegit. Quamobrem Επιχαρμεῖον illud teneto, nervos atque artus eſſe ſapientiæ, non temere credere. Et cum tuorum amicorum ſtudia conſtitueris, tum etiam obtrectatorum atque adverſariorum rationes & genera cognoſcito. Hæc tria ſunt: unum ex iis, quos læſiſti; alterum, qui ſine cauſa non amant: tertium, qui competitorum valde amici ſunt. Quos læſiſti, cum contra eos pro amico diceres, his te plane purgato: neceſſitudines commemorato: in ſpem adducito, te in eorum rebus, ſi ſe in amicitiam contulerint, pari ſtudio atque officio futurum: ſpondeto. Qui ſine cauſa non amant, eos aut beneficio, aut ſpe, aut ſignificando tua erga illos ſtudia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, his quoque eadem inſervi oratione, qua ſuperioribus: &, ſi probare poteris, te in eos ipſos competitores tuos benevolo eſſe animo,

tendito. Quoniam de amicitiis conſtituen- 11
s ſatis dictum eſt, dicendum de illa altera
ırte petitionis, quæ in populari ratione ver-
tur. Ea deſiderat nomenclationem, blan-
tiam, aſſiduitatem, benignitatem, rumo-
m, ſpem in republica. Primum id, quod
cis, ut homines noris, ſignifica, ut appa-
at: & auge, ut quotidie melius fiat. Ni-
l mihi tam populare, neque tam gratum
detur. Deinde id, quod natura non ha-
s, induc in animum, ita ſimulandum eſſe,
natura facere videare. Nam comitas tibi
ɔn deeſt ea, quæ bono ac ſuavi homine di-
ıa eſt. Sed opus eſt magnopere blanditia:
ıæ etiam ſi vitioſa eſt, & turpis in cetera
ta, tamen in petitione eſt neceſſaria. Tunc
im cum deteriorem aliquem aſſentando
cit, improba eſt: cum amiciorem, non tam
tuperanda. Petitori vero neceſſaria eſt,
jus & frons, & vultus, & ſermo ad eo-
m, quoscunque convenerit, ſenſum & vo-
ntatem commutandus eſt. Jam aſſiduitatis
ıllum eſt præceptum: verbumque ipſum
ıcet, quæ res ſit. Prodeſt quidem vehe-
enter, nusquam deeſſe: ſed tamen hic fru-
us eſt aſſiduitatis, non ſolum eſſe Romæ
que in foro, ſed aſſidue petere, ſæpe eos

dem appellare: non committere, ut quisquam poſſit dicere, quod ejus ſit, conſequi poſſis, ſi abs te ſit rogatum, & valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: & eſt in re familiari; quæ quamquam ad multitudinem pervenire non poteſt, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata eſt. Eſt in conviviis; quæ facito & abs te, & ab amicis tuis concelebrentur & paſſim, & tributim: eſt etiam in opera; quam pervulga & communica: curaque, ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque foribus ſolum ædium tuarum, ſed etiam vultu ac fronte, quæ ſi ſignificant voluntatem abditam eſſe ac retruſam, parvi refert patere oſtium. Homines enim non modo promitti ſibi, præſertim quæ a candidato petant, ſed etiam large atque honorifice promitti volunt. Quare hoc quidem facile præceptum eſt, ut, quod acturus ſis, id ſignifices te ſtudioſe ac libenter eſſe facturum. Illud difficilius, & magis ad tempus, quam ad naturam accommodatum tuam: quod facere non poſſis, ut id aut jucunde promittas, aut ingenue neges. quorum alterum
2 eſt boni viri, alterum boni petitoris. Nam cum id petitur, quod honeſte, aut ſine de-

trimento noſtro promittere non poſſumus (quo modo, ſi qui roget, ut contra amicum aliquem cauſam recipiamus) belle negandum eſt, ut oſtendas neceſſitudinem, demonſtres quam moleſte feras, aliis te id rebus exſarturum eſſe perſuadeas. Audivi hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos cauſam ſuam detuliſſet, gratiorem ſibi orationem fuiſſe, qui negaſſet, quam illius, qui recepiſſet. Sic homines fronte & oratione magis, quam ipſo beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile eſt: illud alterum ſubdurum tibi homini Platonico ſuadere: ſed tamen tempori tuo conſulam. Quibus enim te propter aliquod officium neceſſitudinis affuturum negaris, tamen ii poſſunt abs te placati æquique diſcedere. Quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum eſſe dixeris aut amicorum negotiis, aut gravioribus cauſis, ante ſuſceptis, inimici diſcedunt: omnesque hoc animo ſunt, ut ſibi te mentiri malint, quam negare. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere ſolebat, ſe operam ſuam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri ſolere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur: ideo ſe nemini negare, quod ſæpe accideret, ut is, cui pollici-

tus eſſet, non uteretur: ſæpe, ut ipſe magis eſſet vacuus, quam putaſſet: neque poſſe domum ejus compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret ſe obire poſſe: caſu fieri, ut agantur ea, quæ non putaris; illa, quæ credideris in manibus eſſe, ut aliqua de cauſa non agantur: deinde eſſe extremum, ut iraſcatur is, cui mendacium dixeris. id ſi promittas, & incertum eſt, & in diem, & in paucioribus. ſin autem id neges, & certe abalienes, & ſtatim, & plures: plures enim multo ſunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utantur. Quare ſatius eſt, ex iis aliquos aliquando tibi in foro iraſci, quam omnes continuo domi: præſertim cum multo magis iraſcantur ei, qui neget, quam ei, quem videant juſta cauſa impeditum; ut facere, quod promiſit, cupiat, ſi ullo modo poſſit. Ac ne videar aberraſſe a diſtributione mea, qui hæc in hac populari parte petitionis diſputem: hoc ſequor; hæc omnia non tam ad amicorum ſtudia, quam ad popularem famam pertinere. etſi enim ineſt aliquid ductum ex illo genere, benigne reſpondere, ſtudioſe inſervire negotiis, ac periculis amicorum: tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem ca-

pere noſſis, ut de nocte domus compleatur; ut multi ſpe tui præſidii teneantur, ut amiciores abs te diſcedant, quam acceſſerint, ut quam plurimorum aures optimo ſermone compleantur. Sequitur, ut de rumore di- 13
cendum ſit: cui maxime ſerviendum eſt. ſed quæ dicta ſunt omni ſuperiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent, dicendi laus, ſtudia publicanorum, & equeſtris ordinis, hominum nobilium voluntas, adoleſcentulorum frequentia, eorum, qui abs te defenſi ſunt, aſſiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua cauſa veniſſe appareat: bene ut homines noſſe, comiter appellare, aſſidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem eſſe, loquantur & exiſtiment; domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adſit, ſatisfiat oratione omnibus; re operaque multis: perficiatur id, quod fieri poteſt labore, & arte, ac diligentia; non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, ſed ut in his ſtudiis populus ipſe verſetur. Jam urbanam illam multitudinem, & eorum ſtudia, qui conciones tenent, quæ adeptus es in Pompejo ornando, Manilii cauſa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis ſunt: quæ adhuc

habuit nemo, quin idem ſplendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum etiam illud, ut ſciant omnes, Cn. Pompeji ſummam erga te eſſe voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id aſſequi, quod petis, pertinere. Poſtremo tota petitio, cura, ut pompæ plena ſit, ut illuſtris, ut ſplendida, ut popularis, ut habeat ſummam ſpeciem, ac dignitatem, ut, etiam ſi quid poſſit, nec competitoribus tuis exiſtat aut ſceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum eſt, ut ſpes reipublicæ bona de te ſit, & honeſta opinio. Nectamen in petendo respublica capeſſenda eſt, neque in ſenatu, neque in concione: ſed hæc tibi ſunt retinenda; ut ſenatus te exiſtimet ex eo, quod ita vixeris, defenſorem auctoritatis ſuæ fore: equites Romani, & viri boni, & locupletes, ex vita acta te ſtudioſum otii ac rerum tranquillarum: multitudo, ex eo duntaxat, quod oratione in concione ac judicio popularis fuiſti, te a ſuis commodis alienum non futurum.
Hæc mihi veniebant in mentem de duabus
14 illis commonitionibus matutinis, quod tibi quotidie ad forum deſcendenti meditandum eſſe dixeramus: Novus ſum, conſulatum peto.

Tertium reſtat, Roma eſt, civitas ex nationum conventu conſtituta: in qua multæ inſidiæ, multa fallacia, multa in omni genere vitia verſantur: multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum ſuperbia, multorum odium ac moleſtia perferenda eſt. Video eſſe magni conſilii atque artis, in tot hominum cujusque modi vitiis tantisque verſantem vitare offenſionem, vitare fabulam, vitare inſidias; eſſe unum hominem accommodatum ad tantam morum, ac ſermonum, ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere iſtam viam, quam inſtituiſti. excelle dicendo. Hoc & tenentur Romæ homines, & alliciuntur, & ab impediendo, ac lædendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime vitioſa eſt civitas, quod, largitione interpoſita, virtutis ac dignitatis obliviſci ſolet; in hoc fac ut te bene noris, id eſt, ut intelligas, eum eſſe te, qui judicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre poſſis. Fac, ut ſe abs te cuſtodiri atque obſervari ſciant. cum diligentiam tuam, cum auctoritatem, vimque dicendi, tum profecto equeſtris ordinis erga te ſtudium pertimeſcant. Atque hæc ita te volo illis pro-

ponere, non, ut videare jam accuſationem meditari, ſed ut hoc terrore facilius hoc ipſum, quod agis, conſequare. & plane ſic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut adipiſcamur quod petimus. Video, nulla eſſe comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquæ centuriæ renuntient ſuos, maxime neceſſarios. Quare ſi advigilamus pro rei dignitate; & ſi noſtros ad ſummum ſtudium benevolos excitamus; & ſi hominibus gratioſis ſtudioſisque noſtri ſuum cuique munus deſcribemus; & ſi competitoribus judicia proponimus; ſequeſtribus metum injicimus; diviſores ratione aliqua coercemus: perfici poteſt, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Hæc ſunt, quæ putavi non melius ſcire me, quam te, ſed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum poſſe, & ad te perſcripta mittere. quæ tamen etſi ita ſcripta ſunt, ut non ad omnes, qui honores petent, ſed ad te proprie, & ad hanc tuam petitionem valeant: tamen tu, ſi quid mutandum eſſe videbitur, aut omnino tollendum, aut ſi quid erit præteritum; velim hoc mihi dicas. Volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

M. TVLLII CICERONIS FRAGMENTA EX EPISTOLIS.

EX EPISTOLA AD M. TITINIUM.

SUET. *cl. Rhet.*) Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere cœpiſſe L. Plautium quendam, ad quem cum fieret concurſus, quod ſtudioſiſſimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. continebar autem doctiſſimorum hominum auctoritate, qui exiſtimant, Græcis exercitationibus ali melius ingenia poſſe.

AD CORNELIUM NEPOTEM *epiſt. lib.* II.

MACR. *lib. 2. cap. 1. Saturn.*) Itaque noſtri, cum omnia, quæ dixiſſemus, dicta eſſent; quæ facete, & breviter, & acute lo-

cuti eſſemus, ea proprio nomine appellari *dicteria* voluerunt.

Ad eundem ex lib. incerto.

Prisc. *lib.* 8.) Hoc reſtiterat etiam; ut a te fictis aggrederer donis.

Prisc. *ibid.*) Qui habet, ultro appetitur; qui eſt pauper, aſpernatur.

Suet. *in Iul. Cæſ.*) Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis ſententiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut ornatior, aut elegantior?

Marcel.) Neque enim quidquam aliud eſt felicitas, niſi honeſtarum rerum proſperitas; vel, ut alio modo definiam, Felicitas eſt fortuna, adjutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impiisque conſiliis, quibus Cæſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas: feliciorque meo judicio Camillus exſulans, quam temporibus iisdem Manlius, etiamſi, id quod cupierat, regnare potuiſſet.

AD C. CAESAREM *epiſt. lib.* I.

Non. *Dicare.*) Balbum quanti faciam, quamque ei me totum dicaverim, ex ipſo ſcies.

Non. *Conſequi. Honor.*) Tum cum ea, quæ es ab ſenatu ſummo cum honore conſecutus.

Non. *Improbum.*) Debes odiſſe improbitatem ejus, quia impudentiſſimum nomen delegerit.

Non. *Tueri.*) Ut ſciret majore cura tuenda eſſe, quæ parta ſunt.

Ad eundem epiſt. lib. II.

Non. *Locare.*) Vel quod locatio ipſa pretioſa.

Non. *Putare.*) Quod ſapientes homines ac boni putant.

Caris. *lib.* 1.) Neque pro cauto ac diligente ſe caſtris continuit.

Non. *Monumentum.*) Sed ego, quæ monumenti ratio ſit, nomine ipſo admoneor. ad memoriam magis ſpectare debet poſteritatis, quam ad præſentis temporis gratiam.

Ad eundem epiſt. lib. III.

Non. *Dimittere.*) Quæ ſi videres, non de exercitu retinendo tueri, ſed eo tradito, aut dimiſſo.

Non. *Contemno.*) * Amici nonnulli a te contemni ac deſpici, ac pro nihilo haberi ſenatum velint.

cuſi diſcuſſi, et proprio nomine ap diſſolvi voluerunt.

Ad eundem ex lib. incerto.

PRISC. *lib.* 8.) Hoc reſtiterat e ut a te fictis aggrederer donis.

PRISC. *ibid.*) Qui habet, ultro ap tur; qui eſt pauper, aſpernatur.

SUET. in *Iul. Caeſ.*) Quid? orato quem huic antepones eorum, qui nihil a egerunt? quis ſententiis aut acutior, crebrior? quis verbis aut ornatior, aut gantior?

MARCELL.) Neque enim quidquam vel eſt felicitas, niſi honeſtarum rerum p ſperitas; vel, ut alio modo definiam, f citas eſt fortuna, adjutrix conſiliorum b norum: quibus qui non utitur, felix nullo do eſſe poteſt. Ergo in perditis impiiſ conſiliis, quibus Caeſar uſus erat, nulla p tuit eſſe felicitas: feliciorque meo judi Camillus exſulans, quam temporibus iiſd Manlius, etiamſi, id quod cupierat, regn re potuiſſet.

AD C. CAESAREM *epiſt. lib.* I.

NON. *Dicare.*) Balbum quanti facia quamque ei me totum dicaverim, ex ipſo

N o n. *Conſequi. Honor.*) Tum cum ea, [illegible]æ es ab ſenatu ſummo cum honore con[illegible]cutus.

N o n. *Improbum.*) Debes [illegible] [illegible]tem ejus, quia [illegible] [illegible]elegerit.

N o n. *Tueri.*) [illegible] [illegible] eſſe, quæ [illegible]

Ad eundem [illegible]

N o n. *Locare.*) [illegible] [illegible]etioſa.

N o n. *Putare.*) [illegible] [illegible]c boni putant.

C a r i s. [illegible] [illegible] [illegible]ligente ſe [illegible]

N o n. [illegible] [illegible] monumenti [illegible] ad memoriam magis [illegible] tatis, quam ad præſentis [illegible]

Ad eundem epiſt. lib. II'

N o n. *Dimittere.*) [illegible] de exercitu retinendo [illegible] aut dimiſſo.

N o n. *Contemno.*) [illegible] contemni ac deſpici, ac [illegible] natum velint.

Ad eundem ex lib. incerto.

Non. *Levare.*) Jam amplitudinem, gloriamque tuam magno mihi ornamento fore exiſtimo, quod me levas cura.

Non. *Conſequi.*) Extrema vero nec quanta, nec qualia ſint, verbis conſequi poſſum.

AD CAES. JUNIOREM
epiſt. lib. I.

Omnia ex Nonio, *Sagum.*) Pridie Nonas Febr. cum ad te litteras mane dediſſem, deſcendi ad forum togatus, cum reliqui conſulares ſagati vellent deſcendere.

Aditus.) * Et aut ad conſules, aut ad te, aut ad Brutum adiſſent, his fraudi ne eſſet, quod cum Antonio fuiſſent.

Relatum.) Sed hæc viderimus, cum legati reſponſa retulerint.

Vindicare.) Quaſi ſi me ad id beneficium arceſſeres, quo per te me una cum republica in libertatem vindicaſſem.

Accipere. Rogare.) Roga ipſum, quemadmodum ego eum Arimini acceperim.

Cunctari.) Sed cito pœnituit, domum rediit, ceteri cunctabantur.

Opinio.) Erat opinio bona de Planco, bona de Lepido.

Comparare.) * Neminem tibi profecto hominem ex omnibus aut antepoſuiſſem unquam, aut etiam comparaſſem.

Expedire.) Ex ceteris autem generibus tunc pecunia expedietur, cum legionibus victricibus erunt, quæ ſpopondimus, perſolvenda.

Confectum.) In ſingulas tegulas impoſitis ſexcentis, ſexcenties confici poſſe.

Ducere.) Ne res duceretur, fecimus ut Hercules Antianus in alium locum transferretur.

Involvere.) Sed quod videret nomine pacis bellum involutum fore.

Ignoſcere ac *concedere.*) Quod mihi & Philippo vacationem das, bis gaudeo. nam & præteritis ignoſcis, & concedis futura.

Ferox.) Itaque vereor, ne ferociorem eum faciant tua tam præclara de eo judicia.

Ad eundem epiſt. lib. II.

Omnia ex Nonio. *Inſulſum.* Sed ita locutus inſulſe eſt, ut mirum ſenatus convicium exceperit.

Ignavum & ſegne.) In quo tua me p[...] vocavit oratio, mea conſecuta eſt ſegnis.

Confectum.) Bellum, ut opinio mea fe[...] ex conſenſu civitatis confectum jam habe[...] remus.

Conſtat.) Cum conſtet, Cæſarem Lupercis id vectigal dediſſe, qui ante poterat id conſtare?

Dejicere.) Adeſt Albæ neſcio quis Claudius, quem cum reſtitui juſſiſſet, Ancone cum eo dejectus eſt ex ſenatusconſulto.

Inſolens.) Inſolens, arrogans, jactans.

Secundum.) Scriptum erat equeſtre prœlium valde ſecundum, quin potius adverſum.

Meret.) Quem periſſe ita de republica merentem conſulem, vehementer doleo.

Præſtare.) Tu ſi meam fidem præſtiteris, quod confido te eſſe facturum.

Spurcus.) Cum iter facerem Claternam tempeſtate ſpurciſſima.

Locuples.) Nihil omnino certi, nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.

Paludatus.) Antonius demens ante lucem paludatus.

Ad eundem epiſt. lib. III.

NON. *Invehi.*) Itaque in eum palam vehementer eſt invectus.

NON. *Antiquus.*) Ego autem antiquiſſimum Scythis oriundum, quibus antiquior lætitia eſt, quam lucrum.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Opinio.*) Poſthac quod voles a me fieri, ſcribito. vincam opinionem tuam.

NON. *Promittere.*) Promiſſa tua memoria teneas.

AD C. PANSAM *epiſt. lib.* I.

NON. *Humaniter.* & PRISC. *lib.* 15.) De Antiocho feciſti humaniter; quem quidem ego ſemper dilexi, meque ab eo diligi ſenſi.

NON. *Inaudire.*) * Quorum erupit illa vox, de qua ex te primum quiddam inaudieram.

Ad eundem epiſt. lib. III.

NON. *Concalfacere.*) Nos Ventidianis rumoribus concalfecimus.

AD A. HIRTIUM *epiſt. lib.* II.

NON. *Error.*) Qua in re ſi mediocri-

ter lapſus ſum, defendas velim tolerabile erratum.

Ad eundem epiſt. lib. V.

Non. *Impertio.*) Et quoniam, ut hoc tempus eſt, nihil habeo, patriæ quod impertiam.

Ad eundem epiſt. lib. IX.

Non. *Interfici.*) Dices, quid, quæſo, iſtuc intererat? neſcio, niſi tamen erat mihi verendum ſæpius, ne qui caſus perimeret ſuperiora.

Ad eundem ex lib. incerto.

Non. *Vetuſtiſcere a veteraſcere.*) Cum enim nobilitas ſit nihil aliud, quam cognita virtus, quis in eo, quem veteraſcentem videt ad gloriam, generis antiquitatem deſideret?

Non. *Lutum.*) Luta & limum aggerebant.

AD M. BRUTUM *epiſt. lib.* VII.

Non. *Experiri.*) His contraria, atque parata, ut eſſe ſolent, expertus ſum.

Ad eundem epiſt. lib. VIII.

Non. *doct. indag.*) Et quod te tantum amat, ut vel me audeat provocare.

Non. *Amare & diligere. & contentus.*) Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo contentus ſum, diliges.

Quinct. *l. 5. c. 10.*) Veritus fortaſſe, ne nos in Catonem noſtrum transferamus illinc mali aliquid: etſi argumentum ſimile non erat.

Quinct. *l. 8. c. 3.*) Nam eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam judico.

Quinct. *ibid.*) * Et eum amorem, & eum, ut hoc verbo utar, favorem in conſilium advocabo.

Quinct. *l. 9. c. 3.*) Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, & redierim per Cn. Pompejum: ego ergo cum redierim.

Quinct. *ibid.*) Sermo nullus, ſcilicet niſi de te. Quid enim potius? Tum Flavius, Erras, inquit, tabellarie, & ego ibidem orans inter coenam exoravi.

Quinct. *ibid.*) Præſtat enim nemini imperare, quam alicui ſervire. ſine illo enim

vivere honeſte licet, cum hoc vivendi nulla conditio eſt.

Quinct. *lib.* 3. *cap.* 10.) Simne bonus vir, ſi hoc ſuadeam? minime. Suaſoris enim eſt finis, utilitas ejus, cui quisque ſuadet. At recta ſunt. quis negat? ſed non eſt ſemper rectis in ſuadendo locus.

Quinct. *l.* 8. *c.* 6.) Populo impoſuimus, & oratores viſi ſumus.

Quinct. *lib.* 6. *cap.* 4.) Res mihi inviſæ viſæ ſunt, Brute.

AD M. FILIUM *lib.* I.

Prisc. *l.* 8. & 10.) Quare effice, & elabora, ut excellas.

Ad eundem lib. II.

Non. *Commodare.*) Cui ego, quibuscunque rebus potero, libentiſſime commodabo.

Ad eundem ex lib. incerto.

Diom. *lib.* 1.) Ceris delitis.

Lact. *lib.* 4. *cap.* 14.) Philoſophiæ quidem præcepta noſcenda, vivendum autem civiliter.

AD LICINIUM CALVUM *lib.* I.

Prisc. *l.* 9) Tuli moleſte, quod litteræ delitæ ſunt mihi a te redditæ.

Non. *Auguro.*) Præſentit animus, atque augurat quodammodo, quæ futura ſit ſuavitas.

M. TULLII C. AD Q. AXIUM *epiſt. lib.* I.

Fronto.) Ad M. Bibulum adierunt.

Fronto.) Si tu nos aliquid adjutare potes.

Suet. *in Jul. Caeſ.*) Cæſar in conſuſulatu confirmavit regnum, de quo ædilis cogitarat.

AD CATONEM *epiſtola.*

Non. *Plus & multum.*) Nec idcirco mihi deſiderandam eſſe dignitatem meam, quod eam multi impugnarint, eo magis recolendam, quod plus deſiderarint.

AD CERELLIAM *epiſt.*

Quinct. *lib. 6. cap. 4.*) Hæc aut animo Catonis ferenda ſunt, aut Ciceronis ſtomacho.

AD L. PLANCUM.

Gell. *lib. 1. cap. 21.*) Nam neque deeſſe reipublicæ volo, neque ſupereſſe.

EX EPISTOLA INCERTA.

Quinct. *lib. 9. cap. 3.*) Data Lupercalibus, quo die Antonius Cæſari.

Quinct. *lib. 6. cap. 4.*) * Ne ulli ſunt pedes faceti, ac deliciis ingredienti mollius.

INDEX
SCRIPTORUM,

Quorum Epiſtolae cum Epiſtolis Ciceronis leguntur,

Nec non eorum, ad quos Cicero ſcripſit.

Ad Acilium Procos. XIII, 30-39.
— Allienum Procos. XIII, 78-79.
— Ampium VI, 12. X 29.
— Q. Ancharium Q. F. Procos. XIII, 40.
— C. Antonium M. F. Imp. V, 5.
— Appium Pulchrum Imp. III. per tot. 1-13, & fortaſſe XI, 29.
— Apulejum Proqueſtorem XIII, 45. 46.
— Atticum libri ſedecim integri, & nomen integrum libro tertio Epiſtola vigeſima Q. *Caecilio* Q. F. *Pomponiano Attico.* Eidem Tullius dicavit librum de Senectute & Laelium.
— Auctum Procos. XIII, 50.
Ad Baſilum VI, 15.
— Bithynicum VI, 17.
Bithynici VI, 16,
Ad D. Brutum, liber ſingularis, & praeterea in Epiſtolis ad Familiares XI, 5. 6. 7.

8. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 21. 22. 24. 25. XIII, 10. 11. 12. 13. 14. Bruto etiam dicavit Cicero libros de Finibus, & Tuſculanas, & de natura Deorum, Paradoxa, Brutum ſ. de claris oratoribus, & Oratorem.

D. *Bruti* XI, 1. 4. 9. 10. 11. 13. 19. 20. 23. 26. & in libro Epiſtolarum ad Brutum 4. 6. 7. 11. 13. 16. 17. 21.

Ad A. Cæcinam VI, 5. 6. 8.

A. Caecinae VI, 7.

Ad Cæſarem Imperatorem VII, 5. XII, 15. 16.

— Cæſium XIII, 51.

— C. Caſſium XII, 1-10. XV, 14. 15. 17. 18.

Bruti & *Caſſii* XI, 2. 3.

C. Caſſii XII, 11. 12. 13. XV, 19.

Ad M. Catonem XV, 3. 4. 6.

M. Catonis XV, 5.

Ciceronis filii, XVI, 21. 25. Huic pater libros inſcripſit de officiis & de partitione oratoria.

Ad Cluvium XIII, 7.

— C. Coelium L. F. C. N. Caldum Quæſtorem II, 19.

Ad M. Coelium Rufum, Aedilem curulem. II, 8-16.
M. Coelii VIII per tot. 1-17.
Ad Conſules, Prætores, Tribunos Plebis & Senatum XV, 1. 2.
— Cornificium, Collegam XII, 17-30.
— Craſſipedem XIII, 9.
— M. Licinium P. F. Craſſum V, 8.
— L. Culleolum XIII, 41-42.
Ad C. Scribonium Curionem Procos. & tribunum pl. II, 1-7.
Ad Curium VII, 28. 30. 31. XIII, 49.
Curii, VII, 29.
Ad C. Curtium Peduceanum Prætor. XIII, 59.
Ad Dolabellam IX, 10-14.
Dolabellae ad Ciceronem IX, 9.
Ad Domitium VI, 22.
Ad Fabium Gallum VII, 23-27.
— T. Fadium V, 18.
— T. Furfanium Procos. VI, 9.
— Furnium X, 25. 26.
Galbae ad Ciceronem X, 30.
Ad C. Herennium ſcripti libri IV. Rhetoricorum.
Ad Lentulum Procos. & Imp. I, 1-9.
P. Lentuli XII, 14. 15.
Ad Lepidum X, 27.

Lepidi X, 34. 35.
Ad Leptam VI, 18. 19.
— Ligarium VI, 13. 14.
— Lucceejum V, 12. 13. 15.
L. Luceji V, 14.
Ad C. Marcellum XV, 7. 8. 10. 11.
— M. Marcellum IV, 7. 10. XV, 9.
M. Marcelli IV, 11.
Ad M. Marium VII, 1-4.
— Matium XI, 27.
Matii XI, 28.
Ad C. Memmium XIII, 1-3.
— L. Meſcinium V, 21.
— Q. Metellum Q. F. Celerem Procos. V, 2.
Q. Metelli Celeris V, 1.
Ad Q. Metellum Nepotem (prioris fratrem) V, 4.
Q. Metelli Nepotis V, 3.
Ad Munatium C. F. XIII, 60.
— Nigidium Figulum IV, 13.
— Octavium epiſtola Ciceroni tributa, vid. ad Brutum 8.
Ad L. Papirium Pætum IX, 15-26.
— L. Paulum Cos. deſig. XV, 12. 13.
— Q. Philippum Procos. XIII, 73. 74.
— Cn. Plancium IV, 14. 15.

Ad L. Plancum X, 1. 2. 3. 5. 6. 10. 12. 13. 14. 16 - 19. 20. 22. XIII, 29.

Planci X, 4. 7 - 9. 11. 15. 17. 18. 21. 23. 24.

Aſinii Pollionis. X, 31 - 33.

Ad Cn. Pompejum Procos. in libro octavo ad Atticum Epiſtola undecima.

Cn. Pompeji ibid.

Ad Cn. Pompejum Cn. F. Magnum Imp. V, 7.

Ad Quatuor Viros & Decuriones XIII, 76,

Q. Ciceronis XVI, 8. 16. 26 27. & Commentar. de petitione Conſulatus ad Marcum fratrem.

Ad Q. Ciceronem fratrem libri tres Epiſtolarum integri. Eidem Tullius dicavit libros tres de Oratore.

Ad Quintum Gallum XIII, 43. 44.

Ad Regem (Dejotarum) XIII, 52.

— Rufum V, 19. 20.

— M. Rutilium XIII, 8.

Ad Caninium Salluſtium Proquæſtorem II, 17.

Ad Servium Sulpicium IV, 1 - 4. 6. XIII, 17 - 28.

Ser. Sulpicii IV, 5 (conſolatoria de Tulliæ

obitu). IV, 12. (de nece M. Marcelli a P. Magio Cilone interfecti).
Ad P. Sulpitium XIII, 77.
Ad Servilium Proprætorem XIII, 66. 67. ad Servilium Iſauricum Procos. Collegam XIII, 68-72.
Ad P. Seſtium L. F. Proquæſtorem V, 6.
Ad P. Sextium V, 17.
Ad C. Sextilium Rufum XIII, 48.
Ad Silium XIII, 48. Proprætorem XIII, 61-65.
Ad Sulpitium, vide ſupra Servium.
Terentiæ ſuæ, Tulliolæ & Ciceroni XIV, 1-7. 14. 18.
Ad Terentiam XIV, 8-13. 15-17. 19-24.
— Q. Thermum Proprætorem II, 18. XIII. 53-57.
— Tironem XVI, 1-15. 17-27.
— C. Titium L. F. Rufum Prætorem Urbanum V, 16. XIII, 58.
— Titium, Titi F. legatum XIII, 75.
— Torannium VI, 20. 21.
— A. Torquatum VI, 1-4.
— C. Trebatium VII, 6-22. Huic Topica etiam Cicero inſcripſit.
— Trebianum VI, 10. 11.
— Trebonium X, 28. XV, 20. 21.

Trebonii XII, 16.
Ad Valerium ICtum I, 10.
—- Q. Valerium XIII, 4-6.
— M. Terentium Varronem IX, 1-8. Varroni etiàm dicavit Academicos libros.
Ad Vatinium Imp. V, 11.
Vatinii Imp. V, 9. 10.
Ad Volumnium VII, 32. 33.

INDEX ANNORUM,

Qui docet, quo circiter tempore Epiſtolae Ciceronis ſcriptae ſint.

EPISTOLAE ad diverſos omnes ſcriptæ ſunt poſt conſulatum, ante exſilium, in exſilio & poſt exilium. Ante exſilium quinque; prima omnium quæ Pompejo Magno inſcribitur: altera Quinti Metelli Celeris ad Ciceronem: tertia Ciceronis ad eum: quarta ad Cajum Antonium: quinta ad Publium Seſtium. In exſilio ad Terentiam uxorem quinque libri decimi quarti. Poſt exſilium reliquæ omnes. Ad Lentulum lib. I. diverſis temporibus i. e. toto triennio ſcriptæ ſunt: ſex quidem primæ gerentibus conſulatum Marcello & Philippo, ſeptima & octava Pompejo & Craſſo, nona Domitio & Appio; quod ex earum argumentis & obſervatione cognoſcitur hoſtoriæ. Hæc *Manutius*.

Anno U. C. 691.

Coſſ. D. Junio Silano, L. Licinio Murena.

Lib.				Epiſt.
V	-	-	-	7
V	-	-	-	1
	-	-	-	2
	-	-	-	5

Anno U. C. 692.

Coſſ. M. Piſone; M. Valerio Meſſala.

V	-	-	-	6

Anno U. C. 695.

Coſſ. L. Calpurnio Piſone Caeſonino, A Gabinio.

XIV.	-	-	-	4
	-	-	-	5
	-	-	-	1
	-	-	-	3

Anno U. C. 696.

Coſſ. P. Cornelio Lentulo Spinthere, C. Cæcilio Metello Nepote.

V	-	-	-	4

Anno U. C. 697.

Coſſ. Cn. Cornelio Lentulo Marcellino, L. Marcio Philippo.

I	-	-	1 - 7. ad incl.	
V	-	-	-	3
	-	-	-	12

Anno U. C. 698

Coſſ. Cneio Pompejo Magno II. M. Licinio Craſſo II.

Lib.	Epiſt.
I	7
	8
VII	1
XIII	48

Anno U. C. 699.

Coſſ. L. Domitio Ahenobarbo, Ap. Claudio Pulchro.

Lib.	Epiſt.
V	8
VII	5
	6
	7
	8
	17
	9
I	10
	9
	10

Anno U. C. 700.

Interregnum VI menſium, Coſſ. Cn. Domitio Calvino, M. Valerio Meſſala. Durante interregno.

Lib.	Epiſt.
VII	11

Lib.				Epiſt.
II	-	-	-	11
	-	-	-	2
VII	-	-	-	12
	-	-	-	13
	-	-	-	15
	-	-	-	18
II	-	-	-	4
	-	-	-	5
V	-	-	-	17

Sub Conſulibus.

VII	-	-	-	14
II	-	-	-	9

Anno U. C. 701.

Coſſ. Cn. Pompejo Magno III, primum ſine Collega, ex Kal. Sext. Q. Caecilio Metello Collega.

V	-	-	-	18
XIII	-	-	-	75
VII	-	-	-	2

Anno U. C. 702.

Coſſ. Servio Sulpicio Rufo, M. Claudio Marcello.

III	-	-	-	1
	-	-	-	2
	-	-	-	3

Lib.				Epiſt.
VIII	-	-	-	1
III	-	-	-	4
XIII	-	-	-	1
	-	-	-	2
II	-	-	-	8
VIII	-	-	-	2
	-	-	-	3
III	-	-	-	5
VIII	-	-	-	5
	-	-	-	5
	-	-	-	9
XV	-	-	-	9
	-	-	-	7
	-	-	-	8
	-	-	-	12
	-	-	-	2
	-	-	-	3
	-	-	-	1
III	-	-	-	6
VIII	-	-	-	8
II	-	-	-	9
III	-	-	-	7
	-	-	-	8
II	-	-	-	10
VIII	-	-	-	10
II	-	-	-	7

Lib.	Epiſt.
VII	32
XIII	53
	56
	55
	57
	61
	62
XIII	63
	64
	55
	47
	9

Anno U. C. 703.
Coſſ. L. Aemilio Paullo, C. Claudio Marcello.

XV	4
	10
	13
VIII	6
	7
XV	14
II	14
XIII	58
	59
III	9

Lib.	Epiſt.
II	11
XIII	54
II	13
	18
III	10
IX	25
II	19
	12
III	11
XV	5
VIII	11
II	17
VIII	13
III	12
XV	6
	11
III	13
II	15
VIII	12
	14
XIV	5
XVI	1
XVI	2
	3
	4
	5

Lib.				Epiſt.
XVI	-	-	-	6
	-	-	-	7
	-	-	-	9

Anno U. C. 704.

Coſſ. Cajo Claudio Marcello, L. Cornelio Lentulo Crure.

XVI	-	-	-	11
V	-	-	-	20
XIV	-	-	-	14
	-	-	-	18
XVI	-	-	-	12
	-	-	-	8
VIII	-	-	-	15
XVI	-	-	-	13
	-	-	-	14
	-	-	-	15
IV	-	-	-	1
VIII	-	-	-	16
IV	-	-	-	2
II	-	-	-	16
V	-	-	-	19
XIV	-	-	-	7
VIII	-	-	-	17

Anno U. C. 705.

Coſſ. Caj. Julio Caeſare II. Servilio Vatia P. Iſaurico.

Lib.				Epiſt.
IX	-	-	-	9
XIV	-	-	-	8
	-	-	-	12
	-	-	-	6
	-	-	-	12
	-	-	-	19
	-	-	-	9
	-	-	-	17

Anno U. C. 706.

Coſſ. Jul. Caeſare Dictatore II. Marco Antonio Mag. Equit.

XIV	-	-	-	16
	-	-	-	11
	-	-	-	15
	-	-	-	10
	-	-	-	13
	-	-	-	24
	-	-	-	23
	-	-	-	22
	-	-	-	20
XV	-	-	-	21

Q. Fuſius Calenus & P. Vatinius Coſſ. tribus ultimis menſibus fuere.

Anno U. C. 707.

C. Julio Caeſare III. M. Aemilio Lepido.

IV	-	.	-	14

Lib.				Epiſt.
IX	-	-	-	1
XV	-	-	-	15
VI	-	-	-	22
IV	-	-	-	15
XIII	-	-	-	29
VI	-	-	-	1
XIII	-	-	-	78
	-	-	-	79
VI	-	-	-	2
V	-	-	-	21
VI	-	-	-	21
	-	-	-	20
	-	-	-	4
IX	-	-	-	2
	-	-	-	3
	-	-	-	4
	-	-	-	5
	-	-	-	6
	-	-	-	7
	-	-	-	16
VII	-	-	-	83
IX	-	-	-	18
VI	-	-	-	2
IX	-	-	-	29
VII	-	-	-	3
IX	-	-	-	18

Lib.	Epiſt.
	20
VII	23
IV	4
XIII	3
IV	68
VI	13
IV	10
X	7
VI	29
	13
IV	10
VII	8
IV	27
	4
VI	9
	12
	11
IV	6
VII	11
IX	28
	15
	26
	14
	8
	9

Lib.	Epiſt.
IX	7
	5

Ragazonius has Libri XIII Epiſtolas commend. hoc anno exaratas, ob difficultatem certi menſis, & ne ordo praecedentium hiſtoricus infringeretur, ad calcem rejecit.

Lib.	Epiſt.
XIII	10
	11
	12
	13
	14
	17
	18
	19
	20
	21
	22
	23
	24
	25
	26
	27
	28
	30
	31
	32

Lib.	Epiſt.
XIII	33
	34
	35
	36
	37
	38
	39
	66
	67
	69
	70
	71
	72

Anno U. C. 708.

Coſſ. Caj. Julio Caeſare Dict. III. & Cos. IV.
M. Aemilio Lepido Mag. Equ.

Lib.	Epiſt.
VI	18
XV	18
	17
IX	10
XV	16
	19
IX	13
XIII	15
	16

Lib.	Epiſt.
IX	11
IV	5
V	13
XVI	22
	17
	20
	19
	10
	18
IV	6
	10
	12
V	14
	15
	9
IX	8
XIII	77
VI	19
VII	14
	25

Coſſ. Q. Fabio Maximo, C. Trebonio. Hos Caeſar in ult. III menſes ſibi ſubſtituit.

XII	17
XIII	4
	5
	6

Lib.	Epiſt.
XIII	7
	8
AII	18
V	11
VII	29
V	9
	10
IX	12

Anno U. C. 709.

Coſſ. C. Julio Caeſare V. M. Antonio.

Lib.	Epiſt.
VII	30
XIII	50
XII	19
VII	31

Coſſ. M. Antonio, P. Corn. Dolabella.
Caeſare interfecto.

Lib.	Epiſt.
XI	1
XVI	24
VI	17
XVI	23
IX	14
XII	16
XV	20
XI	27
	2

Lib.				Epiſt.
XII	-	-	-	1
XI	-	-	-	28
	-	-	-	29
VII	-	-	-	21
	-	-	-	20
	-	-	-	19
XI	-	-	-	3
X	-	-	-	1
V	-	-	-	16
XI	-	-	-	4
	-	-	-	16
	-	-	-	17
XII	-	-	-	2
X	-	-	-	2
XII	-	-	-	3
	-	-	-	23
	-	-	-	21
	-	-	-	26
	-	-	-	27
XI	-	-	-	5
	-	-	-	8
	-	-	-	6
XII	-	-	-	22
	-	-	-	27
	-	-	-	21
	-	-	-	25

Lib.	Epiſt.
VI	16

Anno U. C. 710.

Coſſ. A. Hirtio, C. Vibio Panſa.

Lib.	Epiſt.
XII	24
XI	8
X	3
XII	4
X	28
XII	5
X	4
IX	24
XII	7
	11
X	31
	5
	6
	17
	8
	7
	10
	12
XII	28
	29
	9
X	30

Lib.	Epiſt.
	9
XI	9
XII	25
XI	10
	11
XII	12
X	11
	14
XI	22
X	15
	17
X	16
XII	30
XI	18
	19
X	34
	25
	18
	21
	22
XI	15
X	13
	19
XI	12
X	33
	26

Lib.	Epiſt.
XI	14
	20
	26
X	20
XII	14
	15
IX	13
X	35
XI	26
	21
	24
X	23
	32
XII	8
	9
	13
XI	25
XII	10
X	24

Sequentes, cum & dies & menſis & annus deprehendi non poſſit, ſubjectae ſunt.

Lib.	Epiſt.
XIII	43
VII	23
	26
XIII	60
	41

Lib.	Epiſt.
XIII	42
	74
	44
	45
	46
	73
	3
	52
XII	20
IX	21
	23
VII	22
VI	15
XVI	16
	26
XIII	40
	76
	51
	49

M. TVLLII CICERONIS FRAGMENTA LIBRORUM INCERTORUM.

LACT. *lib. 3. cap. 16.*) Recteque Tulliu civiles viros, qui rempublicam gubernant qui urbes aut novas conſtituant, aut con ſtitutas æquitate tueantur, qui ſalutem & libertatem civium, vel bonis legibus, ve ſalubribus conſiliis, vel judiciis gravibu conſervent, philoſophiæ doctoribus præ fert.

D. AUG. *lib. 4. contra Pelagium.*) Eo rum quippe opinioni convenienter ait quo dam loco Tullius, ſe non putare idem eſſ arietis, & P. Africani bonum.

D. Aug. *Vita beata.*) An vero, quod ait Tullius, multorum in terris prædiorum dominos divites appellamus, omnium virtutum poſſeſſores pauperes nominabimus?

D. Aug. *epiſt. 1.*) * nullum unquam verbum, quod revocare vellet, emiſit.

Quinct. *lib. 11. cap. 1. verſus finem.*) Cicero quodam loco ſcribit . . . non ſe id egiſſe, ut ita diceret, quo modo ſe quilibet poſſe confideret, ſed quo modo nemo.

Hier. *ſuper obitu Paullinae.*) Cæſar eum quosdam ornare voluit, non illos honeſtavit, ſed ornamenta ipſa turpavit.

Lact. *lib. 5. cap. 11.*) Præclare itaque M. Tullius: Etenim ſi nemo eſt, qui non mori malit, quam converti in aliquam

figuram beſtiæ, quamvis mentem hominis habiturus, quanto eſt miſerius, in hominis figura animo eſſe efferato? mihi quidem tanto videtur, quanto eſt præſtabilior animus corpore.

Lact. *lib.* 7. *cap.* 11.) Nihil enim Tullius ait eſſe, quod ſit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur, vel injuria hominum, vel ipſa confectrice omnium vetuſtate.

Quinct. *lib.* 8. *cap.* 6.) Tota (allegoria) apud Ciceronem talis eſt: Hoc miror enim, queror que, hominem ita peſſundare verbis alterum velle, ut etiam navem perforet, in qua ipſe naviget.

Plin. *Hiſt. nat. lib.* 7. *cap.* 2.) Feminas quidem omnes ubique viſu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor eſt.

Idem lib. 17. cap. 5.) Cicero, lux doctrinarum altera: Meliora, inquit, unguenta ſunt, quæ terram, quam quæ crocum ſapiunt.

Ibidem cap. 21.) In nuce incluſam Iliada Homeri carmen, in membrana ſcriptum, tradidit Cicero. Idem, fuiſſe qui pervideret cxxxv M. paſſuum.

SENEC. *de Tranquill. II.*) Gladiatores, ait Cicero, inviſos habemus, ſi omni modo vitam impetrare cupiunt: favemus, ſi contemtum ejus præ ſe ferunt.

Idem in epiſt.) Si mihi vitæ ſpatium duplicetur, vel iis tantummodo poetis percurrendis, qui λυρικοι a Græcis vocantur, non eſſe ſuffecturum.

MARCEL. *lib. 15.*) Et quamquam optatiſſimum eſt, perpetuo fortunam quam flo-

rentiſſimam permanere: ita tamen æquabilitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum, cum ex adverſis, & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.

PLIN. *lib. 1.*) In libris de republica Platonis me comitem profiteor; in conſolatione filiæ, Crantorem ſequor: item Panætium de officiis.

D. AUG.) * Omnium pectora ſic attingit, ut cogat in gemitum.

O miſerum, cui peccare licebat.

D. AUG.) Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quam quæ latent, in ſimulatione officii, aut in aliquo neceſſitudinis nomine.

Philoſophiam dii paucis quibusdam veram dederunt.

Non.) * arcera.

Non.) Exiſtimavi honeſtiſſime moleſtias poſſe deponi, ſi me ad philoſophiam retuliſſem.

Fortun.) * forem.

Servius.) Ad militiam euntibus dari ſolebant cuſtodes, quibus primo anno regerenrur.

Idem 3. Georg.) De accuſatore lege quinta dicta.

Idem 6. Aeneid.) Eſt autem cauſa difficilis, laudare puerum: non enim res laudanda, ſed ſpes eſt.

D. Aug.) Hippocrates, nobiliſſimus medicus, ſcriptum reliquit, quosdam fratres, cum ſimul ægrotare cœpiſſent, & eorum

morbus eodem tempore ingraveſceret, eodem levaretur, geminos eſſe ſuſpicatum.

Marcel.) * cum parcere, vel lædere potuiſſem, ignoſcendi quærebam cauſas, non puniendi occaſiónes, quod judicis lenti & conſiderati eſt proprium.

Marcel. *lib.* 26.) Infelices eſſe, qui omnia ſibi licere exiſtimarent.

Idem lib. 31.) Erythræo oppido ſuperpoſitum montem Mimanta.

D. Aug.) * de plebeia fæce ſellulariorum.

Diomed.) Qui fuit locus religioſiſſimus, is erit deſertiſſimus, & cuſtodia caſtrorum non honoris, ſed oneris exiſtimatur.

Lact.) Lex Dei præclara & divina ſemper, quæ recta & honeſta jubet, vetat

prava & turpia: cui parentem ſanctiſſimæ ac certiſſimæ Legi, juſte ac legitime neceſſe eſt vivere.

Lact.) Atque adeo in plerisque civitatibus intelligi poteſt acuendæ virtutis gratia, aut quo libentius reipublicæ cauſa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium conſecratam.

Festus.) * ructaretur.

Idem.) Teſqua.

Quint. *inſtitut. orat. lib. 5. cap. 11.*) Apud Aeſchinem Socraticum male reſpondit Aſpaſiæ Xenophontis uxor; quod Cicero his verbis transfert: Dic mihi, quæſo, Xenophontis uxor, ſi vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrumne illius, an tuum malis? Illius, inquit. Quid? ſi veſtem & ceterum ornatum muliebrem pretii majoris habeat, quam tu habes, tuumne,

an illius malis? Illius vero, reſpondit. Age-ſis, inquit, ſi virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit, & merito. male enim reſponderat, ſe malle alienum aurum, quam ſuum. Nam eſt id improbum. At ſi reſpondiſſet, ſe malle aurum ſuum tale eſſe, quale illud eſſet: potuiſſet pudice reſpondere, malle ſe virum ſuum talem eſſe, qualis melior eſſet.

Ex AUSONIO *de Monoſyllabi.*

Spes.

Ex CARISIO.) Plure venit.

Colum lib. 3. cap. 8.) M. Tullius Cicero teſtis eſt, Romanum fuiſſe civem Nævium Pollionem, pede longiorem, quam quemquam longiſſimum.

DONATUS *in vita Terentii.*

Comoedia.) Eſt imitatio vitæ, ſpeculum conſuetudinis, imago veritatis.

In Andr.

Non ſolum videam, ſed etiam audiam, pleneque ſentiam.

Gell. *lib. 10. cap. 18.*) Mauſolus autem fuit, ut M. Tullius ait, rex terræ Cariæ.

Lact. *lib. 7. cap. 8.*) Tullius, quoniam utraque, inquit, earum ſententiarum doctiſſimos habuit auctores, nec quid certi ſit, divinari poteſt.

Plin. *l. 7. c. 43.*) Cicero, P. Ventidium mulionem caſtrenſis ſuffarranium fuiſſe.

Plin. *Hiſt. nat. lib. 29. cap. 4.*) Muſtela, quæ in domibus noſtris oberrat, & catulos ſuos, ut auctor eſt Cicero, quotidie transfert, mutatque ſedem.

Idem lib. 30. cap. 15.) M. Cicero tradit, animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

Idem lib. 31. cap. 2.) Cicero in admirandis poſuit, Reatinis tantum paludibus ungulas jumentorum indurari.

Ibid. c. 4.) Quædam terræ imbribus ſicciores fiunt, veluti in Narnienſi agro, quod admirandis ſuis inſeruit M. Cicero, ſiccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

Solin. *cap.* 2.) Romam conditam Olympiadis ſextæ anno tertio.

* * *

Cum Oxonii uterer Bodlejanis membranis, incidens in eas, quæ in fine præferebant titulum *Finit hoc opus de natura rerum,*

materia poſt contexta ex variis bonæ notæ ſcriptoribus, reperi poſt alia has quoque voces. Duo axes, Boreus, quem aquilonem vocamus. hinc arduæ ſunt, id eſt, ſeptemtriones, quæ nobis ſemper apparent; cujus contrarius eſt notus, qui auſtralis dicitur. hic eſt, qui terra tegitur, ut ait Cicero, & funera a Græcis nominatur. *Gronovius.*

M. TVLLII
CICERONIS
OPERA OMNIA.

TOMVS DECIMVS SEXTVS.

M. TVLLII CICERONIS OPERA

QVAE SVPERSVNT

OMNIA,

SECVNDVM OPTIMAS NOVISSIMASQVE EDITIONES.

VOL. DECIMVM SEXTVM.

MANNHEMII,
Cura & Sumptibus Societatis literatae
MDCCLXXXVI.

M. TVLLII CICERONIS ACADEMICAE QVAESTIONES.

CICERO VARRONI S. D.

Etsi munus flagitare, quamvis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus; tamen ego exſpectatione promiſſi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Miſi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos. noſti enim profecto os adoleſcentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent. ego autem mandavi, ut rogarent. Exſpectabam omnino jamdiu, meque ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quam aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quam ſimillimo munere. Sed cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin conjunctionem ſtudiorum, amorisque noſtri, quo poſſem litterarum genere, declararem. Feci igitur ſermonem inter nos habitum in Cumano, cum eſſet una Pomponius. Tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexiſſe mihi videbar: mihi ſumſi Philonis,

Puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus. Sed noſti morem dialogorum. Poſthæc autem, mi Varro, quam plurima, ſi videbitur, & de nobis, & inter nos: ſero fortaſſe; ſed ſuperiorum temporum fortuna reipublicæ cauſam ſuſtineat: hæc ipſi præſtare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu civitatis, hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus! quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes, honeſtas nobis & curas, & actiones darent. Nunc autem quid eſt, ſine his cur vivere velimus? mihi vero cum his ipſis vix: his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, & ſæpius. Migrationem, & emtionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re conſilium probo. Cura ut valeas.

M. TVLLII CICERONIS
ACADEMICARUM QVAESTIONVM
LIBER I.
AD
M. TERENTIUM VARRONEM.

In Cumano nuper cum mecum Atticus no- 1
ſter eſſet, nuntiatum eſt nobis a M. Varrone, 1
veniſſe eum Roma pridie veſperi, & niſi de via feſſus eſſet, continuo ad nos venturum fuiſſe. quod cum audiſſemus, nullam moram interponendam putavimus, quin videremus hominem, nobiscum & ſtudiis eisdem & vetuſtate amicitiæ conjunctum. Itaque confeſtim ad eum ire perreximus; paulumque cum ejus villa abeſſemus, ipſum ad nos venientem vidimus; atque illum complexi, ut mos amicorum eſt, ſatis eum longo intervallo ad ſuam villam reduximus. Hic pau- 2
ca primo, atque percontantibus nobis, ec-

quid forte Roma novi: Atticus, Omitte iſta, quæ nec percontari, nec audire ſine moleſtia poſſumus, quæſo, inquit; & quære potius, ecquid ipſe novi. Silent enim diutius Muſæ Varronis, quam ſolebant; nec tamen ceſſare, ſed celare quæ ſcribat, exiſtimo. Minime vero, inquit ille. intemperantis enim arbitror eſſe, ſcribere, quod occultari velit. ſed habeo opus magnum in manibus, quod jam pridem ad hunc ipſum (me autem dicebat) quædam inſtitui, quæ & ſunt magna ſane, & limantur a me politius.
3 Et ego, Iſta quidem, inquam, Varro, jam diu exſpectans, non audeo tamen flagitare: audivi enim e Libone noſtro, cujus noſti ſtudium (nihil enim ejusmodi celare poſſumus) non te ea intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus unquam deponere. Illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem venit a te requirere: ſed nunc, poſteaquam ſum ingreſſus, res eas, quas tecum ſimul didici, mandare monumentis, philoſophiamque veterem illam, a Socrate ortam, Latinis litteris illuſtrare; quæro, quid ſit, cur, cum multa ſcribas, genus hoc prætermittas, præſertim cum & ipſe in eo

excellas, & id ſtudium, totaque ea res longe ceteris & ſtudiis, & artibus antecedat.

Tum ille, Rem a me ſæpe deliberatam, 2
& multum agitatam requiris. Itaque non 4
hæſitans reſpondebo: ſed ea dicam, quæ
mihi ſunt in promtu; quod iſta ipſa de re
multum, ut dixi, & diu cogitavi. Nam cum
philoſophiam viderem diligentiſſime Græcis
litteris explicatam, exiſtimavi, ſi qui de no-
ſtris ejus ſtudio tenerentur, ſi eſſent Græcis
doctrinis eruditi, Græca potius, quam no-
ſtra lecturos: ſin a Græcorum artibus &
diſciplinis abhorrerent, ne hæc quidem cu-
raturos, quæ ſine eruditione Græca intelli-
gi non poſſunt: itaque ea nolui ſcribere, quæ
nec indocti intelligere poſſent, nec docti le-
gere curarent. Vides autem eadem ipſe. di- 5
dicisti enim non poſſe nos Amafanii aut Ra-
birii ſimiles eſſe, qui, nulla arte adhibita,
de rebus ante oculos poſitis vulgari ſermone
diſputant; nihil definiunt, nihil partiuntur,
nihil apta interrogatione concludunt, nullam
denique artem eſſe nec dicendi, nec differen-
di putant. Nos autem præceptis dialectico-
rum, & oratorum etiam (quoniam utram-
que vim, virtutem eſſe noſtri putant) ſic

parentes, ut legibus, verbis, nonnunquam novis, cogimur uti; quæ docti (ut dixi) a Græcis petere malent, indocti ne a nobis quidem accipient: ut fruſtra omnis ſuſcipia-
6 tur labor. Jam vero phyſica, ſi Epicurum, id eſt, ſi Democritum probarem, poſſem ſcribere ita plane, ut Amafanius. Quid eſt enim magnum, cum cauſas rerum efficientium ſuſtuleris, de corpuſculorum (ita enim appellat atomos) concurſione fortuita loqui? Noſtra tu phyſica noſti, quæ contineantur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit & format effectio. Adhibenda enim Geometria eſt: quoniam quibusnam quisquam enunciare verbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere hæc ipſa de vita & moribus, de expetendis, fugiendisque rebus? illi enim ſimpliciter pecudis & hominis idem bonum eſſe cenſent. apud noſtros enim, non igno-
7 ras, quæ ſit & quanta ſubtilitas. Sive enim Zenonem ſequare, magnum eſt efficere, ut quis intelligat, quid ſit illud verum & ſimplex bonum, quod non poſſit ab honeſtate ſejungi: quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus ſine voluptatibus ſenſum moventibus vel ſuſpicari. Si vero Academiam veterem perſequamur, quam nos, ut ſcis, pro-

bamus; quam erit illa acute explicanda nobis? quam argute, quam obſcure etiam contra Stoicos diſſerendum? Totum igitur illud philoſophiæ ſtudium mihi quidem ipſe ſumo, & ad vitæ conſtantiam, quantum poſſum, & ad delectationem animi; nec ullum arbitror, ut apud Platonem eſt, majus aut melius a diis datum munus homini: ſed meos amicos, in quibus eſt ſtudium, in Græciam mitto, id eſt, ad Græcos ire jubeo, ut ea a fontibus potius hauriant, quam rivulos conſectentur. Quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat, unde ſtudioſi ſcire poſſent; ea, quantum potui, (nihil enim magnopere meorum miror) feci, ut eſſent nota noſtris. A Græcis enim peti non poterant, ac, poſt L. Aelii noſtri occaſum, ne a Latinis quidem. Et tamen in illis veteribus noſtris, quæ, Menippum imitati, non interpretati, quadam hilaritate conſperſimus, multa admiſta ex intima philoſophia, multa dicta dialectice: quæ quo facilius minus docti intelligerent, jucunditate quadam ad legendum invitati. In laudationibus, in iis ipſis antiquitatum procemiis, philoſophice ſcribere voluimus, ſi modo conſecuti ſumus.

3 Tum ego, Sunt, inquam, iſta, Varro. 9 nam nos in noſtra urbe peregrinantes, errantesque, tanquam hoſpites, tui libri quaſi domum deduxerunt, ut poſſemus aliquando, qui, & ubi eſſemus, agnoſcere. Tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum jura, tu ſacerdotum; tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam; tu ſedem regionum, locorum; tu omnium divinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumque poetis noſtris, omninoque Latinis & litteris luminis attuliſti, & verbis: atque ipſe varium, & elegans omni fere numero poema feciſti; philoſophiamque multis locis inchoaſti, ad im-
10 pellendum ſatis, ad edocendum parum. Cauſam autem probabilem tu quidem affers. aut enim Græca legere malent, qui erunt eruditi; aut ne hæc quidem, qui illa neſciunt. Sed da mihi nunc, ſatisne probas? immo vero & hæc, qui illa non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent ſua. Quid enim cauſæ eſt, cur poetas Latinos Græcis litteris eruditi legant, philoſophos non legant? an quia delectat Ennius, Pacuvius, Accius, multi alii, qui non verba, ſed vim Græcorum expreſſerunt poetarum? quanto

magis philoſophi delectabunt, ſi, ut illi Ae-
ſchylum, Sophoclem, Euripidem; ſic hi Pla-
tonem imitentur, Ariſtotelem, Theophra-
ſtum? Oratores quidem laudari video, ſi qui 11
e noſtris Hyperidem ſint aut Demoſthenem
imitati. Ego autem (dicam enim, ut res eſt)
dum me ambitio, dum honores, dum cau-
ſæ, dum reipublicæ non ſolum cura, ſed quas-
dam etiam procuratio multis officiis impli-
catum, & conſtrictum tenebat, hæc incluſa
habebam; &, ne obſoleſcerent, renovabam,
cum licebat, legendo. Nunc vero & fortu-
næ graviſſimo percuſſus vulnere, & admi-
niſtratione reipublicæ liberatus, doloris
medicinam a philoſophia peto, & otii oble-
ctationem hanc, honeſtiſſimam judico. Aut
enim huic ætati hoc maxime aptum eſt;
aut iis rebus, ſi quas dignas laude geſ-
ſimus, hoc in primisconſentaneum; aut
etiam ad noſtros cives erudiendos nihil
utilius; aut, ſi hæc ita non ſunt, nihil
aliud video, quod agere poſſimus. Bru- 12
tus quidem noſter, excellens omni genere
laudis, ſic philoſophiam Latinis litteris per-
ſequitur, nihil ut iisdem de rebus Græcia de-
ſideret: & eandem quidem ſententiam ſe-
quitur, quam tu. Nam Ariſtum Athenis au-

divit aliquandiu, cujus tu fratrem Antiochum. quamobrem da, quæſo, te huic etiam generi litterarum.

Tum ille, Iſtuc quidem conſiderabo, nec vero ſine te. Sed de te ipſo quid eſt, inquit, quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam a te veterem jam, inquit; tractari novam. Quid? ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, noſtro familiari, remigrare in domum veterem e nova, quam nobis in novam e vetere? certe enim recentiſſima quæque ſunt correcta, & emendata maxime. quamquam Antiochi magiſter Philo, magnus vir, ut tu exiſtimas ipſe, negaret in libris, (quod coram etiam ex ipſo audiebamus) duas Academias eſſe; erroremque eorum, qui ita putarunt, coarguit. Eſt, inquit, ut dicis: ſed ignorare te non arbitror, quæ contra Philonem Antiochus ſcripſerit. Immo vero & iſta, & totam veterem Academiam, aqua abſumtam diu, renovari a te, niſi moleſtum eſt, velim: & ſimul, aſſidamus, inquam, ſi videtur. Sane iſtud quidem, inquit: ſum enim admodum infirmus. ſed videamus, idemne Attico placeat fieri a me, quod te velle video. Mihi vero, ille,

quid eſt enim, quod malim, quam ex Antiocho jam pridem audita recordari? & ſimul videre, ſatisne ea commode dici poſſint Latine? Quæ cum eſſent dicta, in conſpectu conſedimus omnes.

Tum Varro ita exorſus eſt. Socrates 15
mihi videtur, id quod conſtat inter omnes, primus a rebus occultis & ab ipſa natura involutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerunt, avocaviſſe philoſophiam & ad vitam communem adduxiſſe; ut de virtutibus, & vitiis, omninoque de bonis rebus, & malis quæreret; cœleſtia autem vel procul eſſe a noſtra cognitione cenſeret, vel, ſi maxime cognita eſſent, nihil tamen ad bene vivendum. Hic in omnibus fere ſermonibus, 16
qui ab iis, qui illum audierunt, perſcripti varie, copioſe ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios: nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum: eoque præſtare ceteris, quod illi, quæ neſciant, ſcire ſe putent, ipſe, ſe nihil ſcire, id unum ſciat: ob eamque rem ſe arbitrari ab Apolline omnium ſapientiſſimum eſſe dictum, quod hæc eſſet una omnis ſapientia, non arbitrari ſeſe ſcire quod neſciat. Quæ cum diceret conſtanter, & in

ea ſententia permaneret, omnis ejus oratio
tum in virtute laudanda, & in omnibus ho-
minibus ad virtutis ſtudium cohortandis con-
ſumebatur, ut e Socraticorum libris, maxi-
17 meque Platonis, intelligi poteſt. Platonis
autem auctoritate, qui varius, & multiplex,
& copioſus fuit, una et conſentiens duobus
vocabulis philoſophiæ forma inſtituta eſt,
Academicorum, & Peripateticorum: qui re-
bus congruentes, nominibus differebant. Nam,
cnm Speuſippum, ſororis filium, Plato phi-
loſophiæ quaſi heredem reliquiſſet: duos au-
tem præſtantiſſimos ſtudio atque doctrina,
Xenocratem Chalcedonium, & Ariſtotelem
Stagiritem; qui erant cum Ariſtotele, *Peri-
patetici* dicti ſunt, quia diſputabant inambu-
bulantes in Lyceo: illi autem, qui
Platonis inſtituto in *Academia*, quod eſt
alterum gymnaſium, cœtus erant & ſermo-
nes habere ſoliti, e loci vocabulo nomen ha-
buerunt. Sed utrique Platonis ubertate com-
pleti, certam quandam diſciplinæ formulam
compoſuerunt, & eam quidem plenam, ac
refertam: illam autem Socraticam dubitatio-
nem de omnibus rebus, & nulla affirmatio-
ne adhibita conſuetudinem differendi reliquе-
18 runt. Ita facta eſt, quod minime Socrates

probabat, ars quædam philoſophiæ, & re-
rum ordo, & deſcriptio diſciplinæ. quæ qui-
dem erat primo duobus, ut dixi, nominibus
una. nihil enim inter Peripateticos, & il-
lam veterem Academiam differebat. Abun-
dantia quadam ingenii præſtabat, ut mihi
videtur quidem, Ariſtoteles: ſed idem fons
erat utrisque, & eadem rerum expetendarum
fugiendarumque partitio.

Sed quid ago? inquit; aut ſumne ſanus, 5
qui hæc vos doceo? Nam etſi non ſus Miner-
vam, ut ajunt; tamen inepte, quisquis Mi-
nervam docet. Tum Atticus, Tu vero, in-
quit, perge, Varro. valde enim amo noſtra
atque noſtros; meque iſta delectant, cum
Latine dicuntur, & iſto modo. Quid me, in-
quam, putas, qui philoſophiam jam profeſ-
ſus ſim populo noſtro exhibiturum? Perga-
mus igitur, inquit, quoniam placet. Fuit 19
ergo jam accepta a Platone philoſophandi ra-
tio triplex: una, de vita & moribus: alte-
ra, de natura & rebus occultis: tertia, de
diſſerendo, & quid verum, & quid falſum;
quid rectum in oratione pravumve; quid
conſentiens, quid repugnans, judicando.
Ac primam illam partem bene vivendi a na-
tura petebant, eique parendum eſſe dicebant;

neque ulla alia in re, niſi in natura, quæren-
dum eſſe illud ſummum bonum, quo omnia
referentur: conſtituebantque, extremum eſ-
ſe rerum expetendarum, & finem bonorum,
adeptum eſſe omnia e natura & animo, &
corpore, & vita. Corporis autem alia pone-
bant eſſe in toto, alia in partibus. Valetu-
dinem, in toto: in partibus autem, ſenſus
integros, & præſtantiam aliquam partium
ſingularum; ut in pedibus celeritatem, vim
in manibus, claritatem in voce, in lingua
20 etiam explanatam vocum impreſſionem. Ani-
mi autem, quæ eſſent ad comprehendendam in-
geniis virtutem idonea: eaque ab iis in na-
turam, & mores dividebantur. Naturæ ce-
leritatem ad diſcendum & memoriam da-
bant, quorum utrumque mentis eſſet pro-
prium, & ingenii. Morum autem putabant
ſtudia eſſe, & quaſi conſuetudinem: quam
partim exercitationis aſſiduitate; partim ra-
tione formabant; in quibus erat philoſophia
ipſa. in qua quod inchoatum eſt, neque
abſolutum, progreſſio quædam ad virtutem
appellatur: quod autem abſolutum, id eſt
virtus, quaſi perfectio naturæ, omniumque
rerum, quas in animis ponunt, una res opti-
21 ma. Ergo hæc animorum. Vitæ autem (id

enim erat tertium) adjuncta eſſe dicebant,
quæ ad virtutis uſum valerent. Jam virtus,
animi bonis & corporis cernitur in quibus-
dam, quæ non tam naturæ, quam beatæ
vitæ adjuncta ſunt. Hominem eſſe cenſebant,
quaſi partem quandam civitatis, & univerſi
generis humani, eumque eſſe conjunctum
cum hominibus humana quadam ſocietate.
Ac de ſummo quidem atque naturali bono
ſic agunt. Cetera autem pertinere ad id pu-
tant, aut adaugendum, aut tuendum; ut
divitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam.
Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum. 22
Atque hæc illa ſunt tria genera, quæ putant
plerique Peripateticos dicere. Id quidem
non falſo; eſt enim hæc partitio illorum:
illud imprudenter, ſi alios eſſe Academicos,
qui tum appellarentur, alios Peripateticos
arbitrantur. Communis hæc ratio, & utris-
que hic bonorum finis videbatur, adipiſci
quæ eſſent prima in natura, quæque ipſa
per ſeſe expetenda, aut omnia, aut maxi-
ma. ea ſunt autem maxima, quæ in ip-
ſo animo, atque in ipſa virtute verſantur.
Itaque omnis illa antiqua philoſophia ſen-
ſit in una virtute eſſe poſitam beatam
vitam: nec tamen beatiſſimam, niſi ad-

jungerentur & corporis, & cetera, quæ ſupra dicta ſunt, ad virtutis uſum idonea.

23 Ex hac deſcriptione, agendi quoque aliquid in vita, & officii ipſius initium reperiebatur; quod erat in conſervatione earum rerum, quas natura præſcriberet. Hinc gignebatur fuga deſidiæ, voluptatumque contentio: ex quo laborum dolorumque ſuſceptio multorum, magnorum, recti honeſtique cauſa; & earum rerum, quæ erant congruentes cum deſcriptione naturæ. unde & amicitia exiſtebat, & juſtitia, atque æquitas: hæque & voluptatibus, & multis vitæ commodis anteponebantur. Hæc quidem fuit epud eos morum inſtitutio, & ejus partis, quam primam poſui, forma atque deſcriptio.

24 De natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam dividerent in res duas: ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, ea, quæ efficeretur aliquid. In eo, quod efficeret, vim eſſe cenſebant: in eo autem, quod efficeretur, materiam quandam: in utroque tamen utrumque. neque enim materiam ipſam cohærere potuiſſe, ſi nulla vi contineretur, neque vim ſine aliqua materia. Nihil eſt enim, quod non alicubi eſſe cogatur. ſed quod ex utro-

que, id jam corpus, & quaſi *qualitatem* quandam nominabant. Dabitis enim profecto, ut in rebus inuſitatis, quod Græci ipſi faciunt, a quibus hæc jam diu tractantur, utamur verbis interdum inauditis. Nos vero, inquit 7
Atticus. Quin etiam Græcis licebit utare, 52
cum voles, ſi te Latina forte deficient. Bene ſane facis: ſed enitar, ut Latine loquar, niſi in hujuſcemodi verbis, ut philoſophiam, aut rhetoricam, aut phyſicam, aut dialecticam appellem, quibus, ut aliis multis, conſuetudo jam utitur pro Latinis. *Qualitates* igitur appellavi, quas ποιότητας Græci vocant: quod ipſum apud Græcos non eſt vulgi verbum, ſed philoſophorum, atque id in multis. Dialecticorum vero verba nulla ſunt publica: ſuis utuntur. & id quidem commune omnium fere eſt artium. Aut enim nova ſunt rerum novarum facienda nomina, aut ex aliis transferenda. quod ſi Græci faciunt, qui in iis rebus tot jam ſecula verſantur, quanto id magis nobis concedendum eſt, qui hæc nunc primum tractare conamur?
Tu vero, inquam, Varro, bene etiam me- 26
riturus mihi videris de tuis civibus, ſi eos non modo copia rerum auxeris, ut effeciſti, ſed etiam verborum. Audebimus ergo, in-

quit, novis verbis uti, te auctore, ſi neceſſe erit. Earum igitur qualitatum ſunt aliæ principes, aliæ ex iis ortæ: principes ſunt, uniusmodi, & ſimplices: ex iis autem ortæ, variæ ſunt, & quaſi multiformes. Itaque aer quoque (utimur enim pro Latino) ignis, & aqua, & terra, prima ſunt. Ex iis autem ortæ animantium formæ, earumque rerum, quæ gignuntur e terra. Ergo illa initia; &, ut e Græco vertam, elementa dicuntur: e quibus aer & ignis, movendi vim habent & efficiendi: reliquæ partes, accipiendi, & quaſi patiendi; aquam dico, & terram. Quintum genus, e quo eſſent aſtra mentesque, ſingulare, eorumque quatuor, quæ ſupra dixi, diſſimile Ariſtoteles quoddam

27 eſſe rebatur. Sed ſubjectam putant omnibus ſine ulla ſpecie, atque carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando uſitatius hoc verbum, & tritius) materiam quandam, ex qua omnia expreſſa atque efficta ſint: quæ tota omnia accipere poſſit, omnibusque modis mutari, atque ex omni parte: eoque etiam interire, non in nihilum, ſed in ſuas partes, quæ infinite ſecari ac dividi poſſint, cum ſit nihil omnino in rerum natura minimum, quod dividi nequeat:

quæ autem moveantur, omnia intervallis mo-
veri; quæ intervalla item infinite dividi poſ-
ſint. Et cum ita moveatur illa vis, quam 28
qualitatem eſſe diximus, & cum ſic ultro
citroque verſetur; & materiam ipſam totam pe-
nitus commutari putant, & illa effici, quæ ap-
pellant qualia, e quibus in omni natura cohæ-
rente & continuata cum omnibus ſuis parti-
bus effectum eſſe mundum; extra quem nulla
pars materiæ ſit, nullumque corpus; partes
autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo,
quæ natura ſentiente teneantur; in qua ra-
tio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna.
Nihil enim valentius eſſe, a quo intereat:
quam vim animum eſſe dicunt mundi, ean- 29
demque eſſe mentem, ſapientiamque perfe-
ctam: quem deum appellant, omniumque
rerum, quæ ſunt ei ſubjectæ, quaſi pruden-
tiam quandam, procurantem cœleſtia maxi-
me; deinde in terris ea, quæ pertinent ad
homines: quam interdum eandem neceſſita-
tem appellant; quia nihil aliter poſſit, atque
ab ea conſtitutum ſit, inter quaſi fatalem &
immutabilem continuationem ordinis ſempi-
terni: nonnunquam quidem eandem fortu-
nam, quod efficiat multa improviſa, nec opi-

nata nobis, propter obſcuritatem, ignorati-
nemque cauſarum.

8 Tertia deinde philoſophiæ pars, quæ erat
30 in ratione, & in differendo, ſic tractabatur
ab utrisque: quamquam oriretur a ſenſibus,
tamen non eſſe judicium veritatis in ſenſibus.
mentem volebant rerum eſſe judicem: ſolam
cenſebant idoneam, cui crederetur; quia ſo-
la cerneret id, quod ſemper eſſet, ſimplex,
& uniusmodi, & tale, quale eſſet. Hanc il-
li *ideam* appellabant, jam a Platone ita no-
minatam: nos recte *ſpeciem* poſſumus dice-
31 re. Senſus autem omnes, hebetes & tar-
dos eſſe arbitrabantur, nec percipere ullo
modo res eas, quæ ſubjectæ ſenſibus vide-
rentur; quæ eſſent aut ita parvæ, ut ſub ſen-
ſum cadere non poſſent; aut ita mobiles &
concitatæ, ut nihil unquam unum eſſet con-
ſtans; ne idem quidem, quia continenter la-
berentur, & fluerent omnia. Itaque hanc
omnem partem rerum, opinabilem appella-
32 bant. Scientiam autem nusquam eſſe cenſe-
bant, niſi in animi notionibus atque ratio-
nibus: qua de cauſa definitiones rerum
probabant, & has ad omnia, de quibus di-
ſceptabatur, adhibebant. Verborum etiam
explicatio probabatur, id eſt, qua de cauſa

quæque eſſent ita nominata; quam etymo-
logiam appellabant: poſt argumentis, & qua-
ſi rerum notis ducibus, utebantur ad proban-
dum & ad concludendum id, quod explana-
ri volebant: in qua tradebatur omnis diale-
cticæ diſciplina, id eſt, orationis ratione
concluſæ. Huic quaſi ex altera parte, ora-
toria vis dicendi adhibebatur, explicatrix
orationis perpetuæ ad perſuadendum accom-
modatæ. Hæc erat illis prima a Platone tra- 33
dita; cujus quas acceperim diſputationes, ſi
vultis, exponam. Nos vero volumus, in-
quam, ut pro Attico etiam reſpondeam. Et 9
recte, inquit, reſpondes. Præclare enim
explicatur Peripateticorum, & Academiæ
veteris auctoritas. Ariſtoteles primus ſpe-
cies, quas paulo ante dixi, labefactavit:
quas mirifice Plato erat amplexatus; ut in
his quiddam divinum eſſe diceret. Theo-
phraſtus autem, vir & oratione ſuavis, &
ita moratus, ut præ ſe probitatem quandam
& ingenuitatem ferret, vehementius etiam
fregit quodam modo auctoritatem veteris di-
ſciplinæ. Spoliavit enim virtutem ſuo deco-
re, imbecillamque reddidit, quod negavit in
ea ſola poſitum eſſe beate vivere. Nam Stra- 34
to, ejus auditor, quamquam fuit acri inge-

nio, tamen ab ea diſciplina omnino ſemoven-
dus eſt: qui cum maxime neceſſariam par-
tem philoſophiæ, quæ poſita eſt in virtute
& in moribus, reliquiſſet, totumque ſe ad
inveſtigationem naturæ contuliſſet, in ea ip-
ſa plurimum diſſedit a ſuis. Speuſippus au-
tem, & Xenocrates, qui primi Platonis ra-
tionem auctoritatemque ſuſceperant; & poſt
hos Polemo, & Crates, unaque Crantor,
in Academia congregati, diligenter ea, quæ
35 a ſuperioribus acceperant, tuebantur. Jam
Polemonem audiverant aſſidue Zeno & Arce-
ſilas. Sed Zeno cum Arceſilam anteiret ætate,
valdeque ſubtiliter diſſereret, & peracute
moveretur; corrigere conatus eſt diſciplinam.
Eam quoque, ſi videtur, correctionem ex-
plicabo, ſicut ſolebat Antiochus. Mihi ve-
ro, inquam, videtur: quod vides idem ſigni-
ficare Pomponium.

10 Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut
Theophraſtus, nervos virtutis incideret: ſed
contra, qui omnia, quæ ad beatam vitam
pertinerent, in una virtute poneret, nec
quidquam aliud numeraret in bonis; idque
appellaret honeſtum, quod eſſet ſimplex quod-
36 dam, & ſolum, & unum bonum. Cetera
autem etſi nec bona, nec mala eſſent, ta-

men alia ſecundum naturam dicebat, alia naturæ eſſe contraria. iis ipſis alia interjecta, & media numerabat. Quæ autem ſecundum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadam æſtimatione dignanda docebat; contraque contraria: neutra autem in mediis relinquebat; in quibus ponebat nihil omnino eſſe momenti. Sed quæ eſſent ſumenda, 37
ex iis alia pluris eſſe æſtimanda, alia minoris. Quæ pluris, ea *praepoſita* appellabat; *rejecta* autem, quæ minoris. Atque ut hæc non tam rebus, quam vocabulis commutaverat; ſic inter recte factum atque peccatum, officium & contra officium *media* locabat quædam: recte facta ſola in bonis actionibus ponens; prave, id eſt, peccata, in malis. officia autem & ſervata, prætermiſſaque, media putabat, ui dixi. Cumque ſuperio- 38
res non omnem virtutem in ratione eſſe dicerent, ſed quasdam virtutes natura, aut more perfectas; hic omnes in ratione ponebat: cumque illi ea genera virtutum, quæ ſupra dixi, ſejungi poſſe arbitrarentur; hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat: nec virtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed ipſum habitum per ſe eſſe præclarum; nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſem-

per uteretur. Cumque perturbationem ani-
mi illi ex homine non tollerent, naturaque
& condoleſcere, & concupiſcere, & exti-
meſcere, & efferri lætitia dicerent, ſed eam
contraherent, in anguſtumque deducerent;
hic omnibus his quaſi morbis voluit carere
39 ſapientem. Cumque eas perturbationes an-
tiqui naturales eſſe dicerent, et rationis ex-
pertes, aliaque in parte animi cupiditatem,
alia rationem collocarent, ne his quidem aſ-
ſentiebatur. Nam & perturbationes volun-
tarias eſſe putabat, opinionisque judicio ſuſ-
cipi, & omnium perturbationum arbitraba-
tur eſſe matrem, immoderatam quandam in-
temperantiam. Hæc fere de moribus.

II De naturis autem ſic ſentiebat, primum,
ut quatuor initiis rerum illis quintam hanc
naturam, ex qua ſuperiores ſenſus & men-
tem effici rebantur, non adhiberet. Statue-
bat enim ignem eſſe ipſam naturam, quæ
quidque gigneret, & mentem atque ſenſus.
diſcrepabat etiam ab iisdem, quod nullo mo-
do arbitrabatur quidquam effici poſſe ab ea,
quæ expers eſſet corporis (cujus generis Xe-
nocrates & ſuperiores etiam animum eſſe di-
xerunt) nec vero, aut quod efficeret aliquid,
40 aut efficeretur, poſſe eſſe non corpus. Plu-

rima autem in illa tertia philoſophiæ parte mutavit. in qua primum de ſenſibus ipſis quædam dixit nova; quos junctos eſſe cenſuit a quadam quaſi impulſione oblata extrinſecus: quam ille *φαντασίαν*, nos *viſum* appellemus licet; & teneamus hoc verbum quidem: erit enim utendum in reliquo ſermone ſæpius. Sed ad hæc, quæ viſa ſunt, & quaſi accepta ſenſibus, aſſenſionem adjungit animorum, quam eſſe vult in nobis poſitam, & voluntariam. Viſis non omnibus adjungebat fidem, ſed iis ſolum, quæ 41
propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quæ viderentur: id autem viſum, cum ipſum per ſe cerneretur, *comprehenſibile*. Feretis hæc? Nos vero, inquit. quonam enim modo *καταληπτον* diceres? ſed cum acceptum jam & approbatum eſſet, *comprehenſionem* appellabat, ſimilem iis rebus, quæ manu prenderentur; ex quo etiam nomen hoc duxerat, cum eo verbo ante nemo tali in re uſus eſſet: plurimisque idem novis verbis (nova enim dicebat) uſus eſt. Quod autem erat ſenſu comprehenſum, id ipſum *ſenſum* appellabat; &, ſi ita erat comprehenſum, ut convelli ratione non poſſet, *ſcientiam*; ſin aliter, *inſcientiam* nominabat: ex

qua exiſteret etiam *opinio*, quæ eſſet imbecilla, & cum falſo incognitoque communis.
42 Sed inter ſcientiam & inſcientiam, comprehenſionem illam, quam dixi, collocabat; eamque neque in rectis, neque in pravis numerabat, ſed ſoli credendum eſſe dicebat. E quo ſenſibus etiam fidem tribuebat, quod, ut ſupra dixi, comprehenſio facta ſenſibus & vera eſſe illi & fidelis videbatur: non quod omnia, quæ eſſent in re, comprehenderet; ſed quia nihil, quod cadere in eam poſſet, relinqueret, quodque natura quaſi normam ſcientiæ & principium ſui dediſſet, unde poſtea notiones rerum in animis imprimerentur; e quibus non principia ſolum, ſed latiores quædam ad rationem inveniendam viæ reperirentur. Errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinationem, & *ſuſpicionem*, & uno nomine omnia, quæ eſſent aliena firmæ & conſtantis aſſenſionis, a virtute ſapientiaque removebat. Atque in his fere commutatio conſtitit omnis, diſſenſioque Zenonis a ſuperioribus.

12 Quæ cum dixiſſet: Et breviter ſane, mi-
43 nimeque obſcure expoſita eſt, inquam, a te, Varro, & veteris Academiæ ratio, & Stoicorum. Verum eſſe autem arbitror, ut An-

tiocho, noſtro familiari, placebat, correctionem veteris Academiæ potius, quam aliquam novam diſciplinam putandam. Tunc Varro, Tuæ ſunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc deſciſcis, & ea, quæ ab Arceſila novata ſunt, probas, docere, quod, & qua de cauſa diſcidium factum ſit; ut videamus, ſatisne iſta ſit juſta defectio. Tum ego, Cum Zenone, inquam, ut acce 44
pimus, Arceſilas ſibi omne certamen inſtituit, non pertinacia, aut ſtudio vincendi, ut mihi quidem videtur, ſed earum rerum obſcuritate, quæ ad confeſſionem ignorationis adduxerant Socratem, & jam ante Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes pæne veteres: qui nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerunt; anguſtos ſenſus, imbecillos animos, brevia curricula vitæ, & (ut Democritus) in profundo veritatem eſſe demerſam; opinionibus & inſtitutis omnia teneri; nihil veritati relinqui; deinceps omnia tenebris circumfuſa eſſe dixerunt. Itaque Arceſilas negabat eſſe 45
quidquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. Sic omnia latere cenſebat in occulto; neque eſſe quidquam, quod cerni, aut intelligi poſ-

ſet: quibus de cauſis nihil oportere neque
profiteri, neque affirmare quemquam, ne-
que aſſenſione approbare; cohibereque ſem-
per, & ab omni lapſu continere temeritatem;
quæ tum eſſet inſignis, cum aut falſa, aut
incognita res approbaretur: neque hoc quid-
quam eſſe turpius, quam cognitioni & per-
ceptioni aſſenſionem approbationemque præ-
currere. Huic rationi quod erat conſenta-
neum, faciebat, ut contra omnium ſenten-
tias dies jam pleroſque deduceret: ut, cum
in eadem re paria contrariis in partibus mo-
menta rationum invenirentur, facilius ab utra-
46 que parte aſſertio ſuſtineretur. Hanc Academi-
am novam appellant; quæ mihi vetus videtur,
ſi quidem Platonem ex illa vetere numeramus,
cujus in libris nihil affirmatur, & in utram-
que partem multa differuntur, de omnibus
quæritur, nihil certi dicitur. Sed tamen il-
la, quam expoſui, vetus; hæc, nova nomi-
netur: quæ usque ad Carneadem permanſit.
Carneades autem nullius philoſophiæ partis
ignarus, &, ut cognovi ex iis, qui illum
audierant, maximeque ex Epicureo Zenone,
qui cum ab eo plurimum diſſentiret, unum
tamen præter ceteros mirabatur, incredibi-
li quadam fuit facultate. * * * *

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

ACADEMICARUM QUAESTIONUM

LIBER II.

ſeu potius, ut eum numerat Nonius, quartus, qui inſcribitur

LUCULLUS.

MAGNUM ingenium L. Luculli, magnumque optimarum artium ſtudium, tum omnis liberalis & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis. Ut enim admodum adoleſcens cum fratre, pari pietate & induſtria prædito, paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus; in Aſiam quæſtor profectus, ibi permultos annos admirabili quadam laude provinciæ præfuit: deinde abſens factus ædilis, continuo prætor: (licebat enim celerius legis præmio) poſt in Africam: inde ad conſulatum; quem ita geſſit, ut diligentiam I 1

admirarentur omnes, ingenium agnoſcerent: poſt ad Mithridaticum bellum miſſus a ſenatu, non modo opinionem vicit omnium, quæ de virtute ejus erat, ſed etiam gloriam
2 ſuperiorum. idque eo fuit mirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum exſpectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, quæſturæ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Aſiæ pace conſumſerat. Sed incredibilis quædam ingenii magnitudo non deſideravit indocilem uſus diſciplinam. Itaque cum totum iter & navigationem conſumſiſſet partim in percontando a peritis, partim in rebus geſtis legendis; in Aſiam factus imperator venit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis. Habuit enim divinam quandam memoriam rerum; verborum majorem Hortenſius. Sed, quo plus in negotiis gerendis res, quam verba profunt, hoc erat memoria illa præſtantior; quam fuiſſe in Themiſtocle, quem facile Græciæ principem ponimus, ſingularem ferunt. qui quidem etiam pollicenti cuidam ſe artem ei memoriæ, quæ tum primum proferebatur, traditurum, reſpondiſſe dicitur, *oblivisci ſe malle diſcere;* credo, quod hærebant in memoria quæcunque audierat vel vi-

derat. Tali ingenio præditus Lucullus adjunxerat etiam illam, quam Themiſtocles ſpreverat, diſciplinam. Itaque, ut litteris conſignamus, quæ monumentis mandare volumus; ſic ille in animo res inſculptas habebat. Tantus ergo imperator in omni ge- 3
nere belli fuit, prœliis, oppugnationibus, navalibus pugnis, totiusque belli inſtrumento & apparatu, ut ille rex, poſt Alexandrum maximus, hunc a ſe majorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legiſſet, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in conſtituendis, temperandisque civitatibus, tanta æquitas, ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſervandis, & quaſi veſtigiis perſequendis. Sed, etſi magna cum utilitate reipublicæ, tamen diutius, quam vellem, tanta vis virtutis atque ingenii peregrinata abfuit ab oculis & fori, & curiæ. Quin etiam, cum victor a Mithridatico bello revertiſſet, inimicorum calumnia triennio tardius, quam debuerat, triumphavit. Nos enim conſules introduximus pæne in urbem currum clariſſimi viri; cujus mihi conſilium & auctoritas quid tum in maximis rebus profuiſſet, dicerem, niſi de me ipſo dicendum eſſet; quod hoc tempore non eſt neceſſe. Itaque priva-

bo illum potius debito teſtimonio, quam id
2 cum mea laude communicem. Sed, quæ
4 populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea fere ſunt & Græcis litteris celebrata & Latinis. Nos autem illa externa, cum multis; hæc interiora, cum paucis ex ipſo ſæpe cognovimus. majore enim ſtudio Lucullus cum omni litterarum generi, tum philoſophiæ deditus fuit, quam, qui illum ignorabant, arbitrabantur. Nec vero ineunte ætate ſolum, ſed & pro quæſtore aliquot annos, & in ipſo bello; in quo ita magna rei militaris eſſe occupatio ſolet, ut non multum imperatori ſub ipſis pellibus otii relinquatur. Cum autem e philoſophis, ingenio ſcientiaque putaretur Antiochus, Philonis auditor, excellere, eum ſecum & quæſtor habuit, & poſt aliquot annos, imperator. Cumque eſſet ea memoria, quam ante dixi, ea ſæpe audiendo facile cognovit, quæ vel ſemel audita meminiſſe potuiſſet. Delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat.

5 Ac vereor interdum, ne talium perſonarum, cum amplificare velim, minuam etiam gloriam. Sunt enim multi, qui omnino Græcas non ament litteras; plures, qui philoſo-

phiam: reliqui, etiamſi hæc non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus civitatis non ita decoram putant. Ego autem cum Græcas litteras M. Catonem in ſenectute didiciſſe acceperim; Publii autem Africani, hiſtoriæ loquantur, in legatione illa nobili, quam ante cenſuram obiit, Panætium unum omnino comitem fuiſſe; nec litterarum Græcarum, nec Philoſophiæ jam ullum auctorem requiro. Reſtat, ut iis re- 6
ſpondeam, qui ſermonibus ejusmodi nolint perſonas tam graves illigari. Quaſi vero clarorum virorum aut tacitos congreſſus eſſe oporteat, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leviorum. Etenim ſi quodam in libro vere eſt a nobis philoſophia laudata, profecto ejus tractatio optimo atque ampliſſimo quoque digniſſima eſt; nec quidquam aliud videndum eſt nobis, quos populus Romanus hoc in gradu collocavit, niſi ne quid privatis ſtudiis de opera publica detrahamus. Quod ſi, cum fungi munere debeamus, non modo operam noſtram nunquam a populari cœtu removemus, ſed ne litteram quidem ullam facimus, niſi forenſem; quis reprehendet noſtrum otium, qui in eo non modo nosmet ipſos hebeſcere & languere nolumus,

ſed etiam ut plurimis proſimus, enitimur? Gloriam vero non modo non minui, ſed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares illuſtresque laudes, has etiam minus notas, minusque pervulgatas adjungimus.
7 Sunt etiam, qui negent, in iis, qui in noſtris libris diſputent, fuiſſe earum rerum, de quibus diſputatur, ſcientiam. Qui mihi videntur non ſolum vivis, ſed etiam mortuis
3 invidere. Reſtat unum genus reprehenſorum, quibus Academiæ ratio non probatur. quod gravius ferremus, ſi quisquam ullam diſciplinam philoſophiæ probaret, præter eam, quam ipſe ſequeretur. Nos autem, quoniam contra omnes dicere, qui ſcire ſibi videntur, ſolemus; non poſſumus, quin alii a nobis diſſentiant, recuſare. Quamquam noſtra quidem cauſa facilior eſt, qui verum invenire ſine ulla contentione volumus; idque ſumma cura ſtudioque conquirimus. Etſi enim omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus, eaque eſt & in ipſis rebus obſcuritas, & in judiciis noſtris infirmitas, ut non ſine cauſa & doctiſſimi invenire ſe poſſe, quod cuperent, diffiſi ſint; tamen nec illi defecerunt, neque nos ſtudium exquirendi defatigati relinquimus, neque noſtræ diſputatio-

nes quidquam aliud agunt, niſi ut in utram-
que partem dicendo, eliciant, & tanquam
exprimant aliquid, quod aut verum ſit, aut
ad id quam proxime accedat. Neque inter 8
nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrantur, quid-
quam intereſt, niſi quod illi non dubitant,
quin ea vera ſint, quæ defendunt; nos pro-
babilia multa habemus, quæ ſequi facile,
affirmare vix poſſumus. Hoc autem liberio-
res & ſolutiores ſumus, quod integra nobis
eſt judicandi poteſtas; nec, ut omnia, quæ
præſcripta & quaſi imperata ſint, defenda-
mus, neceſſitate ulla cogimur. Nam ceteri 9
primum ante tenentur adſtricti, quam, quid
eſſet optimum, judicare potuerunt: deinde
infirmiſſimo tempore ætatis aut obſecuti ami-
co cuidam, aut una alicujus, quem primum
audierunt, oratione capti, de rebus incogni-
tis judicant, & ad quamcunque ſunt diſci-
plinam quaſi tempeſtate delati, ad eam, tan-
qnam ad ſaxum, adhæreſcunt. Nam, quod
dicunt omnia ſe credere ei, quem judicent
fuiſſe ſapientem; probarem, ſi id ipſum ru-
des & indocti judicare potuiſſent: (ſtatuere
enim, qui ſit ſapiens, vel maxime videtur
eſſe ſapientis:) ſed, ut potuerunt, omnibus
rebus auditis, cognitis etiam reliquorum ſen-

tentiis, judicaverunt; aut re ſemel audita ad unius ſe auctoritatem contulerunt. Sed neſcio quo modo plerique errare malunt, eamque ſententiam, quam adamaverunt, pugnaciſſime defendere, quam ſine pertinacia, quid conſtantiſſime dicatur, exquirere.

Quibus de rebus & alias ſæpe nobis mul-
ta quæſita & diſputata ſunt, & quondam in
Hortenſii villa, quæ eſt ad Baulos, cum eo
Catulus, & Lucullus, nosque ipſi poſtridie
veniſſemus, quam apud Catulum fuiſſemus.
quo quidem etiam maturius venimus, quod
erat conſtitutum, ſi ventus eſſet, Lucullo in
Neapolitanum, mihi in Pompejanum navi-
gare. Cum igitur pauca in xyſto locuti eſſe-
mus, tum eodem in ſpatio conſedimus. Hic
4 Catulus, Etſi heri, inquit, id, quod quæ-
10 rebatur, pæne explicatum eſt, ut tota fere
quæſtio tractata videatur; tamen exſpecto
ea, quæ te pollicitus es, Luculle, ab An-
tiocho audita, dicturum. Equidem, inquit
Hortenſius, feci plus, quam vellem. Totam
enim rem Lucullo integram ſervatam opor-
tuit. et tamen fortaſſe ſervata eſt. A me
enim ea, quæ in promtu erant, dicta ſunt:
a Lucullo autem reconditiora deſidero. Tum
ille, Non ſane, inquit, Hortenſi; contur-

bat me exſpectatio tua; etſi nihil eſt iis, qui placere volunt, tam adverſarium: ſed quia non laboro, quam valde ea, quæ dico, probaturus ſim, eo minus conturbor. Dicam enim, nec mea, nec ea, in quibus, ſi vera non fuerint, non vinci me malim, quam vincere. Sed mehercule, ut quidem nunc ſe cauſa habet, etſi heſterno ſermone labefacta eſt, mihi tamen videtur eſſe veriſſima. Agam igitur, ſicut Antiochus agebat. nota enim mihi res eſt. Nam & vacuo animo illum audiebam, & magno ſtudio, eadem de re etiam ſæpius; ut etiam majorem exſpectationem mei faciam, quam modo fecit Hortenſius. Cum ita eſſet exorſus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Cum Alexandriæ pro quæ- 11
ſtore, inquit, eſſem, fuit Antiochus mecum; & erat jam antea Alexandriæ familiaris Antiochi Heraclitus Tyrius, qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo ſane in iſta philoſophia, quæ nunc prope dimiſſa revocatur, probatus, & nobilis: cum quo & Antiochum ſæpe diſputantem audiebam; ſed utrumque leniter. Et quidem iſti libri duo Philonis, de quibus heri dictum a Catulo eſt, tum erant allati Alexandriam, tumque primum in Antiochi manus venerant:

& homo natura leniſſimus (nihil enim pote-
rat fieri illo mitius) ſtomachari tamen cœ-
pit. Mirabar. neque enim unquam antea vi-
deram. At ille Heracliti memoriam implo-
rans, quærere ex eo, viderenturne illa Phi-
lonis? aut ea num vel e Philone, vel ex ul-
lo Academico audiviſſet aliquando? negabat.
Philonis tamen ſcriptum agnoſcebat; nec id
quidem dubitari poterat. Nam aderant mei
familiares, docti homines, P. & C. Selii,
& Tetrilius Rogus; qui ſe illa audiſſe Romæ
de Philone, & ab eo ipſo duos illos libros di-
12 cerent deſcripſiſſe. Tum & illa dixit Antio-
chus, quæ heri Catulus commemoravit a pa-
tre ſuo dicta Philoni, & alia plura; nec ſe
tenuit, quin contra ſuum doctorem librum
etiam ederet, qui *Soſus* inſcribitur. Tum
igitur & cum Heraclitum ſtudioſe audirem
contra Antiochum diſſerentem, & item An-
tiochum contra Academicos, dedi Antiocho
operam diligentius, ut cauſam ex eo totam
cognoſcerem. Itaque complures dies, adhi-
bito Heraclito, doctiſque compluribus, &
in his Antiochi fratre Ariſto, & præterea
Ariſtone, & Dione, quibus ille ſecundum
fratrem plurimum tribuebat, multum tem-
poris in iſta una diſputatione conſumſimus.

Sed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætermittenda eſt. Minus enim acer eſt adverſarius is, qui iſta, quæ ſunt heri defenſa, negat Academicos omnino dicere. etſi enim mentitur, tamen eſt adverſarius lenior. Ad Arceſilam, Carneademque veniamus. 13

Quæ cum dixiſſet, ſic rurſus exorſus eſt: 5
Primum mihi videmini (me autem nomine appellabat) cum veteres philoſophos nominatis, facere idem, quod ſeditioſi cives ſolent, cum aliquos ex antiquis claros viros proferunt, quos dicant fuiſſe populares, ut eorum ipſi ſimiles eſſe videantur. Repetunt a P. Valerio, qui, exactis regibus, primo anno conſul fuit: commemorant reliquos, qui leges populares de provocationibus tulerint, cum conſules eſſent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, (qui legem agrariam aliquot annis ante ſecundum Punicum bellum tribunus plebis tulerit, invito ſenatu, & poſtea bis conſul factus ſit) L. Caſſium, Q. Pompejum: illi quidem etiam P. Africanum referre in eundem numerum ſolent. Duos vero ſapientiſſimos & clariſſimos fratres, P. Craſſum, & P. Scævolam, ajunt Ti. Graccho auctores legum fuiſſe; alterum quidem, ut videmus, palam; alterum, ut

ſuſpicamur, obſcurius. Addunt etiam C.
Marium. et de hoc quidem nihil mentiun-
tur. Horum nominibus tot virorum atque
tantorum expoſitis, eorum ſe inſtitutum ſe-
14 qui dicunt. Similiter vos cum perturbare,
ut illi rempublicam, ſic vos philoſophiam be-
ne jam conſtitutam velitis, Empedoclem,
Anaxagoram, Democritum, Parmenidem,
Xenophanem, Platonem etiam, & Socra-
tem profertis. Sed neque Saturninus (ut no-
ſtrum inimicum potiſſimum nominem) simi-
le quidquam habuit veterum illorum, nec
Arceſilæ calumnia conferenda eſt cum De-
mocriti verecundia. Et tamen iſti philoſophi
raro admodum, cum hærent aliquo loco,
exclamant, quaſi mente incitati; Empedo-
cles quidem, ut interdum mihi furere videa-
tur; abſtruſa eſſe omnia, nihil nos ſentire,
nihil cernere, nihil omnino, quale ſit, poſ-
ſe reperire. Majorem autem partem mihi
quidem omnes iſti videntur nimis etiam quæ-
dam affirmare, pluſque profiteri ſe ſcire,
15 quam ſciant. Quod ſi illi tum in novis re-
bus, quaſi modo naſcentes, hæſitaverunt,
nihilne tot ſeculis, ſummis ingeniis, maxi-
mis ſtudiis, explicatum putamus? nonne,
cum jam philoſophorum diſciplinæ graviſſi-

mæ conſtitiſſent, tum, ut exortus eſt in opti-
ma republica Ti. Gracchus, qui otium per-
turbaret, ſic Arceſilas, qui conſtitutam phi-
loſophiam everteret, & in eorum auctorita-
te deliteſceret, qui negaſſent quidquam ſci-
ri, aut percipi poſſe (quorum e numero tol-
lendus eſt & Plato, & Socrates; alter, quia
reliquit perfectiſſimam diſciplinam, Peripate-
ticos & Academicos, nominibus differentes, re
congruentes; a quibus Stoici ipſi verbis magis,
quam ſententiis diſſenſerunt. Socrates autem
de ſe ipſe detrahens in diſputatione, plus tri-
buebat iis, quos volebat refellere. Ita cum
aliud diceret atque ſentiret, libenter uti ſo-
litus eſt ea diſſimulatione, quam Græci *εἰρω-
νείαν* vocant; quam ait etiam in Africano
fuiſſe Fannius; idque propterea vitioſum in
illo non putandum, quod idem fuerit in So-
crate. Sed fuerint illa veteribus, ſi vultis, 6
incognita. Nihilne eſt igitur actum, quod 16
inveſtigata ſunt poſtea? nam Arceſilas Ze-
noni, ut putatur, obtrectans, nihil novi re-
perienti, ſed emendanti ſuperiores, immu-
tatione verborum, dum hujus definitiones
labefactare vult, conatus eſt clariſſimis rebus
tenebras obducere. Cujus primo non admo-
dum probata ratio, quamquam floruit cum

acumine ingenii, tum admirabili quodam lepore dicendi, proxime a Lacyde ſolo retenta eſt; poſt autem confecta a Carneade, qui eſt quartus ab Arceſila. Audivit enim Egeſinum, qui Evandrum audierat, Lacydis diſcipulum, cum Arceſilæ Lacydes fuiſſet. Sed ipſe Carneades diu tenuit. nam nonaginta vixit annos; & qui illum audierant, admodum floruerunt: e quibus induſtriæ plurimum in Clitomacho fuit: declarat multitudo librorum: ingenii non minus in Aeſchine, in Charmada eloquentiæ, in Melanthio Rhodio ſuavitatis. Bene autem noſſe Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. Jam Clitomacho Philo veſter operam multos annos dedit. Philone autem vivo patrocinium
17 Academiæ non defuit. Sed, quod nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos diſſeramus; id quidam e philoſophis, & ii quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant: nec verum eſſe, ullam rationem diſputare cum iis, qui nihil probarent; Antipatrumque Stoicum, qui multus in eo fuiſſet, reprehendebant: nec definiri ajebant neceſſe eſſe, quid eſſet cognitio, aut perceptio, aut, ſi verbum e verbo volumus, comprehenſio, quam κατάληψιν illi vocant; eos-

que, qui perſuadere vellent, eſſe aliquid,
quod comprehendi & percipi poſſet, inſcien-
ter facere dicebant, propterea quod nihil eſ-
ſet clarius *ἐναργέια*, ut Græci: (perſpicuita-
tem, aut evidentiam nos, ſi placet, nomi-
nemus: fabricemurque, ſi opus erit, verba;
ne hic ſibi (me appellabat jocans) hoc lice-
re putet ſoli.) ſed tamen orationem nullam
putabant illuſtriorem ipſa evidentia reperiri
poſſe, nec ea, quæ tam clara eſſent, defi-
nienda cenſebant. Alii autem negabant ſe
pro hac evidentia quidquam priores fuiſſe
dicturos; ſed ad ea, quæ contra dicerentur,
dici oportere putabant, ne qui fallerentur.
Plerique tamen & definitiones ipſarum etiam
evidentium rerum non improbant; & rem
idoneam, de qua quæratur, & homines di-
gnos, quibuscum diſſeratur, putant. Philo 18
autem, dum nova quædam commovet, quod
ea ſuſtinere vix poterat, quæ contra Acade-
micorum pertinaciam dicebantur, & aperte
mentitur, ut eſt reprehenſus a patre Catulo,
&, ut docuit Antiochus, in id ipſum ſe
induit, quod timebat. Cum enim ita nega-
ret quidquam eſſe, quod comprehendi poſſet
(id enim volumus eſſe *καταληπτὸν*) ſi illud
eſſet, ſicut Zeno definiret, tale viſum (jam

enim hoc pro φαντασίᾳ verbum ſatis heſterno ſermone trivimus) viſum igitur impreſſum effictumque ex eo, unde eſſet, quale eſſe non poſſet, ex eo, unde non eſſet; id nos a Zenone definitum rectiſſime dicimus. Qui enim poteſt quidquam comprehendi, ut plane confidas, id perceptum cognitumque eſſe, quod eſt tale, quale vel falſum eſſe poſſit? hoc cum infirmat tollitque Philo, judicium tollit incogniti & cogniti; ex quo efficitur, nihil poſſe comprehendi. Ita imprudens eo, quo minime vult, revolvitur. Quare omnis oratio contra Academiam ſuſcipitur a nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo voluit evertere. Quam niſi obtinemus, percipi nihil poſſe concedimus.

7 Ordiamur igitur a ſenſibus; quorum ita
19 clara judicia & certa ſunt, ut, ſi optio naturæ noſtræ detur, & ab ea Deus aliquis requirat, contentane ſit ſuis integris incorruptisque ſenſibus, an poſtulet melius aliquid; non videam, quid quærat amplius. Neque vero hoc loco exſpectandum eſt, dum de remo inflexo, aut de collo columbæ reſpondeam. Non enim is ſum, qui, quidquid videtur, tale dicam eſſe, quale videatur. Epicurus hoc viderit, & multa alia. meo au-

tem

tem judicio ita eſt maxima in ſenſibus veritas, ſi & ſani ſunt, & valentes, & omnia removentur, quæ obſtant & impediunt. itaque & lumen mutari ſæpe volumus, & intervalla aut contrahimus, aut diducimus; multaque facimus usque eo, dum adſpectus ipſe fidem faciat ſui judicii. quod idem fit in vocibus, in odore, in ſapore; ut nemo ſit noſtrum, qui in ſenſibus ſui cujusque generis judicium requirat acrius. Adhibita vero 20
exercitatione & arte, ut oculi pictura teneantur, & aures cantibus, quis eſt, quin cernat, quanta vis ſit in ſenſibus? Quam multa vident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non videmus? quam multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopam eſſe ajunt, aut Antromacham, cum id nos ne ſuſpicemur quidem. Nihil neceſſe eſt de guſtatu & odoratu loqui; in quibus intelligentia, etſi vitioſa, eſt quædam tamen. Quid de tactu, & eo quidem, quem philoſophi interiorem vocant, aut doloris, aut voluptatis? in quo Cyrenaici ſolo putant veri eſſe judicium, quia ſentiatur. Poteſtne 21
igitur quisquam dicere, inter eum, qui doleat, & inter eum, qui in voluptate ſit, ni-

hil intereſſe? aut, ita qui ſentiat, non apertiſſime inſaniat? atqui qualia ſunt hæc, quæ ſenſibus percipi dicimus; talia ſequuntur ea, quæ non ſenſibus ipſis percipi dicuntur, ſed quodam modo ſenſibus; ut hæc: Illud eſt album, hoc dulce; canorum illud, hoc bene olens, hoc aſperum. Animo jam hæc tenemus cómprehenſa, non ſenſibus. Ille deinceps equus eſt, ille canis. cetera ſeries deinde ſequitur, majora nectens, ut hæc, quæ quaſi expletam rerum comprehenſionem amplectuntur: Si homo eſt, animal eſt mortale, rationis particeps. quo e genere nobis notitiæ rerum imprimuntur; ſine quibus, nec intelligi quidquam, nec quæri, aut diſ-
22 putari poteſt. Quod ſi eſſent falſæ notitiæ; (ἐννοίας enim notitias appellare tu videbare) ſi igitur eſſent hæ falſæ, aut ejuſmodi viſis impreſſæ, qualia viſa a falſis diſcerni non poſſent; quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei conſentaneum eſſet, quid repugnaret, videremus? Memoriæ quidem certe, quæ non modo philoſophiam, ſed omnis vitæ uſum, omneſque artes una maxime continet, nihil omnino loci relinquitur. Quæ poteſt enim eſſe memoria falſorum? aut quid quiſquam memi-

nit, quod non animo comprehendit, & tenet? Ars vero quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quas ſi ſubtraxeris, qui diſtingues artificem ab inſcio? non enim fortuito hunc artificem dicemus eſſe, illum negabimus: ſed cum alterum percepta & comprehenſa tenere videmus, alterum non item. cumque artium aliud ejusmodi genus ſit, ut tantummodo animo rem cernat; aliud, ut moliatur aliquid & faciat: quomodo aut geometres cernere ea poteſt, quæ aut nulla ſunt, aut internoſci a falſis non poſſunt; aut is, qui fidibus utitur, explere numeros, & conficere verſus? quod idem in ſimilibus quoque artibus continget: quarum omne opus eſt in faciendo atque agendo. Quid enim eſt, quod arte effici poſſit, niſi is, qui artem tractabit, multa perceperit? Maxime ve- 8
ro virtutum cognitio confirmat, percipi & 23
comprehendi multa poſſe. In quibus ſolis ineſſe etiam ſcientiam dicimus; quam nos non comprehenſionem modo rerum, ſed eam ſtabilem quoque atque immutabilem eſſe cenſemus: itemque ſapientiam, artem vivendi, quæ ipſa ex ſeſe habeat conſtantiam. ea autem conſtantia ſi nihil habeat percepti & cogniti,

quæro, unde nata ſit, & quomodo? Quæro etiam, ille vir bonus, qui ſtatuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem, cur has ſibi tam graves leges impoſuerit, cum, quamobrem ita oporteret, nihil haberet comprehenſi, percepti, cogniti, conſtituti? Nullo igitur modo fieri poteſt, ut quisquam tanti æſtimet æquitatem, & fidem, ut ejus conſervandæ cauſa nullum ſupplicium recuſet, niſi iis rebus aſſenſus ſit, quæ falſa

24 eſſe non poſſunt. Ipſa vero ſapientia, ſi ſe ignorabit, ſapientia ſit, necne; quo modo primum obtinebit nomen ſapientiæ? deinde quo modo ſuſcipere aliquam rem, aut agere fidenter audebit, cum certi nihil erit, quod ſequatur? cum vero dubitabit, quid extremum, & ultimum bonorum, ignorans, quo omnia referantur, qui poterit eſſe ſapientia? Atque etiam illud perſpicuum eſt, conſtitui neceſſe eſſe initium, quod ſapientia, cum quid agere incipiat, ſequatur: idque initium eſſe naturæ accommodatum. Nam aliter appetitio, (eam enim eſſe volumus ὁρμὴν) qua ad agendum impellimur, & id appetimus,

25 quod eſt viſum, moveri non poteſt. Illud autem, quod movet, prius oportet videri,

eique credi: quod fieri non poteſt, ſi id, quod viſum erit, diſcerni non poterit a falſo. Quo modo autem moveri animus ad appetendum poteſt, ſi id, quod videtur, non percipitur, accommodatumne naturæ ſit, an alienum? itemque, ſi, quid officii ſui ſit, non occurrit animo, nihil unquam omnino aget, ad nullam rem unquam impelletur, numquam movebitur. Quod ſi aliquid aliquando acturus eſt, neceſſe eſt id ei verum, quod occurrit; videri. Quid quod, ſi iſta vera ſunt, ratio omnis tollitur, quaſi quædam lux lumenque vitæ? tamenne in iſta pravitate perſtabitis? nam quærendi initium ratio attulit: quæ perfecit virtutem, cum eſſet ipſa ratio confirmata quærendo. Quæſtio autem eſt appetitio cognitionis; quæſtionisque finis, inventio. At nemo invenit falſa: nec ea, quæ incerta permanent, inventa eſſe poſſunt: ſed, cum ea, quæ quaſi involuta fuerunt, aperta ſunt, tum inventa dicuntur. Sic & initium quærendi, & exitus percipiendi & comprehendendi tenet. Itaque argumenti conclusio, quæ eſt Græce ἀπόδειξις, ita defini- 9
tur: Ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, 27
quod non percipiebatur, adducit. Quod ſi omnia viſa ejusmodi eſſent, qualia iſti dicunt,

ut ea vel falſa eſſe poſſent, neque ea poſſet
ulla notio diſcernere: quo modo quempiam
aut concluſiſſe aliquid, aut inveniſſe dicere-
mus? aut quæ eſſet concluſi argumenti fides?
Ipſa autem philoſophia, quæ rationibus pro-
gredi debet, quem habebit exitum? ſapien-
tiæ vero quid futurum eſt? quæ neque de
ſe ipſa dubitare debet, neque de ſuis decre-
tis, quæ philoſophi vocant δόγματα: quorum
nullum ſine ſcelere prodi poterit. Cum enim
decretum proditur, lex veri rectique prodi-
tur. quo e vitio & amicitiarum proditiones,
& rerum publicarum naſci ſolent. Non pot-
eſt igitur dubitari, quin decretum nullum
falſum poſſit eſſe, ſapientique ſatis non ſit,
non eſſe falſum, ſed etiam ſtabile, fixum,
ratum eſſe debeat: quod movere nulla ratio
queat. Talia autem neque eſſe, neque vide-
ri poſſunt eorum ratione, qui illa viſa, e
quibus omnia decreta ſunt nata, negat quid-
28 quam a falſis intereſſe. Ex hoc illud eſt na-
tum, quod poſtulabat Hortenſius, ut id ip-
ſum ſaltem perceptum a ſapiente diceretis,
nihil poſſe percipi. Sed Antipatro hoc idem
poſtulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret
nihil poſſe percipi, conſentaneum eſſe unum
tamen illud dicere percipi poſſe, ut alia non

poſſent, Carneades acutius reſiſtebat. Nam
tantum abeſſe dicebat, ut id conſentaneum
eſſet, ut maxime etiam repugnaret. Qui
enim negaret quidquam eſſe, quod percipe-
retur, eum nihil excipere. Ita neceſſe eſſe,
ne id ipſum quidem, quod exceptum non
eſſet, comprehendi, & percipi ullo modo
poſſe. Antiochus ad iſtum locum preſſius 29
videbatur accedere. quoniam enim id habe-
rent Academici decretum (ſentitis enim jam
hoc me δόγμα dicere) nihil poſſe percipi,
non debere eos in ſuo decreto, ſicut in cete-
ris rebus, fluctuare, præſertim cum in eo
ſumma conſiſteret. Hanc enim eſſe regulam
totius philoſophiæ, conſtitutionem veri, fal-
ſi, cogniti, incogniti, quam rationem quo-
niam ſuſciperent, docereque vellent, quæ a
quovis accipi oporteret, & quæ repudiari,
certe hoc ipſum, ex quo omne veri, falſique
judicium eſſet, percipere eos debuiſſe. Ete-
nim duo eſſe hæc maxima in philoſophia,
judicium veri, & finem bonorum, nec ſa-
pientem poſſe eſſe, qui aut cognoſcendi ini-
tium ignoret, aut extremum expetendi, ut,
aut unde proficiſcatur, aut quo pervenien-
dum ſit, neſciat. Hæc autem habere dubia,
neque his ita confidere, ut moveri non poſ-

ſint, abhorrere a ſapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his poſtulandum, ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poſſe, perceptum eſſe dicerent. Sed de inconſtantia totius illorum ſententiæ, ſi ulla ſententia cujusquam eſſe poteſt nihil approbantis, eſt,
10 ut opinor, dictum ſatis. Sequitur diſputa-
30 tio copioſa illa quidem, ſed paullo abſtruſior. habet enim aliquantum a phyſicis; ut verear, ne majorem largiar ei, qui contra dicturus eſt, libertatem, & licentiam. Nam quid eum facturum putem de abditis rebus, & obſcuris, qui lucem eripere conetur? Sed diſputari poterat ſubtiliter, quanto quaſi artificio natura fabricata eſſet primum animal omne: deinde hominem maxime: quæ vis eſſet in ſenſibus: quemadmodum primo viſa nos pellerent: deinde appetitio ab his pulſa ſequeretur: tum ut ſenſus ad res percipiendas intenderemus. Mens enim ipſa, quæ ſenſuum fons eſt, atque etiam ipſa ſenſus eſt, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur. Itaque alia viſa ſic arripit, ut his ſtatim utatur: aliqua recondit; a quibus memoria oritur: cetera autem ſimilitudinibus conſtituit; ex quibus efficiuntur notitiæ rerum; quas Græci tum ἐννοίας, tum

προλήψεις vocant. Eo cum acceſſit ratio, argumentique concluſio, rerumque innumerabilium multitudo, tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio perfecta his gradibus, ad ſapientiam pervenit. Ad 31
rerum igitur ſcientiam, vitæque conſtantiam aptiſſime cum ſit mens hominis, amplectitur maxime cognitionem; & iſtam κατάληψιν, quam, ut dixi, verbum e verbo exprimentes, comprehenſionem dicemus, cum ipſam per ſe amat (nihil eſt enim ei veritatis luce dulcius) tum etiam propter uſum. quocirca & ſenſibus utitur, & artes efficit, quaſi ſenſus alteros; & usque eo philoſophiam ipſam corroborat, ut virtutem efficiat, ex qua re una vita omnis apta ſit. Ergo hi, qui negant quidquam poſſe comprehendi, hæc ipſa eripiunt vel inſtrumenta, vel ornamenta vitæ; vel potius etiam vitam evertunt funditus, ipſumque animal orbant animo: ut difficile ſit de temeritate eorum, perinde ut cauſa poſtulat, dicere.

Nec vero ſatis conſtituere poſſum, quod 32
ſit eorum conſilium, aut quid velint. Interdum enim cum adhibemus ad eos orationem hujusmodi: Si ea, quæ diſputentur, vera non ſint, tum omnia fore incerta; reſpon-

dent: Quid ergo iſtud ad nos? num noſtra
culpa eſt? naturam accuſa, quæ in profun-
do veritatem, ut ait Democritus, penitus
abſtruſerit. Alii autem elegantius, qui etiam
queruntur, quod eos inſimulemus omnia in-
certa dicere; quantumque interſit inter in-
certum, & id, quod percipi non poſſit, do-
cere conantur, eaque diſtinguere. Cum his
igitur agamus, qui hæc diſtinguunt: illos,
qui omnia ſic incerta dicunt, ut, ſtellarum
numerus par an impar ſit, quaſi deſpera-
tos aliquos relinquamus. Volunt enim (&
hoc quidem vel maxime animadvertebam vos
moveri) probabile aliquid eſſe, & quaſi ve-
riſimile, eaque ſe uti regula & in agenda vi-
II ta, & in quærendo ac diſſerendo. Quæ iſta
33 regula eſt, ſi notionem veri & falſi, propter-
ea quod non poſſunt internoſci, nullam ha-
bemus? Nam, ſi habemus, intereſſe oportet,
ut inter rectum & pravum, ſic inter verum
& falſum. ſi nihil intereſt, nulla regula eſt;
nec poteſt is, cui eſt viſio veri falſique com-
munis, ullum habere judicium, aut ullam
omnino veritatis notam. Mam, cum dicunt,
hoc ſe unum tollere, ut quidquam poſſit ita
videri, ut non eodem modo falſum etiam poſ-
ſit videri, cetera autem concedere; faciunt

pueriliter. quo enim omnia judicantur, ſublato, reliqua ſe negant tollere; ut, ſi quis quem oculis privaverit, dicat, ea, quæ cerni poſſent, non ſe ei ademiſſe. ut enim illa oculis modo cognoſcuntur, ſic reliqua viſis; ſed propria veri, non communi veri & falſi nota. Quamobrem, ſive tu probabilem viſionem, ſive improbabilem, & quæ non impediatur, ut Carneades volebat, ſive aliud quid proferes, quod ſequare; ad viſum illud, de quo agimus, tibi erit revertendum.
34 In eo autem, ſi erit communitas cum falſo, nullum erit judicium, quia proprium in communi ſigno notari non poteſt. ſin autem commune nihil erit; habeo, quod volo. id enim quæro, quod ita mihi videatur verum, ut non poſſit idem falſum videri. Simili in errore verſantur, cum convicti, ac vi veritatis coacti, perſpicua a perceptis volunt diſtinguere, & conantur oſtendere, eſſe aliquid perſpicui; verum illud quidem impreſſum in animo, atque mente, neque tamen id percipi, ac comprehendi poſſe. Quo enim modo perſpicue dixeris album eſſe aliquid, cum poſſit accidere, ut id, quod nigrum ſit, album eſſe videatur? aut quo modo iſta aut perſpicua dicemus, aut men-

ti impreſſa ſubtiliter, cum ſit incertum, vere, inaniterve moveatur? Ita neque color, neque corpus, nec veritas, nec argumentum, nec ſenſus, neque perſpicuum ullum
35 relinquitur. Ex hoc illud his uſu venire ſolet, ut, quidquid dixerint, a quibusdam interrogentur: Ergo iſtuc quidem percipis? Sed qui ita interrogant, ab his irridentur. non enim urgent, ut coarguant, neminem ulla de re poſſe contendere, neque aſſeverare, ſine aliqua ejus rei, quam ſibi quisque placere dicit, certa & propria nota. Quod eſt igitur iſtuc veſtrum probabile? nam ſi, cuique occurrit, & primo quaſi adſpectu quod probabile videtur, id confirmatur, quid eo levius? ſin ex circumſpectione aliqua, & accurata conſideratione, quod viſum ſit, id ſe dicent ſequi; tamen exi-
36 tum non habebunt. Primum quia his viſis, inter quæ nihil intereſt, æqualiter omnibus abrogatur fides: deinde, cum dicant poſſe accidere ſapienti, ut, cum omnia fecerit, diligentiſſimeque circumſpexerit, exiſtat aliquid, quod & veriſimile videatur, & abſit longiſſime a vero; quo modo, ſi magna parte quidem (ut ſolent dicere) ad verum ipſum, aut quam proxime accedant, confi-

dere ſibi poterunt? Ut enim confidant, notum his eſſe debebit inſigne veri: quo obſcuro & oppreſſo, quod tandem verum ſibi videbuntur attingere? Quid autem tam abſurde dici poteſt, quam cum ita loquuntur? Eſt hoc quidem rei illius ſignum, aut argumentum, & ea re id ſequor: ſed fieri poteſt, ut id quod ſignificatur, aut falſum ſit, aut
nihil ſit omnino. Sed de perceptione hacte- 12
nus. ſi quis enim ea, quæ dicta ſunt, labefactare volet, facile, etiam abſentibus nobis, veritas ſe ipſa defendet.

His ſatis cognitis, quæ jam explicata ſunt, 37
nunc de aſſenſione atque approbatione, quam Græci συγκαταθεσιν vocant, pauca dicemus: non quo non latus locus ſit; ſed paullo ante jacta ſunt fundamenta. Nam cum vim, quæ eſſet in ſenſibus, explicabamus, ſimul illud aperiebatur, comprehendi multa & percipi ſenſibus; quod fieri ſine aſſenſione non poteſt. Deinde cum inter inanimum, & animal hoc maxime interſit, quod inanimum nihil agit, animal agit aliquid, (nihil enim agens ne cogitari quidem poteſt quale ſit) aut ei ſenſus adimendus eſt; aut ea, quæ eſt in noſtra ſita poteſtate, reddenda aſſenſio.
At vero animus quodam modo eripitur his, 38

que enim quisquam repugnat. Ea ſunt hæc: Quæ viſa falſa ſint, ea percipi non poſſe: & alterum, Inter quæ viſa nihil interſit, ex his non poſſe alia talia eſſe, ut percipi poſſint, alia ut non poſſint: reliqua vero multa & varia ratione defendunt; quæ ſunt item duo: unum, Eorum, quæ videantur, alia vera eſſe, alia falſa: alterum, Omne viſum, quod ſit a vero, tale eſſe, quale etiam a fal-
42 ſo poſſit eſſe. Hæc duo propoſita non prætervolant, ſed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant & diligentiam. Dividunt enim in partes, & eas quidem magnas: primum in ſenſus: deinde in ea, quæ ducuntur a ſenſibus, & ab omni conſuetudine, quam obſcurari volunt: tum perveniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem, & conjectura ulla res percipi poſſit. Hæc autem univerſa concidunt etiam minutius. Ut enim de ſenſibus heſterno ſermone vidiſtis, item faciunt de reliquis: in ſingulisque rebus, quas in minima diſpertiunt, volunt efficere, his omnibus, quæ viſa ſint, veris, adjuncta eſſe falſa, quæ a veris nihil differant: ea cum talia ſint, nihil poſſe comprehendi.

14 Hanc ego ſubtilitatem, philoſophia qui-
43 dem digniſſimam judico, ſed ab eorum cauſa,

ſa, qui ita differunt, remotiſſimam. Defi-
nitiones enim & partitiones & horum lumi-
nibus utens oratio, tum ſimilitudines diſſi-
militudinesque, & earum tenuis & acuta di-
ſtinctio, fidentium eſt hominum, illa vera,
& firma & certa eſſe, quæ tutentur; non
eorum, qui clament, nihilo magis vera illa
eſſe, quam falſa. Quid enim agant, ſi, cum
aliquid definierint, roget eos quispiam, num
illa definitio poſſit in aliam rem transferri,
quamlibet? ſi poſſe dixerint; quid dicere ha-
beant, cur illa vera definitio ſit? ſi negave-
rint; fatendum ſit, quoniam vel illa vera
definitio transferri non poſſit in falſum, quod
ea definitione explicetur, id percipi poſſe:
quod minime illi volunt. Eadem dici pote-
runt in omnibus partibus. Si enim dicent, 44
ea, de quibus differant, ſe dilucide perſpi-
cere, nec ulla communione viſorum impe-
diri; comprehendere ea ſe poſſe fatebuntur.
ſin autem negabunt, vera viſa a falſis poſſe
diſtingui, qui poterunt longius progredi?
occurretur enim, ſicut occurſum eſt. Nam
concludi argumentum non poteſt, niſi his,
quæ ad concludendum ſumta erunt, ita pro-
batis, ut falſa ejusdem modi nulla poſſint eſ-
ſe. Ergo ſi, rebus comprehenſis & percep-

tis, viſa & progreſſa ratio hoc efficiet, nihil poſſe comprehendi; quid poteſt reperiri, quod ipſum ſibi repugnet magis? cumque ipſa natura accuratæ orationis hoc profiteatur, ſe aliquid patefacturam, quod non appareat, &, quo id facilius aſſequatur, adhibituram & ſenſus, & ea, quæ perſpicua ſint; qualis eſt iſtorum oratio, qui omnia non tam eſſe, quam videri volunt? Maxime autem convincuntur, cum hæc duo pro congruentibus ſumunt, tam vehementer repugnantia: primum, eſſe quædam falſa viſa; quod cum volunt, declarant quædam eſſe vera: deinde, inter falſa viſa & vera nihil intereſſe. At primum ſumſeras, tanquam inteſſet. Ita priori poſterius; poſteriori ſuperius non jungitur.

45 Sed progrediamur longius, & ita agamus, ut nihil nobis aſſentati eſſe videamur; quæque ab his dicuntur, ſic perſequamur, ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perſpicuitas illa, quam diximus, ſatis magnam habet vim, ut ipſa per ſeſe ea, quæ ſint, nobis, ita ut ſint, indicet. Sed tamen, ut maneamus in perſpicuis firmius & conſtantius, majore quadam opus eſt vel arte, vel diligentia, ne ab iis, quæ clara ſint ipſa

per ſeſe, quaſi præſtigiis quibusdam & captionibus depellamur. Nam, qui voluit ſub- 15
venire erroribus Epicurus iis, qui videntur conturbare veri cognitionem, dixitque ſapientis eſſe, opinionem a perſpicuitate ſejungere; nihil profecit. ipſius enim opinionis errorem nullo modo ſuſtulit. Quamobrem 46
cum duæ cauſæ perſpicuis & evidentibus rebus adverſentur; auxilii totidem ſunt contra comparanda. Adverſatur enim primum, quod parum defigunt animos & intendunt in ea, quæ perſpicua ſunt, ut, quanta luce ea circumfuſa ſint, poſſint agnoſcere: alterum eſt, quod fallacibus & captioſis interrogationibus circumſcripti atque decepti quidam, cum eas diſſolvere non poſſunt, deſciſcunt a veritate. Oportet igitur & ea, quæ pro perſpicuitate reſponderi poſſunt, in promtu habere, de quibus jam diximus; & eſſe armatos, ut occurrere poſſimus interrrogationibus eorum, captionesque diſcutere. quod deinceps facere conſtitui. Exponam 47
igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipſi etiam illi ſolent non confuſe loqui. Primum conantur oſtendere, multa poſſe videri eſſe, quæ omnino nulla ſint, cum animi inaniter moveantur eodem modo rebus iis,

quæ nullæ ſint, ut iis, quæ ſint. Nam cum dicatis, inquiunt, viſa quædam mitti a deo, velut ea, quæ in ſomnis videantur, quæque oraculis, auſpiciis, extis declarentur: (hæc enim ajunt probari Stoicis, quos contra disputant) quærunt, quonam modo, falſa viſa quæ ſint, ea deus efficere poſſit probabilia: quæ autem plane proxime ad verum accedant, efficere non poſſit? aut, ſi ea quoque poſſit, cur illa non poſſit, quæ perdifficiliter, internoſcantur tamen? &, ſi hæc,
48 cur non inter quæ nihil ſit omnino? Deinde, cum mens moveatur ipſa per ſeſe, ut & ea declarant, quæ cogitatione depingimus & ea, quæ vel furioſis, vel dormientibus videntur; nonne, inquiunt, verſimile ſit, ſic, etiam mentem moveri, ut non modo non internoſcat, viſa vera illa ſint, anne falſa, ſed ut in his nihil interſit omnino? ut, ſi qui tremerent & exalbeſcerent, vel ipſi per ſe motu mentis aliquo, vel objecta terribili re extrinſecus, nihil eſſet, qui diſtingueretur tremor ille & pallor, neque quidquam intereſſet inter inteſtinum & oblatum. Poſtremo, ſi nulla viſa ſunt probabilia, quæ falſa ſint, alia ratio eſt. ſin autem ſunt; cur non etiam quæ non facile internoſcantur?

cur non ut plane nihil interſit? præſertim cum ipſi dicatis, ſapientem in furore ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu, quia nulla in viſis diſtinctio appareat.

Ad has omnes viſiones inanes Antiochus 16
quidem permulta dicebat, & erat de hac 49
una re unius diei diſputatio. mihi autem non idem faciundum puto; ſed ipſa capita dicenda: & primum quidem hoc reprehendendum, quod captioſiſſimo genere interrogationis utuntur; quod genus minime in philoſophia probari ſolet, cum aliquid minutatim & gradatim additur, aut demitur. *Soritas* hos vocant, qui acervum efficiunt uno addito grano: vitioſum ſane & captioſum genus. ſic enim adſcenditis: Si tale viſum objectum eſt a deo dormienti, ut probabile ſit, cur non etiam ut valde veriſimile? cur deinde non, ut difficiliter a vero internoſcatur? deinde, ut ne internoſcatur quidem? poſtremo, ut nihil inter hoc & illud interſit? Huc ſi perveneris, me tibi primum quidque concedente; meum vitium fuerit: ſin ipſe tua ſponte proceſſeris; tuum. Quis enim tibi dederit, aut omnia deum poſſe; aut ita facturum eſſe, ſi poſſit? Quomodo autem ſu- 50
mis; ut, ſi quid cui ſimile eſſe poſſit, ſequa-

tur, ut etiam internoſci difficiliter poſſit? deinde, ut ne internoſci quidem? poſtremo, ut eadem ſint? ut, ſi lupi canibus ſimiles, eosdem dices ad extremum. Et quidem honeſtis ſimilia ſunt quædam non honeſta, & bonis non bona, & artificioſis minime artificioſa. Quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc intereſſe? Ne repugnantia quidem videmus? nihil eſt enim, quod de ſuo genere in aliud genus transferri poſſit, at ſi efficeretur, ut inter viſa differentium generum nihil intereſſet; reperirentur quæ & in ſuo genere eſſent, & in alieno. quod
31 fieri qui poteſt? Omnium deinde inanium viſorum una depulſio eſt, ſive illa cogitatione informantur, quod fieri ſolere concedimus; ſive in quiete, ſive per vinum, ſive inſaniam. Nam ab omnibus ejusdem modi viſis perſpicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abeſſe dicemus. Quis enim, cum ſibi fingit aliquid & cogitatione depingit, non, ſimul ac ſe ipſe commovit, atque ad ſe revocavit, ſentit quid interſit inter perſpicua, & inania? Eadem ratio eſt ſomniorum. Num cenſes Ennium, cum in hortis cum Ser. Galba, vicino ſuo, ambulaviſſet, dixiſſe, Viſus ſum mihi cum Ser. Galba ambulare? At, cum ſomniavit, ita narravit:

Viſus Homerus adeſſe poetæ.

Idemque in Epicharmo:

Nam videbar ſomniare memet eſſe mortuum.

Itaque, ſimul ut experrecti ſumus, viſa illa contemnimus; neque ita habemus, ut ea, quæ in foro geſſimus. At enim dum viden- 17
tur, eadem eſt in ſomnis ſpecies horum, & 52
eorum, quæ vigilantes videmus. Plurimum intereſt. ſed id omittamus. Illud enim dicimus, non eandem eſſe vim, neque integritatem dormientium & vigilantium, nec mentium & vigilantium, nec mente, nec ſenſu. Ne vinolenti quidem quæ faciunt, eadem approbatione faciunt, qua ſobrii: dubitant, hæſitant, revocant ſe interdum, iisque, quæ videntur, imbecillius aſſentiuntur; cumque edormiverunt, illa viſa quam levia fuerint, intelligunt. quod idem contingit inſanis; ut & incipientes furere ſentiant & dicant, aliquid, quod non ſit, id videri ſibi; &, cum relaxentur, ſentiant, atque illa dicant Alcmæonis:

Sed mihi neutiquam cor conſentit cum oculorum adſpectu.

At enim ipſe ſapiens ſuſtinet ſe in furore, ne 53
approbet falſa pro veris. Et alias quidem

ſæpe, ſi aut in ſenſibus ipſius eſt aliqua forte gravitas, aut tarditas, aut obſcuriora ſunt quæ videntur, aut a perſpiciendo temporis brevitate excluditur. Quamquam totum hoc, ſapientem aliquando ſuſtinere aſſenſionem, contra vos eſt. ſi enim inter viſa nihil intereſſet, aut ſemper ſuſtineret, aut nunquam. Sed ex hoc genere toto perſpici poteſt levitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. Quærimus gravitatis, conſtantiæ, firmitatis, ſapientiæ judicium: utimur exemplis ſomniantium, furioſorum, ebriorum; nec illud attendimus in hoc omni genere, quam inconſtanter loquamur. non enim proferremus vino aut ſomno oppreſſos, aut mente captos, tam abſurde, ut tum diceremus intereſſe inter vigilantium viſa, & ſobriorum, & ſanorum, & eorum qui eſſent aliter affe-
54 cti; tum nihil intereſſe. Ne hoc quidem cernunt, omnia ſe reddere incerta, quod nolunt. Ea dico incerta, quæ ἄδηλα Græci. Si enim res ſe ita habeant, ut nihil interſit, utrum ita cui videatur, ut inſano, an ſano; cui poſſit exploratum eſſe de ſua ſanitate? quod velle efficere, non mediocris inſaniæ eſt. Similitudines vero aut geminorum, aut ſignorum annulis impreſſorum, pueriliter con-

ſectantur. Quis enim noſtrum ſimilitudines
negat eſſe, cum eæ plurimis in rebus appa-
reant? ſed, ſi ſatis eſt ad tollendam cogni-
tionem, ſimilia eſſe multa multorum; cur
eo non eſtis contenti, præſertim concedenti-
bus nobis? & cur id potius contenditis, quod
rerum natura non patitur, ut non ſuo quid-
que genere ſit tale, quale eſt? nec ſit in duo-
bus aut pluribus nulla re differens ulla com-
munitas? ut ſibi ſint & ova ovorum, & apes
apium ſimillimæ. Quid pugnas igitur, aut
quid tibi vis in geminis? conceditur enim ſi-
miles eſſe; quo contentus eſſe potueras. Tu
autem vis eosdem plane eſſe, non ſimiles.
quod fieri nullo modo poteſt. Dein confugis 53
ad phyſicos eos, qui maxime in Academia
irridentur; a quibus ne tu quidem jam te
abſtinebis: & ais Democritum dicere, innu-
merabiles eſſe mundos, & quidem ſic quos-
dam inter ſe non ſolum ſimiles, ſed undique
perfecte & abſolute ita pares, ut inter eos
nihil prorſus interſit, & eos quidem innume-
rabiles: itemque homines. Deinde poſtulas,
ut, ſi mundus ita ſit par alteri mundo, ut
inter eos ne minimum quidem interſit, con-
cedatur tibi, ut in hoc quoque noſtro mun-
do aliquid alicui ſic par ſit, ut nihil differat.

nihil interſit. cur enim, inquies, cum ex illis individuis, unde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumerabilibus, innumerabiles Q. Lutatii Catuli non modo poſſint eſſe, ſed etiam ſint, in hoc tanto mundo Catulus alter
56 non poſſit effici? Primum quidem me ad Democritum vocas, cui non aſſentior; potiusque refello, propter id, quod dilucide docetur a politioribus phyſicis, ſingularum rerum ſingulas proprietates eſſe. Fac enim antiquos illos Servilios, qui gemini fuerunt, tam ſimiles, quam dicuntur; num cenſes etiam eosdem fuiſſe? non cognoſcebantur foris; at domi: non ab alienis; at a ſuis. An non videmus, hoc uſu venire, ut quos nunquam putaſſemus a nobis internoſci poſſe, eos, conſuetudine adhibita, tam facile internoſceremus, uti ne minimum quidem ſimiles vide-
57 rentur? Hic pugnes licet, non repugnabo: quin etiam concedam, illum ipſum ſapientem de quo omnis hic ſermo eſt, cum ei res ſimiles occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum aſſenſum; nec unquam ulli viſo aſſenſurum, niſi quod tale fuerit, quale falſum eſſe non poſſit. Sed ad ceteras res habet quandam artem, qua vera a falſis poſſit

diſtinguere; & ad ſimilitudines iſtas uſus adhibendus eſt. Ut mater geminos internoſcit conſuetudine oculorum, ſic tu internoſces, ſi aſſueveris. Videsne, ut in proverbio ſit ovorum inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſſe complures (ſalvis rebus illis) qui gallinas alere permultas quæſtus cauſa ſolerent. hi cum ovum inſpexerant, quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebant. neque id eſt contra nos. Nam nobis ſatis eſt, ova illa internoſcere. nihil enim magis 58
aſſentiri poteſt hoc illud eſſe, quam ſi inter illa omnino nihil intereſſet. Habeo enim regulam, ut talia viſa vera judicem, qualia falſa eſſe non poſſint. ab hac mihi non licet transverſum, ut ajunt, digitum diſcedere, ne confundam omnia. Veri enim & falſi non modo cognitio, ſed & natura tolletur, ſi nihil erit, quod interſit: ut etiam illud abſurdum ſit, quod interdum ſoletis dicere, cum viſa in animos imprimantur, non vos id dicere, inter ipſas impreſſiones nihil intereſſe, ſed inter ſpecies & quasdam formas eorum. Quaſi vero non ſpecie viſa judicentur; quæ fidem nullam habebunt, ſublata veri et falſi nota. Illud vero perabſurdum, 59
quod dicitis, probabilia vos ſequi, ſi re nul-

la impediamini. Primum qui poteſtis non impediri, cum a veris falſa non diſtent? deinde quod judicium eſt veri, cum ſit commune falſi? Ex his illa neceſſario nata eſt ἐποχὴ, id eſt aſſenſionis retentio; in qua melius ſibi conſtitit Arceſilas, ſi vera ſunt, quae de Carneade nonnulli exiſtimant. ſi enim percipi nihil poteſt, quod utrique viſum eſt; tollendus aſſenſus eſt. Quid enim eſt tam futile, quam quidquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus, ſolitum eo delabi interdum, ut diceret, opinaturum, id eſt, peccaturum eſſe ſapientem. Mihi porro non tam certum eſt, eſſe aliquid, quod comprehendi poſſit, de quo jam nimium etiam diu diſputo, quam ſapientem nihil opinari, id eſt, nunquam
60 aſſentiri rei falſae vel incognitae. Reſtat illud, quod dicunt, veri inveniendi cauſa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. Volo igitur videre, quid invenerint. Non ſolemus, inquit, oſtendere. Quae ſunt tandem iſta myſteria? aut cur celatis, quaſi turpe aliquid, ſententiam veſtram? Ut, qui audient, inquit, ratione potius, quam auctoritate ducantur. Quid ſi utroque? num pejus eſt? Unum tamen illud non celant, nihil eſ-

ſe

ſe, quod percipi poſſit. an in eo auctoritas nihil obeſt? mihi quidem videtur vel plurimum. Quis enim iſta tam aperte perſpicueque & perverſa, & falſa ſecutus eſſet, niſi tanta in Arceſila, multo etiam major in Carneade & copia rerum, & dicendi vis fuiſſet?

Hæc Antiochus fere & Alexandriæ tum, 20
& multis annis poſt, multo etiam aſſeveran- 61
tius in Syria, cum eſſet mecum, paulo ante quam eſt mortuus. Sed jam confirmata cauſa, te, hominem amiciſſimum, (me autem appellabat) et aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere: Tune, cum tantis laudibus philoſophiam extuleris, Hortenſiumque noſtrum diſſentientem commoveris, eam philoſophiam ſequere, quæ confundit vera cum falſis, ſpoliat nos judicio, privat approbatione, omnibus orbat ſenſibus? Et Cimmeriis quidem, quibus adſpectum ſolis ſive deus aliquis, ſive natura ademerat, ſive ejus loci, quem incolebat, ſitus, ignes tamen aderant, quorum illis uti lumine licebat. Iſti autem, quos tu probas, tantis offuſis tenebris, ne ſcintillam quidem ullam nobis ad diſpiciendum reliquerunt. quos ſi ſequamur, iis vinculis ſimus adſtricti, ut nos
commovere nequeamus. Sublata enim aſſen- 62

ſione, omnem & motum animorum, & actionem rerum ſuſtulerunt. quod non modo recte fieri, ſed omnino fieri non poteſt. Provide etiam, ne uni tibi iſtam ſententiam minime liceat defendere. An tu, cum res occultiſſimas aperueris, in lucemque protuleris, juratusque dixeris, ea te comperiſſe; quod mihi quoque licebat, qui ex te illa cognoveram; negabis eſſe rem ullam, quæ cognoſci, comprehendi, percipi poſſit? Vide, quæſo, etiam atque etiam, ne illarum quoque rerum pulcherrimarum a te ipſo minuatur auctoritas. Quæ cum dixiſſet ille, finem fecit. Hortenſius autem vehementer admirans, (quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpe tolleret. nec mirum. nam nunquam arbitror contra Academiam dictum eſſe ſubtilius) me quoque, jocansne, an ita ſentiens, (non enim ſatis intelligebam) cœpit hortari, ut ſententia deſiſterem. Tum mihi Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ eſt habita memoriter, accurate, copioſe, taceo; neque te, quo minus, ſi tibi ita videatur, ſententiam mutes, deterrendum puto. illud vero non cenſuerim, ut ejus auctoritate moveare. Tantum enim non te modo monuit,

inquit arridens, ut caveres, ne quis impro-
bus tribunus plebis, quorum vides quanta
copia ſemper futura ſit, arriperet te, et in
concione quæreret, qui tibi conſtares, cum
idem negares quidquam certi poſſe reperiri,
idem te comperiſſe dixiſſes. Hoc, quæſo, ne
te terreat. de cauſa autem ipſa malim quidem
te ab hoc diſſentire. ſin ceſſeris, non magno-
pere mirabor. memini enim Antiochum ip-
ſum, cum annos multos talia ſenſiſſet, ſimul
ac viſum ſit, ſententia deſtitiſſe. Hæc cum
dixiſſet Catulus: me omnes intueri.

Tum ego non minus commotus, quam 20
ſoleo in cauſis majoribus, hujusmodi qua- 64
dam oratione ſum exorſus: Me, Catule, ora-
tio Luculli de ipſa re ita movit, ut docti ho-
minis, & copioſi, & parati, & nihil præ-
tereuntis eorum, quæ pro illa cauſa dici poſ-
ſent; non tamen, ut ei reſponderi poſſe diffi-
derem. auctoritas autem tanta plane me mo-
vebat, niſi tu oppoſuiſſes non minorem tuam.
aggrediar igitur, ſi pauca ante quaſi de fa- 65
ma mea dixero. Ego enim ſi aut oſtentatio-
ne aliqua adductus, aut ſtudio certandi, ad
hanc potiſſimum philoſophiam me applicavi;
non modo ſtultitiam meam, ſed etiam mo-
res & naturam condemnandam puto. Nam,

ſi in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coercetur; ego de omni ſtatu, conſilioque totius vitæ aut certare cum aliis pugnaciter, aut fruſtrari cum alios, tum etiam me ipſum velim? Itaque, niſi ineptum putarem, in tali diſputatione id facere, quod cum de republica diſceptatur, fieri interdum ſolet: jurarem per Jovem deosque penates, me & ardere ſtudio veri reperiendi,
66 & ea ſentire, quæ dicerem. Qui enim poſſum cupere verum invenire, cum gaudeam, ſi ſimile veri quid invenerim? ſed, ut hoc pulcherrimum eſſe judicem, vera videre; ſic, pro veris probare falſa, turpiſſimum eſt. nec tamen ego is ſum, qui nihil unquam falſi approbem, qui nunquam aſſentiar, qui nihil opiner: ſed quærimus de ſapiente. Ego vero ipſe & magnus quidem ſum opinator (non enim ſum ſapiens) & meas cogitationes ſic dirigo, non ad illam parvulam Cynoſuram,

Qua fidunt duce nocturna Phoenices in alto,

ut ait Aratus, eoque directius gubernant, quod eam tenent,

Quae curſu interiore, brevi convertitur orbe:

ſed

ſed ad Helicen, & clariſſimos Septemtriones, id eſt, rationes has, latiore ſpecie, non ad tenue elimatas. eo fit, ut errem, & vager latius. ſed non de me, ut dixi, ſed de ſapiente quaeritur. viſa enim iſta cum acriter mentem ſenſumve pepulerunt, accipio, hisque interdum etiam aſſentior, nec percipio tamen. nihil enim arbitror poſſe percipi. non ſum ſapiens. itaque viſis cedo, neque poſſum reſiſtere. Sapientis autem hanc cenſet Arceſilas vim eſſe maximam, Zenoni aſſentiens, cavere ne capiatur; ne fallatur, videre. nihil eſt enim ab ea cogitatione, quam habemus de gravitate ſapientis, errore, levitate, temeritate dijunctius. Quid igitur loquar 67
de firmitate ſapientis? quem quidem nihil opinari tu quoque, Luculle, concedis. quod quoniam a te probatur (ut præpoſtere tecum agam, mox referam me ad ordinem) hæc primum concluſio, quam habeat vim, conſidera. Si ulli rei ſapiens aſſentietur un- 21
quam, aliquando etiam opinabitur: nunquam autem opinabitur: nulli igitur rei aſſentietur. Hanc concluſionem Arceſilas probabat: confirmabat enim & primum, & ſecundum. Carneades nonnunquam ſecundum illud dabat, aſſentiri aliquando. ita ſequebatur etiam opi-

nari: quod tu non vis, & recte, ut mihi vi-
deris, ſed illud primum, ſapientem, ſi aſſen-
ſurus eſſet, etiam opinaturum, falſum eſſe &
Stoici dicunt, & eorum adſtipulator Antio-
chus. poſſe enim eum falſa a veris, & quæ
non poſſint percipi, ab iis, quæ poſſint, di-
68 ſtinguere. Nobis autem primum, etiamſi
quid percipi poſſit, tamen ipſa conſuetudo
aſſentiendi, periculoſa eſſe videtur & lubrica.
quamobrem cum tam vitioſum eſſe conſtet,
aſſentiri quidquam aut falſum, aut incogni-
tum; ſuſtinenda eſt potius omnis aſſenſio,
ne præcipitet, ſi temere proceſſerit. ita enim
finitima ſunt falſa veris, eaque, quæ percipi
non poſſunt, iis, quæ poſſunt, (ſi modo ea
ſunt quædam: jam enim videbimus) ut tam
præcipitem in locum non debeat ſe ſapiens
committere. ſin autem, omnino nihil eſſe,
quod percipi poſſit, a me ſumſero, &, quod
tu mihi das, accepero, ſapientem nihil opi-
nari: effectum illud erit, ſapientem aſſenſus
omnes cohibiturum: ut tibi videndum ſit, il-
ne malis, an aliquid opinaturum eſſe ſapien-
tem. Neutrum, inquies, illorum. nitamur
igitur, nihil poſſe percipi. etenim de eo omnis
eſt controverſia.

Sed prius pauca cum Antiocho, qui hæc 22
ipſa, quæ a me defenduntur, & didicit apud 69
Philonem tam diu, ut conſtaret, diutius didi-
ciſſe neminem, & ſcripſit de his rebus acutiſ-
ſime, & idem hæc non acrius accuſavit in
ſenectute, quam antea defenſitaverat. Quam-
vis igitur fuerit acutus, ut fuit; tamen in-
conſtantia levatur auctoritas. Quis, inquam,
enim iſte dies illuxerit, quæro, qui illi oſten-
derit eam, quam multos annos eſſe negaviſſet,
veri & falſi notam. excogitavit aliquid? ea-
dem dicit, quæ Stoici: pœnituit eum illa
ſenſiſſe. cur non ſe tranſtulit ad alios, &
maxime ad Stoicos? eorum enim erat propria
iſta diſſenſio. quid? eum Mneſarchi pœnite-
bat? quid? Dardani? qui erant Athenis tum
principes Stoicorum. nunquam a Philone diſ-
ceſſit, niſi poſteaquam ipſe cœpit, qui ſe au-
dirent, habere. Unde autem ſubito vetus 70
Academia revocata eſt? nominis dignitatem
videtur, cum a re ipſa deſciſceret, retinere
voluiſſe; quod erant, qui illum gloriæ cauſa
facerent ſperare, etiam fore, ut ii, qui ſe
ſequerentur, Antiochii vocarentur. Mihi au-
tem magis videtur non potuiſſe ſuſtinere con-
curſum omnium philoſophorum. etenim de
ceteris ſunt inter illos nonnulla communia;

hæc Academicorum eſt una ſententia, quam reliquorum philoſophorum nemo probet. itaque ceſſit; & ut ii, qui ſub Novis ſolem non ferunt, item ille, cum æſtuaret, veterum, ut Mœnianorum, ſic Academicorum umbram
71 ſecutus eſt. Quoque ſolebat uti argumento tum, cum ei placebat, nihil poſſe percipi, cum quæreret, Dionyſius ille Heracleotes utrum comprehendiſſet certa illa nota, qua aſſentiri dicitis oportere, illudne, quod multos annos tenuiſſet, Zenonique magiſtro crediidiſſet, honeſtum quod eſſet, id bonum ſolum eſſe; an quod poſtea defenſitaviſſet, honeſti inane nomen eſſe, voluptatem eſſe ſummum bonum: qui ex illius commutata ſententia docere vellet, nihil ita ſignari in animis noſtris a vero poſſe, quod non eodem modo poſſit a falſo, is curavit, quod argumentum ex Dionyſio ipſe ſumſiſſet, ex eo ceteri
23 ſumerent. Sed cum hoc alio loco plura: nunc
72 ad ea, quæ a te, Luculle, dicta ſunt.

Et primum quod initio dixiſti, videamus quale ſit: ſimiliter a nobis de antiquis philoſophis commemorari, atque ſeditioſi ſolerent claros viros, ſed tamen populares aliquos nominare. illi cum res non bonas tractent, ſimiles bonorum videri volunt. nos autem dici-

imus, ea nobis videri, quæ vosmetipſi nobi-
liſſimis philoſophis placuiſſe conceditis. Ana-
xagoras nivem nigram dixit eſſe. ferres me,
ſi ego idem dicerem? tu, ne ſi dubitarem
quidem. At quis eſt hic? num ſophiſtes? ſic
enim appellantur ii, qui oſtentationis aut quæ-
ſtus cauſa philoſophantur. maxima fuit &
gravitatis & ingenii gloria. Quid loquar de 73
Democrito? quem cum eo conferre poſſu-
mus non modo ingenii magnitudine, ſed etiam
animi? qui ita ſit auſus ordiri, *Haec loquor
de univerſis.* nihil excipit, de quo non pro-
fiteatur. quid enim eſſe poteſt extra univer-
ſa? quis hunc philoſophum non anteponit
Cleanthi, Chryſippo, reliquisque inferioris
ætatis? qui mihi cum illo collati, quintæ
claſſis videntur. atque is non hoc dicit, quod
nos, qui veri eſſe aliquid non negamus, per-
cipi poſſe negamus: ille verum eſſe plane ne-
gat. Eſſe ſenſus quidem dicit, ſed obſcuros,
ſed tenebricoſos: ſic enim appellat eos is,
qui hunc maxime eſt admiratus, Chius Me-
trodorus, initio libri, qui eſt de natura. *Ne-
go,* inquit, *ſcire nos, ſciamusne aliquid, an
nihil ſciamus; ne idipſum quidem neſcire, aut
ſcire: nec omnino, ſit ne aliquid, an nihil ſit.*
Furere tibi Empedocles videtur; at mihi di- 74

gniſſimum rebus iis, de quibus loquitur, ſo-
num fundere. num ergo is excæcat nos, aut
orbat ſenſibus, ſi parum magnam vim cen-
ſet in iis eſſe ad ea, quæ ſub eos ſubjecta
ſunt, judicanda? Parmenides, Xenophanes,
minus bonis quamquam verſibus, ſed tamen
illis verſibus increpant eorum arrogantiam,
quaſi irati, qui cum ſciri nihil poſſit, audeant
ſe ſcire dicere. Et ab his aiebas removendum
Socratem & Platonem. cur? an de ullis cer-
tius poſſum dicere? vixiſſe cum his equidem
videor: ita multi ſermones perſcripti ſunt,
e quibus dubitari non poſſit, quin Socrati ni-
hil ſit viſum ſciri poſſe. excepit unum tan-
tum, *ſcire ſe, nihil ſe ſcire:* nihil amplius.
Quid dicam de Platone? qui certe tam mul-
tis libris hæc perſecutus non eſſet, niſi pro-
baviſſet. ironiam enim alterius, perpetuam
24 præſertim, nulla fuit ratio perſequi. Videor-
25 ne tibi, non ut Saturninus, nominare modo
illuſtres homines, ſed etiam imitari nunquam,
niſi clarum, niſi nobilem? Atqui habebam
moleſtos vobis, ſed minutos, Stilponem, Dio-
dorum, Alexinum; quorum ſunt contorta &
aculeata quædam ſophiſmata. ſic enim ap-
pellantur fallaces concluſiunculæ. Sed quid
eos colligam, cum habeam Chryſippum, qui

fulcire putatur porticum Stoicorum? quam
multa ille contra ſenſus, quam multa contra
omnia, quæ in conſuetudine probantur? At
diſſolvit idem. mihi quidem non videtur: ſed
diſſolverit ſane. certe tam multa non collegiſ-
ſet, quæ nos fallerent probabilitate magna,
niſi videret, his reſiſti non facile poſſe. Quid 74
Cyrenæi videntur? minime contemti philo-
ſophi: qui negant eſſe quidquam, quod per-
cipi poſſit extrinſecus: ea ſe ſola percipere,
quæ tactu intimo ſentiant, ut dolorem, ut
voluptatem; neque ſe, quo quid colore aut
quo ſono ſit, ſcire, ſed tantum ſentire, affici
ſe quodammodo.

Satis multa de auctoribus. quamquam ex
me quæſieras, nonne putarem poſt illos ve-
teres, tot ſeculis, inveniri verum potuiſſe, tot
ingeniis, tantisque ſtudiis quærentibus. Quid
inventum ſit, paulo poſt videro, te ipſo quo-
que judice. Arceſilam vero non obtrectandi
cauſa cum Zenone pugnaviſſe, ſed verum in-
venire voluiſſe, ſic intelligitur. Nemo, in- 75
quam, ſuperiorum non modo expreſſerat,
ſed ne dixerat quidem, poſſe hominem nihil
opinari: nec ſolum poſſe, ſed ita neceſſe eſſe
ſapienti. Viſa eſt Arceſilæ cum vera ſenten-
tia, tum honeſta & digna ſapiente. quæſivit

de Zenone fortaſſe, quid futurum eſſet, ſi nec percipere quidquam poſſet ſapiens, nec opinari ſapientis eſſet. Ille, credo, nihil opinaturum: quoniam eſſet, quod percipi poſſet. Quid ergo id eſſet? Viſum, credo. Quale igitur *viſum?* tum illum ita definiviſſe, *ex eo, quod eſſet, ſicut eſſet, impreſſum, & ſignatum, & effictum.* Poſt requiſitum, etiamne, ſi ejusmodi eſſet viſum verum, quale vel falſum. Hic Zenonem vidiſſe acute, nullum eſſe viſum, quod percipi poſſet, ſi id tale eſſet ab eo, quod eſt, ut ejusdemmodi ab eo, quod non eſt, poſſet eſſe. Recte conſenſit Arceſilas: ad definitionem additum. neque enim falſum percipi poſſe, neque verum, ſi eſſet tale, quale vel falſum. Incubuit autem in eas diſputationes, ut doceret, nullum tale eſſe viſum a vero, ut non ejusdemmodi etiam a falſo poſſet eſſe. Hæc autem eſt una
78 contentio, quæ adhuc permanſerit. nam illud, nulli rei aſſenſurum eſſe ſapientem, nihil ad hanc controverſiam pertinebat. licebat enim nihil percipere, & tamen opinari; quod a Carneade dicitur probatum. Equidem Clitomacho plus, quam Philoni, aut Metrodoro, credens, hoc magis ab eo diſputatum, quam probatum puto. Sed id omitta-

mus. Illud certe, opinatione & perceptio- 79
ne ſublata, ſequitur omnium aſſenſionum retentio; ut, ſi oſtendero, nihil poſſe percipi, tu concedas nunquam aſſenſurum eſſe.

Quid ergo eſt, quod percipi poſſit, ſi ne ſenſus quidem vera nuntiant? quos tu, Luculle, communi loco defendis. quod ne id facere poſſes, idcirco heri, non neceſſario loco contra ſenſus tam multa dixeram: tu autem te negas infracto remo, neque columbæ collo commoveri. primum cur? nam & in remo ſentio non eſſe id, quod videatur; & in columba plures videri colores, nec eſſe plus uno. deinde nihilne præterea diximus? maneant illa omnia: lacerat iſta cauſa; veraces ſuos eſſe ſenſus dicit. Igitur ſemper auctorem habes eum, qui magno ſuo periculo cauſam agat. eo enim rem demittit Epicurus, ſi unus ſenſus *ſemel* in vita mentitus ſit, nulli unquam eſſe credendum. Hoc eſt verum eſſe, 80
confidere ſuis teſtibus, & importune inſiſtere. Itaque Timagoras Epicureus negat ſibi unquam, cum oculum torſiſſet, duas ex lucerna flammulas eſſe viſas. opinionis enim eſſe mendacium, non oculorum. quaſi quæratur, quid ſit, non quid videatur. Sed hic quidem majorum ſimilis. Tu vero, qui viſa

ſenſibus alia vera dicas eſſe, alia falſa, qui
ea diſtinguis? define, quæſo, communibus
locis. domi nobis iſta naſcuntur. Si quis
deus te interroget, ſanis modo & integris ſen-
ſibus num amplius quid deſideras? quid re-
ſpondeas? Utinam quidem roget! audiet,
quam nobiſcum male egerit. ut enim vera
videamus, quam longe videmus? Ego Catuli
Cumanam ex hoc loco regionem video, Pom-
pejanum non cerno; neque quidquam inter-
jectum eſt, quod obſtet: ſed intendi longius
acies non poteſt. O præclarum proſpectum!
Puteolos videmus: at familiarem noſtrum
Avianum, fortaſſe in porticu Neptuni ambu-
81 lantem, non videmus. At ille neſcio qui,
qui in ſcholis nominari ſolet, mille & octo-
ginta ſtadia quod abeſſet, videbat: quædam
volucres longius. Reſponderem igitur auda-
cter iſti veſtro deo, me plane his oculis non
eſſe contentum. Dicet me acrius videre,
quam ullos piſces fortaſſe, qui neque viden-
tur a nobis, & nunc quidem ſub oculis ſunt;
neque ipſi nos ſuſpicere poſſunt. Ergo ut
illis aqua, ſic nobis aër craſſus offunditur.
26 At amplius non deſideramus. Quid? tal-
82 pam non deſiderare lumen putas? neque tam
quereretur cum deo, quod parum longe, quam

quod falſum videret. videsne navem illam? ſtare nobis videtur: at iis, qui in navi ſunt, moveri hæc villa. quære rationem, cur ita videatur: quam ut maxime inveneris, (quod haud ſcio, an non poſſis:) non tu verum teſtem habere, ſed eum non ſine cauſa falſum teſtimonium dicere oſtenderis. Quid ego de navi? vidi enim a te remum contemni. majora fortaſſe quæris. quid poteſt eſſe ſole majus? quem mathematici amplius duodeviginti partibus confirmant majorem eſſe, quam terram. quantulus nobis videtur? mihi quidem quaſi pedalis. Epicurus autem poſſe putat etiam minorem eſſe eum, quam videatur, ſed non multo. ne majorem quidem multo putat eſſe, vel tantum eſſe, quantus videatur: ut oculi aut nihil mentiantur, aut non multum mentiantur. Ubi igitur illud eſt, *ſemel?* ſed ab hoc credulo, qui nunquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus. quid? ne nunc quidem? cum ille ſol, qui tanta incitatione fertur, ut celeritas ejus quanta ſit ne cogitari quidem poſſit, tamen nobis ſtare videatur. Sed, ut 83
minuam controverſiam: videte, quæſo, quam in parvulis ſitis. Quatuor ſunt capita, quæ concludant, nihil eſſe, quod noſci, percipi, comprehendi poſſit; de quo hæc tota quæ-

ſtio eſt. e quibus primum eſt, eſſe aliquod viſum falſum: ſecundum, non poſſe id percipi: tertium, inter quae viſa nihil interſit, fieri non poſſe, ut eorum alia percipi poſſint, alia non poſſint: quartum, nullum eſſe viſum verum a ſenſu profectum, cui non appoſitum ſit viſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodque percipi non poſſit. Horum quatuor capitum ſecundum & tertium omnes concedunt. primum Epicurus non dat. vos, quibuscum res eſt, id quoque conceditis. omnis pugna de quarto eſt. Qui igitur P. Servi-
84 lium Geminum videbat, ſi Quintum ſe videre putabat, incidebat in ejusmodi viſum, quod percipi non poſſet; quia nulla nota verum diſtinguebatur a falſo: qua diſtinctione ſublata, quam haberet in C. Cotta, qui bis cum Gemino conſul fuit, agnoſcendo ejusmodi notam, quae falſa eſſe non poſſet? Negas tantam ſimilitudinem in rerum natura eſſe. Pugnas, omnino, ſed cum adverſario facili. ne ſit ſane. videri certe poteſt. fallet igitur ſenſum; & ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddiderit. ſublato enim judicio illo, quo oportet agnoſci, etiam ſi ipſe erit, quem videris, qui tibi videtur, tamen non ea nota judicabis, qua dicis oportere, ut non poſſit

eſſe ejusdemmodi falſa. Quando igitur po- 85
teſt tibi P. Geminus, Quintus videri, quid
habes explorati, cur non poſſit tibi Cotta videri, qui non ſit, quoniam aliquid videtur eſſe, quod non eſt? Omnia dicis ſui generis eſſe, nihil eſſe idem, quod ſit aliud. Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum. hæc refelli poſſunt: ſed pugnare nolo. ad id enim, quod agitur, nihil intereſt, omnibusne partibus viſa res nihil differat, an internoſci non poſſit, etiam ſi differat. ſed, ſi hominum ſimilitudo tanta eſſe non poteſt, ne ſignorum quidem? dic mihi, Lyſippus eodem aëre, eadem temperatione, eodem cœlo, aqua, ceteris omnibus, centum Alexandros ejusdem modi facere non poſſet? qua igitur notione diſcerneres? Quid ſi in ejusdemmodi cera centum 86
ſigilla hoc annulo impreſſero? ecquæ poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? an tibi erit quærendus annullarius aliquis, quoniam gallinarium inveniſti, Deliacum illum, qui ova agnoſceret? Sed adhibes artem advocatam 27
etiam ſenſibus. pictor videt, quæ nos non videmus; &, ſimul inflavit tibicen, a perito carmen agnoſcitur. Quid? hoc nonne vide-

tur contra te valere, ſi ſine magnis artificiis, ad quæ pauci accedunt noſtri quidem generis admodum, nec videre, nec audire poſſumus? Jam illa præclara, quanto artificio eſſet ſenſus noſtros, mentemque. & totam conſtructionem hominis fabricata natura, cur
87 non extimeſcam opinandi temeritatem? Etiamne hoc affirmare potes, Luculle, eſſe aliquam vim, cum prudentia & conſilio ſcilicet, quæ finxerit, vel, ut tuo verbo utar, quæ fabricata ſit hominem? qualis iſta fabrica eſt? ubi adhibita? quando? cur? quo modo? tractantur iſta ingenioſe: diſputantur etiam eleganter. denique videantur ſane, ne affirmentur modo. Sed de phyſicis mox, & quidem ob eam cauſam, ne tu, qui idem me facturum paulo ante dixeris, videare mentitus. ſed ut ad ea, quæ clariora ſunt, veniam: res jam univerſas profundam; de quibus volumina impleta ſunt non a noſtris ſolum, ſed etiam a Chryſippo. de quo queri ſolent Stoici, dum ſtudioſe omnia conquiſierit contra ſenſus & perſpicuitatem, contraque omnem conſuetudinem, contraque rationem, ipſum ſibi reſpondentem, inferiorem fuiſſe: itaque ab eo
88 armatum eſſe Carneadem. Ea ſunt ejuſmodi, quæ a te diligentiſſime tractata ſunt, dormien-

nium, & vinolentorum, & furioſorum viſa imbecilliora eſſe dicebas, quam vigilantium, ſiccorum, ſanorum. quo modo? quia cum experrectus eſſet Ennius, non diceret, ſe vidiſſe Homerum, ſed viſum eſſe: Alcmæo autem,

Sed mihi neutiquam cor conſentit. . . .

Similia de vinolentis. Quaſi quiſquam neget, & qui experrectus ſit, eum ſomnia; &, cujus furor conſederit, putare non fuiſſe ea vera, quæ eſſent ſibi viſa in furore. Sed non id agitur: tum, cum videntur, quomodo videantur, id quæritur. niſi vero Ennium non putamus ita totum illud audiviſſe,

O pietas animi . . . .

(ſi modo id ſomniavit) ut ſi vigilans audiret. experrectus enim potuit illa viſa putare, ut erant, & ſomnia: dormienti vero æque ac vigilanti probabantur. Quid? Iliona ſomno illo,

Mater te appello . . . .

nonne ita credit filium locutum, ut experrecta etiam crederet? unde enim illa?

Age adſta: mane: audi: iteradum ea-
demmet iſta mihi?

num videtur minorem habere viſis, quam vigilantes, fidem? Quid loquar de inſanis? qua- 28
lis tandem fuit affinis tuus, Catule, Tudi- 89

tanus? quisquam ſaniſſimus tam certe putat, quæ videt, quam is putabat, quæ videbantur? quid ille, qui,

Video, video te vivum, Ulyſſes, dum licet:

nonne etiam bis exclamavit ſe videre, cum omnino non videret? Quid? apud Euripidem Hercules, cum ut Euryſthei filios, ita ſuos configebat ſagittis; cum uxorem interimebat; cum conabatur etiam patrem; non perinde movebatur falſis, ut veris moveretur? Quid? ipſe Alcmæo tuus, qui negat cor ſibi cum oculis conſentire, nonne ibidem incitato furore:

Unde hæc flamma oritur?

& illa deinceps,

Incede, incede: adſunt, adſunt: me, me
expetunt.

Quid, cum virginis fidem implorat?

Fer mi auxilium: peſtem abige a me,
Flammiferam hanc vim, quae me excruciat.
Caeruleae incinctae igni incedunt:
Circumſtant cum ardentibus taedis.

Num dubitas, quin ſibi hæc videre videatur? itemque cetera:

Intendit crinitus Apollo

Arcum

Arcum auratum luna innixus.
Diana facem jacit a laeva.

Qui magis hæc crederet, ſi eſſent, quam 90
credebat, quia videbantur? apparet enim jam cor cum oculis conſentire. omnia autem hæc proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe, inter viſa vera, & falſa, ad animi aſſenſum, nihil intereſſe. Vos autem nihil agitis, cum falſa illa vel furioſorum, vel ſomniantium, recordatione ipſorum refellitis. Non enim id quæritur, qualis recordatio fieri ſoleat eorum, qui experrecti ſint, aut eorum, qui furere deſtiterint; ſed qualis viſio fuerit aut furentium, aut ſomniantium tum, cum commovebantur. Sed abeo a ſenſibus.

Quid eſt, quod ratione percipi poſſit? 91
Dialecticam inventam eſſe dicitis, veri & falſi quaſi diſceptatricem & judicem. cujus veri & falſi? & in qua re? in geometriane, quid ſit verum vel falſum dialecticus judicabit, an in litteris? aut in muſicis? At ea non novit. In philoſophia igitur? ſol quantus ſit, quid ad illum? quod ſit ſummum bonum, quid habet, ut queat judicare? Quid igitur judicabit? Quæ conjunctio, quæ disjunctio vera ſit, quid ambigue dictum ſit, quid ſequatur

quamque rem, quid repugnet? Si hæc, & horum ſimilia judicat, de ſe ipſa judicat. plus autem pollicebatur. nam hæc quidem judicare, ad ceteras res, quæ ſunt in philoſophia
92 multæ, atque magnæ, non eſt ſatis. Sed quoniam tantum in ea arte ponitis; videte, ne contra vos tota nata ſit. quæ primo progreſſu feſtive tradit elementa loquendi, & ambiguorum intelligentiam, concludendique rationem: tum, paucis additis, venit ad ſoritas, lubricum ſane, & periculoſum locum; quod tu modo dicebas eſſe vitioſum interro-
29 gandi genus. Quid ergo? iſtius vitii, num noſtra culpa eſt? Rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re ſtatuere poſſimus, quatenus. nec hoc in acervo tritici ſolum, unde nomen eſt, ſed nulla omnino in re minutatim interrogati, dives, pauper: clarus, obſcurus ſit: multa, pauca: magna, parva: longa, brevia: lata, anguſta: quanto aut addito, aut demto, certum re-
93 ſpondeamus, non habemus. At vitioſi ſunt ſoritæ. Frangite igitur eos, ſi poteſtis, ne moleſti ſint. erunt enim, niſi cavetis. Cautum eſt; inquit. placet enim Chryſippo, cum gradatim interrogetur; verbi cauſa, tria pauca ſint, anne multa; aliquanto prius, quam

ad multa perveniat, quieſcere, id eſt, quod
ab iis dicitur, ἡσυχάζειν. Per me vel ſtertas
licet, inquit Carneades, non modo quieſcas.
ſed qui proficit? ſequitur enim, qui te ex
ſomno excitet, & eodem modo interroget.
Quo in numero conticuiſti, ſi ad eum nume-
rum unum addidero, multane erunt? pro-
grediere rurſus, quoad videbitur. Quid plu-
ra? hoc enim fateris, neque ultimum te pau-
corum, neque primum multorum reſpondere
poſſe. cujus generis error ita manat, ut non
videam, quo non poſſit accedere. Nihil me 94
lædit, inquit. ego enim, ut agitator calli-
dus, prius quam ad finem veniam, equos
ſuſtinebo; eoque magis, ſi locus is, quo fe-
rentur equi, præceps erit. ſic me, inquit,
ante ſuſtinebo, nec diutius captioſe interro-
ganti reſpondebo. Si habes, quod liqueat,
neque reſpondes; ſuperbis. ſi non habes; ne
tu quidem percipis. ſi, quia obſcura, conce-
do. ſed negas te usque ad obſcura progredi.
illuſtribus igitur rebus inſiſtis. ſi id tantum-
modo, ut taceas; nihil aſſequeris. quid enim
ad illum, qui te captare vult, utrum tacen-
tem irretiat te, an loquentem? ſin autem
usque ad novem, verbi gratia, ſine dubita-
tione reſpondes pauca eſſe, in decimo inſi-

ſtis; etiam a certis & illuſtrioribus cohibes
aſſenſum: hoc idem me in obſcuris facere
non ſinis. Nihil igitur te contra ſoritas ars
iſta adjuvat; quæ nec augenti, nec minuen-
ti, quid aut primum ſit, aut poſtremum, do-
95 cet. Quid, quod eadem illa ars, quaſi Pe-
nelope telam retexens, tollit ad extremum
ſuperiora? utrum ea veſtra, an noſtra culpa
eſt? nempe fundamentum dialecticæ eſt,
quidquid enuntietur (id autem appellatur
ἀξίωμα: quod eſt quaſi effatum) aut verum
eſſe, aut falſum. quid igitur? hæc vera, an falſa
ſunt? Si te mentiri dicis; idque verum dicis:
mentiri, verum dicis. Hæc ſcilicet inexplicabi-
lia eſſe dicitis. quod eſt odioſius, quam illa, quæ
30 nos incomprehenſa, & non percepta dicimus.
Sed hæc omitto. illud quæro, ſi iſta explicari
non poſſunt, nec eorum ullum judicium in-
venitur, ut reſpondere poſſitis, verane an
falſa ſint; ubi eſt illa definitio. *Effatum eſt
id, quod aut verum, aut falſum ſit?* Rebus
ſumtis adjungam, ex his ſequendas eſſe alias,
alias improbandas, quæ ſint in genere con-
96 trario. Quo modo igitur hoc concluſum eſſe
judicas? Si dicis nunc lucere, & verum di-
cis; lucet: dicis autem nunc lucere, & ve-
rum dicis: lucet igitur. probatis certe ge-

mus, & rectiſſime concluſum dicitis. itaque in docendo eum primum concludendi modum traditis. aut, quidquid igitur eodem modo concluditur, probabitis; aut ars iſta nulla eſt. Vide ergo, hanc concluſionem probaturusne ſis: Si dicis te mentiri, verumque dicis. mentiris igitur. Qui potes hanc non probare, cum probaveris ejusdem generis ſuperiorem? Hæc Chryſippea ſunt, ne ab ipſo quidem diſſoluta. quid enim faceret huic concluſioni? *ſi lucet, lucet. lucet autem. lucet igitur.* cederet ſcilicet. ipſa enim ratio connexi, cum conceſſeris ſuperius, cogit inferius concedere. Quid ergo hæc ab illa concluſione differt? *Si mentiris; mentiris. mentiris autem; mentiris igitur.* Hoc negas te poſſe nec approbare, nec improbare. Qui gitur magis illud? Si ars, ſi ratio, ſi 97
via, ſi vis denique concluſionis valet; eadem eſt in utroque. Sed hoc extremum eorum eſt. poſtulant, ut excipiantur hæc inexplicabilia. Tribunum aliquem cenſeo adeant. a me iſtam exceptionem nunquam impetrabunt. Etenim cum ab Epicuro, qui totam dialecticam & contemnit, & irridet, non impetrent, ut verum eſſe concedat, quod ita effabimur, *Aut vivet cras Hermachus, aut non*

vivet; cum dialecti ſic ſtatuant, omne, quod ita disjunctum ſit, quaſi, *aut etiam, aut non*, non modo verum eſſe, ſed etiam neceſſarium: vide, quam ſit cautus is, quem iſti tardum putant. Si enim, inquit, alterutrum conceſſero neceſſarium eſſe; neceſſe erit, cras Hermachum aut vivere, aut non vivere. nulla autem eſt in natura rerum talis neceſſitas. Cum hoc igitur dialectici pugnent, id eſt, Antiochus & Stoici. totam enim evertit dialecticam. nam ſi e contrariis disjunctio (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterum negat) ſi talis disjunctio falſa poteſt eſſe, nulla vera eſt. Mecum vero quid habent litium, qui ipſorum diſciplinam ſe-
98 quor? Cum aliquid hujusmodi inciderat, ſic ludere Carneades ſolebat: *Si recte concluſi; teneo. ſin vitioſe; minam Diogenes reddet.* Ab eo enim Stoico dialecticam didicerat. hæc autem merces erat dialecticorum. ſequor igitur eas vias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quomodo judicem, *Si lucet, lucet*, verum eſſe, ob eam cauſam, quod ita didici, omne, quod ipſum ex ſe connexum ſit, verum eſſe; non judicem, *Si mentiris, mentiris*, eodem modo eſſe connexum. Aut igitur hoc & illud: aut niſi hoc, ne illud quidem judicabo.

Sed, ut omnes iſtos aculeos, & totum 31
tortuoſum genus diſputandi relinquamus,
oſtendamusque, qui ſimus; jam, explicata
tota Carneadis ſententia, Antiochia iſta cor-
ruent univerſa. Nec vero quidquam ita di-
cam, ut quisquam id fingi ſuſpicetur: a Cli-
tomacho ſumam, qui usque ad ſenectutem
cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœ-
nus, & valde ſtudioſus ac diligens, & qua-
tuor ejus libri ſunt de ſuſtinendis aſſenſioni-
bus. Hæc autem, quæ jam dicam, ſunt ſum-
ta de primo. Duo placet eſſe Carneadi gene- 99
ra viſorum: in uno hanc diviſionem, Alia viſa
eſſe, quæ percipi poſſint; alia, quæ non poſſint:
in altero autem, Alia viſa eſſe probabilia, alia
non probabilia. itaque, quæ contra ſenſus, con-
traque perſpicuitatem dicantur, ea pertinere
ad ſuperiorem diviſionem: contra poſteriorem
nihil dici oportere. quare ita placere, tale vi-
ſum nullum eſſe, ut perceptio conſequeretur;
ut autem probatio, multa. etenim contra na-
turam eſſet, ſi probabile nihil eſſet; & ſequitur
omnis vitæ ea, quam tu, Luculle, commemo-
rabas, everſio. Itaque & ſenſibus probanda
multa ſunt: teneatur modo illud, non ineſſe
in his quidquam tale, quale non etiam fal-
ſum, nihil ab eo differens, eſſe poſſit. Sic,

quidquid acciderit ſpecie probabile, ſi nihil ſe offeret, quod ſit probabilitati illi contrarium, utetur eo ſapiens; ac ſic omnis ratio vitæ gubernabitur. etenim is quoque, qui a vobis ſapiens inducitur, multa ſequitur probabilia, non comprehenſa, neque percepta,
100 neque aſſenſa, ſed ſimilia veri; quæ niſi probet, omnis vita tollatur. Quid enim? conſcendens navem ſapiens, num comprehenſum animo habet atque perceptum, ſe ex ſententia navigaturum? qui poteſt? ſed ſi jam ex hoc loco proficiſcatur Puteolus ſtadia triginta, probo navigio, bono gubernatore, hac tranquillitate; probabile videatur, ſe illuc venturum eſſe ſalvum. Hujuſmodi igitur viſis conſilia capiet & agendi, & non agendi: faciliorque erit, ut albam eſſe nivem probet, quam erat Anaxagoras; qui id non modo ita eſſe negabat, ſed ſibi, quia ſciret aquam nigram eſſe, unde illa concreta eſſet, albam ipſam eſſe ne videri quidem. & quæcunque res eum ſic attinget, ut ſit viſum illud probabile, neque ulla re impeditum, movebitur. non enim eſt e ſaxo ſculptus, aut e robore dolatus. habet corpus; habet animum: movetur mente;
101 movetur ſenſibus: ut ei multa vera videantur; neque tamen habere inſignem illam & propriam percipiendi notam: eoque ſapien-

tem non aſſentiri, quia poſſit ejusdem modi exſiſtere falſum aliquod, cujusmodi hoc verum. neque nos contra ſenſus aliter dicimus, ac Stoici; qui multa falſa eſſe dicunt, longeque aliter ſe habere, ac ſenſibus videantur. Hoc autem ſi ita ſit, ut unum modo ſenſibus 32
falſum videatur; præſto eſt, qui neget, rem ullam percipi poſſe ſenſibus. Ita, nobis tacentibus, ex uno Epicuri capite, altero veſtro, perceptio & comprehenſio tollitur. Quod eſt caput Epicuri? Si ullum ſenſibus viſum, falſum eſt; nihil percipi poteſt. Quod veſtrum? Sunt falſa ſenſus viſa. Quid ſequitur? ut taceam; concluſio ipſa loquitur, nihil poſſe percipi. Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur cum illo, qui a te totus diverſus eſt; noli mecum, qui hoc quidem certe, falſi eſſe aliquid in ſenſibus, tibi aſſentior. Quamquam nihil mihi tam mirum videtur, 102
quam iſta dici, ab Antiocho quidem maxime, cui erant, quæ paulo ante dixi, notiſſima. Licet enim hæc quivis arbitratu ſuo reprehendat, quod negemus rem ullam percipi poſſe; certe levior reprehenſio eſt. Quod tamen dicimus eſſe quædam probabilia; non videtur hoc ſatis eſſe vobis. ne ſit. illa certe debemus effugere, quæ a te vel maxime agitata

ſunt: *Nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi eſt perſpicuum?* Explicavi paulo ante, Clitomacho auctore, quo modo iſta Carneades diceret. accipe, quemadmodum eadem dicantur a Clitomacho, in eo libro, quem ad C. Lucilium ſcripſit poetam, cum ſcripſiſſet iisdem de rebus ad L. Cenſorinum, eum, qui conſul cum M'. Manlio fuit. Scripſit igitur his fere verbis. ſunt enim mihi nota, propterea quod earum ipſarum rerum, de quibus agimus, prima inſtitutio & quaſi diſciplina illo libro continetur; ſed ſcriptum eſt
103 ita. „Academicis placere, eſſe rerum ejusmodi diſſimilitudines, ut aliæ probabiles videantur, aliæ contra: id autem non eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicas, alia non poſſe; propterea quod multa falſa probabilia ſint: nihil autem falſi perceptum, & cognitum poſſit eſſe.„ Itaque, ait, vehementer errare eos, qui dicant, ab Academia ſenſus eripi, a quibus nunquam dictum ſit, aut colorem, aut ſaporem, aut ſonum nullum eſſe. illud ſit diſputatum, non
104 ineſſe in his propriam, quæ nusquam alibi eſſet, veri & certi notam. Quæ cum expoſuiſſet, adjungit, dupliciter dici aſſenſus ſuſtinere ſapientem: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli aſſentiri;

altero, cum ſe a reſpondendo, ut aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat; ut neque neget aliquid, neque ajat. Id cum ita ſit; alterum placere, ut nunquam aſſentiatur; alterum tenere, ut ſequens probabilitatem, ubicunque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut *etiam*, aut *non* reſpondere poſſit. Nam cum placeat, eum, qui de omnibus rebus contineat ſe ab aſſentiendo, moveri tamen & agere aliquid, reliquit ejusmodi viſa, quibus ad actionem excitemur: item ea, quæ interrogati in utramque partem reſpondere poſſimus, ſequentes tantummodo quod ita viſum ſit, dum ſine aſſenſu: neque tamen omnia ejusmodi viſa approbari, ſed ea, quæ nulla re impediantur. Hæc ſi vobis non probamus, ſint falſa ſane; invidioſa certe non ſunt: non enim lucem eripimus; ſed ea, quæ vos percipi, comprehendique, eadem nos, ſi modo probabilia ſint, videri dicimus.

Sic igitur inducto & conſtituto probabili; 33
& eo quidem expedito, ſoluto, libero, nulla re implicato, vides profecto, Luculle, jacere jam illud tuum perſpicuitatis patrocinium: iisdem enim hic ſapiens, de quo loquor, oculis, quibus iſte veſter, cœlum, terram, mare intuebitur: iisdem ſenſibus reliqua, quæ ſub

quemſque ſenſum cadunt, ſentiet. Mare illud, quod nunc Favonio naſcente purpureum videtur, idem huic noſtro videbitur, nec tamen aſſentietur; quia nobismetipſis modo cœruleum videbatur, mane flavum; quodque nunc, quia a ſole collucet, albeſcit, & vibrat, diſſimileque eſt proximo & continenti: ut, etiam ſi poſſis rationem reddere, cur id eveniat, tamen non poſſis id verum eſſe
106 quod videbatur oculis, defendere. Unde memoria, ſi nihil percipimus? (ſic enim quærebas,) quod meminiſſe viſa, niſi comprehenſa non poſſumus. Quid? Polyænus, qui magnus mathematicus fuiſſe dicitur, is poſteaquam Epicuro aſſentiens, totam geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam, quæ ſciebat, oblitus eſt? Atqui, falſum quod eſt, id percipi non poteſt, ut vobismetipſis placet. Si igitur memoria, perceptarum comprehenſarumque rerum eſt; omnia, quæ quisque meminit, habet ea comprehenſa atque percepta. Falſi autem comprehendi nihil poteſt; & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata. vera igitur illa ſunt nunc omnia. Hoc per me licet. ſed tibi aut concedendum eſt ita eſſe, quod minime vis; aut memoriam mihi remittas, oportet, & facile eſſe ei lo-

cum, etiam ſi comprehenſio perceptioque nulla ſit. Quid fiet artibus? quibus? iisne, 107
quæ ipſæ fatentur conjectura ſe plus uti, quam ſcientia; an his, quæ tantum id, quod videtur, ſequuntur, nec habent iſtam artem veſtram, qua vera & falſa dijudicent?

Sed ila ſunt lumina duo, quæ maxime cauſam iſtam continent. primum enim negatis fieri poſſe, ut quisquam nulli rei aſſentiatur. At id quidem perſpicuum eſt: cum Panætius, princeps prope, meo quidem judicio, Stoicorum, ea de re dubitare ſe dicat, quam omnes, præter eum, Stoici certiſſimam putant, vera eſſe aruſpicia, auſpicia, oracula, ſomnia, vaticinationes, ſeque ab aſſenſu ſuſtineat. Quod is poteſt facere de iis rebus, quas illi, a quibus ipſe didicit, certas habuerint; cur id ſapiens de reliquis rebus facere non poſſit? an eſt aliquid, quod poſitum vel improbare, vel approbare poſſit, dubitare non poſſit? An tu in ſoritis poteris hoc, cum voles: ille in reliquis rebus non poterit eodem modo inſiſtere, præſertim cum poſſit ſine aſſenſione ipſam veriſimilitudinem non impeditam ſequi? Alterum eſt, quod negatis 108
actionem ullius rei poſſe in eo eſſe, qui nullam rem aſſenſu ſuo comprobet. primum

enim videri oportet, in quo ſit etiam aſſenſus. dicunt enim Stoici, ſenſus ipſos aſſenſus eſſe; quos quoniam appetitio conſequatur, actionem ſequi. tolli autem omnia, ſi
34 viſa tollantur. Hac de re in utramque partem & dicta ſunt, & ſcripta multa: ſed brevi res poteſt tota confici. ego enim etſi maximam actionem puto, repugnare viſis, obſiſtere opinionibus, aſſenſus lubricos ſuſtinere, credoque Clitomacho ita ſcribenti, Herculi quendam laborem exantlatum a Carneade, quod, ut feram & immanem belluam, ſic ex animis noſtris aſſenſionem, id eſt, opinationem & temeritatem extraxiſſet; tamen, ut ea pars defenſionis relinquatur, quid impediet actionem ejus, qui probabilia ſequi-
109 tur, nulla re impediente? Hoc, inquit, ipſum impediet, quod ſtatuet, ne id quidem, quod probet, poſſe percipi. Jam iſtuc te quoque impediet in navigando, & in conſerendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisque in rebus, in quibus nihil ſequere, præter probabile.

Et tamen illud uſitatum, & ſæpe repudiatum refers, non ut Antipater, ſed, ut ais, preſſius. nam Antipatrum reprehenſum, quod diceret, conſentaneum eſſe ei, qui affirma-

ret, nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſal-
tem dicere poſſe comprehendi; quod ipſi An-
tiocho pingue videbatur, & ſibi ipſum con-
trarium. non enim poteſt convenienter di-
ci, nihil comprehendi poſſe, ſi quidquam com-
prehendi poſſe dicatur. illo modo potius
putat urgendum fuiſſe Carneadem: cum
ſapientis nullum decretum eſſe poſſit, niſi
comprehenſum, perceptum, cognitum; ut
hoc ipſum decretum, quod ſapientis eſſet,
nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perce-
ptum: proinde quaſi ſapiens nullum aliud de-
cretum habeat, & ſine decretis vitam agere
poſſit. Sed ut illa habet probabilia, non per- 110
cepta, ſic hoc ipſum, nihil poſſe percipi.
nam ſi in hoc haberet cognitionis notam, ea-
dem uteretur in ceteris. quam quoniam non
habet, utitur probabilibus. Itaque non me-
tuit, ne confundere omnia videatur, & in-
certa reddere. non enim, quemadmodum, ſi
quæſitum ex eo ſit, ſtellarum numerus par
an impar ſit; item, ſi de officio, multisque
aliis de rebus, in quibus verſatus, exercita-
tusque ſit, neſcire ſe dicat. in incertis enim
nihil eſt probabile: in quibus autem eſt, in
his non deerit ſapienti, nec quid faciat, nec
quid reſpondeat.

111 Ne illam quidem prætermiſiſti, Lucullo, reprehenſionem Antiochi (nec mirum: in primis enim eſt nobilis) qua ſolebat dicere Antiochus, Philonem maxime perturbatum. cum enim ſumeretur unum, Eſſe quædam falſa viſa: alterum, Nihil ea differre a veris; non attendere, ſuperius illud ea re a ſe eſſe conceſſum, quod videretur eſſe quædam in viſis differentia: eam tolli altero, quo neget viſa a falſis vera differre: nihil tam repugnare. Id ita eſſet, ſi nos verum omnino tolleremus. non facimus. nam tam vera, quam falſa, cernimus. ſed probandi ſpecies eſt: percipiendi ſignum nullum habemns.

35
112 Ac mihi videor nimis etiam nunc agere jejune. cum ſit enim campus, in quo poſſit exſultare oratio; cur eam in tantas anguſtias, & in Stoicorum dumeta compellimus? ſi enim mihi cum Peripatetico res eſſet, qui id percipi poſſe diceret, *quod impreſſum eſſet e vero*, neque adhiberet illam magnam acceſſionem, *quo modo imprimi non poſſet a falſo*; cum ſimplici homine ſimpliciter agerem, nec magnopere contenderem; atque etiam, ſi, cum ego nihil dicerem poſſe comprehendi, diceret ille, ſapientem interdum opinari, non repugnarem; præſertim ne

ne Carneade quidem huic loco valde repugnante: nunc quid facere poſſum? Quæro 113
enim, quid ſit, quod comprehendi poſſit. reſpondet mihi non Ariſtoteles, aut Theophraſtus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo; ſed qui minor eſt, Tale verum, quale falſum eſſe non poſſit. Nihil ejusmodi invenio. itaque incognito nimirum aſſentiar, id eſt, opinabor. Hoc mihi & Peripatetici, & vetus Academia concedit: vos negatis, Antiochus in primis: qui me valde movet; vel quod amavi hominem, ſicut ille me; vel quod ita judico, politiſſimum & acutiſſimum omnium noſtræ memoriæ philoſophorum. a quo primum quæro, quo tandem modo ſit ejus Academiæ, cujus eſſe ſe profiteatur? Ut omittam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquam dixit aut veteris Academiæ, aut Peripateticorum? vel id ſolum percipi poſſe, quod eſſet verum tale, quale falſum eſſe non poſſet; vel ſapientem nihil opinari? certe nemo. Horum neutrum ante Zenonem magnopere defenſum eſt. ego tamen utrumque verum puto: nec dico temporis cauſa; ſed ita plane probo. Illud ferre non poſſum. Tu, 36
cum me incognito aſſentiri vetes, idque tur- 114
piſſimum eſſe dicas, & pleniſſimum temeri-

tatis; tantum tibi arroges, ut exponas diſciplinam ſapientiæ, naturam rerum omnium evolvas, mores fingas, fines bonorum malorumque conſtituas, officia deſcribas, quam vitam ingrediar, definias, atque etiam diſputandi & intelligendi judicium dicas te & artificium traditurum; perficies, ut ego iſta innumerabilia complectens, nuſquam labar? nihil opiner? Quæ tandem ea eſt diſciplina, ad quam me deducas, ſi ab hac abſtraxeris? Vereor, ne ſubarroganter facias, ſi dixeris tuam. atqui ita dicas neceſſe eſt. Neque vero tu ſolus, ſed me ad ſuam quisque rapiet.
115 Age, reſtitero Peripateticis, qui ſibi cum oratoribus cognationem eſſe, qui claros viros a ſe inſtructos dicant rempublicam ſæpe rexiſſe: ſuſtinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes viros: Diodoto quid faciam Stoico, quem a puero audivi? qui mecum vivit tot annos? qui habitat apud me? quem & admiror, & diligo? qui iſta Antiochea contemnit? Noſtra, inquies, ſola vera ſunt. Certe ſola, ſi vera. plura enim vera diſcrepantia eſſe non poſſunt. Utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus; an illi arrogantes, qui ſibi perſuaſerint, ſcire ſe ſolos omnia? Non me

quidem, inquit, ſed ſapientem dico ſcire. Optime: nempe iſta ſcire, quæ ſunt in tua diſciplina. Hoc primum quale eſt, a non ſapiente explicari ſapientiam? ſed diſcedamus a nobismetipſis: de ſapiente loquamur, de quo (ut ſæpe jam dixi) omnis hæc quæſtio eſt.

In tres igitur partes & a plerisque, & a 116
nobismetipſis diſtributa ſapientia eſt. primum ergo, ſi placet, quæ de natura rerum ſunt quæſita, videamus: velut illud ante. Eſtne quisquam tanto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit? Non quæro rationes eas, quæ ex conjectura pendent; quæ diſputationibus huc & illuc trahuntur, nullam adhibent perſuadendi neceſſitatem. Geometræ provideant, qui ſe profitentur non perſuadere, ſed cogere; & qui omnia vobis, quæ deſcribunt, probant. Non quæro ex his illa mathematicorum; quibus non conceſſis, digitum progredi non poſſunt. *Punctum* eſſe, quod magnitudinem nullam habeat: *Extremitatem*, & quaſi libramentum, in quo nulla omnino craſſitudo ſit: *Lineamentum* longitudinem ſine latitudine. Hæc cum vera eſſe conceſſero; ſi adjiciam jusjurandum, ſapientemne, poſtquam Archimedes eo inſpectante rationes omnes deſcripſerit eas, quibus effi-

citur, multis partibus ſolem majorem eſſe, quam terram, juraturum putas? ſi fecerit; ſolem ipſum, quem deum cenſet eſſe, con-
117 temſerit. Quodſi geometricis rationibus non eſt crediturus; quæ vim afferunt in docendo, vos ipſi ut dicitis; næ ille longe aberit, ut argumentis credat philoſophorum; aut, ſi eſt crediturus, quorum potiſſimum? Omnia phyſicorum licet explicare; ſed longum eſt. quæro tamen, quem ſequatur. Finge aliquem nunc fieri ſapientem, nondum eſſe: quam potiſſimum ſententiam eliget & diſciplinam? etſi quamcunque eliget, inſipiens eliget. Sed ſit ingenio divino, quem unum e phyſicis potiſſimum probabit? nec plus uno poterit. Non perſequor quæſtiones infinitas: tantum de principiis rerum, e quibus omnia conſtant, videamus quem probet. Eſt enim
37 inter magnos homines ſumma diſſenſio. Prin-
118 ceps Thales, unus e ſeptem, cui ſex reliquos conceſſiſſe primas ferunt, ex aqua dixit conſtare omnia. At hoc Anaximandro, populari & ſodali ſuo, non perſuaſit. is enim infinitatem naturæ dixit eſſe, e qua omnia gignerentur. Poſt ejus auditor Anaximenes, infinitum aera: ſed ea, quæ ex eo orirentur, definita: gigni autem terram, aquam, ignem,

tum ex his omnia: Anaxagoras, materiam infinitam: ſed ex ea particulas, ſimiles inter ſe, minutas; eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas a mente divina: Xenophanes paulo etiam antiquior, unum eſſe omnia; neque id eſſe mutabile, & id eſſe deum, neque natum unquam, & ſempiternum, conglobata figura: Parmenides, ignem, qui moveat terram, quæ ab eo formetur: Leucippus, plenum & inane: Democritus huic in hoc ſimilis, uberior in ceteris: Empedocles, hæc pervulgata & nota quatuor: Heraclitus, ignem: Meliſſus, hoc, quod eſſet infinitum & immutabile, & fuiſſe ſemper & fore. Plato ex materia in ſe omnia recipiente mundum eſſe factum cenſet a deo ſempiternum. Pythagorei, ex numeris & mathematicorum initiis proficiſci volunt omnia. Ex his eliget veſter ſapiens unum aliquem, credo, quem ſequatur: ceteri tot viri, & tanti, repudiati ab eo, condemnatique diſcedent. Quamcunque vero ſententiam proba- 119
verit, eam ſic animo comprehenſam habebit, ut ea quæ ſenſibus; nec magis approbabit nunc lucere, quam, quoniam Stoicus eſt, hunc mundum eſſe ſapientem, habere mentem, quæ & ſe & ipſum fabricata ſit, &

omnia moderetur, moveat, regat. Erit ei
perſuaſum etiam, ſolem, lunam, ſtellas
omnes terram, mare, deos eſſe, quod quæ-
dam animalis intelligentia per omnia ea per-
meet & transeat: fore tamen aliquando, ut
38 hic mundus ardore deflagret. Sint iſta vera;
vides enim jam me fateri aliquid eſſe veri:
comprehendi ea tamen & percipi nego. Cum
enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim tibi
iſta dixerit; veniet flumen orationis aureum
fundens Ariſtoteles, qui illum diſipere di-
cat: neque enim ortum eſſe unquam mun-
dum, quod nulla fuerit, novo conſilio inito,
tam præclari operis inceptio, & ita eum eſ-
ſe undique aptum, ut nulla vis tantos queat
motus, mutationemque moliri, nulla ſenectus
diuturnitate temporum exiſtere, ut hic or-
natus unquam dilapſius occidat. Tibi hoc
repudiare, illud autem ſuperius, ſicut caput
& famam tuam, defendere neceſſe erit: mi-
120 hi, ne ut dubitem quidem, relinquatur? Ut
omittam levitatem temere aſſentientium,
quanti libertas iſta æſtimanda eſt, non mihi
neceſſe eſſe, quod tibi eſt? Cur deus, omnia
noſtri cauſa cum faceret, (ſic enim vultis,)
tantam vim natricum viperarumque fecerit?
cur mortifera tam multa pernicioſa, terra

mariqne diſperſerit? Negatis hæc tam polite, tamque ſubtiliter effici potuiſſe ſine divina aliqua ſolertia. cujus quidem vos majeſtatem deducitis uſque ad apium formicarumque perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis, minutorum opuſculorum fabricator, fuiſſe videatur. Negas ſine deo poſſe 121
quidquam. Ecce tibi e tranverſo Lamſacenus Strato, qui det iſti deo immunitatem magni quidem muneris: ſed cum ſacerdotes deorum vacationem habeant, quanto eſt æquius habere ipſos deos? negat opera deorum ſe uti ad fabricandum mundum. quæcunque ſint, docet omnia eſſe effecta natura: nec, ut ille, qui aſperis, & lævibus, & hamatis uncinatisque corporibus concreta hæc eſſe dicat, interjecto inani. ſomnia cenſet hæc eſſe Democriti, non docentis, ſed optantis. ipſe autem ſingulas mundi partes perſequens, quidquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum eſſe docet ponderibus & motibus. Næ ille & deum opere magno liberat, & me timore. Quis enim poteſt (cum exiſtimet a deo ſe curari) non & dies & noctes divinum numen horrere? &, ſi quid adverſi acciderit, (quod cui non accidit?) extimeſcere, ne id jure evenerit? Nec Stratoni tamen aſ- 122

ſentior; nec vero tibi. modo hoc, modo il-
39 lud probabilius videtur. Latent iſta omnia, Lucullle, craſſis occultata & circumfuſa tenebris, ut nulla acies humani ingenii tanta ſit, quæ penetrare in cœlum, terram intrare poſſit. Corpora noſtra non novimus: qui ſint ſitus partium; quam vim quæque pars habeat, ignoramus. Itaque medici ipſi, quorum intererat ea noſſe, aperuerunt, ut viderentur. nec eo tamen ajunt empirici notiora eſſe illa; quia poſſit fieri, ut patefacta & detecta mutentur. Sed ecquid nos eodem modo rerum naturas perſecare, aperire, dividere poſſumus, ut videamus, terra penitusne defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hæreat,
123 an media pendeat? Habitari ait Xenophanes in luna, eamque eſſe terram multarum urbium & montium. Portenta videntur: ſed tamen neque ille, qui dixit, jurare poſſet ita ſe rem habere, neque ego non ita. Nonne etiam dicitis, eſſe e regione nobis, in contraria parte terræ, qui adverſis veſtigiis ſtent contra noſtra veſtigia, quos Antipodas vocatis? Cur mihi magis ſuccenſetis, qui iſta non aſpernor, quam eis, qui, cum audiunt, deſipere vos arbitrantur? Nicetas Syracuſius, ut ait Theophraſtus, cœlum, ſolem, lunam, ſtel-

las, ſupera denique omnia, ſtare cenſet; ne-
que præter terram, rem ullam in mundo mo-
veri: quæ cum circum axem ſe ſumma ce-
leritate convertat & torqueat, eadem effici
omnia, quaſi ſtante terra cœlum moveretur.
atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere
quidam arbitrantur, ſed paulo obſcurius.
Quid ne, Epicure? loquere. putas ſolem
eſſe tantulum? Ego ne vobis quidem tantum.
ſed & vos ab illo irridemini; & ipſi illum vi-
ciſſim eluditis. Liber igitur a tali irriſione
Socrates, liber Ariſto Chius, qui nihil iſto-
rum ſciri putat poſſe. Sed redeo ad animum
& corpus. Satisne tandem ea nota ſunt no- 124
bis, quæ nervorum natura ſit, quæ vena-
rum? tenemusne quid animus ſit? ubi ſit?
denique, ſitne, aut, ut Dicæarcho viſum
eſt, ne ſit quidam ullus? ſi eſt: tresne par-
tes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ,
cupiditatis; an ſimplex unusque ſit? ſi unus
& ſimplex, utrum ſit ignis, an anima, an
ſanguis? an, ut Xenocrates, mens nullo
corpore? quod intelligi, quale ſit, vix poteſt.
&, quidquid eſt, mortale ſit, an æternum?
Nam utramque in partem multa dicuntur.
Horum aliquid veſtro ſapienti certum vide- 40
tur: noſtro, ne quid maxime quidem proba-

bile ſit, occurrit. Ita ſunt in plerisque con-
125 trariarum rationum paria momenta. Sin agis
verecundius, & me accuſas, non quod tuis
tationibus non aſſentiar, ſed quod nullis:
vincam animum; cuique aſſentiar, deligam.
quem potiſſimum? quem? Democritum?
ſemper enim (ut ſcitis) ſtudioſus nobilitatis
fui. Urgebor jam omnium veſtrum convicio,
Tune aut inane quidquam putes eſſe, cum
ita completa & conferta ſint omnia, ut & quod
movebitur corporum cedat, & qua quodque
ceſſerit, aliud illico ſubſequatur? aut atomos
ullas, e quibus quidquid efficiatur, illarum
ſit diſſimillimum? aut ſine aliqua mente rem
ullám effici poſſe præclaram? &, cum in
uno mundo ornatus hic tam ſit mirabilis,
innumerabiles, ſupra, infra, dextra, ſini-
ſtra, ante, poſt, alios diſſimiles, alios ejus-
demmodi mundos eſſe? &, ut nos nunc ſu-
mus ad Baulos, Puteolosque videmus; ſic
innumerabiles paribus in locis eſſe, eisdem
nominibus, honoribus, rebus geſtis, inge-
niis, formis, ætatibus, eisdem de rebus diſ-
putantes? &, ſi nunc, aut ſi etiam dormi-
entes aliquid animo videre videamur, ima-
gines extrinſecus in animos noſtros per cor-
126 pus irrumpere? Tu vero iſta ne aſciveris,

neve fueris commentitiis rebus aſſenſus. nihil ſentire eſt melius, quam tam parva ſentire. Non ergo id agitur, ut aliquid aſſenſu meo comprobem. quod tu vide, ne impudenter etiam poſtules, non ſolum arroganter; præſertim cum iſta tua mihi ne probabilia quidem videantur. Nec enim divinationem, quam probatis, ullam eſſe arbitror; fatumque illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. Ne exædificatum quidem hunc mundum divino conſilio exiſtimo; atque haud
ſcio, an ita ſit. Sed cur rapior in invidiam? 41
licetne per vos neſcire, quod neſcio? an Stoicis ipſis inter ſe diſceptare, mihi cum iis non licebit? Zenoni & reliquis fere Stoicis æther videtur ſummus deus, mente præditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quaſi majorum eſt gentium Stoicus, Zenonis auditor, Solem dominari, & rerum potiri putat. Ita cogimur diſſenſione ſapientum, dominum noſtrum ignorare; quippe qui neſciamus, Soli, an Aetheri ſerviamus. Solis autem magnitudo (ipſe enim hic radiatus me intueri videtur) admonet, ut crebro faciam mentionem ſui. Vos ergo hujus magnitudinem quaſi decempeda [hinc enim me quaſi malis architectis menſuræ veſtræ nego

hoc] permenſi refertis. ergo credere dubium
eſt, uter noſtrum ſit, leniter ut dicam, ve-
127 recundior? Neque tamen iſtas quæſtiones
phyſicorum exterminandas puto. Eſt enim
animorum ingeniorumque naturale quoddam
quaſi pabulum, conſideratio contemplatioque
naturæ. Erigimur; elatiores fieri videmur;
humana deſpicimus; cogitantesque ſupera
atque cœleſtia, hæc noſtra, ut exigua &
minima, contemnimus. Indagatio ipſa rerum
tum maximarum, tum etiam occultiſſima-
rum, habet oblectationem. ſi vero aliquid
occurret, quod veriſimile videatur; huma-
128 niſſima completur animus voluptate. Quæ-
ret igitur hæc & veſter ſapiens & hic noſter:
ſed veſter, ut aſſentiatur, credat, affirmet;
noſter, ut vereatur temere opinari, præcla-
reque agi ſecum putet, ſi in ejuſmodi re-
bus, veriſimile quod ſit, invenerit. Venia-
mus nunc ad bonorum, malorumque notio-
nem. ſed paululum ante dicendum eſt. Non
mihi videntur conſiderare, cum phyſica iſta
valde affirmant, earum etiam rerum aucto-
ritatem, ſi quæ illuſtriores videantur, amit-
tere. non enim magis aſſentiuntur, neque
approbant lucere nunc, quam, cum cornix
cecinerit, tum aliquid eam aut jubere, aut

vetare: nec magis affirmabunt, ſignum illud, ſi erunt menſi, ſex pedum eſſe, quam ſolem, quem metiri non poſſunt, plus quam duodeviginti partibus majorem eſſe quam terram. Ex quo illa concluſio naſcitur: Si, ſol quantus ſit, percipi non poteſt, qui ceteras res eodem modo, quo magnitudinem ſolis, approbat, is eas res non percipit. magnitudo autem ſolis percipi non poteſt. qui igitur approbat, quaſi percipiat, nullam rem percipit. Reſponderint, poſſe percipi, quantus ſol ſit. Non repugnabo, dummodo eodem pacto cetera percipi comprehendique dicant. nec etiam poſſunt dicere, aliud alio magis minusve comprehendi; quoniam omnium rerum una eſt definitio comprehendendi.

Sed, quod coeperam: Quid habemus in 42
rebus bonis & malis explorati? nempe fines 129
conſtituendi ſunt, ad quos & bonorum & malorum ſumma referatur. Qua de re eſt igitur inter ſummos viros major diſſenſio? & omitto illa, quæ relicta jam videntur, & Herillum, qui in cognitione & ſcientia ſummum bonum ponit: qui cum Zenonis auditor eſſet, vides, quantum ab eo diſſenſerit, & quam non multum a Platone. Megaricorum fuit nobilis diſciplina; cujus, ut ſcri-

ptum video, princeps Xenophanes, quem modo nominavi; deinde eum ſecuti, Parmenides & Zeno: itaque ab his Eleatici philoſophi nominabantur. poſt Euclides, Socratis diſcipulus, Megareus; a quo iidem illi Megarici dicti, qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod eſſet unum, & ſimile, & idem ſemper. hi quoque multa a Platone. A Menedemo autem, quod is Eretria fuit, Eretriaci appellati; quorum omne bonum in mente poſitum & mentis acie, qua verum cerneretur. Illi ſimilia, ſed, opinor, ex-
130 plicata uberius & ornatius. Hos ſi contemnimus, & jam abjectos putamus; illos certe minus deſpicere debemus, Ariſtonem, qui, cum Zenonis fuiſſet auditor, re probavit ea, quæ ille verbis, nihil eſſe bonum, niſi virtutem; neque malum, niſi quod virtuti eſſet contrarium: in mediis ea momenta, quæ Zeno voluit, nulla eſſe cenſuit. Huic ſummum bonum eſt, in his rebus neutram in partem moveri; quæ ἀδιαφορία ab ipſo dicitur. Pyrrho autem, ea ne ſentire quidem ſapientem, quæ ἀπαθεία nominatur. Has igitur tot ſententias ut omittamus, hæc nunc videamus, quæ diu multumque defenſa ſunt.
131 Alii voluptatem, finem eſſe voluerunt: quo-

rum princeps Ariſtippus, qui Socratem audie-
rat; unde Cyrenaici. poſt Epicurus; cujus eſt
diſciplina nunc notior; neque tamen cum Cy-
renaicis de ipſa voluptate conſentiens. vo-
luptatem autem, & honeſtatem finem eſſe Cal-
lipho cenſuit: vacare omni moleſtia, Hiero-
nymus: hoc idem cum honeſtate, Diodorus.
ambo hi Peripatetici. Honeſte autem vive-
re, fruentem rebus iis, quas primas homini
natura conciliet, & vetus Academia cenſuit,
(ut indicant ſcripta Polemonis, quem An-
tiochus probat maxime,) & Ariſtoteles:
ejusque amici nunc proxime videntur acce-
dere. Introducebat etiam Carneades, non
quo probaret, ſed ut opponeret Stoicis, ſum-
mum bonum eſſe, frui iis rebus, quas pri-
mas natura conciliaviſſet. Honeſte autem
vivere, quod ducatur a conciliatione natu-
ræ, Zeno ſtatuit finem eſſe bonorum; qui
inventor & princeps Stoicorum fuit. Jam 43
illud perſpicuum eſt, omnibus iis finibus bo- 132
norum, quos expoſui, malorum fines eſſe
contrarios. Ad vos nunc refero, quem ſe-
quar? modo ne quis illud tam ineruditum
abſurdumque reſpondeat: Quemlibet, modo
aliquem. Nihil poteſt dici inconſideratius.
Cupio ſequi Stoicos. licetne? omitto, per

ipſum Ariſtotelem, meo judicio in philoſophia prope ſingularem: per ipſum Antiochum, qui appellabatur Academicus: erat quidem, ſi perpauca mutaviſſet, germaniſſimus Stoicus. erit igitur res jam in diſcrimine. Nam aut Stoicus conſtituatur ſapiens, aut veteris Academiæ. utrumque non poteſt. eſt enim inter eos non de terminis, ſed de tota poſſeſſione contentio. nam omnis ratio vitæ definitione ſummi boni continetur; de qua qui diffident, de omni ratione vitæ diffident. non poteſt igitur uterque eſſe ſapiens, quoniam tantopere diſſentiunt, ſed alter. ſi Polemoneus; peccat Stoicus, rei falſæ aſſentiens: vos quidem nihil dicitis a ſapiente tam alienum eſſe: ſin vera ſunt Zenonis, eadem in veteres Academicos Peripateticosque dicenda. Hic igttur neutri aſſentiens, ſi * nun-
133 quam uter eſt prudentior? Quid? cum ipſe Antiochus diſſentit quibusdam in rebus ab iis, quos amat, Stoicis? nonne indicat, non eſſe illa probanda ſapienti? Placet Stoicis, omnia peccata eſſe paria. at hoc Antiocho vehementiſſime diſplicet. Liceat tandem mihi conſiderare, utram ſententiam ſequar. Præcide, inquit: ſtatue aliquando quidlibet. Quid? quæ dicuntur quidem, & acuta mihi

vi-

videntur in utramque partem, & paria;
nonne caveam, ne ſcelus faciam? ſcelus
enim dicebas eſſe, Luculle, dogma prodere.
contineo igitur me, ne incognito aſſentiar:
quod mihi tecum eſt dogma commune. Ecce 134
multo maior etiam diſſenſio. Zeno in una
virtute poſitam beatam vitam putat. Quid
Antiochus? Etiam, inquit, beatam, ſed
non beatiſſimam. Deus ille, qui nihil cen-
ſuit deeſſe virtuti; homuncio hic, qui multa
putat præter virtutem homini partim cara
eſſe, partim etiam neceſſaria. Sed ille,
vereor, ne virtuti plus tribuat, quam natura
patiatur, præſertim Theophraſto multa di-
ſerte copioſeque dicente. & hic metuo, ne
vix ſibi conſtet; qui cum dicat eſſe quædam
& corporis & fortunæ mala, tamen eum,
qui in his omnibus ſit, beatum fore cenſet,
ſi ſapiens ſit. Diſtrahor: cum hoc mihi
probabilius, tum illud videtur: & tamen,
niſi alterutrum ſit, virtutem jacere plane
puto. Verum in his diſcrepant. Quid? 135
illa, in quibus conſentiunt, num pro veris
probare poſſumus? ſapientis animum nun-
quam nec cupiditate moveri, nec lætitia
efferri. Age, hæc probabilia ſane ſint: num 44
etiam illa? nunquam timere, nunquam do-

lere. ſapiensne non timeat? nec, ſi patria
deleatur, non doleat? durum; ſed Zenoni
neceſſarium, cui, præter honeſtum, nihil
eſt in bonis; tibi vero, Antioche, minime,
cui, præter honeſtatem, multa bona; præter
turpitudinem, multa mala videntur, quæ &
venientia metuat ſapiens neceſſe eſt, & ve-
niſſe doleat. Sed quæro, quando iſta fuerint
ab Academia vetere decreta, ut animum
ſapientis commoveri & conturbari negarent?
mediocritates illi probabant, & in omni
permotione naturalem volebant eſſe quendam
modum. Legimus omnes Crantoris, veteris
Academici, de luctu. eſt enim non magnus,
verum aureolus, &, ut Tuberoni Panætius
præcipit, ad verbum ediſcendus libellus.
Atque illi quidem etiam utiliter a natura
dicebant permotiones iſtas animis noſtris
datas: metum, cavendi cauſa: miſericor-
diam ægritudinemque, clementiæ: ipſam
iracundiam, fortitudinis quaſi cotem eſſe
dicebant: recte, ſecusne, alias viderimus.
Atrocitas quidem iſta tua quo modo in ve-
136 terem Academiam irruperit, neſcio. Illa
vero ferre non poſſum, non qui mihi diſpli-
ceant: ſunt enim Socratica pleraque mira-
bilia Stoicorum, quæ παράδοξα nominantur:

ſed ubi Xenocrates, ubi Ariſtoteles iſta tetigit? hos enim quaſi eosdem eſſe vultis. Illi unquam dicerent, ſapientes ſolos reges? ſolos divites? ſolos formoſos? omnia, quae ubique eſſent, ſapientis eſſe? neminem conſulem, prætorem, imperatorem, neſcio an ne quinquevirum quidem quemquam, niſi ſapientem? poſtremo, ſolum civem, ſolum liberum? inſipientes omnes, peregrinos, exſules, ſervos, furioſos? denique ſcripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas noſtras, non eſſe leges? ne urbes denique aut civitates, niſi quæ eſſent ſapientium? Hæc tibi, 137
Luculle, ſi es aſſenſus Antiocho, familiari tuo, tam ſunt defendenda, quàm mœnia: mihi autem, bono modo: tantum, quantum videbitur. Legi apud Clitomachum, cum 45
Carneades & Stoicus Diogenes ad ſenatum in Capitolio ſtarent, A. Albinum, qui tum, P. Scipione, & M. Marcello coss. prætor eſſet, eum, qui cum avo tuo, Luculle, conſul fuit, doctum ſane hominem, ut indicat ipſius hiſtoria, ſcripta Græce, jocantem dixiſſe Carneadi: *Ego tibi, Carneade, praetor eſſe non videor, quia ſapiens non ſum: nec haec urbs, nec in ea civitas.* Tum ille, *Huic Stoico non videris.* Ariſtoteles, aut

Xenocrates, quos Antiochus ſequi volebat; non dubitaſſet, quin & prætor ille eſſet, & Roma urbs, & eam civitas incoleret. ſed ille noſter eſt plane, ut ſupra dixi, Stoicus,
138 perpauca balbutiens. Vos autem mihi veremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adſciſcam & comprobem incognitum: quod minime vultis. Quid conſilii datis? teſtatur ſæpe Chryſippus, tres ſolas eſſe ſententias, quæ defendi poſſint, de finibus bonorum; circumcidit & amputat multitudinem: aut enim honeſtatem eſſe finem, aut voluptatem, aut utrumque. Nam qui ſummum bonum dicant id eſſe, ſi vacemus omni moleſtia, eos invidioſum nomen voluptatis fugere; ſed in vicinitate verſari. quod facere eos etiam, qui illud idem cum honeſtate conjungerent: nec multo ſecus eos, qui ad honeſtatem prima naturæ commoda adjungerent. ita tres relinquit ſententias, quas putet probabiliter poſſe
139 defendi. Sit ſane ita. quamquam a Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facille divellor; neque quidquam habeo adhuc probabilius. verumtamen video, quam ſuaviter voluptas ſenſibus noſtris blandiatur. labor eo, ut aſſentiar Epicuro, aut Ariſtippo. revocat virtus, vel potius reprehendit manu: pecudum illos motus eſſe dicit: hominem

jungit deo. poſſum eſſe medius: ut, quoniam
Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus,
corpus ſolum tuetur; Zeno, quaſi corporis
ſimus expertes, animum ſolum complectitur;
ut Calliphontem ſequar, cujus quidem ſen-
tentiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat,
ut eam probare etiam videretur. quamquam
Clitomachus affirmabat, nunquam ſe intelli-
gere potuiſſe, quid Carneadi probaretur.
Sed, ſi ipſum finem velim ſequi; nonne ipſa
veritas, & gravis & recta ratio mihi obver-
ſetur? Tu, cum honeſtas in voluptate con- 140
temnenda conſiſtat, honeſtatem cum volu-
ptate, tanquam hominem cum belua, copu-
labis? Unum igitur par, quod depugnet, 46
reliquum eſt, voluptas cum honeſtate. de
quo Chryſippo fuit, quantum ego ſentio,
non magna contentio. Alterum ſi ſequare,
multa ruunt, & maxime communitas cum
hominum genere, caritas, amicitia, juſtitia,
reliquæ virtutes; quarum eſſe nulla poteſt,
niſi erit gratuita. Nam quæ voluptate, quaſi
mercede aliqua, ad officium impellitur, ea
non eſt virtus, ſed fallax imitatio ſimulatioque
virtutis. Audi contra illos, qui nomen ho-
neſtatis a ſe ne intelligi quidem dicant, niſi
forte quod glorioſum ſit in vulgus, id hone-

ſtum velimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore eſſe: hanc normam, hanc regulam, hanc præſcriptionem eſſe naturæ; a qua qui aberraviſſet, eum nunquam, quid
141 in vita ſequeretur, habiturum. Nihil igitur me putatis, hæc & alia innumeralia cum audiam, moveri? tam moveor, quam tu, Luculle; neque me minus hominem, quam te, putaveris. Tantum intereſt, quod tu, cum es commotus, acquieſcis, aſſentiris, approbas; verum illud, certum, comprehenſum, perceptum, ratum, firmum, fixum vis; deque eo nulla ratione neque pelli, neque moveri potes. Ego nihil ejusmodi eſſe arbitror, cui ſi aſſenſus ſim, non aſſentiar ſæpe falſo, quoniam vera a falſis nullo diſcrimine ſeparantur, præſertim cum judicia iſta dialecticæ nulla ſint.

142 Venio enim jam ad tertiam partem philoſophiæ. aliud judicium Protagoræ eſt, qui putet id cuique verum eſſe, quod cuique videatur: aliud Cyrenaicorum, qui præter permotiones intimas, nihil putant eſſe judicii: aliud Epicuri, qui omne judicium in ſenſibus, & in rerum notitiis, & in voluptate conſtituit. Plato autem omne judicium veritatis, veritatemque ipſam, abductam ab opinionibus & a ſenſibus, cogitationis ipſius

& mentis eſſe voluit. Numquid horum pro- 143
bat noſter Antiochus? ille vero ne majorum
quidem ſuorum. Ubi enim aut Xenocratem
ſequitur, cujus libri ſunt de ratione loquendi
multi, & multum probati? aut ipſum Ari-
ſtotelem, quo profecto nihil eſt acutius, ni-
hil politius? a Chryſippo pedem nuſquam.
Qui ergo Academici appellamur? an abuti- 47
mur gloria nominis? aut cur cogimur eos
ſequi, qui inter ſe diſſident? In hoc ipſo,
quod in elementis dialectici docent, quo modo
judicare oporteat, verum, falſumne ſit, ſi
quid ita connexum eſt, ut hoc: *Si dies eſt,*
lucet; quanta contentio eſt? aliter Diodoro,
aliter Philoni, Chryſippo aliter placet. Quid?
cum Cleanthe, doctore ſuo, quam multis
rebus Chryſippus diſſidet? Quid? duo vel
principes dialecticorum, Antipater & Ar-
chidemus, opinioſiſſimi homines, nonne mul-
tis in rebus diſſentiunt? Quid me igitur, Lu- 144
culle, in invidiam, & tanquam in concionem
vocas? & quidem, ut ſeditioſi tribuni ſolent,
occludi tabernas jubes? Quo enim ſpectat il-
lud, cum artificia tolli quereris a nobis, niſi
ut opifices concitentur? qui ſi undique om-
nes convenerint, facile contra vos incita-
buntur. Expromam primum illa invidioſa,

quod eos omnes, qui in concione ſtabant,
exſules, ſervos, inſanos eſſe dicatis: deinde
ad illa veniam, quae jam non ad multitudi-
nem, ſed ad vosmetipſos, qui adeſtis, per-
tinent. negat enim vos Zeno, negat Antio-
chus ſcire quidquam. Quo modo? inquies.
nos enim defendimus, etiam inſipientem mul-
145 ta comprehendere. At ſcire negatis quem-
quam rem ullam, niſi ſapientem. & hoc qui-
dem Zeno geſtu conficiebat. Nam, cum ex-
tenſis digitis adverſam manum oſtenderat,
Viſum, inquiebat, huiusmodi eſt. deinde,
cum paulum digitos conſtrinxerat, *aſſenſus*
huiusmodi. tum cum plane compreſſerat,
pugnumque fecerat, *comprehenſionem* illam
eſſe dicebat. qua ex ſimilitudine etiam no-
men ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν
impoſuit. cum autem lævam manum admo-
verat, & illum pugnum arcte vehementer-
que compreſſerat, *ſcientiam* talem eſſe dice-
bat; cujus compotem, niſi ſapientem, eſſe
neminem. Sed, qui ſapientes aut ſint, aut
146 fuerint, ne ipſi quidem ſolent dicere. Ita
tu nunc, Catule, lucere neſcis; nec tu, Hor-
tenſi, in tua villa nos eſſe. Num minus hæc
invidioſe dicuntur? nec tamen nimis elegan-
ter: illa ſubtilius. Sed, quo modo tu, ſi
nihil comprehendi poſſet, artificia concidere

dicebas, neque mihi dabas, id quod probabile eſſet, ſatis magnam vim habere ad artes; ſic ego nunc tibi refero, artem ſine ſcientia eſſe non poſſe. An pateretur hoc *Zeuxis*, aut Phidias, aut Polycletus, nihil ſe ſcire, cum in his eſſet tanta ſolertia? quodſi eos docuiſſet aliquis, quam vim habere diceretur ſcientia, deſinerent iraſci: ne nobis quidem ſuccenſerent, cum didiciſſent id tollere nos, quod nuſquam eſſet; quod autem ſatis eſſet ipſis, relinquere. Quam rationem, majorum etiam comprobat diligentia: qui primum jurare *ex ſui animi ſententia* quemque voluerunt; deinde ita teneri, *ſi ſciens falleret*, quod inſcientia multa verſaretur in vita: tum, qui teſtimonium diceret, ut *arbitrari* ſe diceret, etiam quod ipſe vidiſſet: quæque jurati judices cognoviſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut *videri* pronuntiarent.

Verum, quoniam non ſolum nauta ſigni- 48
ficat, ſed etiam Favonius ipſe inſuſurrat,
navigandi nobis, Luculle, tempus eſſe, & 147
quoniam ſatis multa dixi, eſt mihi peroran-
dum. Poſthac tamen, cum hæc quæremus,
potius de diſſenſionibus tantis ſummorum
virorum diſſeramus, de obſcuritate naturæ,
deque errore tot philoſophorum, qui de bonis

contrariiſque rebus tantopere diſcrepant, ut, cum plus uno verum eſſe non poſſit, jacere neceſſe ſit tot tam nobiles diſciplinas; quam de oculorum ſenſuumque reliquorum mendaciis, & de ſorite, aut pſeudomeno; quas plagas ipſi contra ſe Stoici texuerunt.
148 Tum Lucullus, Non moleſte, inquit, fero, nos hæc contuliſſe. ſæpius enim congredientes nos, & maxime in Tuſculanis noſtris, ſi qua videbuntur, requiremus. Optime, inquam. ſed quid Catulus ſentit? quid Hortenſius? Tum Catulus, Egone? inquit. ad patris revolvor ſententiam, quam quidem ille Carneadeam eſſe dicebat, ut percipi nihil putem poſſe; aſſenſurum autem non percepto, id eſt, opinaturum ſapientem exiſtimem; ſed ita, ut intelligat ſe opinari, ſciatque nihil eſſe, quod comprehendi & percipi poſſit: nec ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans, illi alteri ſententiæ, nihil eſſe, quod percipi poſſit, vehementer aſſentior. Habeo, inquam, ſententiam tuam, nec eam admodum aſpernor. Sed tibi quid tandem videtur, Hortenſi? Tum ille ridens, Tollendum. Teneo te, inquam. nam iſta Academiæ eſt propria ſententia. Ita ſermone confecto, Catulus remanſit: nos ad naviculas noſtras deſcendimus.

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBVS BONORVM ET MALORVM
AD
B R V T V M
LIBER I.

Non eram neſcius, Brute, eum, quæ ſum- I
mis ingeniis, exquiſitaque doctrina philoſophi Græco ſermone tractaviſſent, ea Latinis litteris mandaremus, fore, ut hic noſter labor in varias reprehenſiones incurreret. Nam quibusdam, & iis quidem non admodum indoctis, totum hoc diſplicet; philoſophari. Quidam autem non id tam reprehendunt, ſi remiſſius agatur: ſed tantum ſtudium, tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruditi Græcis litteris, contemnentes Latinas, qui ſe dicant in Græcis legendis operam malle conſumere. Poſtremo aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc ſcribendi, etſi ſit elegans, perſonæ tamen & dignitatis

eſſe negent. Contra quos omnes dicendum breviter exiſtimo. quamquam philoſophiæ quidem vituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo a nobis philoſophia defenſa & collaudata eſt, cum eſſet accuſata & vituperata ab Hortenſio. qui liber cum & tibi probatus videretur, & iis, quos ego poſſe judicare arbitrarer; plura ſuſcepi, veritus ne movere hominum ſtudia viderer, retinere non poſſe. Qui autem, ſi maxime hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſemel admiſſum coerceri reprimique non poteſt; ut propemodum juſtioribus utamur illis, qui omnino avocent a Philoſophia, quam his, qui rebus infinitis modum conſtituant, in reque eo meliore, quo major ſit, mediocritatem deſiderent. Sive enim ad ſapientiam perveniri poteſt; non paranda nobis ſolum ea, ſed fruenda etiam eſt. ſive hoc difficile eſt; tamen nec modus eſt ullus inveſtigandi veri, niſi inveneris; & quærendi defatigatio turpis eſt, cum id, quod quæritur, ſit pulcherrimum. Etenim ſi delectamur, cum ſcribimus; quis eſt tam invidus, qui ab eo nos abducat? ſin laboramus; quis eſt, qui alienæ modum ſtatuat induſtriæ?

Nam, ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non vult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique:

non enim illum ab induſtria, ſed ab illiberali labore deterret: ſic iſti curioſi, quos offendit noſter minime nobis injucundus labor. His igitur eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe 2
Latina ſcripta dicunt contemnere: in quibus 4
hoc primum eſt, in quo admirer, cur in graviſſimis rebus non delectet eos patrius ſermo, cum iidem fabellas Latinas, ad verbum de Græcis expreſſas, non inviti legant. Quis enim tam inimicus pæne nomini Romano eſt, qui Ennii Medeam, aut Antiopam Pacuvii ſpernat, aut rejiciat? qui ſe iisdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit? Synephebos ego, inquit, potius Cæcilii, aut Andriam Terentii, quam utramque Menandri legam? A quibus tantum 5
diſſentio, ut, cum Sophocles vel optime ſcripſerit Electram, tamen male converſam Attilii mihi legendam putem. de quo Licinius, *Ferreum ſcriptorem: verum, opinor, ſcriptorem tamen*, ut legendus ſit. rudem enim eſſe omnino in noſtris poetis, aut inertiſſimæ ſegnitiæ eſt, aut faſtidii delicatiſſimi. Mihi

quidem nulli ſatis eruditi videntur, quibus noſtra ignota ſunt. An,

Utinam ne in nemore - - -

nihilominus legimus, quam hoc idem Græcum. Quæ autem de bene beateque vivendo a Platone diſputata ſunt, hæc explicari non
6 placebit Latine? Quodſi nos non interpretum fungimur munere, ſed tuemur ea, quæ dicta ſunt ab iis, quos probamus, eisque noſtrum judicium & noſtrum ſcribendi ordinem adjungimus; quid habent, cur Græca anteponant iis, quæ & ſplendide dicta ſint, neque ſint conversa de Græcis? Nam ſi dicent, ab illis has res eſſe tractatas; ne ipſos quidem Græcos eſt cur tam multos legant, quam legendi ſunt. Quid enim eſt a Chryſippo prætermiſſum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mneſarchum, Panætium, multos alios, in primisque familiarem noſtrum Poſidonium. Quid Theophraſtus? mediocriterne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? quid Epicurei? num deſiſtunt de iisdem, de quibus & ab Epicuro ſcriptum eſt, & ab antiquis, ad arbitrium
7 ſuum ſcribere? Quod ſi Græci leguntur a Græcis, iisdem de rebus alia ratione compoſitis; quid eſt, cur noſtri a noſtris non

legantur? Quamquam ſi plane ſic verterem 3
Platonem, aut Ariſtotelem, ut verterunt
noſtri poëtæ fabulas; male, credo, mererer
de meis civibus, ſi ad eorum cognitionem
divina illa ingenia transferrem. ſed id neque
feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam,
interdictum puto. Locos quidem quosdam,
ſi videbitur, transferam, & maxime ab iis,
quos modo nominavi, cum inciderit, ut id
apte fieri poſſit; ut ab Homero Ennius,
Afranius a Menandro ſolet. Nec vero, ut
noſter Lucilius, recuſabo, quo minus omnes
mea legant. Utinam eſſet ille Perſius! Sci-
pio vero, & Rutilius multo etiam magis!
quorum ille judicium reformidans, Taren-
tinis ait ſe, & Conſentinis, & Siculis ſcri-
bere. Facete is quidem, ſicut alias: ſed nec
tam docti tunc erant, ad quorum judicium
elaboraret, & ſunt illius ſcripta leviora, ut
urbanitas ſumma appareat, doctrina medio-
cris. Ego autem quem timeam lectorem, 8
cum ad te, ne Græcis quidem cedentem in
Philoſophia, audeam ſcribere? Quamquam
a te ipſo id quidem facio provocatus gra-
tiſſimo mihi libro, quem ad me *de virtute*
miſiſti. Sed ex eo credo quibusdam uſu
venire, ut abhorreant a Latinis, quod inci-

derint in inculta quædam & horrida, de male Græcis Latine ſcripta deterius. quibus ego aſſentior, dummodo de iisdem rebus ne
9 Græcos quidem legendos putent. Res vero bonas, verbis electis, graviter ornateque dictas, quis non legat? niſi qui ſe plane Græcum dici velit: ut a Scævola eſt prætore ſalutatus Athenis Albucius. quem quidem locum cum multa venuſtate & omni ſale idem Lucilius; apud quem præclare Scævola,

Graecum te, Albuci, quam Romanum, atque Sabinum.
Municipem Pontii, Tritanni, centurionum,
Praeclarorum hominum, ac primorum, ſigniferumque,
Maluiſti dici. Graece ergo praetor Athenis,
Id quod maluiſti, te, cum ad me accedis, ſaluto:
Χαῖρε, *inquam, Tite: lictores, turma omnis, cohorsque,*
Χαῖρε, *Tite: hinc hoſtis mi Albucius, hinc inimicus.*

10 Sed jure Mucius. Ego autem ſatis mirari non queo, unde hoc ſit tam inſolens domeſticarum rerum faſtidium. Non eſt omnino hic docendi locus: ſed ita ſentio, & ſæpe diſſerui, Latinam linguam non modo non

inopem

inopem, ut vulgo putarent, ſed locupletio-
rem etiam eſſe, quam Græcam. Quando
enim, ne nobis dicam, aut oratoribus bonis,
aut poetis, poſtea quidem quam fuit quem
imitarentur, ullus orationis vel copioſæ,
vel elegantis ornatus defuit? Ego vero, cum 4
forenſibus operis, laboribus, periculis, non
deſeruiſſe mihi videar præſidium, in quo a
populo Romano locatus ſim; debeo profecto,
quantumcunque poſſim, in eo quoque elabo-
rare, ut ſint opera, ſtudio, labore meo do-
ctiores cives mei, nec cum iſtis tantopere
pugnare, qui Græca legere malint (modo le-
gant illa ipſa, nec ſimulent) & iis ſervire,
qui vel utrisque litteris uti velint, vel, ſi
ſuas habent, illas non magnopere deſiderent.
Qui autem alia malunt ſcribi a nobis, æqui II
eſſe debent, quod & ſcripta multa ſunt, ſic
ut plura nemini e noſtris, & ſcribentur for-
taſſe plura, ſi vita ſuppetet: & tamen qui
diligenter hæc, quæ de philoſophia litteris
mandamus, legere aſſueverit, judicabit nul-
la ad legendum his eſſe potiora. Quid eſt enim
in vita tantopere quærendum, quam cum
omnia in philoſophia, tum id, quod his li-
bris quæritur, quid ſit finis, quid extremum,
quid ultimum, quo ſint omnia bene viven-

di recteque faciendi conſilia referenda? quid ſequatur natura, ut ſummum ex rebus expetendis? quid fugiat, ut extremum malorum? qua de re cum ſit inter doctiſſimos magna diſſenſio, quis alienum putet ejus eſſe dignitatis, quam mihi quisque tribuit, quid in omni munere vitæ optimum & ve-
12 riſſimum ſit exquirere? An, *Partus ancillae ſitne in fructu habendus*, diſſeretur inter principes civitatis, P. Scævolam, M'. Manilium? ab hisque M. Brutus diſſentiet, quod & acutum genus eſt, & ad uſus civium non inutile; nosque ea ſcripta, reliquaque ejusdem generis, & legimus libenter & legemus; hæc, quæ vitam continent omnem, negligentur? Nam, ut ſint illa vendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. quamquam id quidem licebit iis exiſtimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quæſtionem de finibus bonorum & malorum fere a nobis explicatam eſſe his litteris arbitramur, in quibus, quantum potuimus, non modo quid nobis probaretur, ſed etiam quid a ſingulis philoſophiæ diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus.

5 Ut autem a facillimis ordiamur, prima
13 veniat in medium Epicuri ratio, quæ plerisque notiſſima eſt: quam a nobis ſic intelliges

expoſitam, ut ab ipſis, qui eam diſciplinam
probant, non ſoleat accuratius explicari. Ve-
rum enim invenire volumus, non tanquam
adverſarium aliquem convincere. Accurate
autem quondam a L. Torquato, homine omni
doctrina erudito, defenſa eſt Epicuri ſen-
tentia de voluptate; a meque ei reſponſum,
cum C. Triarius, in primis gravis & doctus
adoleſcens, ei diſputationi intereſſet. Nam 14
cum ad me in Cumanum ſalutandi cauſa uter-
que veniſſet, pauca primo inter nos de litte-
ris, quarum ſummum erat in utroque ſtu-
dium; deinde Torquatus: Quoniam nacti
te, inquit, ſumus aliquando otioſum, certe
audiam, quid ſit, quod Epicurum noſtrum,
non tu quidem oderis, ut fere faciunt, qui
ab eo diſſentiunt, ſed certe non probes, eum,
quem ego arbitror unum vidiſſe verum, ma-
ximisque erroribus animos hominum libera-
viſſe, & omnia tradidiſſe, quæ pertinerent
ad bene beateque vivendum: ſed exiſtimo,
te, ſicut noſtrum Triarium, minus eo de-
lectari, quod iſta Platonis, Ariſtotelis, Theo-
phraſti orationis ornamenta neglexerit. Nam
illuc quidem adduci vix poſſum, ut ea, quæ
ſenſerit ille, tibi non vera videantur. Vide 15
quantum, inquam, fallare, Torquate. ora-

tio me iſtius philoſophi non offendit. Nam & complectitur verbis, quod vult; & dicit plane, quod intelligam: & tamen a philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſperner; ſi non habeat, non admodum flagitem. Re mihi non æque ſatisfacit, & quidem locis pluribus. ſed quot homines, tot ſententiæ: falli igitur poſſumus. Quamobrem tandem, inquit, non ſatisfacit? te enim judicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene no-
16 ris. Niſi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas (quorum utrumque audivi, cum mihi nihil ſane præter ſedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis notæ ſunt. atque eos, quos nominavi, cum Attico noſtro frequenter audivi; cum miraretur ille quidem utrumque, Phædrum autem etiam amaret: quotidieque inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neque erat unquam controverſia, quid
6 ego intelligerem, ſed quid probarem. Quid igitur eſt, inquit? audire enim cupio, quid non probes.

17 Principio, inquam, in phyſicis, quibus maxime gloriatur, primum totus eſt alienus. Democrito adjicit, perpauca mutans, ſed ita, ut ea, quæ corrigere vult, mihi quidem de-

pravare videatur. Ille atomos, quas appel-
lat, id eſt, corpora individua, propter ſo-
liditatem cenſet in infinito inani, in quo ni-
hil nec ſummum, nec infimum, nec medium,
nec ultimum, nec extremum ſit, ita ferri,
ut concurſionibus inter ſe cohæreſcant; ex
quo efficiantur ea, quæ ſint, quæque cer-
nantur, omnia: eumque motum atomorum
nullo a principio, ſed ex æterno tempore in-
telligi convenire. Epicurus autem, in qui- 18
bus ſequitur Democritum, non fere labitur.
quamquam utriusque cum multa non probo,
tum illud in primis, quod, cum in rerum
natura duo quærenda ſint, unum, quæ ma-
teria ſit, ex qua quæque res efficiatur; alte-
rum, quæ vis ſit, quæ quidque efficiat: de
materia diſſeruerunt, vim & cauſam efficien-
di reliquerunt. ſed hoc commune vitium: il-
læ Epicuri propriæ ruinæ. Cenſet enim, ea-
dem illa individua & ſolida corpora ferri ſuo
deorſum pondere ad lineam: hunc naturalem
eſſe omnium corporum motum. Deinde ibi- 19
dem homo acutus, cum illud occurreret, ſi
omnia deorſum e regione ferrentur, &, ut
dixi, ad lineam, nunquam fore, ut atomus
altera alteram poſſet attingere; itaque attu-
lit rem commentitiam: declinare dixit ato-

mum perpaulum; quo nihil poſſet fieri minus. ita effici complexiones, & copulationes, & adhæſitationes atomorum inter ſe: ex quo efficeretur mundus, omneſque partes mundi, quæque in eo eſſent. Quæ cum res tota ficta ſit pueriliter, tum ne efficit quidem quod vult. nam & ipſa declinatio ad libidinem fingitur, (ait enim declinare atomum ſine cauſa; quum nihil turpius phyſico, quam fieri ſine cauſa quidquam dicere;) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipſe conſtituit, e regione inferiorem locum petentium, ſine cauſa eripuit atomis: nec tamen id, cujus cauſa hæc finxerit, aſſecutus

20 eſt. Nam ſi omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohæreſcent: ſin aliæ declinabunt, aliæ ſuo nutu recte ferentur; primum erit hoc quaſi provincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus hæret, turbulenta concurſio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem phyſici eſt, credere aliquid eſſe minimum, quod profecto nunquam putaviſſet, ſi a Polyæno, familiari ſuo, geometriam diſcere maluiſſet, quam illam etiam ipſum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe ho-

mini erudito, in geometriaque perfecto. huic
bipedalis fortaſſe; tantum enim eſſe cenſet,
quantus videtur, vel paulo aut majorem, aut
minorem. Ita quæ mutat, ea corrumpit; 21
quæ ſequitur, ſunt tota Democriti. Atomi,
inane, imagines, quæ idola nominant, quo-
rum incurſione non ſolum videamus, ſed
etiam cogitemus: infinitio ipſa, quam ἀπειρίαν
vocant, tota ab illo eſt: tum innumerabiles
mundi, qui & oriantur, & intereant quoti-
die. quæ etſi mihi nullo modo probantur;
tamen Democritum laudatum a ceteris, ab
hoc, qui eum unum ſecutus eſt, nollem vi-
tuperatum. Jam in altera philoſophiæ par- 7
te, quæ eſt quærendi ac differendi, quæ 22
λογικὴ dicitur, iſte veſter plane, ut mihi qui-
dem videtur, inermis ac nudus eſt. tollit de-
finitiones: nihil de dividendo ac partiendo
docet: non, quo modo efficiatur conclúda-
turque ratio, tradit: non, qua via captioſa
ſolvantur, ambigua diſtinguantur, oſtendit.
judicia rerum in ſenſibus ponit; quibus ſi ſe-
mel aliquid falſi pro vero probatum ſit, ſub-
latum eſſe omne judicium veri & falſi putat.
[In tertia vero parte, quæ eſt de vita & mo- 23
ribus, in conſtitutione finis, nil generoſum
ſapit atque magnificum.] Confirmat illud

vel maxime, quod ipſa natura, ut ait ille, aſciſcat & reprobet, id eſt, voluptatem & dolorem. Ad hæc, & quæ ſequamur, & quæ fugiamus, refert omnia. quod quamquam Ariſtippi eſt, a Cyrenaicisque melius liberiusque defenditur; tamen ejusmodi eſſe judico, ut nihil homine videatur indignius. Ad majora enim quædam nos natura genuit & conformavit, ut mihi quidem videtur. ne fieri poteſt, ut errem: ſed ita prorſus exiſtimo, neque eum Torquatum, qui hoc primus cognomen invenerit, aut torquem illum hoſti detraxiſſe, ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis tertio conſulatu conflixiſſe apud Veſerim propter voluptatem. Quod vero ſecuri filium percuſſerit, privaviſſe ſe etiam videtur multis voluptatibus, cum ipſi naturæ patrioque amori prætulerit jus majeſtatis atque imperii.

24 Quid? T. Torquatus, is, qui conſul cum Cn. Octavio fuit, cum illam ſeveritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipaverat, ut eum, Macedonum legatis accuſantibus, quod pecunias prætorem in provincia cepiſſe arguerent, cauſam apud ſe dicere juberet, reque ex utraque parte audita, pronuntiaret, eum non talem vi-

deri fuiſſe in imperio, quales ejus majores
fuiſſent; & in conſpectum ſuum venire ve-
tuit; numquid videtur tibi de voluptatibus
ſuis cogitaviſſe? Sed ut omittam pericula,
labores, dolorem etiam, quem optimus quis-
que pro patria & pro ſuis ſuſcipit, ut non
modo nullam captet, ſed etiam prætereat
omnes voluptates, dolores denique quosvis
ſuſcipire malit, quam deſerere ullam officii
partem; ad ea, quæ hoc non minus decla-
rant, ſed videntur leviora, veniamus. Quid 21
tibi, Torquate? quid huic Triario litteræ,
quid hiſtoriæ cognitioque rerum, quid poe-
tarum evolutio, quid tanta tot verſuum me-
moria voluptatis affert? Nec tibi illud dixe-
ris: Hæc enim ipſa mihi ſunt voluptati; &
erant illa Torquatis. Nunquam hoc ita de-
fendit Epicurus: neque vero tu, Triari, aut
quisquam eorum, qui aut ſaperet aliquid,
aut iſta didiciſſet. Et, quod quæritur ſæ-
pe, cur tam multi ſint Epicurei: ſunt aliæ
quoque cauſæ, ſed multitudinem hoc maxi-
me allicit, quod ita putat dici ab illo, recta
& honeſta quæ ſint, ea facere ipſa per ſe læ-
titiam, id eſt, voluptatem. Homines opti-
mi non intelligunt, totam rationem everti, ſi
ita ſe res habeat. Nam ſi concederetur, etiam

ſi ad corpus nihil referatur, iſta ſua ſponte,
& per ſe eſſe jucunda; per ſe eſſet & virtus,
& cognitio rerum, quod minime ille vult,
26 expetenda. Hæc igitur Epicuri non probo,
inquam. de cetero, vellem equidem aut ipſe
doctrinis fuiſſet inſtructior (eſt enim, quod
ita tibi videri neceſſe eſt, non ſatis politus
iis artibus, quas qui tenent, eruditi appel-
lantur) aut ne deterruiſſet alios a ſtudiis,
quamquam te quidem video minime eſſe de-
territum.

8 Quæ cum dixiſſem, magis ut illum pro-
vocarem, quam ut ipſe loquerer, tum Tria-
rius leniter arridens, Tu quidem, inquit,
totum Epicurum pæne e philoſophorum cho-
ro ſuſtuliſti. quid ei reliquiſti, niſi te, quo-
quo modo loqueretur, intelligere, quid dice-
ret? Aliena dixit in phyſicis, nec ea ipſa,
quæ tibi probarentur. ſi qua in his corrige-
re voluit, deteriora fecit. Diſſerendi artem
nullam habuit. Voluptatem cum ſummum bo-
num diceret, primum in eo ipſo parum vi-
dit: deinde hoc quoque alienum. nam ante
27 Ariſtippus; & ille melius. addidiſti ad ex-
tremum, etiam indoctum fuiſſe. Fieri, in-
quam, o Triari, nullo pacto poteſt, ut non
dicas, quid non probes ejus, a quo diſſen-

tias. Quid enim me prohiberet Epicureum eſſe, ſi probarem, quæ ille diceret? cum præſertim illa perdiſcere, ludus eſſet.

Quamobrem diſſentientium inter ſe reprehenſiones non ſunt vituperandæ. maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesque in diſputando pertinaces, indignæ mihi philoſophia videri ſolent. Tum 28
Torquatus, prorſus, inquit, aſſentior. neque enim diſputari ſine reprehenſione, nec cum iracundia aut pertinacia recte diſputari poteſt. Sed ad hæc, niſi moleſtum eſt, habeo quæ velim. At me, inquam, niſi te audire vellem, cenſes hæc dicturum fuiſſe? Utrum igitur percurri omnem Epicuri diſciplinam placet; an de una voluptate quæri, de qua omne certamen eſt? Tuo vero id quidem, inquam, arbitratu. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maximam. de phyſicis alias: & quidem tibi & declinationem iſtam atomorum, & magnitudinem ſolis probabo, & Democriti errata, ab Epicuro reprehenſa & correcta permulta. Nunc dicam de voluptate: nihil ſcilicet novi, ea tamen, quæ te ipſum probaturum eſſe confidam. Certe, inquam, pertinax non ero; tibique, ſi mihi probabis ea,

29 quæ dices, libenter aſſentiar. Probabo, inquit: modo iſta ſis æquitate, quam oſtendis. ſed uti oratione perpetua malo, quam interrogare, aut interrogari. Ut placet, inquam. Tunc dicere exorſus eſt.

9. Primum igitur, inquit, ſic agam, ut ipſi auctori hujus diſciplinæ placet: conſtituam, quid, & quale ſit id, de quo quærimus: non quo ignorare vos arbitrer; ſed ut ratione & via procedat oratio. Quærimus igitur, quid ſit extremum, quid ultimum bonorum. quod, omnium philoſophorum ſententia, tale debet eſſe, ut ad id omnia referri oporteat; ipſum autem nusquam. Hoc Epicurus in voluptate ponit, quod ſummum bonum eſſe vult; ſummumque malum, dolorem:
30 idque inſtituit docere ſic: „ Omne animal, „ ſimulatque natum ſit, voluptatem appetere, „ eaque gaudere, ut ſummo bono: dolorem „ aſpernari, ut ſummum malum, & quan„tum poſſit, a ſe repellere; idque facere „ nondum depravatum, ipſa natura incor„rupte atque integre judicante. „ Itaque negat opus eſſe ratione, neque diſputatione, quam ob rem voluptas expetenda, fugiendus dolor ſit. ſentiri hoc putat, ut calere ignem, nivem eſſe albam, dulce mel: quorum nihil

rtere exquiſitis rationibus confirmari:
:um ſatis eſſe admonere. intereſſe enim
:r argumentum concluſionemque rationis,
.nter mediocrem animadverſionem atque
ıonitionem: altera occulta quædam &
ſi involuta aperiri; altera promta & aper-
udicari. Etenim quoniam, detractis de
ıine ſenſibus, reliqui nihil eſt; neceſſe
quid aut ad naturam, aut contra ſit, a
ıra ipſa judicari. ea quid percipit, & quid
cat, quo aut petat, aut fugiat aliquid,
ter voluptatem, & dolorem? Sunt au- 31
quidam e noſtris, qui hæc ſubtilius ve-
tradere, & negent ſatis eſſe, quid bo-
a ſit, aut quid malum, ſenſu judicari; ſed
no etiam ac ratione intelligi poſſe, & vo-
:atem ipſam per ſe eſſe expetendam, &
ırem ipſum per ſe eſſe fugiendum. Ita-
ajunt hanc quaſi naturalem, atque inſi-
in animis noſtris ineſſe notionem, ut
rum eſſe appetendum, alterum aſpernan-
ı ſentiamus. Alii autem (quibus ego aſ-
ior) cum a philoſophis compluribus per-
ta dicantur, cur nec voluptas in bonis
ıumeranda, nec in malis dolor, non exi-
ant oportere nimium nos cauſæ confide-
ſed & argumentandum, & accurate diſ-

ſerendum, & rationibus conquiſitis de vo-
luptate & dolore diſputandum putant. Sed
32 ut perſpiciatis, unde omnis iſte natus ſit er-
ror voluptatem accuſantium, doloremque
laudantium, totam rem aperiam; eaque ipſa,
quæ ab illo inventore veritatis, & quaſi ar-
chitecto beatæ vitæ dicta ſunt, explicabo.
Nemo enim ipſam voluptatem, quia voluptas
ſit, aſpernatur, aut odit, aut fugit; ſed quia
conſequuntur magni dolores eos, qui ratione
voluptatem ſequi neſciunt. Neque porro quiſ-
quam eſt, qui dolorem ipſum, quia dolor
ſit, amet, conſectetur, adipiſci velit; ſed
quia nonnunquam ejuſmodi tempora incidunt,
ut labore & dolore magnam aliquam quærat
voluptatem. Ut enim ad minima veniam, quis
noſtrum exercitationem ullam corporis ſuſci-
pit laborioſam, niſi ut aliquid ex ea commo-
di conſequatur? Quis autem vel eum jure
reprehenderit, qui in ea voluptate velit eſſe,
quam nihil moleſtiæ conſequatur; vel illum,
qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla
33 pariatur? At vero eos accuſamus, & juſto
odio digniſſimos ducimus, qui blanditiis præ-
ſentium voluptatum deleniti atque corrupti,
quos dolores & quas moleſtias excepturi ſint,
occæcati cupiditate non provident; ſimilique

ſunt in culpa, qui officia deſerunt mollitia
animi, id eſt, laborum & dolorum fuga. &
harum quidem rerum facilis eſt & expedita
diſtinctio. Nam libero tempore, cum ſoluta
nobis eſt eligendi optio, cumque nihil impe-
dit, quo minus id, quod maxime placeat,
facere poſſimus, omnis voluptas aſſumenda
eſt, omnis dolor repellendus. Temporibus
autem quibusdam, & aut officiis debitis, aut
rerum neceſſitatibus ſæpe eveniet, ut & vo-
luptates repudiandæ ſint, & moleſtiæ non re-
cuſandæ. Itaque earum rerum hic tenetur
a ſapiente delectus, ut aut rejiciendis volu-
ptatibus majores alias conſequatur, aut per-
ferendis doloribus aſperiores repellat.

Hanc ego cum teneam ſententiam, quid 34
eſt, cur verear, ne ad eam non poſſim ac-
commodare Torquatos noſtros? quos tu pau-
lo ante cum memoriter, tum etiam erga nos
amice & benevole collegiſti. nec me tamen
laudandis majoribus meis corrupiſti, nec
ſegniorem ad reſpondendum reddiſti. quo-
rum facta quemadmodum, quæſo, interpre-
taris? Sicine eos cenſes aut in armatum
hoſtem impetum feciſſe, aut in liberos, &
in ſanguinem ſuum tam crudeles fuiſſe, nihil
ut de utilitatibus, nihil ut de commodis ſuis

cogitarent? At id ne feræ quidem faciunt,
ut ita ruant, itaque turbent, ut, earum mo-
tus & impetus quo pertineant, non intelli-
35 gamus. Tu tam egregios viros cenſes tan-
tas res geſſiſſe ſine cauſa? Quæ fuerit cauſa,
mox videro: interea hoc tenebo: ſi ob ali-
quam cauſam iſta, quæ ſine dubio præclara
ſunt, fecerint, virtutem his ipſam per ſe cau-
ſam non fuiſſe. Torquem detraxit hoſti. &
quidem ſe texit, ne interiret. At magnum
periculum adiit. in oculis quidem exercitus.
quid ex eo conſecutus eſt? Laudem & cari-
tatem; quæ ſunt vitæ ſine metu degendæ
præſidia firmiſſima. Filium morte multavit:
ſi ſine cauſa, nollem me ab eo ortum, tam
importuno tamque crudeli. ſin ut dolore ſuo
ſanciret militaris imperii diſciplinam, exerci-
tumque in graviſſimo bello animadverſionis
metu contineret; ſaluti proſpexit civium,
36 qua intelligebat contineri ſuam. Atque hæc
ratio late patet. in quo enim maxime con-
ſuevit jactare veſtra ſe oratio, tua præſer-
tim, qui ſtudioſe antiqua perſequeris, claris
& fortibus viris commemorandis, eorumque
factis non emolumento aliquo, ſed ipſius ho-
neſtatis decore laudandis, id totum everti-
tur eo delectu rerum, quem modo dixi, con-

ſti-

ſtituto, ut aut voluptates omittantur, majorum voluptatum adipiſcendarum cauſa, aut dolores ſuſcipiantur, majorum dolorum effugiendorum gratia.

Sed de clarorum hominum factis illu- XI
ſtribus & glorioſis ſatis hoc loco dictum ſit. 37
erit enim jam de omnium virtutum curſu ad voluptatem proprius differendi locus. Nunc autem explicabo, voluptas ipſa, quæ qualisque ſit, ut tollatur error omnis imperitorum; intelligaturque ea, quæ voluptaria, delicata, mollis habeatur diſciplina, quam gravis, quam continens, quam ſevera ſit. Non enim hanc ſolam ſequimur, quæ ſuavitate aliqua naturam ipſam movet, & cum jucunditate quadam percipitur ſenſibus, ſed maximam illam voluptatem habemus, quæ percipitur, omni dolore detracto. Nam quoniam, cum privamur dolore, ipſa liberatione & vacuitate omnis moleſtiæ gaudemus; omne autem id, quo gaudemus, voluptas eſt, ut omne id, quo offendimur, dolor: doloris omnis privatio recte nominata eſt voluptas. Ut enim cum cibo & potione fames ſitisque depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiæ conſecutionem affert voluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſſionem effi-

38 cit voluptatis. Itaque non placuit Epicuro, medium eſſe quiddam inter dolorem & voluptatem. illud enim ipſum, quod quibusdam medium videtur, cum omni dolore caret, non modo voluptatem eſſe, verum etiam ſummam voluptatem. Quisquis enim ſentit, quemadmodum ſit affectus, eum neceſſe eſt aut in voluptate eſſe, aut in dolore. Omnis autem privatione doloris putat Epicurus terminari ſummam voluptatem; ut poſtea variari voluptas, diſtinguique poſſit; augeri, ampli-
39 ficarique non poſſit. At etiam Athenis, ut a patre audiebam, facete & urbane Stoicos irridente, ſtatua eſt in Ceramico Chryſippi, ſedentis porrecta manu; quæ manus ſignificet illum in hac eſſe rogatiuncula delectatum. Num quidnam manus tua ſic affecta, quemadmodum affecta nunc eſt, deſiderat? Nihil ſane. At, ſi voluptas eſſet bonum, deſideraret. Ita credo. Non eſt igitur voluptas bonum. Hoc ne ſtatuam quidem dicturam pater ajebat, ſi loqui poſſet. Concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute; nihil ad Epicurum. Nam ſi ea ſola voluptas eſſet, quæ quaſi titillaret ſenſus, ut ita dicam, & ad eos cum ſuavitate afflueret, & illaberetur; nec manus eſſe contenta poſſet ulla vacuitate doloris ſine jucundo motu voluptatis.

ſin autem ſumma voluptas eſt, ut Epicuro placet, nihil dolere; primum tibi recte, Chryſippe, conceſſum eſt, nihil deſiderare manum, cum ita eſſet affecta: ſecundum non recte, ſi voluptas eſſet bonum, fuiſſe deſideraturam. idcirco enim non deſideraret, quia, quod dolore caret, id in voluptate eſt.

Extremum autem eſſe bonorum volupta- 12
tem, ex hoc facile perſpici poteſt. Conſtitua- 40
mus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem & animo & corpore voluptatibus, nullo dolore nec impediente, nec impendente: quem tandem hoc ſtatu præſtabiliorem, aut magis expetendum poſſumus dicere? ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit affectus, & firmitatem animi, nec mortem, nec dolorem timentis, quod mors ſenſu careat; dolor in longinquitate, levis; in gravitate, brevis ſoleat eſſe: ut ejus magnitudinem celeritas, diuturnitatem allevatio conſoletur. Ad ea 41
cum accedit, ut neque divinum numen horreat, nec præteritas voluptates effluere patiatur, earumque aſſidua recordatione lætetur; quid eſt, quod huc poſſit, quod melius ſit, accedere? Statue contra aliquem confectum tantis animi corporisque doloribus, quanti in hominem maximi cadere poſſunt,

nulla ſpe propoſita, fore levius aliquando; nulla præterea nec præſenti, nec exſpectata voluptate; quid eo miſerius dici aut fingi poteſt? Quod ſi vita doloribus referta maxime fugienda eſt: ſummum profecto malum eſt, vivere cum dolore. cui ſententiæ conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum cum voluptate vivere. Nec enim habet noſtra mens quidquam, ubi conſiſtat, tanquam in extremo: omnesque & metus & ægritudines ad dolorem referuntur: nec præterea eſt res ulla, quæ ſua natura aut ſollicitare poſſit, aut
42 angere. Præterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerum gerendarum initia proficiſcuntur aut a voluptate, aut a dolore. quod cum ita ſit, perſpicuum eſt omnes rectas res atque laudabiles eo referri, ut cum voluptate vivatur. Quoniam autem id eſt vel ſummum bonum, vel ultimum, vel extremum, quod Græci τέλος nominant, quod ipſum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes; fatendum eſt, ſummum eſſe bonum jucunde vivere.

13 Id qui in una virtute ponunt, ſplendore nominis capti, quid natura poſtulet, non intelligunt; errore maximo, ſi Epicurum audire voluerint, liberabuntur. Iſtæ enim ve-

ſtræ eximiæ pulchræque virtutes, niſi volu-
ptatem efficerent, quis eas aut laudabiles,
aut expetendas arbitraretur? Ut enim medi-
corum ſcientiam non ipſius artis, ſed bonæ
valetudinis cauſa probamus; & gubernato-
ris ars, quia bene navigandi rationem habet,
utilitate, non arte laudatur: ſic ſapientia,
quæ ars vivendi putanda eſt, non expetere-
tur, ſi nihil efficeret; nunc expetitur, quod
eſt tanquam artifex conquirendæ & compa-
randæ voluptatis. Quam autem dicam vo- 43
luptatem jam videris, ne invidia verbi labe-
factetur oratio mea. nam cum ignoratione
rerum bonarum & malarum maxime homi-
num vita vexetur; ob eumque errorem &
voluptatibus maximis ſæpe priventur, & gra-
viſſimis animi doloribus torqueantur; ſapien-
tia eſt adhibenda, quæ & terroribus, cupi-
ditatibusque detractis, & omnium falſarum
opinionum temeritate demta, certiſſimam ſe
nobis ducem præbeat ad voluptatem. Sapien-
tia enim eſt una, quæ moeſtitiam pellat ex
animis; quæ nos exhorreſcere metu non ſi-
nat; qua præceptrice, in tranquillitate vivi
poteſt, omnium cupiditatum ardore reſtincto.
Cupiditates enim ſunt inſatiabiles: quæ non
modo ſingulos homines, ſed univerſas fami-

lias evertunt; totam etiam labefactant ſæpe
44 rempublicam. Ex cupiditatibus odia, diſſi-
dia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur:
nec hæ ſeſe foris ſolum jactant, nec tantum
in alios cæco impetu incurrunt; ſed intus
etiam in animis incluſæ inter ſe diſſident at-
que diſcordant. ex quo vitam amariſſimam
neceſſe eſt effici: ut ſapiens ſolus, amputa-
ta circumciſſaque inanitate omni & errore,
naturæ finibus contentus, ſine ægritudine
45 poſſit, & ſine metu vivere. Quæ eſt enim
aut utilior, aut ad bene vivendum aptior
partitio, quam illa, qua eſt uſus Epicurus?
qui unum genus poſuit earum cupiditatum,
quæ eſſent & naturales & neceſſariæ: al-
terum, quæ naturales eſſent, nec tamen
neceſſariæ: tertium, quæ nec naturales,
nec neceſſariæ. quarum ea ratio eſt, ut ne-
ceſſariæ nec opera multa, nec impenſa ex-
46 pleantur. Ne naturales quidem multa deſi-
derant, propterea quod ipſa natura divitias,
quibus contenta ſit, & parabiles, & termi-
natas habet. inanium autem cupiditatum nec
14 modus ullus, nec finis inveniri poteſt. Quod
ſi vitam omnem perturbari videmus errore &
inſcientia; ſapientiamque eſſe ſolam, quæ
nos a libidinum impetu & formidinum ter-

rore vindicet, & ipſius fortunæ modice ferre doceat injurias, & omnes monſtret vias, quæ ad quietem & tranquillitatem ferant; quid eſt, cur dubitemus dicere, & ſapientiam propter voluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam?
Eademque ratione ne temperantiam quidem 47
propter ſe expetendam eſſe dicemus, ſed quia pacem animis afferat, & eos quaſi concordia quadem placet ac leniat. Temperantia eſt enim, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur monet. nec enim ſatis eſt judicare, quid faciendum, non faciendumve ſit; ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit judicatum. Plerique autem, quod tenere atque ſervare id, quod ſtatuerunt, non poſſunt, victi & debilitati, objecta ſpecie voluptatis, tradunt ſe libidinibus conſtringendos, nec, quid eventurum ſit, provident, ob eamque cauſam propter voluptatem & parvam & non neceſſariam, & quæ vel aliter pararetur, & qua etiam carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graves, tum in damna, tum in dedecora incurrunt: ſæpe etiam legum judiciorumque pœnis obligantur.
Qui autem ita frui volunt voluptatibus, 48
ut nulli propter eas dolores conſequantur,

& qui ſuum judicium retinent, ne voluptate victi faciant id, quod ſentiunt non eſſe faciendum: hi voluptatem maximam adipiſcuntur, prætermittenda voluptate. Iidem etiam dolorem ſæpe perpetiuntur, ne, ſi id non faciant, incidant in majorem. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam propter ſe fugiendam eſſe: temperantiamque expetendam, non quia voluptates fugiat, ſed quia

15 majores conſequatur. Eadem fortitudinis

49 ratio reperietur: nam neque laborum perfunctio, neque perpeſſio dolorum, per ſe ipſa allicit; nec patientia, nec aſſiduitates, nec vigiliæ, nec ea ipſa, quæ laudatur, induſtria, ne fortitudo quidem: ſed iſta ſequimur, ut ſine cura metuque vivamus; animumque & corpus, quantum efficere poſſimus, moleſtia liberemus. Ut enim mortis metu omnis quietæ vitæ ſtatus perturbatur; &, ut ſuccumbere doloribus, eosque humili animo imbecilloque ferre, miſerum eſt; ob eamque debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam, plerique autem ſe ipſos penitus perdiderunt: ſic robuſtus animus & excelſus, omni eſt liber cura & angore, cum & mortem contemnit, qua qui affecti ſunt, in eadem cauſa ſunt, qua an-

tequam nati: & ad dolores ita paratus eſt, ut meminerit, maximos morte finiri, parvos multa habere intervalla requietis, mediocrium nos eſſe dominos: ut, ſi tolerabiles ſint, feramus; ſin minus, æquo animo e vita, cum ea non placeat, tanquam e theatro, exeamus. Quibus rebus intelligitur, nec timiditatem ignaviamque vituperari, nec fortitudinem patientiamque laudari ſuo nomine: ſed illas rejici, quia dolorem pariant; has
optari, quia voluptatem. Juſtitia reſtat, ut 16
de omni virtute ſit dictum; ſed ſimilia fere 50
dici poſſunt. Ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas eſſe docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec diſtrahi poſſint; ſic de juſtitia judicandum eſt: quæ non modo nunquam nocet cuiquam, ſed contra ſemper alit aliquid tum vi ſua atque natura, quod tranquillet animos, tum ſpe, nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata deſideret. Quemadmodum temeritas, & libido, & ignavia ſemper animum excruciant, & ſemper ſollicitant, turbulentæque ſunt: ſic cum vis in mente conſedit, hoc ipſo, quod adeſt, turbulenta non poteſt fieri; & ſi vero molita quippiam eſt, quamvis occulte fecerit, nun-

quam tamen confidet id fore ſemper occultum. Plerumque improborum facta primo ſuſpicio inſequitur; deinde ſermo atque fama; tum accuſator, tum judex: multi etiam, ut
51 te conſule, ipſi ſe indicaverunt. Quod ſi qui ſatis ſibi contra hominum conſcientiam ſepti eſſe & muniti videntur, deorum tamen horrent, easque ipſas ſollicitudines, quibus eorum animi noctes atque dies exeduntur, a diis immortalibus ſupplicii cauſa importari putant. Quæ autem tanta ex improbe factis ad minuendas vitæ moleſtias acceſſio fieri poteſt, quanta ad augendas, cum conſcientia factorum, tum pœna legum, odioque civium? Et tamen in quibusdam neque pecuniæ modus eſt, neque honoris, neque imperii, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum: quas nulla præda unquam improbe parta minuit, ſed auget potius atque inflammat: ut coercendi magis,
52 quam dedocendi eſſe videantur. Invitat igitur vera ratio bene ſanos ad juſtitiam, æquitatem, fidem: neque homini infanti atque impotenti injuſte facta conducunt; qui nec facile efficere poſſit, quod conetur, nec obtinere, ſi effecerit: & opes vel fortunæ, vel ingenii, liberalitati magis conveniunt; qui

qui utuntur, benevolentiam ſibi conciliant, &, quod aptiſſimum eſt ad quiete vivendum, caritatem; præſertim cum omnino nulla ſit cauſa peccandi. Quæ enim cupiditates a na- 53
tura proficiſcuntur, facile explentur ſine ulla injuria: quæ autem inanes ſunt, his parendum non eſt. Nihil enim deſiderabile concupiſcunt, plusque in ipſa injuria detrimenti eſt, quam in iis rebus emolumenti, quæ pariuntur injuria. Itaque ne juſtitiam quidem recte quis dixerit per ſe ipſam optabilem, ſed quia jucunditatis vel plurimum affe rat. Nam diligi & carum eſſe, jucundum eſt, propterea, quia tutiorem vitam & voluptatem efficit pleniorem. Itaque non ob ea ſolum incommoda, quæ eveniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, ſed multo etiam magis, quod cujus in animo verſatur, nunquam ſinit eum reſpirare, nunquam acquieſcere. Quod ſi ne ipſarum quidem vir- 54
tutum laus, in qua maxime ceterorum philoſophorum exſultat oratio, reperire poteſt exitum, niſi dirigatur ad voluptatem; voluptas autem eſt ſola, quæ nos vocet ad ſe, & alliciat ſuapte natura: non poteſt eſſe dubium, quin id ſit ſummum atque extremum bonorum omnium; beateque vivere, nihil

17 aliud ſit, niſi cum voluptate vivere. Huic certæ ſtabilique ſententiæ quæ ſunt conjuncta, explicabo brevi.

55 Nullus in ipſis error eſt finibus bonorum & malorum, id eſt, in voluptate, aut in dolore: ſed in his rebus peccant, cum, e quibus hæc efficiantur, ignorant. Animi autem voluptates & dolores naſci fatemur e corporis voluptatibus & doloribus. Itaque concedo quod modo dicebas, cadere cauſa, ſi qui e noſtris aliter exiſtiment; quos quidem video eſſe multos, ſed imperitos. Quamquam autem & lætitiam nobis voluptas animi, & moleſtiam dolor afferat; eorum tamen utrumque & ortum eſſe e corpore, & ad corpus referri: nec ob eam cauſam non multo majores eſſe & voluptates, & dolores animi, quam corporis. Nam corpore nihil, niſi præſens, & quod adeſt, ſentire poſſumus; animo autem, & præterita, & futura. Ut enim æque doleamus animo, cum corpore dolemus: fieri tamen permagna acceſſio poteſt, ſi aliquod æternum & infinitum impendere malum nobis opinemur. quod idem licet tranſferre in voluptatem, ut ea major
56 ſit, ſi nihil tale metuamus. Jam illud quidem perſpicuum eſt, maximam animi aut

voluptatem, aut moleſtiam plus aut ad bea-
tam, aut ad miſeram vitam afferre momenti,
quam eorum utrumvis, ſi æque diu ſit in
corpore. Non placet autem, detracta volu-
ptate, ægritudinem ſtatim conſequi, niſi in
voluptatis locum dolor forte ſucceſſerit: at
contra, gaudere noſmet omittendis doloribus,
etiam ſi voluptas ea, quæ ſenſum moveat,
nulla ſucceſſerit: eoque intelligi poteſt, quan-
ta voluptas ſit non dolere. Sed ut iis bonis
erigimur, quæ exſpectamus: ſic lætamur iis, 57
quæ recordamur. Stulti autem malorum me-
moria torquentur: ſapientes bona præterita,
grata recordatione renovata, delectant. Eſt
autem ſitum in nobis, ut & adverſa quaſi
perpetua oblivione obruamus, & ſecunda ju-
cunde ac ſuaviter meminerimus. Sed cum
ea, quæ præterierunt, acri animo & atten-
to intuemur, tunc ſit, ut ægritudo ſequa-
tur, ſi illa mala ſint; lætitia, ſi bona. O 18
præclaram beate vivendi, & apertam, &
ſimplicem, & directam viam! cum enim cer-
te nihil homini poſſit melius eſſe, quam va-
care omni dolore & moleſtia, perfruique ma-
ximis & animi & corporis voluptatibus; vi-
detisne, quam nihil prætermittatur, quod
vitam adjuvet, quo facilius id, quod pro-
poſitum eſt, ſummum bonum conſequa-

mur? Clamat Epicurus, is, quem vos nimis
voluptatibus eſſe deditum dicitis, non poſſe
jucunde vivi, niſi ſapienter, honeſte, juſte-
que vivatur; nec ſapienter, honeſte, juſte,
58 niſi jucunde. Neque enim civitas in ſeditio-
ne, beata eſſe poteſt, nec in diſcordia domi-
norum domus: quo minus animus a ſe ipſe
diſſidens ſecumque diſcordans, guſtare par-
tem ullam liquidæ voluptatis & liberæ poteſt.
atqui pugnantibus & contrariis ſtudiis conſi-
liisque ſemper utens, nihil quieti videre, ni-
59 hil tranquilli poteſt. Quod ſi corporis gra-
vioribus morbis vitæ jucunditas impeditur;
quanto magis animi morbis impediri neceſſe
eſt? Animi autem morbi ſunt cupiditates im-
menſæ & inanes, divitiarum, gloriæ, domi-
nationis, libidinoſarum etiam voluptatum.
Accedunt ægritudines, moleſtiæ, moerores,
qui animos exedunt conficiuntque curis, ho-
minum non intelligentium, nihil dolendum
eſſe animo, quod ſit a dolore corporis præ-
ſenti futurove ſejunctum. Nec vero quiſ-
quam ſtultus non horum morborum aliquo
laborat. Nemo igitur eſt eorum non miſer.
60 Accedit etiam mors, quæ quaſi ſaxum Tan-
talo, ſemper impendet: tum ſuperſtitio; qua
qui eſt imbutus, quietus eſſe nunquam poteſt.

Præterea bona præterita non meminerunt, præſentibus non fruuntur, futura modo exſpectant; quæ quia certa eſſe non poſſunt, conficiuntur & angore, & metu: maximeque cruciantur, cum ſero ſentiunt, fruſtra ſe aut pecuniæ ſtuduiſſe, aut imperiis, aut opibus, aut gloriæ. Nullas enim conſequuntur voluptates, quarum potiendi ſpe inflammati, multos labores magnosque ſuſceperant.
61 Ecce autem alii minuti & anguſti, aut omnia ſemper deſperantes, aut malevoli, invidi, difficiles, lucifugi, maledici, monſtroſi: alii autem etiam amatoriis levitatibus dediti, alii petulantes, alii audaces, protervi, iidem intemperantes, & ignavi, nunquam in ſententia permanentes. quas ob cauſas in eorum vita nulla eſt intercapedo moleſtiæ. Igitur neque ſtultorum quisquam beatus, neque ſapientum non beatus, multoque hoc melius nos veriusque, quam Stoici. Illi enim negant bonum quidem eſſe, niſi neſcio quam illam umbram, quod appellant honeſtum, non tam ſolido, quam ſplendido nomine: virtutem autem nixam hoc honeſto, nullam requirere voluptatem, atque ad beate vivendum ſeipſa eſſe contentam. Sed poſſunt hæc
62 quadam ratione dici, non modo non repug-

nantibus, verum etiam approbantibus nobis. Sic enim ab Epicuro ſapiens ſemper beatus inducitur. finitas habet cupiditates; negligit mortem; de diis immortalibus ſine ullo metu ſentit; non dubitat, ſi ita melius ſit, migrare de vita. his rebus inſtructus ſemper eſt in voluptate. Neque enim tempus eſt ullum, quo non plus habeat voluptatum, quam dolorum. nam & præterita grate meminit, & præſentibus ita potitur, ut animadvertat, quanta ſint ea, quamque jucunda: neque pendet ex futuris, ſed exſpectat illa, fruitur præſentibus: ab iisque vitiis, quæ paulo ante collegi, abeſt plurimum: &, cum ſtultorum vitam cum ſua comparat, magna afficitur voluptate. Dolores autem, ſi qui incurrunt, nunquam vim tantam habent, ut non plus habeat ſapiens, quod gaudeat, quam
63 quod angatur. Optime vero Epicurus, quod *exiguam* dicit *fortunam intervenire ſapienti: maximasque ab eo, & graviſſimas res conſilio ipſius & ratione adminiſtrari*: *neque majorem voluptatem ex infinito tempore aetatis percipi poſſe, quam ex hoc percipiatur, quod videamus eſſe finitum.* In dialectica autem veſtra nullam vim exiſtimavit eſſe nec ad melius vivendum, nec ad commodius differendum.

In

In phyſicis plurimum poſuit. Ea ſcientia, & verborum vis, & natura orationis, & conſequentium repugnantiumve ratio poteſt perſpici: omnium autem rerum natura cognita, levamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipſa horribiles exſiſtunt ſæpe formidines. denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus, quæ natura deſideret. Tum vero, ſi ſtabilem ſcientiam rerum tenebimus, ſervata illa (quæ quaſi delapſa de cœlo eſt ad cognitionem omnium) regula, ad quam omnia judicia rerum dirigentur, nunquam ullius oratione victi ſententia deſiſtemus. Ni- 64
ſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſuum judicia defendere. Quidquid porro animo cernimus, id omne oritur a ſenſibus: qui ſi omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet, tum denique poterit aliquid cognoſci & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt, ii, remotis ſenſibus, ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerunt. Præterea, ſublata cognitione & ſcientia, tollitur omnis ratio & vitæ degendæ, & rerum gerendarum. Sic e phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem; & conſtantia contra metum religio-

nis; & ſedatio animi, omnium rerum occul-
tarum ignoratione ſublata; & moderatio,
natura cupiditatum generibusque earum ex-
plicatis; & (ut modo docui) cognitionis re-
gula & judicio ab eadem illa conſtituto, ve-
ri a falſo diſtinctio traditur.

20 Reſtat locus huic diſputationi vel maxi-
65 me neceſſarius de amicitia, quam, ſi volu-
ptas ſummum ſit bonum, affirmatis nullam
omnino fore: de qua Epicurus quidem ita di-
cit: *omnium rerum, quas ad beate vivendum*
ſapientia comparaverit, nihil eſſe majus ami-
citia, nihil uberius, nihil jucundius. Neque
vero hac oratione ſolum, ſed multo magis
vita, & factis & moribus comprobavit. quod
quam magnum ſit, fictæ veterum fabulæ de-
clarant; in quibus tam multis tamque variis,
ab ultima antiquitate repetitis, tria vix ami-
corum paria reperiuntur, ut ad Oreſtem per-
venias, profectus a Theſeo. At vero Epi-
curus una in domo, & ea quidem anguſta,
quam magnos, quantaque amoris conſpira-
tione conſentientes tenuit amicorum greges?
66 quod fit etiam nunc ab Epicureis. Sed ad
rem redeamus. de hominibus dici non neceſ-
ſe eſt. Tribus igitur modis video eſſe a no-
ſtris de amicitia diſputatum. Alii, cum eas

voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quam noſtras expeteremus; quo loco videtur quibusdam ſtabilitas amicitiæ vacillare. tuentur tamen eum locum, ſeque facile, ut mihi videtur, expediunt. ut enim virtutes, de quibus ante dictum eſt, ſic amicitiam negant poſſe voluptate diſcedere. Nam cum ſolitudo, & vita ſine amicis, inſidiarum & metus plena ſit, ratio ipſa monet, amicitias comparare; quibus partis confirmatur animus, & a ſpe pariendarum voluptatum ſejungi non poteſt. Atque ut odia, invidiæ, 67
deſpicationes, adverſantur voluptatibus: ſic amicitiæ non modo fautrices fideliſſimæ, ſed etiam effectrices ſunt voluptatum, tam amicis, quam ſibi. quibus non ſolum præſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eriguntur conſequentis ac poſteri temporis. Quod quia nullo modo ſine amicitia firmam & perpetuam jucunditatem vitæ tenere poſſumus, neque vero ipſam amicitiam tueri, niſi æque amicos ac nosmetipſos diligamus; idcirco & hoc ipſum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur. nam & lætamur amicorum lætitia æque atque noſtra, & pariter dolemus angoribus.

Quocirca eodem modo ſapiens erit affectus erga amicum, quo in ſeipſum: quoſque labores propter ſuam voluptatem ſuſciperet, eoſdem ſuſcipiet propter amici voluptatem: quæque de virtutibus dicta ſunt, quemadmodum hæ ſemper voluptatibus inhærerent, eadem de amicitia dicenda ſunt. Præclare enim Epicurus his pæne verbis: *Eadem,* inquit, *ſcientia confirmavit animum, ne quod aut ſempiternum, aut diuturnum timeret malum; quae perſpexit, in hoc ipſo vitae ſpatio amicitiae praeſidium eſſe firmiſſimum.* Sunt autem quidam Epicurei timidiores paulo contra veſtra convicia, ſed tamen ſatis acuti, qui verentur, ne, ſi amicitiam propter noſtram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quaſi claudicare videatur. Itaque primos congreſſus, copulationesque & conſuetudinum inſtituendarum voluntates fieri propter voluptatem: cum autem uſus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem effloreſcere tantum, ut, ſi nulla ſit utilitas ax amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur. Etenim ſi loca, ſi fana, ſi urbes, ſi gymnaſia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, ſi ludicra exercendi aut venandi, conſuetudine adamare ſolemus; quanto id in ho-

minum conſuetudine facilius fieri poterit,
& juſtius? Sunt autem, qui dicant, foedus 70
quoddam eſſe ſapientum, ut ne minus qui-
dem amicos, quam ſe ipſos diligant. quod
& fieri poſſe intelligimus, & ſæpe id vide-
mus: & perſpicuum eſt, nihil ad jucunde vi-
vendum reperiri poſſe, quod conjunctione ta-
li ſit aptius. Quibus ex omnibus judicari
poteſt, non modo non impedire rationem
amicitiæ, ſi ſummum bonum in voluptate
ponatur, ſed ſine hoc inſtitutionem amicitiæ
omnino non poſſe reperiri.

Quapropter ſi ea, quæ dixi, ſole ipſo il- 21
luſtriora & clariora ſunt: ſi omnia dixi, hau- 71
ſta e fonte naturæ: ſi tota oratio noſtra
omnem ſibi fidem ſenſibus confirmat, id eſt,
incorruptis atque integris teſtibus: ſi infan-
tes pueri, ſi mutæ etiam beſtiæ pæne lo-
quuntur, magiſtra ac duce natura, nihil eſſe
proſperum, niſi voluptatem, nihil aſperum,
niſi dolorem; de quibus neque depravate ju-
dicant, neque corrupte: nonne ei maximam
gratiam habere debemus, qui hac exaudita
quaſi voce naturæ, ſic eam firme graviterque
comprehenderit, ut omnes bene ſanos in viam
placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ vitæ
deduceret? qui quod tibi parum videtur eru-

ditus, ea cauſa eſt, quod nullam eruditio-
nem eſſe duxit, niſi quæ beatæ vitæ diſcipli-
72 nam juvaret. An ille tempus aut in poetis
evolvendis, ut ego & Triarius, te hortato-
re, facimus, conſumeret? in quibus nulla ſo-
lida utilitas, omniſque puerilis eſt delecta-
tio: aut ſe, ut Plato, in muſicis, geometria,
numeris, aſtris contereret? quæ & a falſis
initiis profecta, vera eſſe non poſſunt; &,
ſi eſſent vera, nihil afferrent, quo jucundius,
id eſt, quo melius viveremus. Eas ergo ar-
tes perſequeretur; vivendi artem tantam,
tamque operoſam, & perinde fructuoſam re-
linqueret? Non ergo Epicurus ineruditus,
ſed ii indocti, qui, quæ pueros non didiciſſe
turpe eſt, ea putent uſque ad ſenectutem
eſſe diſcenda. Quæ cum dixiſſet, explica-
vi, inquit, ſententiam meam, & eo quidem
conſilio, tuum judicium ut cognoſcerem,
quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu fa-
cerem, ante hoc tempus nunquam eſt data.

M. TULLII CICERONIS

DE

FINIBVS BONORVM ET MALORVM

AD

B R V T V M

LIBER II.

Hic cum uterque me intueretur, ſeſeque I
ad audiendum ſignificarent paratos: Primum, I
inquam, deprecor, ne me, tanquam philoſophum, putetis ſcholam vobis aliquam explicaturum; quod ne in ipſis quidem philoſophis magnopere unquam probavi. Quando enim Socrates, qui parens philoſophiæ jure dici poteſt, quidquam talefecit? Eorum erat iſte mos, qui tum ſophiſtæ nominabantur; quorum e numero primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conventu poſcere quæſtionem, id eſt jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negotium; dicerem

impudens, niſi hoc inſtitutum poſtea tranſlatum ad philoſophos noſtros eſſet. Sed & illum, quem nominavi, & ceteros ſophiſtas, ut e Platone intelligi poteſt, luſos videmus a Socrate. is enim percontando atque interrogando elicere ſolebat eorum opiniones, quibuscum diſſerebat, ut ad ea, quæ ii reſpondiſſent, ſi quid videretur, diceret. qui mos cum a poſterioribus non eſſet retentus, Arceſilas eum revocavit; inſtituitque, ut ii, qui ſe audire vellent, non de ſe quærerent, ſed ipſi dicerent, quid ſentirent. quod cum dixiſſent, ille contra. ſed qui audiebant, quoad poterant, defendebant ſententiam ſuam. Apud ceteros autem philoſophos, qui quæſivit aliquid, tacet. quod quidem jam fit etiam in Academia. Ubi enim is, qui audire vult, ita dixit, *voluptas mihi videtur eſſe ſummum bonum*; perpetua oratione contra diſputatur: ut facile intelligi poſſit, eos, qui aliquid ſibi videri dicant, non ipſos in ea ſententia eſſe, ſed audire velle contraria.

3 Nos commodius agimus. non enim ſolum Torquatus dixit, quid ſentiret, ſed etiam cur: ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus ſum ejus oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus ſingulis

Inſiſtas, & intelligas, quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus conceſſis concludi, quod velis, & ad exitum perveniri. Cum enim fertur, quaſi torrens, oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat; nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nusquam orationem rapidam coerceas.

Omnis autem in quærendo, quæ via quidem & ratione habetur oratio, præſcribere primum debet, ut quibusdam in formulis, *Ea res agitur*, ut, inter quos differitur, conveniat, quid ſit id, de quo differatur.
Hoc poſitum in Phædro a Platone probavit 2
Epicurus; ſenſitque, in omni diſputatione id 4
fieri oportere. ſed quod proximum fuit, non vidit. negat enim definiri rem placere: ſine quo fieri interdum non poteſt, ut inter eos, qui ambigunt, conveniat, quid ſit id, de quo agatur; velut in hoc ipſo, de quo nunc diſputamus. Quærimus enim finem bonorum: poſſumusne ſcire, hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam ſit ipſum bo-
num? Atqui hæc patefactio quaſi rerum 5
opertarum, cum quid quidque ſit aperitur, definitio eſt; qua tu etiam imprudens utebare nonnunquam, nam hunc ipſum ſive fi-

nem, ſive extremum, ſive ultimum definie-
bas, id eſſe, quo omnia, quæ recte fierent,
referrentur, neque id ipſum uſquam referre-
tur. Præclare hoc quidem. Bonum ipſum
etiam quid eſſet, fortaſſe, ſi opus fuiſſet, de-
finiſſes; aut, quod eſſet natura appetendum:
aut, quod prodeſſet: aut, quod juvaret: aut,
quod liberet modo. Idem (niſi moleſtum eſt)
quoniam tibi non omnino diſplicet definire,
& id facis cum vis; velim definias, quid ſit
voluptas; de quo omnis hæc quæſtio eſt.
6 Quaſi quis, inquit, ſit, qui, quid ſit voluptas,
neſciat; aut qui, quo magis id intelligat,
definitionem aliquam deſideret. Me ipſum
eſſe dicerem, inquam, niſi mihi viderer ha-
bere bene cognitam voluptatem, & ſatis fir-
me conceptam animo atque comprehenſam.
nunc autem dico, ipſum Epicurum neſcire,
& in eo nutare; eumque, qui crebro dicat,
diligenter oportere exprimi, quæ vis ſubje-
cta ſit vocibus, non intelligere interdum,
quid ſonet hæc vox voluptatis, [id eſt, quæ
3 res huic voci ſubjiciatur]. Tunc ille ridens,
Hoc vero, inquit, optimum, ut is, qui fi-
nem rerum expetendarum voluptatem eſſe
dicat, id extremum, id ultimum bonorum; id
ipſum, quid ſit, quale ſit, neſciat. Atqui,

inquam, aut Epicurus, quid ſi voluptas, aut
omnes mortales, qui ubique ſunt, neſciunt.
Quonam, inquit, modo? Quia voluptatem
hanc eſſe ſentiunt omnes, quam ſenſus acci-
piens movetur, & jucunditate quadam pro-
funditur. Quid ergo, iſtam voluptatem, in- 7
quit, Epicurus ignorat? Non ſemper, in-
quam. nam interdum nimis etiam novit, quip-
pe qui teſtificetur, ne intelligere quidem ſe
poſſe ubi ſit, aut quid ſit ullum bonum, præ-
ter illud, quod cibo, & potione, & aurium
delectatione, & obſcena voluptate capiatur.
An hæc ab eo non dicuntur? Quaſi vero me
pudeat, inquit, iſtorum, aut non poſſim,
quemadmodum ea dicantur, oſtendere.
Ego vero non dubito, inquam, quin facile
poſſis: nec eſt, quod te pudeat ſapienti aſ-
ſentiri; qui ſe unus, quod ſciam, ſapien-
tem profiteri ſit auſus. nam Metrodorum non
putant ipſum profeſſum; ſed, cum appella-
retur ab Epicuro, repudiare tantum benefi-
cium noluiſſe. Septem autem illi, non ſuo,
ſed populorum ſuffragio omnium, nominati
ſunt. Verum hoc loco ſumo, verbis his ean- 8
dem certe vim voluptatis Epicurum noſſe,
quam ceteros. omnes enim jucundum mo-
tum, quo ſenſus hilaretur, Græce ἡδονὴν,

Latine voluptatem vocant. Quid eſt igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem diſcendi cauſa magis, quam quo te, aut Epicurum reprehenſum velim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, ſi quid attuleris, quam te reprehenderim. Tenesne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quod dicat eſſe ſummum bonum, quo putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi videri, nihil dolere. Quid? idem iſte de
9 voluptate quid ſentit? Negat eſſe eam, inquit, propter ſeipſam expetendam. Aliud igitur eſſe cenſet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, vehementer errat. nam, ut paulo ante docui, augendæ voluptatis finis eſt, doloris omnis amotio. Non dolere, inquam, iſtud quam vim habeat, poſtea videro: aliam vero vim voluptatis eſſe, aliam nihil dolendi, niſi valde pertinax fueris, concedas neceſſe eſt. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem. dici enim nihil poteſt verius. Eſtne quæſo, inquam, ſitienti in bibendo voluptas? Quis iſtud, inquit, poſſet negare? Eademne, inquam, quæ reſtincta ſiti? Immo alio genere. reſtincta enim ſitis ſtabilitatem voluptatis habet, inquit: illa autem voluptas ipſius reſtinctionis in mo-

tu eſt. Cur igitur, inquam, res tam diſſimiles eodem nomine appellas? Quid paulo 10
ante, inquit, dixerim, nonne meminiſti, cum omnis dolor detractus eſſet, variari, non augeri voluptatem? Memini vero, inquam. ſed tu iſtuc dixiſti bene Latine, parum plane. varietas enim Latinum verbum eſt, idque proprie quidem in diſparibus coloribus dicitur; ſed transfertur in multa diſparia. varium poema, varia oratio, varii mores, varia fortuna, voluptas etiam varia dici ſolet, cum percipitur ex multis diſſimilibus rebus, diſſimiles efficientibus voluptates. Eam ſi varietatem diceres, intelligerem, ut, etiam non dicente te, intelligo. iſta varietas quæ ſit, non ſatis perſpicio, quod ais, cum dolere careamus, tum in ſumma voluptate nos eſſe; cum autem veſcamur iis rebus, quæ dulcem motum afferant ſenſibus, tum eſſe in motu voluptatem, qui faciat varietatem voluptatum; ſed non augeri illam non dolendi voluptatem. quam cur voluptatem appelles, neſcio. An poteſt, inquit ille, quidquam eſſe ſuavius, quam nihil dolere? Immo 4 11
ſit ſane nihil melius, inquam (nondum enim id quæro) num propterea idem voluptas eſt, quod (ut ita dicam) indolentia? Plane idem,

inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla
major poteſt. Quid dubitas igitur, inquam,
ſummo bono a te ita conſtituto, ut id totum
in non dolendo ſit, id tenere unum; id tue-
ri, id defendere? quid enim neceſſe eſt, tan-
quam meretricem in matronarum cœtum,
ſic voluptatem in virtutum concilium addu-
cere? invidioſum nomen eſt, infame, ſuſpe-
ctum. Itaque hoc frequenter dici ſolet a vo-
bis, non intelligere nos, quam dicat Epicu-
12 rus voluptatem. Quod quidem mihi ſi quan-
do dictum eſt: eſt autem dictum non parum
ſæpe: etſi ſatis clemens ſum in diſputando;
tamen interdum ſoleo ſubiraſci. Egone non
intelligo, quid ſit ἡδονὴ Græce, Latine volu-
ptas? utram tandem linguam neſcio? dein-
de, qui fit, ut ego neſciam, ſciant omnes,
quicunque Epicurei eſſe voluerunt? quod ve-
ſtri quidem vel optime diſputant, nihil opus
eſſe, eum, qui philoſophus futurus ſit, ſci-
re literas. Itaque, ut majores noſtri ab
aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut di-
ctator eſſet; ſic vos de Pelasgis omnibus col-
ligitis bonos illos quidem viros, ſed certe non
13 pereruditos. Ergo illi intelligunt, quid Epi-
curus dicat, ego non intelligo? Ut ſcias me
intelligere, primum idem eſſe voluptatem di-

eo, quod ille ἡδονὴν. & quidem ſæpe quæri-
mus verbum Latinum par Græco, & quod
idem valeat; hic nihil fuit, quod quærere-
mus. Nullum inveniri poteſt, quod magis
idem declaret Latine, quod Græce ἡδονὴ,
quam declarat voluptas. Huic verbo omnes,
qui ubique ſunt, qui Latine ſciunt, duas res
ſubjiciunt, lætitiam in animo, commotionem
ſuavem jucunditatis in corpore. Nam & ille
apud Trabeam, voluptatem animi nimiam,
laetitiam dicit, eandem, quam ille Cæcilia-
nus, qui *omnibus laetitiis laetum eſſe ſe* nar-
rat. Sed hoc intereſt, quod voluptas dicitur
etiam in animo; vitioſa res, ut Stoici pu-
tant, qui eam ſic definiunt: *Sublationem
animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono
frui:* non dicitur lætitia, nec gaudium in
corpore. in eo autem voluptas, omnium La- 14
tine loquentium more, ponitur, cum perci-
pitur ea, quæ ſenſum aliquem moveat, ju-
cunditas. hanc quoque jucunditatem, ſi vis,
transfer in animum: *juvare* enim in utroque
dicitur, ex eoque *jucundum*; modo intelligas,
inter illum, qui dicat,

*Tanta laetitia auctus ſum, ut mihi non
conſtem;*

& eum, qui,

Nunc demum mihi animus ardet;

quorum alter lætitia geſtiat, alter dolore cru-cietur; eſſe illum medium,

Quamquam haec inter nos nuper notitia
admodum eſt,

qui nec lætetur, nec angatur: itemque inter eum, qui potiatur expetitis corporis voluptatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eum, qui utroque careat.

5 Satisne igitur videor vim verborum tenere; an ſum etiam nunc vel Græce loqui, vel Latine docendus? Et tamen vide, ne, ſi ego non intelligam, quid Epicurus loquatur, cum Græce, ut videor, luculenter ſciam; ſit aliqua culpa ejus, qui ita loquatur, ut non intelligatur. quod duobus modis ſine reprehenſione fit: ſi aut de induſtria facias, ut Heraclitus, cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natura nimis obſcure memoravit; aut cum rerum obſcuritas, non verborum, facit, ut non intelligatur oratio; qualis eſt in Timæo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non vult, ſi poſſit, plane & aperte loqui: nec de re obſcura, ut phyſici; aut artificioſa, ut mathematici; ſed de illuſtri & facili, etiam in vulgus pervagata, loquitur. Quamquam non negatis nos intelli-

gere,

gere, quid ſit voluptas, ſed quid ille dicat.
e quo efficitur, non ut nos non intelligamus,
quæ vis ſit iſtius verbi, ſed ut ille ſuo mo-
re loquatur, noſtrum negligat. Si enim 16
idem dicit, quod Hieronymus, qui cenſet
ſummum bonum eſſe, ſine ulla moleſtia vi-
vere; cur mavult dicere voluptatem, quam
vacuitatem doloris, ut ille facit, qui, quid
dicat, intelligit? Sin autem voluptatem pu-
tat adjungendam eam, quæ ſit in motu: (ſic
enim appellat hanc dulcem, *in motu;* illam
nihil dolentis, *in ſtabilitate*:) quid tendit,
cum efficere non poſſit, ut cuiquam, qui
ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt, qui ſuam natu-
ram ſenſumque perſpexerit, vacuitas doloris
& voluptas idem eſſe videatur? Hoc eſt vim
afferre, Torquate, ſenſibus: extorquere ex
animis cognitiones verborum, quibus imbuti
ſumus. Quis enim eſt, qui non videat,
hæc eſſe in natura rerum tria? unum, cum
in voluptate ſumus; alterum, cum in dolo-
re; tertium hoc, in quo nunc quidem ſumus?
Credo idem vos nec in dolore, nec in volu-
ptate eſſe: ut in voluptate ſit, qui epuletur;
in dolore, qui torqueatur. Tu autem inter
hæc tantam multitudinem hominum interje-
ctam non vides, nec lætantium, nec dolen-

17 tium? Non prorſus, inquit: omneſque, qui
ſine dolore ſint, in voluptate, & ea quidem
ſumma, eſſe dico. Ergo in eadem volupta-
te eum, qui alteri miſceat mulſum, ipſe non
ſitiens, & eum, qui illud ſitiens bibat?

6 Tum ille, Finem, inquit, interrogandi,
ſi videtur: quod quidem ego a principio ita
me malle dixeram, hoc ipſum providens,
dialecticas captiones. Rhetorice igitur, in-
quam, nos mavis, quam dialectice diſpu-
tare? Quaſi vero, inquit, perpetua oratio
rhetorum ſolum, non etiam philoſophorum
ſit. Zenonis eſt, inquam, hoc Stoici, omnem
vim loquendi, ut jam ante Ariſtoteles, in
duas tributam eſſe partes: rhetoricam pal-
mæ, dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat,
quod latius loquerentur rhetores, dialectici
autem compreſſius. Obſequar igitur volun-
tati tuæ: dicamque, ſi potero, rhetorice,
ſed hac rhetorica philoſophorum, non noſtra
illa forenſi; quam neceſſe eſt, cum popula-
riter loquatur, eſſe interdum paulo hebetio-
18 rem. Sed dum dialecticam, Torquate, con-
temnit Epicurus, quæ una continet omnem
& perſpiciendi, quid in quaque re ſit, ſcien-
tiam, & judicandi, quale quidque ſit, & ra-
tione ac via diſputandi; ruit in dicendo, ut

mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, ulla arte diſtinguit; ut hæc ipſa, quæ modo loquebamur. Summum a vobis bonum voluptas dicitur. Aperiendum eſt igitur, quid ſit voluptas; aliter enim explicari, quod quæritur, non poteſt. quam ſi explicaviſſet, non tam hæſitaret. Aut enim eam voluptatem tueretur, quam Ariſtippus, id eſt, qua ſenſus dulciter ac jucunde movetur: quam etiam pecudes, ſi loqui poſſent, appellarent voluptatem: aut, ſi magis placeret ſuo more loqui, quam

Omnes Danai Mycenenſes, Attica pubes, reliquique Græci, qui hoc anapaeſto citantur, hoc, non dolere, ſolum voluptatis nomine appellaret, illud Ariſtippeum contemneret: aut, ſi utrumque probaret, ut probat, conjungeret doloris vacuitatem cum voluptate, & duobus ultimis uteretur. Mul- 19
ti enim, & magni philoſophi hæc ultima bonorum juncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui virtutis uſum cum vitæ perfectæ proſperitate conjunxit. Callipho adjunxit ad honeſtatem voluptatem: Diodorus ad eandem honeſtatem addidit vacuitatem doloris. Idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiam hanc, quæ nunc Hieronymi eſt, conjunxiſſet cum Ari-

ſtippi vetere ſententia. Illi enim inter ſe diſſentiunt; propterea ſingulis finibus utuntur: &, cum uterque egregie Græce loquatur; nec Ariſtippus, qui voluptatem ſummum bonum dicit, in voluptate ponit non dolere, neque Hieronymus, qui ſummum bonum ſtatuit non dolere, voluptatis nomine unquam utitur pro illa indolentia; quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret voluptatem. Duæ ſunt enim res quoque, ne tu verba ſolum putes. unum eſt, ſine dolore eſſe; alterum cum voluptate. Vos ex his tam diſſimilibus rebus non modo nomen unum (nam id facilius paterer) ſed etiam rem unam ex duabus facere conamini; quod fieri nullo modo poteſt. Hic, qui utramque probat, ambobus debuit uti, ſicut facit re, neque tamen dividit verbis. cum enim eam ipſam voluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſejunctum ab illo Ariſtippeo genere voluptatis; atque ibi hoc dicit, ubi omnis ejus eſt oratio de ſummo bono. In alio vero libro, in quo breviter comprehenſis graviſſimis ſententiis, quaſi oracula ediđiſſe ſapientiæ dicitur, ſcribit his verbis: quæ nota tibi profecto, Tor-

quate, ſunt. Quis enim veſtrum non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id eſt, quaſi maxime ratas, quia graviſſimæ ſint ad beate vivendum breviter enuntiatæ ſententiæ? Animadverte igitur, rectene hanc ſententiam interpreter. *Si ea, quae ſunt luxurioſis efficien-* 21
tia voluptatum, liberarent eos deorum, & mortis, & doloris metu, docerentque, qui eſſent fines cupiditatum; nihil haberemus, quod reprehenderemus: cum undique complerentur voluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id eſt, aut malum.

Hoc loco ſe tenere Triarius non potuit. Obſecro, inquit, Torquate, hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem viſus eſt, cum ſciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, ſaneque fidenter, Iſtis quidem ipſis verbis, inquit: ſed quid ſentiat, non videtis. Si alia ſentit, inquam, alia loquitur; nunquam intelligam, quid ſentiat; ſed plane dicit, quod intelligam. idque ſi ita dicit, non eſſe reprehendendos luxurioſos, ſi ſapientes ſint, dicit abſurde; ſimiliter & ſi dicat, non reprehendendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem. Et tamen, quid attinet luxurioſis ullam exceptionem dare;

aut fingere aliquos, qui, cum luxurioſe viverent, a ſummo philoſopho non reprehenderentur eo nomine, duntaxat cetera caverent?
2 Sed tamen nonne reprehenderes, Epicure, luxurioſos ob eam ipſam cauſam, quod ita viverent, ut perſequerentur cujusque modi voluptates; cum eſſet præſertim, ut ais, tu, ſumma voluptas nihil dolere? Atqui reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella: deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

Mihi ſex menſes ſatis ſunt vitæ: ſeptimum Orco ſpondeo.

Jam doloris medicamenta illa Epicurea, tamquam de narthecio promant: *Si gravis, brevis: ſi longus, levis.* unum neſcio, quo modo poſſit, ſi luxurioſus ſit, finitas cupiditates habere.
8 Quid ergo attinet dicere, *Nihil*
3 *haberem, quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent?* hoc eſt dicere, *non reprehenderem aſotos, ſi non eſſent aſoti.* iſto modo, ne improbos quidem, ſi eſſent boni viri. Hic homo ſeverus luxuriam per ſe ipſam reprehendendam non putat. & hercule, Torquate, ut verum loquamur, ſi voluptas ſummum bonum eſt, rectiſſime non putat:

nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis,
qui in menſam vomant, & qui de conviviis
auferantur, crudique poſtridie ſe rurſus in-
gurgitent: qui ſolem, ut ajunt, nec occi-
dentem unquam viderint, nec orientem: qui,
conſumtis patrimoniis, egeant: nemo no-
ſtrum iſtius generis aſotos jucunde putat vi-
vere. mundos, elegantes, optimis cocis, pi-
ſtoribus, piſcatu, aucupio, venatione, his
omnibus exquiſitis, vitantes cruditatem; *qui-
bus vinum defuſum e pleno ſit; hir, ſiphon*,
ut ait Lucilius, *cui nihil demſit; nix & ſac-
culus abſtulerit nil*: *adhibentes ludos*, & quæ
ſequuntur illa; quibus detractis, clamat Epi-
curus ſe neſcire, quid ſit bonum: adſint etiam
formoſi pueri, qui miniſtrent: reſpondeat
his veſtis, argentum, Corinthium, locus
ipſe, ædificium. Hos ego aſotos bene qui- 24
dem vivere, aut beate nunquam dixerim. ex
quo efficitur, non ut voluptas ne ſit volu-
ptas, ſed ut voluptas non ſit ſummum bo-
num. Nec ille, qui Diogenem Stoicum ado-
leſcens, poſt autem Panaetium audierat,
Laelius, eo dictus eſt ſapiens, quod non in-
telligeret, quid ſuaviſſimum eſſet: (nec enim
ſequitur, ut cui cor ſapiat, ei non ſapiat pa-
latum) ſed quia parvi id duceret.

O lapathe, ut jactare necesse est, cognitu'
qui ſis.

In quo Laelius' clamores ſophos ille ſolebat
Edere, compellans gumias ex ordine no-
ſtros.

Præclare Laelius, & recte *ſophos*, illudque vere:

O Publi, o gurges, Galloni, es homo
miſer, inquit:

Coenaſti in vita nunquam bene, cum omnia
in iſta
Conſumis ſquilla, atque acipenſere cum
decumano.

Is hæc loquitur, qui in voluptate nihil ponens, negat eum bene coenare, qui omnia ponat in voluptate; & tamen non negat libenter unquam coenaſſe Gallonium (mentiretur enim) ſed bene. Ita graviter & ſevere voluptatem ſecernit a bono. ex quo illud efficitur, qui bene coenent, omnes libenter coenare; qui libenter, non continuo bene. ſemper Laelius bene. Quid bene? dicet Lucilius, *cocto, condito. ſed cedo caput coenae ſermone bono. quid ex eo? ſi quaeris, libenter.* veniebat enim ad coenam, ut animo quieto ſatiaret deſideria naturæ. Recte ergo is negat, unquam bene coenaſſe Gallonium,

cte, miſerum: cum præſertim in eo omne
ſtudium conſumeret; quem libenter coenaſſe
nemo negat. Cur igitur non bene? Quia
quod bene, id recte, frugaliter, honeſte:
ille porro, male, prave, nequiter, turpiter
coenabat. Non igitur nec lapathi ſuavitatem
acipenſeri Gallonii Laelius anteponebat, ſed
ſuavitatem ipſam negligebat. quod non face-
ret, ſi in voluptate ſummum bonum poneret.
Semovenda eſt igitur voluptas, non ſolum 9
ut recta ſequamini, ſed etiam ut loqui deceat 26
frugaliter. Poſſumusne igitur in vita ſum-
mum bonum dicere, cum id ne in coena qui-
dem poſſe videamur?

Quo modo autem philoſophus loquitur
tria genera cupiditatum? naturales & neceſ-
ſarias: naturales, non neceſſarias: nec natu-
rales, nec neceſſarias? Primum diviſit inele-
ganter. duo enim genera quæ erant, fecit
tria. hoc eſt non dividere, ſed frangere rem.
qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera,
naturales & inanes: naturalium quoque item
duo, neceſſarias & non neceſſarias; confecta
res eſſet. qui hæc didicerunt, quæ ille con-
temnit, ſic ſolent. vitioſum eſt enim in di-
videndo, partem in genere numerare. Sed 27
hoc ſane concedamus, contemnit enim diſſe-

rendi elegantiam: confuſe loquitur: gerundus eſt mos, modo recte ſentiat. Et quidem illud ipſum non nimium probo (& tamen patior) philoſophum loqui de cupiditatibus finiendis. An poteſt cupiditas finiri? tollenda eſt atque extrahenda radicitus. Quis eſt enim, in quo ſit cupiditas, quin recte cupidus dici poſſit? Ergo & avarus erit, ſed finite: & adulter, verum habebit modum: & luxurioſus eodem modo. Qualis iſta philoſophia eſt, quæ non interitum afferat pravitatis, ſed ſit contenta mediocritate vitiorum? quamquam in hac diviſione rem ipſam prorſus probo; elegantiam deſidero. appellet hæc deſideria naturæ: cupiditatis nomen ſervet alio, ut, cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maximis vitiis loquetur,
8 eam tanquam capitis accuſet. Sed hæc quidem liberius ab eo dicuntur & ſæpius; quod equidem non reprehendo. eſt enim tanti philoſophi tamque nobilis, audacter ſua decreta defendere.

Sed tamen ex eo, quod eam voluptatem, (quam omnes gentes hoc nomine appellant) videtur amplexari ſæpe vehementius, in magnis interdum verſatur anguſtiis, ut hominum conſcientia remota, nihil tam turpe

ſit, quod voluptatis cauſa non videatur eſ-
ſe facturus. deinde, ubi erubuit (vis enim
eſt permagna naturæ) confugit illuc, ut ne-
get accedere quidquam poſſe ad voluptatem
nihil dolentis. At iſte non dolendi ſtatus non
vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de
nomine. Quid, quod res alia tota eſt? Re-
periam multos, vel innumerabiles potius,
non tam curioſos, nec tam moleſtos, quam
vos eſtis; quibus, quidquid velim, facile
perſuadeam. Quid ergo dubitamus, quin, 29
ſi non dolere voluptas ſit ſumma, non eſſe
in voluptate, dolor ſit maximus? cur id non
ita ſit? Quia dolori non voluptas contraria
eſt, ſed doloris privatio. Hoc vero non vi- 10
dere, maximo argumento eſt, eſſe volupta-
tem illam; qua ſublata, neget ſe intelligere
omnino, quid ſit bonum. eam autem ita
perſequitur, quæ palato percipiatur, quæ
auribus: cetera addit, quæ ſi appelles, ho-
nos præfandus ſit. Hoc igitur, quod ſolum
bonum ſeverus & gravis philoſophus novit,
idem non videt ne expetendum quidem eſſe,
quod eam voluptatem hoc eodem auctore
non deſideremus, cum dolore careamus.
Quam hæc ſunt contraria! Hic ſi definire, 30
vel dividere didiciſſet, ſi loquendi vim, ſi

denique conſuetudinem verborum teneret, nunquam in tantas ſalebras incidiſſet. nunc vides, quid faciat. quam nemo unquam voluptatem appellavit, & hanc in motu voluptatem, quæ duo ſunt, unum facit. ſic enim has ſuaves & quaſi dulces voluptates appellat. interdum ita extenuat, ut M'. Curium putes loqui: interdum ita laudat, ut, quid præterea ſit bonum, neget ſed poſſe ne ſuſpicari quidem. quæ jam oratio non a philoſopho aliquo, ſed a cenſore opprimenda eſt. non eſt enim vitium in oratione ſolum, ſed etiam in moribus. luxuriam non reprehendit, modo ſit vacua infinita cupiditate & timore.
31 Hoc loco diſcipulos quærere videtur, ut, qui aſoti eſſe velint, philoſophi ante fiant.

A primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo ſummi boni. Simul atque natum animal eſt, gaudet voluptate, & eam appetit, ut bonum; aſpernatur dolorem, ut malum. De malis autem & bonis, ab iis animalibus, quæ nondum depravata ſint, ait optime judicari. Hæc & tu ita poſuiſti, & verba veſtra ſunt. Quam multa vitioſa! ſummum enim bonum & malum vagiens puer utra voluptate dijudicabit, ſtante an movente?

vente? quoniam, ſi diis placet, ab Epicuro
loqui diſcimus. Si ſtante, hoc natura videli-
cet vult, ſalvam eſſe ſe, quod concedimus:
ſi movente, quod tamen dicitis, nulla turpis
voluptas erit, quæ prætermittenda ſit. & ſi-
mul non proficiſcitur animal illud modo na-
tum a ſumma voluptate; quæ eſt a te poſita
in non dolendo. Nec tamen argumentum 32
hoc Epicurus a parvis petivit, aut etiam a
beſtiis, quæ putat eſſe ſpecula naturæ, ut
diceret, ab his, duce natura, hanc volu-
ptatem expeti nihil dolendi. Neque enim hæc
movere poteſt appetitum animi: nec ullum
habet ictum, quo pellat animum ſtatus hic
non dolendi. itaque in hoc eodem peccat
Hieronymus. At ille pellit, qui permulcet
ſenſum voluptate. itaque Epicurus ſemper
hoc utitur, ut probet voluptatem natura
expeti; quod ea voluptas, quæ in motu ſit,
& parvos ad ſe alliciat & beſtias; non illa
ſtabilis, in qua tantum ineſt nihil dolere.
Qui igitur convenit, ab alia voluptate dice- 33
re naturam proficiſci, in alia ſummum bo-
num ponere? Beſtiarum vero nullum judi- XI
cium puto. quamvis enim depravatæ non
ſint, pravæ tamen eſſe poſſunt. Ut bacillum
aliud eſt inflexum & incurvatum de indu-

ſtria, aliud ita natum: ſic ferarum natura non eſt illa quidem depravata mala diſciplina, ſed natura ſua. Nec vero, ut voluptatem expetat, natura movet infantem; ſed tantum ut ſe ipſe diligat, ut integrum ſe ſalvumque velit. Omne enim animal, ſimul ut ortum eſt, & ſelpſum & omnes partes ſuas diligit; duasque, quæ maximæ ſunt, in primis amplectitur, animum & corpus; deinde utriusque partes. Nam ſunt & in animo præcipua quædam, & in corpore; quæ cum leviter agnovit, tunc diſcernere incipit, ut ea, quæ prima data ſunt natura, appetat,

34 aſperneturque contraria. In his primis naturalibus voluptas inſit, nec ne, magna quæſtio eſt. nihil vero putare eſſe, præter voluptatem, non membra, non ſenſus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non valetudinem, ſummæ mihi videtur inſcitiæ. Atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationem bonorum & malorum. Polemoni, etiam ante Ariſtoteli, ea prima viſa ſunt, quæ paulo ante dixi. Ergo nata eſt ſententia veterum Academicorum & Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent, ſecundum naturam vivere, id eſt, virtute adhibita, frui primis a [illegible]

pho ad virtutem nihil adjunxit, niſi volupta-
tem: Diodorus, niſi vacuitatem doloris. His
omnibus, quos dixi, conſequentes ſunt fines
bonorum. Ariſtippo ſimplex voluptas: Stoi-
cis, conſentire naturæ; quod eſſe volunt e
virtute, id eſt, honeſte vivere: quod ita in-
terpretantur, vivere cum intelligentia earum
rerum, quæ natura evenirent, eligentem ea,
quæ eſſent ſecundum naturam, rejicientem-
que contraria. Ita tres ſunt fines expertes 35
honeſtatis, unus Ariſtippi vel Epicuri; alter
Hieronymi; Carneadis tertius: tres, in qui-
bus honeſtas cum aliqua acceſſione, Polemo-
nis, Calliphonis, Diodori. una ſimplex, cu-
jus Zeno auctor, poſita in decore tota, id
eſt, in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, He-
rillus jam diu abjecti. reliqui ſibi conſtite-
runt, ut extrema cum initiis convenirent;
ut Ariſtippo voluptas, Hieronymo doloris va-
cuitas, Carneadi frui principiis naturalibus, 12
eſſet extremum. Epicurus autem cum in
prima commendatione voluptatem dixiſſet;
ſi eam, quam Ariſtippus, idem tenere debuit
ultimum bonorum, quod ille: ſin eam, quam
Hieronymus, feciſſet idem, ut voluptatem
illam, non Ariſtippi, in prima commenda-
tione poneret.

36 Nam, quod ait, ſenſibus ipſis judicari, voluptatem bonum eſſe; dolorem malum: plus tribuit ſenſibus, quam nobis leges permittunt. privatarum litium judices ſumus. nihil enim poſſumus judicare, niſi quod eſt noſtri judicii. in quo fruſtra judices ſolent, cum ſententiam pronuntiant, addere, *Si quid mei judicii eſt*. Si enim non fuit eorum judicii, nihilo magis, hoc non addito, illud eſt judicatum. Quid judicatur ſenſibus? dulce, amarum: lene, aſperum: prope, longe: ſtare, movere: quadratum, rotundum.

37 Quam igitur pronuntiabit ſententiam ratio? Adhibita primum divinarum humanarumque rerum ſcientia, quæ poteſt appellari rite ſapientia; deinde adjunctis virtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu voluptatum ſatellites & miniſtras eſſe voluiſti; quarum adeo omnium ſententia pronuntiabit, primum de voluptate, nihil eſſe ei loci, non modo ut ſola ponatur in ſummi boni ſede, quam quærimus, ſed ne illo quidem modo, ut ad honeſtatem applicetur. De vacuitate
38 doloris eadem ſententia erit. Rejicietur enim Carneades: nec ulla de ſummo bono ratio aut voluptatis, non dolendive particeps, aut honeſtatis expers, probabitur. Ita relinquet duas,

duas, de quibus etiam atque etiam conſideret. Aut enim ſtatuet, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum; nihil malum, niſi turpe: cetera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda, nec fugienda, ſed eligenda modo aut rejicienda ſint: aut anteponet eam, quam cum honeſtate ornatiſſimam, tum etiam ipſis initiis naturæ & totius perfectione vitæ locupletatam videbit. quod eo liquidius faciet, ſi perſpexerit, rerum inter eas verborumne ſit controverſia.

Hujus ego nunc auctoritatem ſequens 13
idem faciam. quantum enim potero, minuam 39
contentiones; omnesque ſimplices ſententias eorum, in quibus nulla ineſt virtutis adjunctio, omnino a philoſophia ſemovendas putabo: primum Ariſtippi, Cyrenaicorumque omnium; quos non eſt veritum, in ea voluptate, quæ maxime dulcedine ſenſum moveret, ſummum bonum ponere, contemnentes
iſtam vacuitatem doloris. Hi non viderunt, ut 40
ad curſum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem; ſic hominem ad duas res, ut ait Ariſtoteles, ad intelligendum & ad agendum eſſe natum, quaſi mortalem deum: contraque, ut tardam aliquam & languidam

41 pecudem, ad paſtum & ad procreandi voluptatem, ſic hoc divinum animal ortum eſſe voluerunt. quo nihil mihi videtur abſurdius. Atque hæc contra Ariſtippum, qui eam voluptatem non modo ſummam, ſed ſolam etiam ducit; quam omnes unam appellamus voluptatem. Aliter autem vobis placet. Sed ille, ut dixi, vitioſe. nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenii humani ſignificat, ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur voluptatibus. Nec vero audiendus Hieronymus; cui ſummum bonum eſt idem, quod vos interdum, vel potius nimium ſæpe dicitis, nihil dolere. non enim, ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene vivendum. Hoc dixerit potius Ennius:

Nimium boni eſt, cui nihil eſt mali.

Nos beatam vitam non depulſione mali, ſed adeptione boni judicemus: nec eam ceſſando, ſive gaudentem, ut Ariſtippus, ſive non dolentem, ut hic; ſed agendo aliquid, con-
42 ſiderandove quæramus. Quæ poſſunt eadem contra Carneadeum illud ſummum bonum dici, quod is non tam, ut probaret, protulit, quam ut Stoicis, quibuscum bellum gerebat, opponeret. Id autem ejusmo-

di eſt, ut additum ad virtutem, auctoritatem videatur habiturum, & expleturum cumulate vitam beatam; de quo omnis hæc quæſtio eſt. Nam qui ad virtutem adjungunt vel voluptatem, quam unam virtus minimi facit; vel vacuitatem doloris, quæ etiam ſi malo caret, tamen non eſt ſummum bonum; acceſſione utuntur non ita probabili, nec tamen, cur id tam parce, tamque reſtricte faciant, intelligo. Quaſi enim emendum eis ſit, quod addant ad virtutem, primum viliſſimas res addunt: deinde ſingulas potius, quam omnia quæ prima natura approbaviſſet, [ea cum voluptate conjungerent.] Quæ cum Ariſtoni & Pyrrhoni omnino viſa ſunt pro nihilo, ut inter optime 43
valere & graviſſime ægrotare, nihil prorſus dicerent intereſſe, recte jam pridem contra eos deſitum eſt diſputari. Dum enim in una virtute ſic omnia eſſe voluerunt, ut eam rerum ſelectione exſpoliarent, nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur; virtutem ipſam, quam amplexabantur, ſuſtulerunt. Herillus autem ad ſcientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit; ſed nec optimum, nec quo vita gubernari poſſit. Itaque hic ipſe jam pridem

eſt rejectus. poſt enim Chryſippum non ſa-
14 ne eſt diſputatum. Reſtatis igitur vos. nam cum Academicis incerta luctatio eſt; qui nihil affirmant, &, quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi volunt, quodcunque veri-
44 ſimile videatur. Cum Epicuro autem hoc eſt plus negotii, quod e duplici genere voluptatis conjunctus eſt; quodque & ipſe, & amici ejus, & multi poſtea defenſores ejus ſententiæ fuerunt: & neſcio, quomodo is, qui auctoritatem minimam habet, maximam vim, populus cum illis facit. quos niſi arguimus, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus deſerenda eſt. Ita ceterorum ſententiis ſemotis, relinquitur non mihi cum Torquato, ſed virtuti cum voluptate certatio: quam quidem certationem, homo & acutus & diligens, Chryſippus, non contempſit, totumque diſcrimen ſummi boni in eadem comparatione poſitum putat. Ego autem exiſtimo, ſi honeſtum aliquid oſtendero, quod ſit ipſum vi ſua propter ſeque expetendum, jacere veſtra omnia. Itaque eo, quale ſit breviter, ut tempus poſtulat, conſtituto, accedam ad omnia tua, Torquate; niſi memoria forte defecerit.

45 Honeſtum igitur id intelligimus, quod

tale eſt, ut detracta omni utilitate, ſine ullis præmiis fructibusque, per ſe ipſum poſſit jure laudari. quod quale ſit, non tam definitione, qua ſum uſus, intelligi poteſt, (quamquam aliquantum poteſt,) quam communi omnium judicio, & optimi cujusque ſtudiis atque factis; qui permulta ob eam unam cauſam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honeſtum eſt; etſi nullum conſecuturum emolumentum vident. Homines enim, etſi aliis multis, tamen hoc uno a beſtiis plurimum differunt, quod rationem habeant a natura datam, mentemque & acrem, & vigentem, celerrimeque multa ſimul agitantem, &, ut ita dicam, ſagacem: quæ & cauſas rerum, & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ conſequentis ſtatum. Eademque ratio fecit hominem hominum appetentem, cumque his natura, & ſermone, & uſu congruentem, ut profectus a caritate domeſticorum ac ſuorum ſerpat longius, & ſe implicet primum civium, deinde omnium mortalium ſocietate: atque, ut ad Archytam ſcripſit Plato, *non ſibi ſe ſoli natum meminerit, ſed patriae, ſed ſuis*; ut

46 perexigua pars ipſi relinquatur. Et quo-
niam eadem natura cupiditatem ingenuit
homini veri inveniendi, quod facillime ap-
paret, cum vacui curis, etiam quid in cœlo
fiat, ſcire avemus: his initiis inducti omnia
vera diligimus, id eſt, fidelia, ſimplicia, con-
ſtantia: tum vana, falſa, fallentia odimus,
ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam.
Eadem ratio habet in ſe quiddam amplum
atque magnificum, ad imperandum magis,
quam ad parendum accommodatum: omnia
humana non tolerabilia ſolum, ſed etiam
levia ducens: altum quiddam & excelſum,
nihil timens, nemini cedens, ſemper invi-
47 ctum. Atque his tribus generibus honeſto-
rum notatis, quartum ſequitur, & in eadem
pulchritudine, & aptum ex illis tribus; in
quo ineſt ordo & moderatio. cujus ſimili-
tudine perſpecta in formarum ſpecie ac di-
gnitate, tranſitum eſt ad honeſtatem dicto-
rum atque factorum. Nam ex his tribus lau-
dibus, quas ante dixi, & temeritatem refor-
midat, & non audet cuiquam aut dicto pro-
tervo aut facto nocere; vereturque quid-
quam aut facere, aut loqui, quod parum vi-
rile videatur.

15 Habes undique expletam & perfectam,

Torquate, formam honeſtatis; quæ tota his 48
quatuor virtutibus, quæ a te quoque com-
memoratæ ſunt, continetur. Hanc ſe tuus
Epicurus omnino ignorare dicit, quam aut
qualem eſſe velint, qui honeſtate ſummum
bonum metiantur. ſi enim ad honeſtatem
omnia referantur, neque in ea voluptatem
dicant ineſſe; ait, eos inani voce ſonare (his
enim ipſis verbis utitur) neque intelligere,
neque videre, ſub hac voce honeſtatis quæ
ſit ſubjicienda ſententia. Ut enim conſuetu-
do loquitur, id ſolum dicitur honeſtum,
quod eſt populari fama glorioſum: quod,
inquit, quamquam voluptatibus quibusdam
eſt ſæpe jucundius, tamen expetitur propter
voluptatem. Videsne quam ſit magna diſ- 49
ſenſio? philoſophus nobilis, a quo non ſo-
lum Græcia & Italia, ſed etiam omnis bar-
baria commota eſt, honeſtum quid ſit, ſi id
non eſt in voluptate, negat ſe intelligere:
niſi forte illud, quod multitudinis rumore
laudetur. Ego autem hoc etiam turpe eſſe
ſæpe judico: &, ſi quando turpe non ſit,
tamen non eſſe non turpe, cum id a multi-
tudine laudetur. quod ſi ſit ipſum per ſe re-
ctum atque laudabile, non ob eam cauſam
tamen illud dici honeſtum eſſe, quia laude-

tur a multis, ſed quia tale ſit, ut (vel ſi ignorarent id homines, vel ſi obmutuiſſent) ſua tamen pulchritudine eſſet ſpecieque laudabile. Itaque idem natura victus, cui obſiſti non poteſt, dicit alio loco id, quod a te etiam paulo ante dictum eſt, non poſſe jucunde vivi, niſi etiam honeſte. Quid nunc,
50 *honeſte*, dicitur? idemne, quod *jucunde*? ergo ita, non poſſe honeſte vivi, niſi honeſte vivatur, an niſi populari fama? ſine ea igitur jucunde negat poſſe vivi? Quid turpius, quam ſapientis vitam ex inſipientium ſermone pendere? Quid ergo hoc loco intelligit honeſtum? certe nihil, niſi quod poſſit ipſum propter ſe jure laudari. Nam ſi propter voluptatem; quæ eſt iſta laus, quæ poſſit e macello peti? Non is vir eſt, ut, cum honeſtatem eo loco habeat, ut ſine ea jucunde neget poſſe vivi, illud honeſtum, quod populare ſit, ſentiat, & ſine eo jucunde neget vivi poſſe; aut quidquam aliud honeſtum intelligat, niſi quod ſit rectum, ipſumque per ſe, ſua vi, ſua ſponte, ſua natura laudabile.
16 Itaque, Torquate, cum diceres,
51 clamare Epicurum, non poſſe jucunde vivi, niſi honeſte, & ſapienter, & juſte viveretur, tu ipſe mihi gloriari videbare. Tanta vis in-

rat in verbis, propter earum rerum, quæ ſignificabantur his verbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdum inſiſteres; ut nos intuens, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem & juſtitiam aliquando ab Epicuro. Quam te decebat iis verbis uti, quibus ſi philoſophi non uterentur, philoſophia omnino non egeremus? Iſtorum enim verborum amore, quæ perraro appellantur ab Epicuro, ſapientiæ, juſtitiæ, temperantiæ, præſtantiſſimis ingeniis homines ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt.

Oculorum, inquit Plato, *eſt in nobis ſenſus acerrimus: quibus ſapientiam non cernimus. quam illa ardentes amores excitaret ſui, ſi videretur!* Cur tandem? an quod ita callida eſt, ut optime poſſit architectari voluptates? cur juſtitia laudatur? aut unde eſt hoc contritum vetuſtate proverbium? *Quicum in tenebris.* Hoc dictum in una re, latiſſime patet; ut in omnibus factis, re, non teſte moveamur. 52

Sunt enim levia & perinfirma, quæ dicebantur a te, cum animi conſcientia improbos excruciari, tum etiam pœnæ timore; qua aut afficiantur, aut ſemper ſint in metu, ne afficiantur aliquando. Non oportet 53

timidum aut imbecillo animo fingi; non bonum illum virum, qui, quidquid fecerit, ipſe ſe cruciet, omniaque formidet: ſed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, verſutum, veteratorem, facile ut excogitet, quo modo occulte, ſine teſte, ſine
54 ullo conſcio fallat. An tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum prætor quæſtionem inter ſicarios exerceret, ita aperte cepit pecunias ob rem judicandam, ut anno proximo P. Scævola, tribunus plebis, ferret ad plebem, *Vellentne de ea re quaeri.* quo plebiſcito decreta a ſenatu eſt conſuli quæſtio Cn. Cæpioni. Profectus in exſilium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus. erat enim
17 res aperta. Non igitur de improbo, ſed callide improbo quærimus, (qualis Q. Pompejus in fœdere Numantino infitiando fuit,) nec vero omnia timente, ſed primum qui animi conſcientiam non curet; quam ſcilicet comprimere nihil eſt negotii. Is enim, qui occultus & tectus dicitur, tantum abeſt, ut ſe indicet, perficiet etiam, ut dolere alterius improbe facto videatur: quid eſt enim aliud, eſſe verſutum? Memini me adeſ-
55 ſe P. Sextilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe heredem Q. Fadio Gal-

le; cujus in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perveniret. id Sextilius factum negabat. poterat autem impune. quis enim redargueret? nemo noſtrum credebat; eratque veriſimilius, hunc mentiri, cujus intereſſet, quam illum, qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. Addebat etiam, ſe in legem Voconiam juratum contra eam facere non audere, niſi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adoleſcentes, ſed & multi ampliſſimi viri; quorum nemo cenſuit plus filiæ dandum, quam poſſet ad eam lege Voconia pervenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem; unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam, qui honeſta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne nummum quidem unum attigiſſet. Num igitur eum poſtea cenſes anxio animo aut ſollicito fuiſſe? Nihil minus: contraque, illa hereditate dives; ob eamque rem lætus. magni enim æſtimabat pecuniam, non modo non contra leges, ſed etiam legibus partam: quæ quidem vel cum periculo eſt quærenda vobis. eſt enim effectrix multarum & magnarum voluptatum. Ut igitur illis, qui, 56
recta & honeſta quæ ſunt, ea ſtatuunt per

ſe expetenda, adeunda ſunt quævis pericula
decoris honeſtatisque cauſa; ſic veſtris, qui
omnia voluptate metiuntur, pericula adeun-
da ſunt; ut adipiſcantur magnas voluptates.
Si magna res, magna hereditas agetur, cum
pecunia voluptates pariantur plurimæ, idem-
que erit Epicuro veſtro faciendum, ſi ſuum
finem bonorum ſequi volet, quod Scipioni,
magna gloria propoſita, ſi Annibalem in Afri-
cam retraxiſſet. Itaque quantum adiit pe-
riculorum? ad honeſtatem enim ille omnem
conatum ſuum referebat, non ad volupta-
tem. ſic veſter ſapiens magno aliquo emo-
lumento commotus, cum cauſa, ſi opus fue-
57 rit, dimicabit. Occultum facinus eſſe po-
tuerit; gaudebit. deprehenſus, omnem pœ-
nam contemnet. erit enim inſtructus ad
mortem contemnendam, ad exſilium, ad ip-
ſum etiam dolorem. quem quidem vos, cum
improbis pœnam proponitis, impatibilem fa-
citis; cum ſapientem ſemper boni plus ha-
18 bere vultis, tolerabilem. Sed finge non ſo-
lum callidum eum, qui aliquid improbe fa-
ciat, verum etiam præpotentem: ut M. Craſ-
ſus fuit, qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut
hodie eſt noſter Pompejus, cui recte facien-
ti gratia eſt habenda; eſſe enim quamvis vel-

let juſtus, iniquus poterat impune. Quam multa vero injuſte fieri poſſunt, quæ nemo poſſit reprehendere? Si te amicus tuus mo- 58
riens rogaverit, ut hereditatem reddas ſuæ filiæ, nec uſquam id ſcripſerit, ut ſcripſit Fadius, nec cuiquam dixerit; quid facies? Tu quidem reddes: ipſe Epicurus fortaſſe redderet: ut Sex. Peducæus, Sex. filius, is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis & probitatis ſuæ filium, tum doctus, tum omnium vir optimus & juſtiſſimus, cum ſciret nemo, eum rogatum a C. Plotio, equite Romano ſplendido, Nurſino, ultro ad mulierem venit, eique nihil opinanti viri mandatum expoſuit, hereditatemque reddidit. Sed ego ex te quæro, (quoniam idem tu certe feciſſes,) nonne intelligis, eo majorem vim eſſe naturæ, quod ipſi vos, quia omnia ad veſtrum commodum, &, ut ipſi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, e quibus appareat, non voluptatem vos, ſed officium ſequi? plusque rectam naturam, quam rationem pravam valere? Si ſcieris, inquit Carneades, aſpi- 59
dem occulte latere uſpiam, & velle aliquem imprudentem ſuper eam aſſidere, cujus mors tibi emolumentum factura ſit: improbe fe-

ceris, niſi monueris, ne aſſideat: ſed impune tamen; ſciſſe enim te quis coarguere poſſit? Sed nimis multa. perſpicuum eſt enim, niſi æquitas, fides, juſtitia proficiſcantur a natura, & ſi omnia hæc ad utilitatem referantur, virum bonum non poſſe reperiri:
60 deque his rebus ſatis multa in noſtris de Republica libris ſunt dicta a Laelio. Trans-
19 fer idem ad modeſtiam, vel temperantiam, quæ eſt moderatio cupiditatum, rationi obediens. Satisne ergo pudori conſulat, ſi quis ſine teſte libidini pareat? an eſt aliquid per ſe ipſum flagitioſum, etiam ſi nulla comitetur infamia? Quid fortes viri? voluptatumne calculis ſubductis prœlium ineunt, ſanguinem pro patria profundunt; an quodam animi ardore atque impetu concitati? Utrum tandem cenſes, Torquate, Imperioſum illum, ſi noſtra verba audiret, tuamne de ſe orationem libentius auditurum fuiſſe, an meam; cum ego dicerem, nihil eum feciſſe ſua cauſa, omniaque reipublicæ, tu contra nihil, niſi ſua? Si vero id etiam explanare velles, apertiusque diceres, nihil eum feciſſe, niſi voluptatis cauſa, quo modo eum
61 tandem laturum fuiſſe exiſtimes? Eſto: fecerit, ſi ita vis, Torquatus propter ſuam uti-

ſtates. (malo enim dicere, quam voluptates, in tanto præſertim viro:) num etiam ejus collega P. Decius, princeps in ea familia conſulatus, cum ſe devovebat, & equo admiſſo in mediam aciem Latinorum irruebat, aliquid de voluptatibus ſuis cogitabat? Nam ubi eam caperet, aut quando, cum ſciret confeſtim eſſe moriendum, eamque mortem ardentiore ſtudio peteret, quam Epicurus voluptatem petendam putat? quod quidem ejus factum niſi eſſet jure laudatum, non eſſet imitatus quarto conſulatu ſuo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, conſul cecidiſſet in prœlio, ſeque e continenti genere tertiam victimam reipublicæ præbuiſſet. Contineo me ab exem- 62
plis. Græcis hoc modicum eſt: Leonidas, Epaminondas, tres aliqui, aut quatuor. Ego, ſi noſtros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut ſe virtuti tradat conſtringendam voluptas. ſed dies me deficiet: &, ut A. Varius, qui eſt habitus judex durior, dicere conſeſſori ſolebat, cum, datis teſtibus, alii tamen citarentur, Aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio, quid ſatis ſit; ſic a me ſatis datum eſt teſtium. Quid enim? te ipſum, digniſſimum majoribus tuis, voluptasne indu-

xit, ut adoleſcentulus eriperes P. Sullæ conſulatum? quem cum ad patrem tuum retuliſſes fortiſſimum virum; qualis ille vel conſul, vel civis cum ſemper, tum poſt conſulatum fuit? quo quidem auctore nos ipſi ea geſſimus, ut omnibus potius, quam ipſis nobis conſuluerimus.

63 At quam pulchre dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis & maximis voluptatibus, nullo nec præſenti, nec futuro dolore; ex altera autem, cruciatibus maximis, toto corpore, nulla nec adjuncta, nec ſperata voluptate; & quærebas, quis aut hoc miſerior, aut ſuperiore illo beatior foret? deinde concludebas, ſummum malum eſſe dolorem, ſummum bo-
20 num voluptatem? L. Thorius Balbus fuit, Lanuvinus, quem meminiſſe tu non potes. Is ita vivebat, ut nulla tam exquiſita poſſet inveniri voluptas, qua non abundaret. erat & cupidus voluptatum, & cujusvis generis ejus intelligens, & copioſus: ita non ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie ſit ob rempublicam
64 interfectus. Cupiditates non Epicuri diviſione finiebat, ſed ſua ſatietate. habebat ta-

tamen

men rationem valetudinis: utebatur iis exer-
citationibus, ut ad coenam & eſuriens &
ſitiens veniret: eo cibo, qui & ſuaviſſimus
eſſet, & idem facillimus ad concoquendum:
vino, & ad voluptatem, & ne noceret. ce-
tera illa adhibebat, quibus demtis negat ſe
Epicurus intelligere, quid ſit bonum. Abe-
rat omnis dolor: qui ſi adeſſet, nec molliter
ferret; & tamen medicis plus, quam philo-
ſophis uteretur. color egregius, integra va-
letudo, ſumma gratia, vita denique conferta
voluptatum omnium varietate. Hunc vero 65
beatum: ratio quidem veſtra ſic cogit. At
ego, huic quem anteponam, non audeo di-
cere: dicet pro me ipſa virtus; nec dubi-
tabit iſti veſtro beato M. Regulum antepo-
nere: quem quidem, cum ſua voluntate, nul-
la vi coactus, propter fidem, quam dederat
hoſti, ex patria Carthaginem revertiſſet, tum
ipſum, cum vigiliis & fame cruciaretur, cla-
mat virtus beatiorem fuiſſe, quam potan-
tem in roſa Thorium. Bella magna geſſe-
rat; bis conſul fuerat; triumpharat: nec
tamen ſua illa ſuperiora, tam magna, ne-
que tam præclara ducebat, quam illum ulti-
mum caſum, quem propter fidem, conſtan-
tiamque ſuſceperat: qui nobis miſerabilis

videtur audientibus, illi perpetienti erat voluptarius. Non enim hilaritate, nec laſcivia, nec riſu, aut joco, comite levitatis, ſed ſæpe etiam triſtes firmitate & conſtantia
66 ſunt beati. Stuprata per vim Lucretia a regis filio, teſtata cives, ſe ipſa interemit. Hic dolor populi Romani, duce & auctore Bruto, cauſa civitati libertatis fuit; ob ejusque mulieris memoriam primo anno & vir, & pater ejus, conſul eſt factus. Tenuis L. Virginius, unusque de multis, ſexageſimo anno poſt libertatem receptam, virginem filiam ſua manu occidit, potius, quam ea App. Claudii libidini, qui tum erat ſummo in im-
21 perio, dederetur. Aut hæc tibi, Torquate, ſunt vituperanda, aut patrocinium volupta-
67 tis repudiandum. Quod autem patrocinium, aut quæ iſta cauſa eſt voluptatis, quæ nec teſtes ullos e claris viris, nec laudatores poterit adhibere? Ut enim nos ex annalium monumentis teſtes excitamus eos, quorum omnis vita conſumta eſt in laboribus glorioſis, qui voluptatis nomen audire non poſſent; ſic in veſtris diſputationibus hiſtoria muta eſt. Nunquam audivi in Epicuri ſchola Lycurgum, Solonem, Miltiadem, Themiſtoclem, Epaminondam nominari, qui in ore

ſunt ceterorum omnium philoſophorum. Nunc vero, quoniam hæc nos etiam tractare cœpimus, ſuppeditabit nobis Atticus noſter de theſauris ſuis, quos & quantos viros [habere teſtium ſat eſt.] Nonne melius eſt de 68
his aliquid, quam tantis voluminibus de Themiſta loqui? Sint iſta Græcorum. quamquam ab his philoſophiam & omnes ingenuas diſciplinas habemus. ſed tamen eſt aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quidquam eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit. alteri, plurimum ſe, & longe, longeque plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore, & extra, eſſe quædam bona. Et certamen honeſtum, & diſputatio ſplendida: omnis eſt enim de virtutis dignitate contentio. At cum tuis cum diſſeras, multa ſunt audienda etiam de obſcœnis voluptatibus, de quibus ab Epicuro ſæpiſſime dicitur. Non potes ergo iſta tueri, 69
Torquate, mihi crede, ſi te ipſe, & tuas cogitationes, & ſtudia perſpexeris: pudebit te, inquam, illius tabulæ, quam Cleanthes, ſane commode, verbis pingere ſolebat. Jubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula Voluptatem, pul-

cherrimo veſtitu & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſto eſſe virtutes, ut ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut voluptati miniſtrarent, & eam tantum ad aurem admonerent, (ſi modo id pictura intelligi poſſet,) ut caveret, ne quid perficeret imprudens, quod offenderet animos hominum, aut quidquam, e quo oriretur aliquis dolor. Nos quidem virtutes, ſic natæ ſumus, ut tibi ſerviremus; aliud negotii nihil habemus.

22 At negat Epicurus (hoc enim veſtrum
70 lumen eſt) quemquam, qui honeſte non vivat, jucunde poſſe vivere: quaſi ego id curem, quid ille ajat, aut neget. Illud quæro, quid ei, qui in voluptate ſummum bonum ponat, conſentaneum ſit dicere. Quid affers, cur Thorius, cur Poſtumius, cur Chius, cur omnium horum magiſter, Orata, non jucundiſſime vixerit? Ipſe negat, ut ante dixi, luxurioſorum vitam reprehendendam, niſi plane fatui ſint, id eſt, niſi aut cupiant, aut metuant. quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur. his enim rebus detractis, negat ſe reperire in aſotorum vita quod
71 reprehendat. Non igitur poteſtis, voluptate

omnia dirigentes; aut tueri, aut retinere
virtutem. Nam nec vir bonus ac juſtus ha-
beri debet, qui, ne malum habeat, abſtinet
ſe ab injuria. noſti credo illud:

Nemo pius eſt, qui pietatem - - -

Cave quidquam putes eſſe verius. nec enim,
dum metuit, juſtus eſt; & certe, ſi metue-
re deſtiterit, non erit. Non metuet autem,
ſive celare poterit, ſive opibus magnis, quid-
quid fecerit, obtinere; certeque malet exi-
ſtimari bonus vir, ut non ſit, quam eſſe, ut
non putetur. Ita, quod certiſſimum eſt,
pro vera certaque juſtitia, ſimulationem no-
bis juſtitiæ traditis; præcipitisque quodam
modo, ut noſtram ſtabilem conſcientiam con-
temnamus, aliorum errantem opinionem au-
cupemur. Quæ dici eadem de ceteris vir- 72
tutibus poſſunt; quarum omnium fundamen-
ta vos in voluptate, tanquam in aqua, po-
nitis. Quid enim? fortemne poſſumus di-
cere eundem illum Torquatum? delector
enim, quamquam te non poſſum, ut ais, cor-
rumpere: delector, inquam, & familia ve-
ſtra, & nomine. & hercule mihi vir opti-
mus noſtrique amantiſſimus, A. Torquatus,
verſatur ante oculos; cujus quantum ſtu-
dium & quam inſigne fuerit erga me tem-

poribus illis, quæ nota ſunt omnibus, ſcire neceſſe eſt utrumque veſtrum. quæ mihi ipſi, qui volo & eſſe & haberi gratus, grata non eſſent, niſi eum perſpicerem mea cauſâ mihi amicum fuiſſe, non ſua: niſi hoc dicis, ſua, quod intereſt omnium recte facere. Si id dicis, vicimus. id enim volumus, id contendimus, ut officii fructus ſit ipſum
73 officium. Hoc ille tuus non vult, omnibusque ex rebus voluptatem, quaſi mercedem, exigit. ſed ad illum redeo. Si voluptatis cauſa cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, & ex ejus ſpoliis ſibi & torquem & cognomen induit, ullam aliam ob cauſam, niſi quod ei talia facta digna viro videbantur; fortem non puto. Jam ſi pudor, ſi modeſtia, ſi pudicitia, ſi, uno verbo, temperantia, pœnæ aut infamiæ metu coercebuntur, non ſanctitate ſua ſe tuebuntur; quo adulterium, quo ſtuprum, quo libido non ſe proripiet ac projiciet, aut occultatione propoſita, aut impunitate, aut licentia?

74 Quid? illud, Torquate, quale tandem videtur? te iſto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ contendis, quo referas, cujus rei cauſa perficere, quæ cona-

ris, velis, quod optimum denique in vita judices, non audere in conventu dicere? Quid enim mereri velis jam, cum magiſtratum inieris, & in concionem adſcenderis, (eſt enim tibi edicendum, quæ ſis obſervaturus in jure dicendo: & fortaſſe etiam, ſi tibi erit viſum, aliquid de majoribus tuis, & de te ipſo dices, more majorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiſtratu omnia voluptatis cauſa facturum eſſe? teque nihil feciſſe in vita, niſi voluptatis cauſa? An me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos iſto modo loquar? At tu eadem iſta dic in judicio, aut, ſi coronam times, dic in ſenatu. nunquam facies. cur, niſi quod turpis eſt oratio? Mene ergo & Triarium, dignos exiſtimas, apud quos turpiter loquare? Verum, eſto. Verbum ipſum volupta- 23
tis non habet dignitatem; nec nos fortaſſe 75
intelligimus. hoc enim identidem dicitis, non intelligere nos, voluptatem quam dicatis. rem videlicet difficilem & obſcuram. Individua cum dicitis, & intermundia, quæ nec ſunt ulla, nec poſſunt eſſe, intelligimus: voluptas, quæ paſſeribus nota eſt omnibus, a nobis intelligi non poteſt? Quid, ſi efficio, ut fateare, me non modo, quid ſit voluptas,

ſcire, (eſt enim jucundus motus in ſenſu,) ſed etiam, quid eam tu velis eſſe? tu enim eam ipſam vis, quam modo ego dixi; & nomen imponis, in motu ut ſit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quandam ſummam voluptatem, cui addi nihil poſſit; eam tum adeſſe, cum dolor omnis abſit, eam-
76 que ſtabilem appellas. Sit ſane iſta voluptas. dic in quovis conventu, te omnia facere, ne doleas. ſi ne hoc quidem ſatis ample, ſatis honeſte dici putas; dic te omnia & in iſto magiſtratu, & in omni vita, utilitatis tuæ cauſa facturum, nihil niſi quod expediat, nihil denique niſi tua cauſa: quem clamorem concionis, aut quam ſpem conſulatus ejus, qui tibi paratiſſimus eſt, futuram putes? Eamne rationem ſequare, qua tecum ipſe & cum tuis utare, profiteri autem & in medium proferre non audeas? At vero illa, qui Peripatetici, quæ Stoici dicunt, ſemper tibi in ore ſunt, in judiciis, in ſenatu, *officium, aequitatem, dignitatem, fidem, recta, honeſta, digna imperio, digna populo Romano, omnia pericula pro republica, mori pro*
77 *patria.* Hæc cum loqueris, nos barones ſtupemus; tu videlicet tecum ipſe rides. nam inter iſta tam magnifica verba tamque præ-

clara, non habet ullum voluptas locum, non modo illa, quam in motu eſſe dicitis, quam omnes urbani, ruſtici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant; ſed ne hæc quidem ſtabilis, quam, præter vos, nemo appellat voluptatem. Vide, ne non 24
debeas verbis noſtris uti, ſententiis tuis. Quod ſi vultum tibi, ſi inceſſum fingeres, quo gravior viderere, non eſſes tui ſimilis: verba tu fingas, & ea dicas, quæ non ſentias, aut etiam, ut veſtitum, ſic ſententiam habeas aliam domeſticam, aliam forenſem, ut in fronte oſtentatio ſit, intus veritas occultetur? Vide, quæſo, rectumne ſit. mihi quidem eæ veræ videntur opiniones, quæ honeſtæ, quæ laudabiles, quæ glorioſæ, quæ in ſenatu, quæ apud populum, quæ in omni coetu concilioque proferendæ ſint; ne id non pudeat ſentire, quod pudeat dicere.

Amicitiæ vero locus ubi eſſe poteſt, aut 78
quis amicus eſſe cuiquam, quem non ipſum amet propter ipſum? Quid autem eſt amare, e quo nomen ductum amicitiæ eſt, niſi velle bonis aliquem affici quam maximis, etiam ſi ad ſe ex iis nihil redeat? Et quidem prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo. Immo videri *fortaſſe*. eſſe enim, niſi eris,

non potes, qui autem eſſe poteris, niſi te amor ipſe ceperit? quod non, ſubducta utilitatis ratione, effici ſolet, ſed ipſum a ſe oritur; & ſua ſponte naſcitur. At enim ſequor utilitatem. Manebit ergo amicitia tam diu, quam diu ſequetur utilitas; &, ſi utilitas amicitiam conſtituet, tollet eadem. Sed
79 quid ages tandem, ſi utilitas ab amicitia (ut fit ſæpe) defecerit? relinquesne? quæ iſta amicitia eſt? retinebis? qui convenit? quid enim de amicitia ſtatueris, vides. Ne in odium veniam, ſi amicum deſtitero tueri. Primum cur iſta res digna odio eſt, niſi quod eſt turpis? Quod ſi, ne quo incommodo afficiare, non relinques amicum; tamen, ne ſine fructu alligatus ſis, ut moriatur, optabis. Quod ſi non modo utilitatem tibi nullam afferet, ſed jacturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores ſuſcipiendi, adeundum vitæ periculum; ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis ſibi quemque natum eſſe & ſuis voluptatibus? vadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, ut moriare pro amico? aut, ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? &, ſi id non probares,

o minus ambo una necaremini, non pre-
ere? Faceres tu quidem, Torquate, hæc 25
nia. nihil enim arbitror magna laude di- 80
um, quod te prætermiſſurum credam aut
ortis aut doloris metu. Non quæritur au-
n, quid naturæ tuæ conſentaneum ſit, ſed
id diſciplinæ. ratio iſta, quam defendis;
æcepta, quæ didiciſti, quæ probas, fundi-
s evertunt amicitiam: quamvis eam Epi-
rus, ut facit, in cœlum efferat laudibus.
: coluit ipſe amicitias. Quaſi quis illum
get & bonum virum, & comem, & hu-
anum fuiſſe. de ingenio ejus in his diſpu-
tionibus, non de moribus quæritur. Sit
a in Græcorum levitate perverſitas, qui
aledictis inſectantur eos, a quibus de ve-
:ate diſſentiunt. Sed quamvis comis in
nicitiis tuendis fuerit, tamen, ſi hæc vera
nt, (nihil enim affirmo,) non ſatis acu-
s fuit. At multis ſe probavit; & quidem 81
re fortaſſe: ſed tamen non graviſſimum
t teſtimonium multitudinis. in omni enim
te, vel ſtudio, vel quavis ſcientia, ut in
ſa virtute, optimum quidque rariſſimum.
c mihi quidem, quod & ipſe bonus vir
iit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie
int, & in amicitiis fideles, & in omni vita

conſtantes, & graves, nec voluptate, ſed
officio conſilia moderantes, hoc videtur ma-
jor vis honeſtatis, & minor voluptatis. ita
enim vivunt quidam, ut eorum vita refella-
tur oratio. atque ut ceteri exiſtimantur di-
cere melius, quam facere; ſic hi mihi vi-
26 dentur facere melius, quam dicere. Sed
82 hæc nihil ſane ad rem. illa videamus, quæ
a te de amicitia dicta ſunt. e quibus unum
mihi videbar ab ipſo Epicuro dictum cogno-
ſcere: amicitiam a voluptate non poſſe di-
velli, ob eamque rem colendam eſſe, quod
ſine ea tuto & ſine metu vivi non poſſet,
nec jucunde quidem poſſet. Satis eſt ad hoc
reſponſum. attuliſti aliud humanius horum
recentiorum, nunquam dictum ab ipſo illo,
quod ſciam: primo utilitatis cauſa amicum
expeti: cum autem uſus acceſſiſſet, tum ip-
ſum amari propter ſe, etiam omiſſa ſpe volu-
ptatis. Hoc etſi multis modis reprehendi po-
teſt, tamen accipio quod dant. mihi enim
ſatis eſt, ipſis non ſatis. nam aliquando poſſe
recte fieri dicunt, nulla exſpectata nec quæ-
83 ſita voluptate. Poſuiſti etiam, dicere alios,
fœdus quoddam inter ſe facere ſapientes, ut
quemadmodum ſint in ſe ipſos animati, eo-
dem modo ſint erga amicos: id & fieri poſſe,

& ſæpe eſſe factum, & ad voluptates perci-
piendas maxime pertinere. Hoc fœdus fa-
cere ſi potuerunt, faciant etiam illud, ut
æquitatem, modeſtiam, virtutes omnes per
ſe ipſas gratis diligant. At vero ſi fructibus,
& emolumentis, & utilitatibus amicitias co-
lemus, ſi nulla caritas erit, quæ faciat ami-
citiam ipſam ſua ſponte, vi ſua, ex ſe &
propter ſe expetendam; dubium eſt, quin
fundos & inſulas amicis anteponamus? Li- 84
cet hic rurſus ea commemores, quæ optimis
verbis ab Epicuro de laudibus amicitiæ di-
cta ſunt; non quæro, quid dicat, ſed quid
convenienter poſſit rationi & ſententiæ ſuæ
dicere. Utilitatis cauſa amicitia eſt quæſita.
num igitur utiliorem tibi hunc Triarium pu-
tas eſſe poſſe, quam tua ſint Puteolis gra-
naria? collige omnia, quæ ſoletis: præſidium
amicorum. Satis eſt tibi in te, ſatis in legi-
bus, ſatis & in mediocribus amicitiis præſi-
dii: jam contemni non poteris. odium au-
tem & invidiam facile vitabis. ad eas enim
res ab Epicuro præcepta dantur. & tamen
tantis vectigalibus ad liberalitatem utens,
etiam ſine hac Pyladea amicitia, multorum
te benevolentia præclare & tuebere, & mu-
nies. At quicum joca, ſeria, ut dicitur, qui- 85

cum arcana, quicum occulta omnia? Tecum optime: deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac iſta eſſe non inopportuna: quid ad utilitatem tantæ pecuniæ? Vides igitur, ſi amicitiam ſua caritate metiare, nihil eſſe præſtantius: ſin emolumento, ſummas familiaritates prædiorum pretioſorum mercede ſuperari. Me igitur ipſum ames oportet, non mea, ſi veri amici futuri ſumus. Sed
27 in rebus apertiſſimis nimium longi ſumus. perfecto enim & concluſo, neque virtutibus, neque amicitiis uſquam locum eſſe, ſi ad voluptatem omnia referantur; nihil præterea magnopere dicendum. Attamen, ne cui loco non videatur eſſe reſponſum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam.

86 Quoniam igitur omnis ſumma philoſophiæ ad beate vivendum refertur, idque unum expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt: beate autem vivere alii in alio, vos in voluptate ponitis, item contra, omnem infelicitatem in dolore: id primum videamus, beate vivere veſtrum quale ſit. Atque hoc dabitis, ut opinor, ſi modo ſit aliquid, eſſe beatum, id oportere totum poni in poteſtate ſapientis. Nam, ſi amitti vita beata poteſt, beata eſſe non poteſt. Quis enim con-

fidit ſemper ſibi illud ſtabile & firmum permanſurum, quod fragile & caducum ſit? Qui autem diffidet perpetuitati bonorum ſuorum, timeat neceſſe eſt, ne aliquando, amiſſis illis, ſit miſer. Beatus autem eſſe in maximarum rerum timore nemo poteſt.

Nemo igitur eſſe beatus poteſt. neque 87 enim in aliqua parte, ſed in perpetuitate temporis vita beata dici ſolet; neque appellatur omnino vita beata, niſi confecta atque abſoluta; nec poteſt quisquam alias beatus eſſe, alias miſer. Qui enim exiſtimabit poſſe ſe miſerum eſſe, beatus non erit. nam cum ſemel eſt ſuſcepta beata vita, tam permanet, quam ipſa illa effectrix beatæ vitæ, ſapientia; neque exſpectat ultimum tempus ætatis: quod Croeſo ſcribit Herodotus præceptum a Solone. At enim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate vivendum aliquid afferre, nec minorem voluptatem percipi in brevitate temporis, quam, ſi illa ſit ſempiterna. Hæc 88 dicuntur inconſtantiſſime. cum enim ſummum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri majorem, quam finito atque modico. Qui bonum omne in virtute ponit, is poteſt dicere,

perfici beatam vitam perfectione virtutis. negat enim ſummo bono afferre incrementum diem. Qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui ſibi is conveniet, ſi negabit, voluptatem creſcere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. An dolor longiſſimus quiſque miſerrimus: voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid eſt igitur; cur ita ſemper deum appellet Epicurus *beatum & aeternum*? Demta enim æternitate nihilo beatior Jupiter, quam Epicurus. uterque enim ſummo bono fruitur, id eſt, voluptate. At enim hic etiam dolore. At eum nihili facit. ait enim ſe, ſi uratur, *Quam hoc*

89 *ſuave!* dicturum. Qua igitur re a deo vincitur, ſi æternitate non vincitur? in qua quid eſt boni præter ſummam voluptatem, & eam ſempiternam? Quid ergo attinet glorioſe loqui, niſi conſtanter loquare? in voluptate corporis (addam, ſi vis, animi, dum ea ipſa, ut vultis, ſit quod & in corpore) ſitum eſt vivere beate. Quid? iſtam voluptatem perpetuam quis poteſt præſtare ſapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hæ non ſunt in poteſtate ſapientis. non enim in ipſa ſapientia poſitum eſt beatum eſſe, ſed in iis rebus, quas ſapientia comparat ad

volu-

voluptatem. Totum autem id externum; &, quod externum, id in caſu eſt. Ita ſit beatæ vitæ domina fortuna: quam Epicurus ait *exiguam intervenire ſapienti.*

Age, inquies, iſta parva ſunt. *ſapientem* 28
locupletat ipſa natura; cujus divitias Epicu- 90
rus parabiles eſſe docuit. Hæc bene dicuntur; nec ego repugno; ſed inter ſeſe ipſa pugnant. Negat enim tenuiſſimo victu, id eſt, contemtiſſimis eſcis & potionibus, minorem voluptatem percipi, quam rebus exquiſitiſſimis ad epulandum. Huic ego, ſi negaret quidquam intereſſe ad beate vivendum, quali uteretur victu, concederem: laudarem etiam: verum enim diceret; idque Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, *cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim.* Sed qui, ad voluptatem omnia referens, vivit, ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piſo, non audio. nec enim eum, quod ſentiat, dicere exiſtimo. Naturales 91
divitias dixit parabiles eſſe, quod parvo eſſet natura contenta. certe, niſi voluptatem tanti æſtimaretis. *Non minor*, inquit, *voluptas percipitur ex viliſſimis rebus, quam ex pretioſiſſimis.* Hoc eſt non modo cor non habere, ſed ne palatum quidem. Qui enim vo-

luptatem ipſam contemnunt, iis licet dicere, ſe acipenſerem menæ anteponere. Cui vero in voluptate ſummum bonum eſt, huic omnia ſenſu, non ratione, ſunt judicanda; eaque dicenda optima, quæ ſint ſuaviſſima.

92 Verum eſto: conſequatur ſummas voluptates, non modo parvo, ſed per me nihilo, ſi poteſt: ſit voluptas non minor in naſturtio illo, quo veſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon, quam in Syracuſanis menſis, quæ a Platone graviter vituperantur: ſit, inquam, tam facilis, quam vultis, voluptatis comparatio: quid de dolore dicemus? cujus tanta tormenta ſunt, ut in his beata vita, ſi modo dolor ſummum malum eſt, eſſe non poſſit. Ipſe enim Metrodorus, pæne alter Epicurus, beatum eſſe deſcribit his fere verbis: *cum corpus bene conſtitutum ſit, & ſit exploratum, ita futurum.* An id exploratum cuiquam poteſt eſſe, quo modo ſeſe habiturum ſit corpus, non dico ad annum, ſed ad veſperam? dolor igitur, id eſt, ſummum malum, metuetur ſemper, etiam ſi non aderit. jam enim adeſſe poterit. Qui poteſt igitur habitare in beata vita ſummi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris.

93 Jam ipſum abſurdum, maximum malum negli-

gi. ſed quæ tandem iſta ratio eſt? Maximus
dolor, inquit, brevis eſt. Primum, quid tu di-
cis, breve? deinde dolorem quem maximum?
quid enim? ſummus dolor plures dies mane-
re non poteſt? vide ne etiam menſes. niſi
forte eum dicis, qui ſimulatque arripuit, in-
terficit. quis iſtum dolorem timet? Illum
mallem levares, quo optimum atque huma-
niſſimum virum, Cn. Octavium, M. F. fa-
miliarem meum, confici vidi; nec vero ſe-
mel, nec ad breve tempus, ſed & ſæpe pla-
ne, & diu. quos ille, dii immortales! cum
omnes artus ardere viderentur, cruciatus
perferebat? nec tamen miſer eſſe, quia ſum-
mum id malum non erat: tantummodo labo-
rioſus videbatur. at miſer, ſi in vitioſa &
flagitioſa vita afflueret voluptatibus. Quod 29
autem magnum dolorem brevem, longin- 94
quum levem eſſe dicitis; id non intelligo,
quale ſit. video enim & magnos & eosdem
bene longinquos dolores: quorum alia tole-
ratio eſt verior; qua uti vos non poteſtis,
qui honeſtatem ipſam per ſe non amatis. For-
titudinis quædam præcepta ſunt, ac pæne le-
ges, quæ effeminari virum vetant in dolore.
quamobrem turpe putandum eſt, non dico
dolere (nam id quidem eſt interdum neceſſe)

ſed ſaxum illud Lemnium clamore Philocte-
tæo funeſtare:

Quod ejulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando mutum, flebiles voces refert.

Huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt:

Cui viperino morſu venae viſcerum
Veneno imbutae taetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philoctetâ: *Si gravis dolor,*
95 *brevis.* At jam decimum annum in ſpelun-
ca jacet. *Si longus, levis.* dat enim interval-
la & relaxat. Primum non ſæpe: deinde
quæ eſt iſta relaxatio, cum & præteriti do-
loris memoria recens eſt; & futuri atque
impendentis torquet timor? Moriatur, in-
quit. Fortaſſe id optimum, ſed ubi illud,
Plus ſemper voluptatis? ſi enim ita eſt; vi-
de ne facinus facias, cum mori ſuadeas. Po-
tius ergo illa dicantur, turpe eſſe viro debi-
litari, dolore frangi, ſuccumbere. nam iſta
veſtra, *Si gravis, brevis; ſi longus, levis,*
dictata ſunt. virtutis, magnitudinis animi,
patientæ, fortitudinis fomentis dolor mitiga-
30 ri ſolet. Audi, ne longe abeam, moriens
96 quid dicat Epicurus; & intellige, facta ejus
cum dictis diſcrepare. EPICURUS HER-
MACHO S. *Cum ageremus*, inquit, *vitae*
beatum & eundem ſupremum diem, ſcribeba-

mus haec. tanti autem morbi aderant veſicae & viſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem poſſet accedere. Ecce miſerum hominem, ſi dolor ſummum malum eſt. dici aliter non poteſt. ſed audiamus ipſum: *Compenſabatur tamen*, inquit, *cum his omnibus animi laetitia, quam capiebam memoria rationum inventorumque noſtrorum. ſed tu, ut dignum eſt tua erga me & erga philoſophiam voluntate, ab adoleſcentulo ſuſcepta, fac ut Metrodori tueare liberos.* Non ego jam Epaminondæ, 97
non Leonidæ mortem hujus morti antepono: quorum alter cum viciſſet Lacedæmonios apud Mantineam, ſimulque ipſe gravi vulnere exanimari ſe videret; ut primum diſpexit, quæſivit, ſalvusne eſſet clypeus? cum ſalvum eſſe flentes ſui reſpondiſſent; rogavit, eſſentne fuſi hoſtes? cumque id quoque, ut cupiebat, audiviſſet, evelli juſſit eam, qua erat transfixus, haſtam. ita multo ſanguine profuſo in lætitia & in victoria eſt mortuus. Leonidas autem, rex Lacedæmoniorum, ſe in Thermopylis, trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. Præclaræ mortes ſunt imperatoriæ. philoſophi autem in ſuis lectulis plerumque mo-

98 riuntur. Refert tamen, quod ſibi videtur
eſſe morienti magna laus. *Compenſabatur*,
inquit, *cum ſummis doloribus laetitia*. Au-
dio equidem philoſophi vocem, Epicure. ſed,
quid tibi dicendum ſit, oblitus es. primum
enim, ſi vera ſunt ea, quorum recordatione
te gaudere dicis, hoc eſt, ſi vera ſunt tua
ſcripta & inventa, gaudere non potes. nihil
enim jam habes, quod ad corpus referas. Eſt
autem a te ſemper dictum, nec gaudere
quemquam, niſi propter corpus; nec dolere.
Praeteritis, inquit, *gaudeo*. Quibusnam
præteritis? ſi ad corpus pertinentibus; ratio-
nes tuas te video compenſare cum iſtis dolo-
ribus, non memoriam corpore perceptarum
voluptatum. Si autem ad animum; falſum
eſt, quod negas animi ullum eſſe gaudium,
99 quod non referatur ad corpus. Cur deinde
Metrodori liberos commendas? quid ex iſto
tuo egregio officio & tanta fide (ſic enim
exiſtimo) ad corpus refers?

31 Huc & illuc, Torquate, vos verſetis licet: nihil in hac præclara epiſtola ſcriptum ab Epicuro congruens & conveniens decretis ejus reperietis. ita redarguitur ipſe a ſeſe, veneuntque ſcripta ejus probitate ipſius ac moribus. nam iſta commendatio puerorum,

memoria & caritas amicitiæ, ſummorum of-
ficiorum in extremo ſpiritu conſervatio, in-
dicat innatam eſſe homini probitatem gratui-
tam, non invitatam voluptatibus, nec præ-
miorum mercedibus evocatam. Quod enim
teſtimonium majus quærimus, quæ honeſta
& recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe, cum
videamus tanta officia morientis? Sed, ut 100
epiſtolam laudandam arbitror eam, quam
modo totidem fere verbis interpretatus ſum:
(quamquam ea cum ſumma ejus philoſophi
nullo modo congruebat:) ſic ejusdem te-
ſtamentum non ſolum a philoſophi gravi-
tate, ſed etiam ab ipſius ſententia judi-
co diſcrepare. Scripſit enim, & multis ſæ-
pe verbis, & breviter apteque, in eo libro,
quem modo nominavi, *mortem nihil ad nos
pertinere. quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſi-
ne ſenſu; quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil
omnino ad nos pertinere.* Hoc ipſum elegan-
tius poni meliusque potuit. nam quod ita
poſitum eſt, quod diſſolutum ſit, id eſſe ſine
ſenſu, id ejusmodi eſt, ut non ſatis plane di-
cat, quid ſit diſſolutum. Sed tamen intelli- 101
go, quid velit. quæro autem, quid ſit, quod
cum diſſolutione, id eſt, morte, ſenſus omnis
exſtinguatur; & cum reliqui nihil ſit omni-

no, quod pertineat ad nos; tam accurate tamque diligenter caveat & ſanciat, ut *Amynomachus & Timocrates, heredes ſui, de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit, ad diem agendum natalem ſuum quotannis, menſe Gamelione: itemque omnibus menſibus, viceſimo die lunae, dent ad eorum epulas, qui una ſecum philoſophati ſint, ut & ſui & Metrodo-*
102 *ri memoria colatur.* Hæc ego non poſſum dicere, non eſſe hominis & belli & humani; ſapientis vero nullo modo, phyſici præſertim, quem ſe ille vult, putare ullum eſſe cujusquam diem natalem. Quid? verene poteſt eſſe dies ſæpius, qui ſemel fuit? certe non poteſt. an ejusmodi? ne id quidem, niſi cum multa annorum interceſſerint millia, ut omnium ſiderum eodem, unde profecta ſint, fiat ad unum tempus reverſio. nullus eſt igitur cujusquam dies natalis. At habetur. Et ego id ſcilicet neſciebam. ſed, ut ſit, etiamne poſt mortem coletur, idque teſtamento cavebit is, qui vobis quaſi oraculum ediderit, nihil ad nos pertinere poſt mortem? Hæc non erunt ejus, qui innumerabiles mundos infinitasque regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragraviſſet. numquid tale Democritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum ſecutus

eſt. Quod ſi dies notandus fuit, eumne po- 103
tius, quo natus, an eum, quo ſapiens factus
eſt? Non potuit, inquies, fieri ſapiens, niſi
natus eſſet, & iſto modo ne ſi avia quidem
ejus nata non eſſet. Res tota, Torquate,
non doctorum hominum, velle poſt mortem
epulis celebrari memoriam ſui nominis. quos
quidem dies quemadmodum agatis, & in
quantam hominum facetorum urbanitatem
incurratis, non dico. Nihil opus eſt litibus.
tantum dico, magis fuiſſe veſtrum agere Epi-
curi diem natalem, quam illius, teſtamento
cavere, ut ageretur.

Sed, ut ad propoſitum revertamur, (de 32
dolore enim cum diceremus, ad iſtam epiſto- 104
lam delati ſumus) nunc totum illud conclu-
di ſic licet. Qui in ſummo malo eſt, is tum,
cum in eo eſt, non eſt beatus. ſapiens autem
ſemper beatus eſt, & aliquando in dolore.
non eſt igitur ſummum malum dolor. Jam
illud quale tandem eſt? *Bona praeterita non
effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere.*
Primum in noſtrane poteſtate eſt, quid me-
minerimus? Themiſtocles quidem, cum ei
Simonides, aut quis alius artem memoriae
polliceretur, *Oblivionis*, inquit, *mallem. nam
memini etiam quae nolo, oblivisci non poſſum*

105 *quae volo.* Magno hic ingenio. ſed res ſe tamen ſic habet, ut nimis imperioſi philoſophi ſit, vetare meminiſſe. vide, ne iſta ſint Manliana veſtra, aut majora etiam, ſi imperes, quod facere non poſſim. Quid, ſi etiam jucunda memoria eſt præteritorum malorum! ut proverbia nonnulla veriora ſint, quam veſtra dogmata. vulgo enim dicitur, *Jucundi acti labores*: nec male Euripides; (concludam, ſi potero, Latine: Græcum enim hunc verſum noſtis omnes:)

Suavis laborum eſt præteritorum memoria.

Sed ad bona præterita redeamus. quae ſi vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulſus, egens, in palude demerſus, tropæorum recordatione levaret dolorem ſuum; audirem, & plane probarem. Nec enim abſolvi beata vita ſapientis, nec ad exitum perduci poterit, ſi prima quæque, bene ab eo conſulta atque facta, ipſius oblivione
106 obruentur. Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, & quidem corpore perceptarum. nam ſi quæ ſunt aliæ, falſum eſt, omnes animi voluptates eſſe e corporis ſocietate. Corporis autem voluptas ſi etiam præterita delectat, non intelligo, cur Ariſtoteles Sardanapali epigramma

tantopere derideat; in quo ille rex Aſſyriæ glorietur, ſe omnes ſecum libidinum voluptates abſtuliſſe. Quod enim ne vivus quidem, inquit, diutius ſentire poterat, quam dum fruebatur; quo modo id potuit mortuo permanere? Fluit igitur voluptas corporis, & prima quæque avolat, ſæpiusque relinquit cauſas pœnitendi, quam recordandi; itaque beatior Africanus cum patria illo modo loquens,

Deſine Roma tuos hoſtes - - -

reliquaque præclare:

Namque tibi monumenta mei peperere labores.

Laboribus hic præteritis gaudet; tu jubes voluptatibus: hic ad ea revocat, e quibus nihil unquam retulerat ad corpus; tu totus hæres in corpore.

Illud autem ipſum qui obtineri poteſt, quod 33
dicitis, omnes animi & voluptates & dolores ad 107
corporis voluptates & dolores pertinere? Nihilne te delectat unquam? video, quicum loquar. Te igitur, Torquate, ipſum per ſe nihil delectat? omitto dignitatem, honeſtatem, ſpeciem ipſam virtutum, de quibus ante dictum eſt: hæc leviora ponam: poema, orationem, cum aut ſcribis, aut legis; cum omnium factorum, cum *regionum* conquiris hiſtoriam; ſignum,

tabula, locus amœnus, ludi, venatio, villa Luculli, (nam ſi tuam dicerem, latebram haberes: ad corpus diceres pertinere,) ſed ea, quæ dixi, ad corpusne refers? an eſt aliquid, quod te ſua ſponte delectet? Aut pertinaciſſimus fueris, ſi in eo perſtiteris, ad corpus ea, quæ dixi, referri: aut deſeruerìs totam Epicuri voluptatem, ſi negave-
108 ris. Quod vero a te diſputatum eſt, majores eſſe voluptates & dolores animi, quam corporis; quia trium temporum particeps animus ſit, corpore autem præſentia ſolum ſentiantur; quid? probari poteſt, ut is, qui propter me aliquid gaudeat, plus, quam ego ipſe, gaudeat? Animi voluptas oritur propter voluptatem corporis, & major eſt animi voluptas, quam corporis. ita ſit, ut gratulator lætior ſit, quam is, cui gratuletur. Sed, dum efficere vultis beatum ſapientem, cum maximas animo voluptates percipiat, omnibusque partibus majores, quam corpore; quid occurrat, non videtis. animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus majores, quam corporis. ita miſer ſit aliquando neceſſe eſt is, quem vos beatum ſemper vultis eſſe. nec vero id, dum omnia ad voluptatem doloremque referetis, efficietis unquam.

Quare aliud aliquid, Torquate, hominis 109
ſummum bonum reperiendum eſt. Volupta-
tem beſtiis concedamus; quibus vos de ſum-
mo bono teſtibus uti ſoletis. Quid, ſi etiam
beſtiæ multa faciunt, duce ſua quæque na-
tura, partim indulgenter, vel cum labore;
ut in gignendo, in educando perfacile appa-
reat, aliud quiddam iis propoſitum, non vo-
luptatem? partim curſu & peregrinatione
lætantur: congregatione aliæ coetum quo-
dam modo civitatis imitantur. Videmus in
quodam volucrium genere nonnulla indicia
pietatis, cognitionem, memoriam: in mul-
tis etiam diſciplinam. Ergo in beſtiis erunt 110
ſecreta a voluptate humanarum quædam ſi-
mulacra virtutum; in ipſis hominibus virtus,
niſi voluptatis cauſa, nulla erit? & homini,
qui ceteris animantibus plurimum præſtat,
præcipui a natura nihil datum eſſe dicemus?
Nos vero, ſi quidem in voluptate ſunt omnia, 34
longe multumque ſuperamur a beſtiis: qui- 111
bus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus varios,
varieque abundantes, nihil laborantibus; no-
bis autem aut vix, aut ne vix quidem, ſup-
petunt multo labore quærentibus. nec tamen
ullo modo ſummum pecudis bonum & homi-
nis idem mihi videri poteſt. Quid enim tan-

to opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concurſu honeſtiſſimorum ſtudiorum, tanto virtutum comitatu, ſi ea nullam ad aliam rem, niſi ad volu-
112 ptatem conquiruntur? Ut, ſi Xerxes, cum tantis claſſibus, tantisque equeſtribus & pedeſtribus copiis, Helleſponte juncto, Athone perfoſſo, maria ambulaviſſet, terramque navigaſſet, ſi, cum tanto impetu in Græciam veniſſet, cauſam ejus quis ex eo quæreret tantarum copiarum, tantique belli, mel ſe auferre ex Hymetto voluiſſe diceret, certe ſine cauſa videretur tanta conatus: ſic nos ſapientem, plurimis & graviſſimis artibus atque virtutibus inſtructum & ornatum, non, ut illum, maria pedibus peragrantem, claſſibus montes, ſed omne cœlum totamque cum univerſo mari terram mente complexum, voluptatem petere ſi dicemus, mellis cauſa di-
113 cemus tanta molitum. Ad altiora quædam, & magnificentiora, mihi crede, Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolum partibus, in quibus ineſt memoria rerum innumerabilium, vitæ quidem infinita; ineſt conjectura conſequentium, non multum a divinatione differens; ineſt moderator cupiditatis, pudor; ineſt ad humanam ſocietatem juſtitiæ fida cu-

ſtudia; ineſt in perpetiendis laboribus adeundisque periculis firma & ſtabilis doloris mortisque contemtio. Ergo hæc in animis: tu autem etiam membra ipſa ſenſusque conſidera: qui tibi, ut reliquæ corporis partes, non comites ſolum virtutum, ſed miniſtri etiam videbuntur. Quid, ſi in ipſo corpore 114
multa voluptati præponenda ſunt, ut vires, valetudo, velocitas, pulchritudo? quid tandem in animis cenſes? in quibus doctiſſimi illi veteres ineſſe quiddam cœleſte & divinum putaverunt. Quod ſi eſſet in voluptate ſummum bonum, (ut dicitis,) optabile eſſet, in voluptate maxima, nullo intervallo interjecto, dies noctesque verſari, cum omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi moverentur. Quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit eſſe in iſto genere voluptatis? Cyrenaici quidem non recuſant. veſtri 115
hæc verecundius; illi fortaſſe conſtantius.

Sed luſtremus animo non has maximas artes, quibus qui carebant, inertes a majoribus nominabantur: ſed quæro, num exiſtimes, non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, ſed Phidiam, Polycletum, Zeuxin, ad voluptatem artes ſuas direxiſſe? Ergo opifex plus ſibi proponet ad formarum,

quam civis excellens ad factorum pulchritudinem? Quæ autem eſt alia cauſa erroris tanti, tam longe lateque diffuſi, niſi quod is, qui voluptatem ſummum bonum eſſe decernit, non cum ea parte animi, in qua ineſt ratio atque conſilium, ſed cum cupiditate, id eſt, cum animi leviſſima parte deliberat?
116 Quæro enim de te: ſi ſunt dii, ut vos etiam putatis, qui poſſunt eſſe beati, cum voluptates corpore percipere non poſſint? aut ſi ſine eo genere voluptatis beati ſunt, cur ſimilem
35 animi uſum in ſapiente eſſe nolitis? Lege laudationes, Torquate, non eorum, qui ſunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiſtoclis, non Philippi, non Alexandri: lege noſtrorum hominum, lege veſtræ familiæ: neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum voluptatum diceretur. Non elogia monumentorum id ſignificant, velut hoc ad portam unicum: *Plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe virum.* Idne conſen-
117 ſiſſe de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuiſſe, quod præſtantiſſimus fuiſſet in conficiendis voluptatibus? Ergo in iis adoleſcentibus bonam ſpem eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commo-

modis inſervituros, & quidquid ipſis expediat facturos arbitramur? nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium conſequatur? quanta confuſio? tollitur beneficium; tollitur gratia; quæ ſunt vincula concordiæ. Nec enim, ſi tuam ob cauſam cuiquam commodes, beneficium illud habendum eſt, ſed fœneratio, nec gratia deberi videtur ei, qui ſuam ob cauſam commodaverit. Maximas vero virtutes jacere omnes neceſſe eſt, voluptate dominante. Sunt enim turpitudines plurimæ, quæ, niſi honeſtas natura plurimum valeat, cur non cadant in ſapientem, non eſt facile defendere. Ac, ne plura com- 118
plectar (ſunt enim innumerabilia) bene laudata virtus voluptatis aditus intercludat neceſſe eſt. quod jam a me exſpectare noli. tute introſpice in mentem tuam ipſe: eamque omni cogitatione pertractans, percontare ipſe te, perpetuisne malis voluptatibus perfruens, in ea, quam ſæpe uſurpabas, tranquillitate degere omnem ætatem ſine dolore; aſſumto etiam illo, quod vos quidem adjungere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu: an, cum de omnibus gentibus optime mererere, cum opem indigentibus ſalutemque ferres, vel Herculis perpeti ærumnas. Sic enim majores noſtri la-

bores non fugiendos, triſtiſſimo tamen verbo
119 etiam in deo nominaverunt. Exigerem ex te, cogeremque, ut reſponderes, niſi vererer, ne Herculem ipſum ea, quæ pro ſalute gentium ſummo labore geſſiſſet, voluptatis cauſa geſſiſſe diceres.

Quæ cum dixiſſem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos iſta referam: &, quamquam aliquid ipſe poteram, tamen invenire malo paratiores familiares noſtros. Credo, Syronem dicis & Philodemum, cum optimos viros, tum doctiſſimos homines. Recte, inquit, intelligis. Age ſane, inquam. ſed erat æquius, Triarium aliquid de noſtra diſſenſione judicare. Immo, inquit arridens, iniquum, hac quidem de re. tu enim iſta lenius; hic Stoicorum more nos vexat. Tum Triarius, Poſthac quidem, inquit, audacius. nam hæc ipſa mihi erunt in promtu, quæ modo audivi; nec ante aggrediar, quam te ab iſtis, quos dicis, inſtructum videro. Quæ cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi, & diſputandi.

M. TVLLII CICERONIS
DE
'INIBVS BONORVM ET MALORVM
AD
B. R V T V M
LIBER III.

VOLVPTATEM quidem, Brute, ſi ip- I
ı pro ſe loquatur, nec tam pertinaces ha- I
eat patronos, conceſſuram arbitror, convi-
tam ſuperiore libro, dignitati. etenim ſit
nprudens, ſi virtuti diutius repugnet, aut
honeſtis jucunda anteponat, aut pluris eſſe
ontendat dulcedinem corporis titillantem, ex
ave natam lætitiam, quam gravitatem ani-
ıi, atque conſtantiam. Quare illam quidem
limittamus, & ſuis ſe finibus tenere jubea-
nus, ne blanditiis ejus illecebrisque impe-
liatur diſputandi ſeveritas. Quærendum eſt a-
enim, ubi ſit illud ſummum bonum, quod

reperire volumus, quoniam & voluptas ab
eo remota eſt, & eadem fere contra eos di-
ci poſſunt, qui vacuitatem doloris finem bo-
norum eſſe voluerunt. Nec vero ita ullum
probetur ſummum bonum, ut virtute careat;
qua nihil poteſt eſſe præſtantius. Itaque
quamquam in eo ſermone, qui cum Torqua-
to eſt habitus, non remiſſi fuimus; tamen
hæc acrior eſt cum Stoicis parata contentio.
quæ enim de voluptate dicuntur, ea nec acu-
tiſſime, nec abſcondite diſſeruntur. Neque
enim qui defendunt eam, verſuti in diſſeren-
do ſunt, nec qui contra dicunt, cauſam dif-
3 ficilem repellunt. Ipſe etiam dicit Epicu-
rus, ne argumentandum quidem eſſe de vo-
luptate, quod ſit poſitum ejus judicium in
ſenſibus, ut commoneri nos ſatis ſit, nihil
attineat doceri. quare illa nobis ſimplex fuit
in utramque partem diſputatio. Nec enim
in Torquati ſermone quidquam implicatum
aut tortuoſum fuit; noſtraque, ut mihi vi-
detur, dilucida oratio. Stoicorum autem
non ignoras quam ſit ſubtile, vel ſpinoſum
potius, diſſerendi genus; idque cum Græcis,
tum magis nobis, quibus etiam verba parien-
da ſunt, imponendaque nova novis rebus no-
mina, quod quidem nemo mediocriter do-

ctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cujus uſus vulgaris communisque non ſit, multam novitatem nominum eſſe, cum conſtituantur earum rerum vocabula, quæ in quaque arte verſentur. Itaque & dialectici & 4
phyſici verbis utuntur iis, quæ ipſi Græciæ nota non ſunt. Geometræ vero, muſici, grammatici etiam more quodam loquuntur ſuo: item ipſæ rhetorum artes, quæ ſunt totæ forenſes atque populares, verbis tamen in docendo quaſi privatis utuntur ac ſuis. At- 2
que, ut omittam has artes elegantes & ingenuas, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi vocabulis uterentur nobis incognitis, uſitatis ſibi. Quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus verſatur, nominibus notavit novis. Quo magis hoc philoſopho faciendum eſt. ars eſt enim philoſophia vitæ; de qua diſſerens arripere verba de foro non poteſt. Quamquam ex omni- 5
bus philoſophis Stoici plurima novaverunt. Zeno quoque, eorum princeps, non tam rerum inventor fuit, quam novorum verborum. Quod ſi in ea lingua, quam plerique uberiorem putant, conceſſum a Græcia eſt, ut doctiſſimi homines de rebus non pervul-

gatis, inuſitatis verbis uterentur; quanto id
nobis magis eſt concedendum, qui ea nunc
primum audemus attingere? Etſi [quod] ſæ-
pe diximus, & quidem cum aliqua querela
non Græcorum modo, ſed etiam eorum, qui ſe
Græcos magis, quam noſtros haberi volunt,
nos non modo non vinci a Græcis verborum
copia, ſed eſſe in ea etiam ſuperiores; ela-
borandum eſt, ut hoc non in noſtris ſolum
artibus, ſed etiam in illorum ipſorum con-
ſequamur: quamquam ea verba, quibus ex
inſtituto veterum utimur pro Latinis, ut ip-
ſa *philoſophia*, ut *rhetorica*, *dialectica*, *gram-
matica*, *geometria*, *muſica*, quamquam Lati-
ne ea dici poterant, tamen, quoniam uſu re-
cepta ſunt, noſtra ducamus. Atque hæc qui-
6 dem de rerum nominibus. De ipſis rebus au-
tem ſæpenumero, Brute, vereor, ne repre-
hendar, cum hæc ad te ſcribam, qui cum in
philoſophia, tum in optimo genere philoſo-
phiæ tantum proceſſeris. quod ſi facerem,
quaſi te erudiens, jure reprehenderer. ſed
ab eo plurimum abſum; neque, ut ea cogno-
ſcas, quæ tibi notiſſima ſunt, ad te mitto,
ſed quia facillime in nomine tuo acquieſco,
& quia te habeo æquiſſimum eorum ſtudio-
rum, quæ mihi communia tecum ſunt, æſti-

ſtimatorem & judicem. Attendes igitur, ut ſoles, diligenter, eamque controverſiam dijudicabis, quæ mihi fuit cum avunculo tuo, divino ac ſingulari viro.

Nam, in Tuſculano cum eſſem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos ipſe (ut ſolebam) inde promerem. Quo cum veniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, vidi in bibliotheca ſedentem, multis circumfuſum Stoicorum libris. Erat enim, ut ſcis, in eo inexhauſta aviditas legendi, nec ſatiari poterat; quippe qui ne reprehenſionem quidem vulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſæpe, dum ſenatus cogeretur, nihil operæ reipublicæ detrahens; quo magis tum in ſummo otio, maximaque copia, quaſi heluari libris, ſi hoc verbo in tam clara re utendum eſt, videbatur. Quod cum accidiſſet, ut alter alterum nec-opinato videremus, ſurrexit ſtatim; deinde prima illa, quæ in congreſſu ſolemus: Quid tu, inquit, huc? a villa enim, credo: &, ſi ibi te eſſe ſciſſem, ad te ipſe veniſſem. Heri, inquam, ludis commiſſis, ex urbe profectus veni ad veſperum. cauſa autem fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem: & quidem, Cato,

totam hanc copiam jam Lucullo noſtro notam eſſe oportebit. nam his libris eum malo, quam reliquo ornatu villæ delectari. eſt enim mihi magnæ curæ: quamquam hoc quidem proprium tuum munus eſt, ut ita erudiatur, ut & patri, & Cæpioni noſtro, & tibi tam propinquo reſpondeat. Laboro autem non ſine cauſa. nam & avi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Cæpionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus jam eſſet, ſi viveret) & Lucullus mihi verſatur ante oculos, vir cum omnibus excellens, tum mecum & amicitia &
9 omni voluntate ſententiaque conjunctus. Præclare, inquit, facis, cum & eorum memoriam tenes, quorum uterque tibi teſtamento liberos ſuos commendavit, & puerum diligis. Quod autem meum munus dicis, non equidem recuſo; ſed te adjungo ſocium. Adde etiam illud, multa jam mihi dare ſigna puerum & pudoris, & ingenii. ſed ætatem vides. Video equidem, inquam: ſed tamen jam inſici debet iis artibus, quas ſi, dum eſt tener, combiberit, ad majora veniet paratior.
10 Sic, & quidem diligentius ſæpiusque iſta loquemur inter nos, agemuſque communiter. ſed reſideamus, inquit, ſi placet. itaque facimus.

Tum ille: Tu autem, cum ipſe tantum 3
librorum habeas, quos hic tandem requiris?
Commentarios quosdam, inquam, Ariſtote-
lios, quos hic ſciebam eſſe, veni ut aufer-
rem, quos legerem, dum eſſem otioſus; quod
quidem nobis (ut ſcis) non ſæpe contingit.
Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclina-
viſſes! erat enim, ſi cujusquam, certe tuum,
nihil præter virtutem in bonis ducere. Vide,
ne magis, inquam, tuum fuerit, cum re idem
tibi, quod mihi, videretur, non nova te rebus
nomina imponere: ratio enim noſtra conſen-
tit, oratio pugnat. Minime vero, inquit ille,
conſentit. quidquid enim præter id, quod ho-
neſtum ſit, expetendum eſſe dixeris, in bo-
nisque numeraveris; & honeſtum ipſum,
quaſi virtutis lumen, exſtinxeris, & virtutem
penitus everteris. Dicuntur iſta, Cato, ma- II
gnifice, inquam: ſed videsne verborum glo-
riam tibi cum Pyrrhone & Ariſtone, qui om-
nia exæquent, eſſe communem? de quibus
cupio ſcire quid ſentias. Egone, quæris, in-
quit, ſcire quid ſentiam? Quos bonos vi-
ros, fortes, juſtos, moderatos aut audivimus
in republica fuiſſe, aut ipſi vidimus, qui, ſi-
ne ulla doctrina naturam ipſam ſecuti, mul-
ta laudabilia fecerunt; eos melius a natura

inſtitutos fuiſſe, quam inſtitui potuiſſent a philoſophia, ſi ullam aliam probaviſſent, præter eam, quæ nihil aliud in bonis habet, niſi honeſtum; nihil, niſi turpe, in malis: ceteræ philoſophorum diſciplinæ, omnino alia magis alia, ſed tamen omnes, quæ rem ullam virtutis expertem aut in bonis aut in malis numerent, eas non modo nihil adjuvare arbitror, neque afferre, quo meliores ſimus, ſed ipſam depravare naturam. Nam ſi hoc non obtineatur, id ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit; nullo modo probari poſſit, beatam vitam virtute effici. Quod ſi ita ſit, cur opera philoſophiæ ſit danda, neſcio. Si enim ſapiens aliquis miſer eſſe poſſit, næ ego iſtam glorioſam memorabilemque virtutem non magno æſtimandam putem.

4 Quæ adhuc, Cato,
12 a te dicta ſunt, eadem, inquam, dicere poſſes, ſi ſequerere Pyrrhonem, aut Ariſtonem. nec enim ignoras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiam (ut tu vis) ſolum bonum videri. Quod ſi ita eſt, ſequitur id ipſum, quod te velle video, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. Hosne igitur laudas, & hanc eorum, inquam, ſententiam ſequi nos cenſes oportere? Minime vero iſtorum quidem, inquit. cum enim virtutis hoc proprium

ſit, earum rerum, quæ ſecundum naturam
ſint, habere delectum; qui omnia ſic exæ-
quaverunt, ut in utramque partem ita paria
redderent, uti nulla ſelectione uterentur, vir-
tutem ipſam ſuſtulerunt. Iſtud quidem, in- 13
quam, optime dicis: ſed quæro, nonne tibi
faciendum idem ſit, nihil dicenti bonum, quod
non rectum honeſtumque ſit, reliquarum re-
rum diſcrimen omne tollenti? Si quidem, in-
quit, tollerem: ſed relinquo. Quonam mo- 14
do, inquam, ſi una virtus, unum iſtud, quod
honeſtum appellas, rectum, laudabile, de-
corum, (erit enim notius, quale ſit, pluribus
notatum vocabulis idem declarantibus) id
ergo, inquam, ſi ſolum eſt bonum, quid ha-
bebis præterea, quod ſequare? aut, ſi nihil
malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, inde-
corum, pravum, flagitioſum, fœdum, (ut hoc
quoque pluribus nominibus inſigne faciamus)
quid præterea dices eſſe fugiendum? Non
ignoranti, inquit, tibi, quid ſim dicturus, ſed
aliquid, ut ego ſuſpicor, ex mea brevi re-
ſponſione arripere cupienti, non reſpondebo
ad ſingula: explicabo potius, quoniam otioſi
ſumus, niſi alienum putas, totam Zenonis
Stoicorumque ſententiam. Minime id qui-
dem, inquam, alienum: multumque ad ea,

quæ quærimus, explicatio tua iſta profece-
rit. Experiamur igitur, inquit, etſi habet
hæc Stoicorum ratio difficilius quiddam &
obſcurius. nam cum in Græco ſermone hæc
ipſa quondam rerum nomina nova tum vi-
debantur, quæ nunc conſuetudo diuturna tri-
15 vit; quid cenſes in Latino fore? Faciendum
id quidem eſt, inquam. ſi enim Zenoni li-
cuit, cum rem aliquam inveniſſet inuſitatam,
inauditum quoque ei rei nomen imponere,
cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi
verbum e verbo neceſſe erit, ut interpretes
indiſerti ſolent, cum ſit verbum, quod idem
declaret, magis uſitatum. equidem ſoleo etiam,
quod uno Græci, ſi aliter non poſſum, idem
pluribus verbis exponere: & tamen puto con-
cedi nobis oportere, ut Græco verbo uta-
mur, ſi quando minus occurret Latinum, ne
hoc ephippiis & acratophoris potius, quam
proegmenis & apoproegmenis concedatur.
quamquam hæc quidem *propoſita* recte &
16 *rejecta* dicere licebit. Bene facis, inquit, quod
me adjuvas: & iſtis quidem, quæ modo di-
xiſti, utar potius Latinis. in ceteris ſubve-
nies, ſi me hærentem videbis. Sedulo, in-
quam, faciam. Sed *Fortuna fortes*: quare
conare, quæſo. quid enim hoc poſſumus age-
re divinius?

Placet his, inquit, quorum ratio mihi pro- 5
batur, ſimulatque natum ſit animal (hinc enim
eſt ordiendum) ipſum ſibi conciliari & com-
mendari ad ſe conſervandum, & ad ſuum ſta-
tum, & ad ea, quæ conſervantia ſunt ejus
ſtatus, diligenda; alienari autem ab interitu,
iisque rebus, quæ interitum videantur affer-
re. Id ita eſſe ſic probant, quod, ante quam
voluptas aut dolor attigerit, ſalutaria appe-
tant parvi, aſpernenturque contraria; quod
non fieret, niſi ſtatum ſuum diligerent, inte-
ritum timerent. fieri autem non poſſet, ut
appeterent aliquid, niſi ſenſum haberent ſui;
eoque ſe & ſua diligerent. ex quo intelligi
debet, principium ductum eſſe a ſe diligendi
ſui. In principiis autem naturalibus [dili- 17
gendi ſui] plerique Stoici non putant volu-
ptatem eſſe ponendam: quibus ego vehemen-
ter aſſentior; ne, ſi voluptatem natura po-
ſuiſſe in iis rebus videatur, quæ primæ ap-
petuntur, multa turpia ſequantur. Satis eſſe
autem argumenti videtur, quamobrem illa,
quæ natura prima ſunt aſcita, natura diliga-
mus; quod eſt nemo, quin, cum utrumvis
liceat, aptas malit & integras omnes partes
corporis, quam eodem uſu imminutas aut de-
tortas habere. Rerum autem cognitiones, vel,

ſi hæc verba aut minus placent, aut minus intelliguntur, καταλήψεις appellemus licet; eas igitur ipſas propter ſe aſciſcendas arbitramur, quod habeant quiddam in ſe quaſi complexum & continens veritatem. Id autem in parvis intelligi poteſt; quos delectari videmus, etiam ſi eorum nihil interſit, ſi quid
18 ratione per ſe ipſi invenerunt. Artes etiam ipſas propter ſe aſſumendas putamus; cum quia ſit in his aliquid dignum aſſumtione, tum quod conſtent ex cognitionibus, & contineant quiddam in ſe ratione conſtitutum, & via. a falſa autem aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quam a ceteris rebus, quæ ſunt contra naturam, arbitramur. Jam membrorum, id eſt, partium corporis alia videntur propter eorum uſum a natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quæ ſunt intus in corpore, quorum utilitas quanta ſit, a medicis etiam diſputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendam ornatum, ut cauda pavoni, plumæ verſicolores columbis,
19 viris mammæ atque barba. Hæc dicuntur fortaſſe jejunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturæ; quibus ubertas orationis adhiberi vix poteſt, nec equidem eam cogito conſectari: verumtamen cum de rebus gran-

dioribus dicas, ipſæ res verba rapiunt. ita fit cum gravior, tum etiam ſplendidior oratio. Eſt, ut dicis; inquam ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici videtur. iſtiusmodi autem res dicere ornate velle, puerile eſt; plane autem & perſpicue expedire poſſe, docti & intelligentis viri.

Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab 6
his principiis naturæ diſceſſimus; quibus congruere debent, quæ ſequuntur. ſequitur autem prima diviſio hæc. Aeſtimabile eſſe di- 20
citur: ſic enim, ut opinor, appellemus id, quod aut ipſum ſecundum naturam ſit, aut tale quid efficiat. ut ſelectione dignum propterea ſit, quod aliquod pondus habeat dignum æſtimatione; quam ille ἀξίαν vocat: contraque inæſtimabile, quod ſit ſuperiori contrarium. Initiis igitur ita conſtitutis, ut ea, quæ ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaque item rejicienda; primum eſt officium (id enim appello καθῆκον) ut ſe conſervet in naturæ ſtatu: deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria: qua inventa ſelectione & item rejectione, ſequitur deinceps cum officio ſelectio, Deinde ea perpetua, tum ad ex-

tremum conſtans, conſentaneaque naturæ, in qua primum ineſſe incipit & intelligi, quid
21 ſit, quod vere bonum poſſit dici. Prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quæ ſunt ſecundum naturam. ſimul autem cepit intelligentiam, vel notionem potius, quam appellant ἔννοιαν illi, viditque rerum agendarum ordinem, &, ut ita dicam, concordiam; multo eam pluris æſtimavit, quam omnia illa, quæ primum dilexerat; atque ita cognitione & ratione collegit, ut ſtatueret, in eo collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandum & expetendum bonum: quod cum poſitum ſit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus *convenientiam*, ſi placet: cum igitur in eo ſit id bonum, quo referenda ſunt omnia [honeſte facta], ipſumque honeſtum, quod ſolum in bonis ducitur, quamquam poſt oritur, tamen id ſolum vi ſua & dignitate expetendum eſt: eorum autem, quæ ſunt prima na-
22 turæ, propter ſe nihil expetendum. Cum vero illa, quæ officia eſſe dixi, proficiſcantur ab initiis naturæ; ea ad hæc referri neceſſe eſt: ut recte dici poſſit, omnia officia eo referri, ut adipiſcamur principia naturæ: nec tamen ut hoc ſit bonorum ultimum, propterea quod non ineſt in primis naturæ conci-

dationibus honeſta actio. conſequens enim eſt, & poſt oritur, ut dixi. Eſt tamen ea ſecundum naturam, multoque nos ad ſe expetendam magis hortatur, quam ſuperiora omnia. ſed ex hoc primum error tollendus eſt, ne quis ſequi exiſtimet, ut duo ſint ultima bonorum. Ut enim, ſi cui ſit propoſitum, collimare haſtam aliquo, aut ſagittam, ſicut nos ultimum in bonis diximus; ſic illi facere omnia, quæ poſſit, ut collimet: huic in ejus ſimilitudine omnia ſint facienda, ut collimet: & tamen ut omnia faciat, quo propoſitum aſſequatur: ſit hoc, quaſi ultimum, quale nos ſummum in vita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum. Cum autem omnia officia a 7
principiis naturæ proficiſcantur, ab iisdem 23
neceſſe eſt proficiſci ipſam ſapientiam. Sed quemadmodum ſæpe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus ſit, quam illum, a quo ſit, ſic minime mirum eſt, primo nos ſapientiæ commendari ab initiis naturæ, poſt autem ipſa in ſapientiam nobis cariorem fieri, quam illa ſint, a quibus ad hanc venerimus. atque ut membra nobis ita data ſunt, ut ad quandam rationem *vivendi* data eſſe appareant; ſic ap-

petitio animi, quæ ὁρμὴ Græce vocatur, non ad quodvis genus vitæ, ſed ad quandam formam vivendi videtur data; itemque & ra-
24 tio, & perfecta ratio. Ut enim hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quivis, ſed certus quidam eſt datus; ſic vita agenda eſt certo genere quodam, non quolibet: quod genus conveniens conſentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinæ ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, & ſaltationi, ut in ipſa arte inſit, non foris petatur extremum, id eſt, artis effectio. & tamen eſt etiam alia cum his ipſis artibus ſapientiæ diſſimilitudo; propterea quod in illis, quæ recte facta ſunt, non continentur tamen omnes partes, e quibus conſtant. Quæ autem nos aut *recta*, aut *recte facta* dicamus, ſi placet, illi autem appellant κατορθώματα, omnes numeros virtutis continent. ſola enim ſapientia in ſe tota converſa eſt: quod idem in ceteris artibus
25 non fit. Inſcite autem medicinæ & gubernationis ultimum cum ultimo ſapientiæ comparatur. ſapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & juſtitiam, & ut omnia, quæ homini accidant, infra ſe eſſe judicet: quod idem in ceteris artibus non contingit.

Tenere autem virtutes eas ipſas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit, niſi ſtatuerit, nihil eſſe, quod interſit aut differat aliud ab alio, præter honeſta & turpia.

Videamus nunc, quam ſint præclare illa iis, quæ jam poſui, conſequentia. Cum enim 26
hoc ſit extremum (ſentis enim, credo, me jam diu, quod τέλος Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum ſummum: licebit etiam finem pro extremo aut ultimo dicere) cum ergo hoc ſit extremum, congruenter naturæ convenienterque vivere; neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate vivere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quam vitam fortunasque noſtras, id eſt, ut, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum judicemus; poteſt id quidem fuſe, & copioſe, & omnibus electiſſimis verbis, graviſſimisque ſententiis [rhetorice] & augeri & ornari: ſed conſectaria me Stoicorum brevia & acuta delectant. Concluduntur igitur eo- 8
rum argumenta ſic: Quod eſt bonum, omne 27
laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt: bonum igitur quod eſt, honeſtum *eſt. Satisne* hoc concluſum videtur?

Certe. quod enim efficiebatur ex his d
quæ erant ſumta, in eo vides eſſe conc
duorum autem, e quibus effecta co
eſt, contra ſuperius dici ſolet, non om
num eſſe laudabile. nam quod laudab
honeſtum eſſe conceditur. Illud ante
abſurdum, bonum eſſe aliquid, quod r
petendum ſit; aut expetendum, quc
placens; aut, ſi id, non etiam dilige
ergo & probandum. ita etiam laudab
28 autem honeſtum. ita fit, ut, quod bon
id etiam honeſtum ſit. Deinde quæro
aut de miſera vita poſſit gloriari, aut
beata? de ſola igitur beata. ex quo eſſ
ut ita dicam, dignam eſſe beatam vitam
non poſſit quidem niſi honeſtæ vitæ jur
tingere, ita fit, ut honeſta vita beata vi
& quoniam is, cui contingit, ut jure
tur, habet inſigne quiddam ad decus
gloriam, ut ob ea, quæ tanta ſint, l
dici jure poſſit; idem de vita talis viri
ſime dicitur. ita, ſi beata vita honeſtat
29 nitur; quod honeſtum eſt, id bonum
habendum eſt. Quod vero negari null
do poſſit, quem unquam ſtabili, & firn
magno animo, quem fortem virum dic
effici poſſe, niſi conſtitutum ſit, non eſ
lum dolorem? ut enim qui mortem

ponit, non poteſt eam non timere; ſic nemo ulla in re poteſt id, quod malum eſſe decernit, non curare, idque contemnere: quo poſito & omnium aſſenſu approbato, illud aſſumitur, eum, qui magno ſit animo atque forti, omnia, quæ cadere in hominem poſſint, deſpicere, & pro nihilo putare. Quæ cum ita ſint, effectum eſt, nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. Atque iſte vir altus[1] & excellens, magno animo, vere fortis, infra ſe omnia humana ducens, is inquam, quem efficere volumus, quem quærimus certe, & confidere ſibi debet, & ſuæ vitæ, & actæ & conſequenti, & bene de ſe judicare, ſtatuens nihil mali poſſe incidere ſapienti. Ex quo intelligitur idem illud, ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit; idque eſſe beate vivere, honeſte, id eſt, cum virtute vivere.

Nec vero ignoro varias philoſophorum 9
fuiſſe ſententias, eorum dico, qui ſummum 30
bonum, quod ultimum appello, in animo ponerent. quos quamquam vitioſe quidam ſecuti ſunt[1], tamen non modo his tribus, qui virtutem a ſummo bono ſegregaverunt, cum aut voluptatem, aut vacuitatem doloris, aut prima naturæ in ſummis bonis ponerent, ſed etiam alteris tribus, qui mancam fore puta-

verunt, ſine aliqua acceſſione, virtutem, ob eamque rem trium earum rerum, quas ſupra dixi, ſinguli ſingulas addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, cuicuimodi ſunt, qui ſummum bonum in animo atque in virtute
31 poſuerunt. Sed ſunt tamen perabſurdi & ii, qui, cum ſcientia vivere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam eſſe dixerunt, atque ita ſapientem beatum fore, nihil aliud alii momento ullo anteponentem: ut quidam Academici conſtituiſſe dicuntur, extremum bonorum & ſummum munus eſſe ſapientis, obſiſtere viſis, aſſenſusque ſuos firme ſuſtinere. His ſingulis copioſe reſponderi ſolet; ſed quæ perſpicua ſunt, longa eſſe non debent. Quid autem apertius, quam, ſi ſelectio nulla ſit ab iis rebus, quæ contra naturam ſint, earum rerum, quæ ſint ſecundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quæratur, laudeturque prudentia? Circumſcriptis igitur iis ſententiis, quas poſui, & iis, quæ ſimiles earum ſunt, relinquitur, ut ſummum bonum ſit, vivere, ſcientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eveniant; ſeligentem, quæ ſecundum naturam; &, ſi quæ contra naturam ſint, rejicientem: id eſt, con-
32 venienter congruenterque naturæ vivere. Sed

in ceteris artibus cum dicitur *artificioſe*, poſterum quodam modo & conſequens putandum eſt; quod illi ἐπιγεννηματικὸν appellant. quod autem in quo *ſapienter* dicimus, id a primo rectiſſime dicitur. quidquid enim a ſapiente proficiſcitur, id continuo debet expletum eſſe omnibus ſuis partibus. in eo enim poſitum eſt id, quod dicimus eſſe expetendum. Nam ut peccatum eſt, patriam prodere, parentes violare, fana depeculari, quæ ſunt in effectu: ſic timere, ſic moerere, ſic in libidine eſſe, peccatum eſt, etiam ſine effectu. Verum ut hæc non in poſteris & in conſequentibus, ſed in primis continuo peccata ſunt; ſic ea, quæ proficiſcuntur a virtute, ſuſceptione prima, non perfectione, recta ſunt judicanda.

Bonum autem, quod in hoc ſermone to- IO
ties uſurpatum eſt, id etiam definitione ex- 33
plicetur. ſed eorum definitiones paulum oppido inter ſe differunt, & tamen eodem ſpectant. Ego aſſentior Diogeni, qui bonum difiniit, id, quod eſſet natura abſolutum: id autem ſequens, illud etiam quod prodeſſet (ὠφέλημα enim ſic appellemus) motum aut ſtatum eſſe dixit natura abſoluti. Cumque rerum notiones in animis fiant, ſi aut uſu

aliquid cognitum ſit, aut conjunctione, aut ſimilitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum poſui, boni notitia facta eſt. cum enim ab iis rebus, quæ ſunt ſecundum naturam, adſcendit animus collatione
34 rationis, tum ad notionem boni pervenit. Hoc autem ipſum bonum, non acceſſione, neque creſcendo, aut cum ceteris comparando, ſed propria vi ſua & ſentimus & appellamus. Ut enim mel, etſi dulciſſimum eſt, ſuo tamen proprio genere ſaporis, non comparatione cum aliis, dulce eſſe ſentitur; ſic bonum hoc, de quo agimus, eſt illud quidem plurimi æſtimandum, ſed ea æſtimatio genere valet, non magnitudine. Nam cum æſtimatio, quæ ἀξία dicitur, neque in bonis numerata ſit, neque rurſus in malis; quantumcunque eo addideris, in ſuo genere manebit. alia eſt igitur propria æſtimatio virtutis; quæ genere, non
35 creſcendo, valet. Nec vero perturbationes animorum, quæ vitam inſipientium miſeram acerbamque reddunt (quas Græci πάθη appellant: poteram ego verbum ipſum interpretans, morbos appellare; ſed non conveniret ad omnia: quis enim miſericordiam, aut ipſam iracundiam, morbum ſolet dicere? at illi dicunt πάθος. ſit igitur perturbatio, quæ

nomine ipſo vitioſa declarari videtur;) nec hæ perturbationes vi aliqua naturali moventur; omnesque ſunt genere quatuor, partibus plures, ægritudo, formido, libido, quamque Stoici communi nomine corporis & animi ἡδονὴν appellant, ego malo lætitiam appellare, quaſi geſtientis animi elationem voluptariam. perturbationes autem nulla naturæ vi commoventur; omniaque ea ſunt opiniones ac judicia levitatis. itaque his ſapiens ſemper vacabit.

Omne autem, quod honeſtum ſit, id eſſe propter ſe expetendum, commune nobis eſt cum multorum aliorum philoſophorum ſententiis. Præter enim tres diſciplinas, quæ virtutem a ſummo bono excludunt, ceteris omnibus philoſophis hæc eſt tuenda ſententia, maxime tamen Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, niſi honeſtum, eſſe voluerunt. Sed hæc quidem eſt perfacilis & perexpedita defenſio. Quis eſt enim, aut quis unquam fuit aut avaritia ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, quam adipiſci ſcelere quovis velit, non multis partibus malit ad ſeſe, etiam omni impunitate propoſita, ſine facinore, quam illo modo pervenire? Quam vero uti- 11 36 37

litatem, aut quem fructum petentes, ſcire cupimus illa, quæ occulta nobis ſunt, quo moveantur, quibusque de cauſis ea verſentur in cœlo? quis autem tam agreſtibus inſtitutis vivit, aut quis contra ſtudia naturæ tam vehementer obduruit, ut a rebus cognitu dignis abhorreat, easque ſine voluptate aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis eſt, qui Manliorum, aut Africanorum, aut ejus, quem tu in ore ſemper habes, proavi mei, ceterorumque virorum fortium atque omni virtute præſtantium, facta, dicta, conſilia cognoſcens, nulla ani-
138 mo afficiatur voluptate? Quis autem honeſta in familia inſtitutus, & educatus ingenue, non ipſa turpitudine, etiam ſi eum læſura non ſit, offenditur? quis animo æquo videt eum, quem impure ac flagitioſe putet vivere? quis non odit ſordidos, vanos, leves, futiles? Quid autem dici poterit, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuerimus, quo minus homines tenebras & ſolitudinem nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe fœditate ſua turpitudo ipſa deterreat? innumerabilia dici poſſunt in hanc ſententiam; ſed non neceſſe eſt Nihil eſt enim, de quo minus dubitari poſſit, quam

& honeſta, expetenda per ſe, & eodem mode turpia, per ſe eſſe fugienda. Con- 39
ſtituto autem illo, de quo ante diximus, quod honeſtum ſit, id eſſe ſolum bonum; intelligi neceſſe eſt, pluris id, quod honeſtum ſit, æſtimandum eſſe, quam illa media, quæ ex eo comparentur. Stultitiam autem & temeritatem, & injuſtitiam, & intemperantiam cum dicimus eſſe fugienda propter eas res, quæ ex ipſis eveniant, non ita dicimus, ut cum illo, quod poſitum eſt, ſolum id eſſe malum, quod turpe ſit, hæc pugnare videatur oratio; propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, ſed ad turpes actiones, quæ oriuntur e vitiis. quas enim Græci κακίας appellant, vitia malo, quam malitias, nominare. 12

40 Nae tu, inquam, Cato, verbis illuſtribus, & id, quod vis, declarantibus. Itaque mihi videris Latine docere philoſophiam, & ei quaſi civitatem dare; quæ quidem adhuc peregrinari Romæ videbatur, nec offerre ſeſe noſtris ſermonibus: & iſta maxime propter limatam quandam & rerum & verborum tenuitatem. Scio enim eſſe quoſdam, qui quavis lingua philoſophari poſſint: nullis tamen partitionibus, nullis definitionibus utantur; ipſique dicant, ea ſe modo probare, quibus

natura tacita aſſentiatur. Itaque in rebus minime obſcuris non multus eſt apud eos diſſerendi labor. Quare attendo te ſtudioſe, & quæcunque rebus iis, de quibus hic ſermo eſt, nomina imponis, memoriæ mando. mihi enim erit iisdem iſtis fortaſſe jam utendum. Virtutibus igitur rectiſſime mihi videris, & ad conſuetudinem noſtræ orationis, vitia poſuiſſe contraria. quod enim vituperabile eſt per ſe ipſum, id eo ipſo vitium nominatum puto, vel etiam a vitio dictum vituperari. ſin κακίαν, malitiam dixiſſes, ad aliud nos unum certum vitium conſuetudo Latina traduceret. nunc omni virtuti vitium contrario nomine opponitur.

41 Tum ille: His igitur ita poſitis, inquit, ſequitur magna contentio; qua tractata a Peripateticis mollius (eſt enim eorum conſuetudo dicendi non ſatis acuta, propter ignorationem dialecticæ) Carneades tuus egregia quadam exercitatione in dialecticis, ſummaque eloquentia, rem in ſummum diſcrimen adduxit; propterea quod pugnare non deſtitit, in omni hac quæſtione, quæ de bonis & malis appelletur, non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis controverſiam, ſed nominum. Mihi autem nihil tam perſpicuum videtur,

detur, quam has ſententias eorum philoſo-
phorum re inter ſe magis, quam verbis diſſi-
dere: majorem multo inter Stoicos & Peri-
pateticos rerum eſſe aio diſcrepantiam, quam
verborum. quippe cum Peripatetici omnia,
quæ ipſi bona appellent, pertinere dicant ad
beate vivendum; noſtri vero, quod æſtima-
tione omnino aliqua dignum ſit, compleri
beatam vitam putent. An vero certius quid- 13
quam poteſt eſſe, quam illorum ratione, qui 42
dolorem in malis ponunt, non poſſe ſapien-
tem beatum eſſe, cum eculeo torqueatur? eo-
rum autem, qui dolorem in malis non habent,
ratio certe cogit, uti in omnibus tormentis
conſervetur beata vita ſapienti. Etenim ſi
dolores eosdem tolerabilius patiuntur, qui
excipiunt eos pro patria, quam qui leviore
de cauſa; opinio facit, non natura, vim do-
loris aut majorem, aut minorem. Ne illud 43
quidem eſt conſentaneum, ut, ſi, cum tria
genera bonorum ſint, quæ ſententia eſt Pe-
ripateticorum, eo beatior quisque ſit, quo
ſit corporis, aut externis bonis plenior; ut
hoc idem approbandum ſit nobis, ut, qui
plura habeat, quæ in corpore magni æſti-
mantur, ſit beatior. illi enim corporis com-
modis compleri vitam beatam putant; noſtri

nihil minus. nam cum ita placeat, ne eorum
quidem bonorum, quæ nos bona naturæ ap-
pellemus, frequentia beatiorem vitam fieri,
aut magis expetendam, aut pluris æſtiman-
dam; certe minus ad beatam vitam pertinet
44 multitudo corporis commodorum. Etenim
ſi & ſapere expetendum ſit, & valere; con-
junctum utrumque magis expetendum ſit,
quam ſapere ſolum: neque tamen, ſi utrum-
que ſit æſtimatione dignum, pluris ſit con-
junctum, quam ſapere ipſum ſeparatum. Nam
qui valetudinem æſtimatione aliqua dignam
judicamus, neque tamen eam in bonis po-
nimus, iidem cenſemus, nullam eſſe tantam
æſtimationem, ut ea virtuti anteponatur.
quod idem Peripatetici non tenent; quibus
dicendum eſt, quæ & honeſta actio ſit, &
ſine dolore, eam magis eſſe expetendam,
quam ſi eſſet eadem actio cum dolore. No-
bis aliter videtur: recte, ſecusne, poſtea.
14 ſed poteſtne rerum major eſſe diſſenſio? Ut
45 enim obſcuratur & offunditur luce ſolis lu-
men lucernæ; & ut interit magnitudine ma-
ris Aegæi ſtilla muriæ; & ut in divitiis
Croeſi teruncii acceſſio; & gradus unus
in ea via, quæ eſt hinc in Indiam: ſic, cum
ſit is bonorum finis, quem Stoici dicunt,

omnis iſta rerum in corpore ſitarum æſtimatio ſplendore virtutis & magnitudine obſcuretur & obruatur atque intereat neceſſe eſt. Et quemadmodum opportunitas (ſic enim appellemus εὐκαιρίαν) non fit major productione temporis (habent enim ſuum modum quæcunque opportuna dicuntur) ſic recta effectio (κατόρθωσιν enim ita appello, quoniam recte factum κατόρθωμα) recta igitur effectio, item convenientia, denique ipſum bonum, quod in eo poſitum eſt, ut naturæ conſentiat, creſcendi acceſſionem nullam habet. Ut 46
enim opportunitas illa, ſic hæc, de quibus dixi, non fiunt temporis productione majora: ob eamque cauſam Stoicis non videtur optabilior, nec magis expetenda beata vita, ſi ſit longa, quam ſi brevis: utunturque ſimili. ut ſi cothurni laus illa eſſet, ad pedem apte convenire, neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec majores minoribus: ſic quorum omne bonum convenientia atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur. Nec vero ſatis acute dicunt: Si bona valetu- 47
do pluris æſtimanda ſit longa, quam brevis, ſapientiæ quoque uſus longiſſimus quisque ſit plurimi. Non intelligunt, valetudinis æ-

num partum meliorem longu
brevem. non vident, alia brevi
48 ſtimari; alia diuturnitate. Ita
neum eſt his, quæ dicta ſunt,
rum, qui illam bonorum finem
lamus extremum, quod ultim
putent poſſe, iisdem placere, e
etiam ſapientiorem, itemque ali
vel peccare, vel recte facere.
non licet dicere, qui creſcere b
non putamus. ut enim qui di
aqua, nihilo magis reſpirare p
longe abſunt a ſummo, ut jam
ſint emergere, quam ſi etiam
profundo; nec catulus ille, q
pinquat, ut videat, plus cern

amen utrumque eorum fundi quodam modo
k quaſi dilatari putant. Divitias autem Dio- 49
enes cenſet non eam modo vim habere, ut
uaſi duces ſint ad voluptatem & ad valetu-
dinem bonam, ſed etiam ut ea contineant;
on idem facere eas in virtute, neque in ce-
eris artibus, ad quas eſſe dux pecunia po-
eſt, continere autem non poteſt. Itaque ſi,
oluptas, aut ſi bona valetudo ſit in bonis,
ivitias quoque in bonis eſſe ponendas: at,
i ſapientia bonum ſit, non ſequi, ut etiam
ivitias bonum eſſe dicamus: nec ab ulla re,
uæ non ſit in bonis, id, quod ſit in bonis,
ontineri poteſt, ob eamque cauſam, quia
ognitiones comprehenſionesque rerum, e qui-
us efficiuntur artes, appetitiones movent;
um divitiæ non ſint in bonis, nulla ars di-
itiis contineri poteſt. Quod ſi de artibus 50
oncedamus, virtutis tamen non ſit eadem
atio, propterea quod hæc plurimæ commen-
ationis & exercitationis indigeat, quod idem
 artibus non ſit; & quod virtus ſtabilita-
em, firmitatem, conſtantiam totius vitæ com-
lectatur, nec eadem hæc in artibus eſſe vi-
eamus.

Deinceps explicatur differentia rerum:
iam ſi non ullam eſſe diceremus, confun-

mabile eſſet; nec, hoc poſito, non aliqua eſſe
54 præpoſita. Recte igitur hæc facta diſtinctio
eſt, atque etiam ab iis, quo facilius res per-
ſpici poſſit, hoc ſimile ponitur. Ut enim, in-
quiunt, ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem &
ultimum, ita jacere talum, ut rectus aſſi-
ſtat: qui ita talus erit jactus, ut cadat re-
ctus, præpoſitum quiddam habebit ad finem;
qui aliter, contra: neque tamen illa præpo-
ſitio tali, ad eum, quem dixi, finem perti-
nebit: ſic ea, quæ ſunt præpoſita, referun-
tur illa quidem ad finem; ſed ad ejus vim
naturamque nihil pertinent.

55 Sequitur illa diviſio, ut bonorum alia ſint ad illud ultimum pertinentia, (ſic enim appello, quæ τελικὰ dicuntur: nam hoc ipſum inſtituamus, ut placuit, pluribus verbis dicere, quod uno non poterimus, ut res intelligatur,) alia autem efficientia, quæ Græci ποιητικὰ, alia utrumque. de pertinentibus nihil eſt bonum, præter actiones honeſtas: de efficientibus, nihil præter amicum. Sed & pertinentem & efficientem ſapientiam volunt eſſe. nam quia ſapientia eſt conveniens actio, eſt in illo pertinenti genere, quod dixi: quod autem honeſtas actiones affert & efficit, ideo efficiens dici poteſt.

Hæc, quæ præpoſita dicimus, partim ſunt 3
per ſe ipſa præpoſita, partim quod aliquid 56
efficiunt, partim ob utrumque: per ſe, ut quidam habitus oris & vultus, ut ſtatus, ut motus; in quibus ſunt & præponenda quædam, & rejicienda: alia ob eam rem præpoſita dicuntur, quod ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utramque rem, ut
integri ſenſus, ut bona valetudo. De bona 57
autem fama (quam enim appellant εὐδοξίαν, aptius eſt hoc loco bonam famam appellare, quam gloriam) Chryſippus & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem, ejus cauſa, porrigendum eſſe dicebant; quibus ego vehementer aſſentior. Qui autem poſt eos fuerunt, cum Carneadem ſuſtinere non poſſent, hanc, quam dixi, bonam famam, ipſam propter ſe præpoſitam & ſumendam eſſe dixerunt, eſſeque hominis ingenui & liberaliter educati, velle bene audire a parentibus, a propinquis, a bonis etiam viris, idque propter rem ipſam, non propter uſum: dicuntque, ut liberis conſultum velimus, etiam ſi poſtumi futuri ſint, propter ipſos; ſic futuræ poſt mortem famæ tamen eſſe propter rem, etiam detracto uſu, conſulendum.

Sed cum, quod honeſtum ſit, id ſolum bo- 58

judicium ſapientis & delectum cadunt; eſtque illa ſubjecta quaſi materia ſapientiæ, itaque & manendi in vita, & migrandi ratio, omnibus iis rebus, quas ſupra dixi, metienda. Nam neque iis, qui virtute retinentur in vita, neque iis, qui ſine virtute ſunt, mors eſt oppetenda. At ſæpe officium eſt ſapientis, deſciſcere a vita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit; quod eſt convenienter naturæ vivere. ſic enim cenſent, opportunitatis eſſe beate vivere. itaque a ſapientia præcipitur, ſe ipſam, ſi uſus ſit, ſapiens ut relinquat. Quamobrem cum vitiorum iſta vis non ſit, ut cauſam afferant mortis voluntariæ; perſpicuum eſt, etiam ſtultorum, qui iidem miſeri ſint, officium eſſe, manere in vita, ſi ſint in majore parte earum rerum, quas ſecundum naturam eſſe dicimus. Et quoniam excedens e vita & manens æque miſer eſt, nec diuturnitas magis ei vitam fugiendam facit; non ſine cauſa dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui poſſint, eſſe in vita manendum.

19 Pertinere autem ad rem arbitrantur, in-
62 telligi natura fieri, ut liberi a parentibus amentur: a quo initio profectam communem humani generis ſocietatem perſequimur; quod

in officiis ponatur depoſitum reddere: illo enim addito, *juſte*, facit recte factum: per ſe autem hoc ipſum *reddere* in officio ponitur: quoniamque non dubium eſt, quin in iis, quae media dicimus, ſit aliud ſumendum, aliud rejiciendum: quidquid ita fit, aut dicitur, communi officio continetur. Ex quo intelligitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligunt, tam inſipientem, quam ſapientem, ſumturum, quae ſecundum naturam ſint, rejecturum contraria. Ita eſt quoddam commune officium ſapientis, & inſipientis; ex quo efficitur, verſari in iis, quae media dicamus. Sed cum ab his omnia proficiſcan- 60
tur officia, non ſine cauſa dicitur, ad ea referri omnes noſtras cogitationes: in his & exceſſum e vita, & in vita manſionem. In quo enim plura ſunt, quae ſecundum naturam ſunt, hujus officium eſt in vita manere: in quo autem aut ſunt plura contraria, aut fore videntur, hujus officium eſt e vita excedere; e quo apparet, & ſapientis eſſe aliquando officium, excedere e vita, cum beatus ſit; & ſtulti manere in vita, cum ſit miſer. Nam 61
bonum illud, & malum, quod ſaepe jam dictum eſt, poſtea conſequitur. Prima autem illa naturae, ſive ſecunda, ſive contraria, ſub

judicium ſapientis & delectum cadunt; eſtque illa ſubjecta quaſi materia ſapientiæ, itaque & manendi in vita, & migrandi ratio, omnibus iis rebus, quas ſupra dixi, metienda. Nam neque iis, qui virtute retinentur in vita, neque iis, qui ſine virtute ſunt, mors eſt oppetenda. At ſæpe officium eſt ſapientis, deſciſcere a vita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit; quod eſt convenienter naturæ vivere. ſic enim cenſent, opportunitatis eſſe beate vivere. itaque a ſapientia præcipitur, ſe ipſam, ſi uſus ſit, ſapiens ut relinquat. Quamobrem cum vitiorum iſta vis non ſit, ut cauſam afferant mortis voluntariæ; perſpicuum eſt, etiam ſtultorum, qui iidem miſeri ſint, officium eſſe, manere in vita, ſi ſint in majore parte earum rerum, quas ſecundum naturam eſſe dicimus. Et quoniam excedens e vita & manens æque miſer eſt, nec diuturnitas magis ei vitam fugiendam facit; non ſine cauſa dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui poſſint, eſſe in vita manendum.

19 Pertinere autem ad rem arbitrantur, in-
62 telligi natura fieri, ut liberi a parentibus amen-
tur: a quo initio profectam communem hu-
mani generis ſocietatem perſequimur; quod

finita quidem voluptatum abundantia; facile intelligitur, nos ad conjunctionem congregationemque hominum, & ad naturalem communitatem eſſe natos. Impellimur autem natura, ut prodeſſe velimus quamplurimis, in primisque docendo, rationibusque prudentiæ tradendis. Itaque non facile eſt 66
invenire, qui, quod ſciat ipſe, non tradat alteri. Ita non ſolum ad diſcendum propenſi ſumus, verum etiam ad docendum. Atque ut tauris natura datum eſt, ut pro vitulis contra leones ſumma vi impetuque contendant; ſic ii, qui valent opibus, atque id facere poſſunt, ut de Hercule & de Libero accepimus, ad ſervandum genus hominum natura incitantur. Atque etiam, Jovem cum Optimum & Maximum dicimus, cumque eundem Salutarem, Hoſpitalem, Statorem; hoc intelligi volumus, ſalutem hominum in ejus eſſe tutela. Minime autem convenit, cum ipſi inter nos abjecti neglectique ſimus, poſtulare, ut diis immortalibus cari ſimus, & ab his diligamur. Quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, cujus ea utilitatis cauſa habeamus; ſic inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & conſociati ſumus; quod ni ita ſe haberet,

nec juſtitiæ ullus eſſet, nec bonitati locus.
67 Et quo modo hominum inter homines juris eſſe vincula putant, ſic homini nihil juris eſſe cum beſtiis. præclare enim Chryſippus, cetera nata eſſe hominum cauſa & deorum; eos autem communitatis & ſocietatis ſuæ; ut beſtiis homines uti ad utilitatem ſuam poſſint ſine injuria. quoniamque ea natura eſſet hominis, ut ei cum genere humano quaſi civile jus intercederet; qui id conſervaret, eum juſtum; qui migraret, injuſtum fore. Sed quemadmodum, theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt, ejus eſſe eum locum, quem quisque occuparit; ſic in urbe mundove communi non adverſatur jus, quo minus ſuum
68 quidque cujusque ſit. Cum autem ad tuendos, conſervandosque homines hominem natum eſſe videamus; conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiens velit gerere & adminiſtrare rempublicam; atque, ut e natura vivat, uxorem adjungere, & velle ex ea liberos procreare. Ne amores quidem ſanctos a ſapiente alienos eſſe arbitrantur. Cynicorum autem rationem atque vitam alii cadere in ſapientem dicunt, ſi quis ejusmodi forte caſus inciderit, ut id faciendum ſit: alii nullo modo.
21 Ut vero conſervetur omnis homi-

ni erga hominem ſocietas, conjunctio, ca- 69
ritas; & emolumenta, & detrimenta, quæ ὠφελήματα & βλάμματα appellant, communia eſſe voluerunt; quorum altera proſunt, nocent altera: nec ſolum ea communia, verum etiam paria eſſe dixerunt. Incommoda autem & commoda (ita εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα appello) communia eſſe voluerunt, paria noluerunt. illa enim, quæ proſunt, aut quæ nocent, aut bona ſunt, aut mala; quæ ſint paria neceſſe eſt. commoda autem, aut incommoda in eo genere ſunt, quæ præpoſita & rejecta dicimus. ea poſſunt paria non eſſe; ſed emolumenta communia eſſe dicuntur: recte autem facta & peccata non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam eſſe 70
cenſent, quia ſit ex eo genere, quæ proſint. Quamquam autem in amicitia alii dicant, æque caram eſſe ſapienti rationem amici, ac ſuam; alii autem ſibi cuique cariorem ſuam: tamen hi quoque poſteriores fatentur, alienum eſſe a juſtitia, ad quam nati eſſe videamur, detrahere quid de aliquo, quod ſibi aſſumat. Minime vero probatur huic diſciplinæ, de qua loquor, aut amicitiam, aut juſtitiam propter utilitates adſciſci, aut pro-

bari. eædem enim utilitates poterunt eas labefactare atque pervertere. etenim nec juſtitia, nec amicitia eſſe omnino poterunt, niſi
71 ipſæ per ſe expetantur. Jus autem, quod ita dici appellarique poſſit, id eſſe natura; alienumque eſſe a ſapiente non modo injuriam cui facere, verum etiam nocere. nec vero rectum eſt, cum amicis aut bene meritis conſociare aut conjungcre injuriam; graviſſimeque & veriſſime defenditur, nunquam æquitatem ab utilitate poſſe ſejungi: &, quidquid æquum juſtumque eſſet, id etiam honeſtum; viciſſimque, quidquid eſſet honeſtum, id juſtum etiam atque æquum fore.

72 Ad easque virtutes, de quibus diſputatum eſt, dialecticam etiam adjungunt & phyſicam: easque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falſo aſſentiamur, neve unquam captioſa probabilitate fallamur, eaque, quæ de bonis & malis diceremus, ut tenere tuerique poſſimus. nam ſine hac arte quemvis arbitrantur a vero abduci, fallique poſſe. Recte igitur, ſi omnibus in rebus temeritas ignoratioque vitioſa eſt, ars ea, quæ tollit hæc, virtus nominata
73 eſt. Phyſicæ quoque non ſine cauſa tribu-

tus idem eſt honos; propterea quod, qui con- 73
venienter naturæ victurus ſit, ei & proficiſcendum eſt ab omni mundo, & ab ejus procuratione. nec vero poteſt quisquam de bonis & malis vere judicare, niſi omne cognita ratione naturæ, & vitæ etiam deorum, & utrum conveniat, necne, natura hominis cum univerſa: quæque ſunt vetera præcepta ſapientium, qui jubent *tempori parere*, & *ſequi deum*, & *ſe noſcere*, & *nihil nimis*. Hæc ſine phyſicis quam vim habeant (& habent maximam) videre nemo poteſt. Atque etiam ad juſtitiam colendam, ad tuendas amicitias & reliquas caritates quid natura valeat, hæc una cognitio poteſt tradere. Nec vero pietas adverſus deos, nec quanta his gratia debeatur, ſine explicatione naturæ intelligi poteſt.

Sed jam ſentio me eſſe longius provectum, 74
quam propoſita ratio poſtularet. Verum admirabilis compoſitio diſciplinæ, incredibilisque rerum traxit ordo. Quæ, per deos immortales! nonne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcriptius, aut in operibus manu factis tam compoſiſitum, tamque compactum & coagmentatum

inveniri poteſt? quid poſterius priori non
convenit? quid ſequitur, quod non reſpon-
deat ſuperiori? quid non ſic aliud ex alio ne-
ctitur, ut non, ſi unam literam moveris, la-
bent omnia? nec tamen quidquam eſt, quod
moveri poſſit. Quam gravis vero, quam ma-
gnifica, quam conſtans conficitur perſona ſa-
pientis? qui, cum ratio docuerit, quod ho-
neſtum eſſet, id eſſe ſolum bonum, ſemper
ſit neceſſe eſt beatus, vereque omnia iſta no-
mina poſſideat, quæ irrideri ab imperitis ſo-
75 lent. Rectius enim appellabitur rex, quam
Tarquinius, qui nec ſe, nec ſuos regere po-
tuit: rectius magiſter populi (is enim eſt
dictator) quam Sulla, qui trium peſtiferorum
vitiorum, luxuriæ, avaritiæ, crudelitatis ma-
giſter fuit: rectius dives, quam Craſſus, qui,
niſi eguiſſet, nunquam Euphratem nulla belli
cauſa tranſire voluiſſet. Recte ejus omnia di-
centur, qui ſcit uti ſolus omnibus: recte
etiam pulcher appellabitur; animi enim li-
neamenta ſunt pulchriora, quam corporis:
recte ſolus liber, nec dominationi cujusquam
76 parens, neque obediens cupiditati: recte in-
victus, cujus etiam ſi corpus conſtringatur,
animo tamen vincula injici nulla poſſint:

ne-

que exſpectet ultimum tempus ætatis, ut
m denique judicetur, beatusne fuerit, cum
tremum vitæ diem morte confecerit; quod
e unus e ſeptem ſapientibus non ſapienter
œſum monuit. Nam ſi beatus unquam fuiſ-
t, beatam vitam usque ad illum a Cyro
ſtructum rogum pertuliſſet. Quod ſi ita eſt,
neque quisquam, niſi bonus vir, & om-
s boni beati ſint; quid philoſophia magis
lendum, aut quid eſt virtute divinius?

M. TVLLII CICERONIS
DE
FINIBVS BONORVM ET MALORVM
AD
B R V T V M
LIBER IV.

1 QVAE cum dixiſſet, finem ille: ego au-
1 tem, Næ tu, inquam, Cato, iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. Itaque aut omittamus contra omnino velle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum: tam enim diligenter, etſi minus vere, (nam nondum id quidem audeo dicere) ſed tamen accurate non modo fundatam, verum etiam exſtructam diſciplinam non eſt facile
2 perdiſcere. Tum ille, Ain' tandem, inquit, cum ego te hac nova lege videam eodem die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare, in hac me cauſa tempus dilaturum pu-

as? quæ tamen a te agetur non melior, quam illæ ſunt, quas interdum obtines. Quare iſtam quoque aggredere, tractatam præſertim & ab aliis, & a te ipſo ſæpe, ut tibi deeſſe non poſſit oratio. Tum ego, Non mehercule, inquam, ſoleo temere contra Stoicos; non quo illis admodum aſſentiar; ſed pudore impedior: ita multa dicunt, quæ vix intelligam. Obſcura, inquit, quædam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de induſtria; ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas. Cur igitur easdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum eſt, quod non intelligatur? Easdemne res, inquit? an parum diſſerui, non verbis Stoicos a Peripateticis, ſed univerſa re & tota ſententia diſſidere? Atqui, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem ſatis, inquit, me dixiſſe; quare ad ea primum, ſi videtur: ſin aliud quid voles, poſtea. Immo iſto quidem, inquam, loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo. Ut placet, inquit. etſi enim illud erat aptius, æquum cuique concedere.

Exiſtimo igitur, inquam, Cato, veteres 2 illos Platonis auditores, Speuſippum, Ariſto- 3 telem, Xenocratem; deinde eorum, Pole-

monem, Theophraſtum, ſatis & copioſe & eleganter habuiſſe conſtitutam diſciplinam, ut non eſſet cauſa Zenoni, cum Polemonem audiſſet, cur & ab eo ipſo, & a ſuperioribus diſſideret, quorum fuit hæc inſtitutio; in qua animadvertas velim, quid putes mutandum, nec exſpectes, dum ad omnia dicam, quæ a te dicta ſunt. univerſa enim illorum ratione cum tota veſtra confligendum puto.
4 Qui cum viderent, ita nos eſſe natos, ut & communiter ad eas virtutes apti eſſemus, quæ notæ illuſtresque ſunt, juſtitiam dico, temperantiam, ceteraſque generis ejusdem; quæ omnes ſimiles artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt; easque ipſas virtutes viderent nos magnificentius appetere & ardentius; habere etiam inſitam quandam, vel potius innatam cupiditatem ſcientiæ, natosque eſſe ad congregationem hominum, & ad ſocietatem communitatemque generis humani, eaque in maximis ingeniis maxime elucere: totam philoſophiam tres in partes diviſerunt, quam partitionem a Zenone retentam eſſe videmus. Quarum cum una ſit,
5 qua mores conformari putantur; differo eam partem, quæ quaſi ſtirps eſt hujus quæſtio-

nis: qui ſit enim finis bonorum, mox; hoc loco tantum dico, a veteribus Peripateticis Academicisque, qui re conſentientes, vocabulis differebant, eum locum, quem civilem recte appellaturi videmur, Græci πολιτικὸν, graviter & copioſe eſſe tractatum. Quam 3
multa illi de republica ſcripſerunt? quam multa de legibus? quam multa non ſolum præcepta in artibus, ſed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? Primum enim ipſa illa, quæ ſubtiliter differenda erant, polite apteque dixerunt, cum definientes, tum partientes; ut veſtri etiam: ſed vos ſqualidius; illorum, vides, quam niteat oratio. Deinde ea, quæ requirebant oratio- 6
nem ornatam & gravem, quam magnifice ſunt dicta ab illis? quam ſplendide? de juſtitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philoſophia, de capeſſenda republica, de temperantia, de omni virtute, non hominum more ſpinas vellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium, ſed eorum, qui grandia ornate vellent, enucleate minora dicere. Itaque quæ ſunt eorum conſolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita & conſilia, ſcripta ad ſummos viros? erat enim apud eos, ut eſt rerum ipſarum natura, ſic

dicendi exercitatio, duplex. Nam quidquid
quæritur, id habet aut generis ipſius ſine per-
ſonis temporibusque, aut iis adjunctis, fa-
cti, aut juris, aut nominis controverſiam. er-
go in utroque exercebantur; eaque diſcipli-
na effecit tantam illorum utroque in genere
7 dicendi copiam. Totum genus hoc & Zeno,
& ab eo qui ſunt, aut non potuerunt, aut
noluerunt. quamquam ſcripſit artem rheto-
ricam Cleanthes, Chryſippus etiam, ſed ſic,
ut, ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil
aliud legere debeat. Itaque vides, quo modo
loquantur: nova verba fingunt; deſerunt uſi-
tata. At quanta conantur? mundum hunc
omnem, oppidum eſſe noſtrum. Incendit igi-
tur eos, qui audiunt. vides, quantam rem
agas; ut, Circeis qui habitet, totum hunc
mundum, ſuum municipium eſſe exiſtimet.
Quid? ille incendat? reſtinguet citius, ſi ar-
dentem acceperit. Iſta ipſa, quæ tu brevi-
ter, regem, dictatorem, divitem ſolum eſſe
ſapientem, a te quidem apte ac rotunde:
quippe; habes enim a rhetoribus. illorum
vero iſta ipſa quam exilia de virtutis vi?
quam tantam volunt eſſe, ut beatum per ſe
efficere poſſit, pungunt, quaſi aculeis, inter-
rogatiunculis anguſtis; quibus etiam qui aſ-

ſentiuntur, nihil commutantur animo, & ſi-
dem abeunt, qui venerant: res enim fortaſſe
veræ, certe graves, non ita tractantur, ut
debent, ſed aliquanto minutius.

Sequitur diſſerendi ratio, cognitioque na- 4
turæ. nam de ſummo bono mox, ut dixi, vi- 8
debimus, & ad id explicandam diſputationem
omnem conferemus. In iis igitur partibus
duabus nihil erat, quod Zeno commutare
geſtiret. res enim præclare ſe habent, & qui-
dem in utraque parte. Quid enim ab antiquis
ex eo genere, quod ad diſſerendum valet,
prætermiſſum eſt; qui & definierunt pluri-
ma, & definiendi artes reliquerunt: quod-
que eſt definitioni adjunctum, ut res in par-
tes dividatur, id & fit ab illis, &, quemad-
modum fieri oporteat, traditur. item de con-
trariis; a quibus ad genera, formasque ge-
nerum devenerunt. Jam argumenti, ratione
concluſi, caput eſſe faciunt ea, quæ perſpi-
cua dicunt; deinde ordinem ſequuntur; tum,
quid verum ſit in ſingulis, extrema conclu-
ſio eſt. Quanta autem ab illis varietas ar- 9
gumentorum, ratione concludentium, eorum-
que cum captioſis interrogationibus diſſimi-
litudo? quid, quod pluribus locis quaſi de-
nuntiant, ut neque ſenſuum fidem ſine ra-

tione, nec rationis ſine ſenſibus exquiram atque ut ne eorum alterum ab altero ſe remus? Quid? ea, quæ dialectici nunc tr dunt & docent, nonne ab illis inſtituta ſu & inventa? de quibus etſi a Chryſippo ma xime eſt elaboratum, tamen a Zenone minu multo, quam ab antiquis. ab hoc autem qu dam non melius [quam veteres]; quædam omnino relicta. Cumque duæ ſint artes, quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inveniendi, altera diſſerendi: hanc poſteriorem & Stoici, & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt; hi omnino ne attigerunt quidem. nam e quibus locis, quaſi theſauris, argumenta depromerentur, veſtri ne ſuſpicati quidem ſunt, ſuperiores autem artificio & via tradiderunt. quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit, iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque a commentariolis ſuis diſcedere. nam qui ſciet, ubi quidque poſitum ſit, quaque eo veniat, is, etiam ſi quid obrutum erit, poterit eruere, ſemperque eſſe in diſputando ſuus. Quod etſi ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur; ars tamen eſt dux certior, quam natura. aliud eſt enim poetarum more verba fundere; aliud ea, quæ dicas, ratione & arte diſtinguere.

Similia dici poſſunt de explicatione na- 5
turæ, qua hi utuntur & veſtri: neque vero 11
ob duas modo cauſas, quod Epicuro videtur,
ut pellatur mortis & religionis metus; ſed
etiam modeſtiam quandam cognitio rerum
cœleſtium affert iis, qui videant, quanta ſit
etiam apud deos moderatio, quantus ordo;
& magnitudinem animi, deorum opera & fa-
cta cernentibus; juſtitiam etiam, cum cogni-
tum habeas, quod ſit ſummi rectoris & do-
mini numen, quod conſilium, quæ volun-
tas. cujus ad naturam apta ratio, vera illa
& ſumma lex a philoſophis dicitur. Ineſt in 12
eadem explicatione naturæ, inſatiabilis quæ-
dam e cognoſcendis rebus voluptas; in qua
una, confectis rebus neceſſariis, vacui ne-
gotiis, honeſte ac liberaliter poſſumus vive-
re. Ergo in hac ratione tota de maximis
fere rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & deos
eſſe, & quatuor ex rebus omnia conſtare di-
cerent. Cum autem quæreretur res admo-
dum difficilis, num quinta quædam natura
videretur eſſe, ex qua ratio & intelligentia
oriretur, in quo etiam de animis, cujus ge-
neris eſſent, quæreretur; Zeno id dixit eſſe
ignem: nonnulla deinde aliter; ſed ea pau-
ca. De maxima autem re, eodem modo, di-

vina mente atque natura mundum univer-
ſum atque ejus maximas partes adminiſtra-
ri: materiam vero rerum, & copiam, apud
hos, exilem; apud illos uberrimam reperie-
13 mus. Quam multa ab his conquiſita & col-
lecta ſunt de omnium animantium genere,
ortu, membris, ætatibus? quam multa de
rebus iis, quæ gignuntur e terra? quam mul-
tæ, quamque de rebus variis & cauſæ, cur
quidque fiat, & demonſtrationes, quemad-
modum quæque fiant? qua ex omni copia,
plurima & certiſſima argumenta ſumuntur ad
cujusque rei naturam explicandam. Ergo ad-
huc, quantum equidem intelligo, cauſa non
videtur fuiſſe mutandi nominis. non enim,
ſi omnia non ſequebatur, idcirco non erat or-
tus illinc. Equidem etiam Epicurum, in phy-
ſicis quidem, Democritum puto; pauca mu-
tat; vel plura ſane: at cum e plurimis ea-
dem dicit, tum certe de maximis. quod idem
cum veſtri faciant, non ſatis magnam tribuunt
inventoribus gratiam.

6 Sed hæc hactenus. Nunc videamus, quæ-
14 ſo, de ſummo bono, quod continet philoſo-
phiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem
ab inventoribus, tanquam a parentibus, diſ-
ſentiret. Hoc igitur loco, quamquam a te,

Cato, diligenter eſt explicatus finis hic bonorum, qui continet philoſophiam, & quis a Stoicis, & quemadmodum diceretur; tamen ego quoque exponam, ut perſpiciamus, ſi poterimus, quidnam a Zenone novi ſit allatum. Cum enim ſuperiores, e quibus planiſſime Polemo, ſecundum naturam vivere ſummum bonum eſſe dixiſſent, his verbis tria ſignificari Stoici dicunt; unum ejuſmodi, vivere adhibentem ſcientiam earum rerum, quæ natura evenirent. Hunc ipſum Zenonis ajunt finem eſſe, declarantem illud, quod a te dictum eſt, convenienter naturæ vivere. alterum ſignificare idem, ut ſi diceretur, officia omnia media, aut pleraque ſervantem, vivere. Hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori. illud enim rectum eſt, quod κατόρθωμα dicebas, contingitque ſapienti ſoli: hoc autem inchoati cujusdam officii eſt, non perfecti; quod cadere in nonnullos inſipientes poteſt. Tertium autem, omnibus aut maximis rebus iis, quæ ſecundum naturam ſint, fruentem vivere; hoc non eſt poſitum in noſtra actione. Completur enim & ex eo genere vitæ, quod virtute finitur, & ex iis rebus, quæ ſecundum naturam ſunt, neque ſunt in noſtra poteſtate. Sed hoc ſummum bonum, quod 15

tertia ſignificatione intelligitur, eaque vita, quæ ex ſummo bono degitur, quia conjuncta ei virtus eſt, in ſapientem ſolum cadit: isque finis bonorum, ut ab ipſis Stoicis ſcriptum videmus, a Xenocrate atque ab Ari-
7 ſtotele conſtitutus eſt. Itaque ab his conſtitu-
16 tio illa prima naturæ, a qua tu quoque ordiebare, his prope verbis exponitur. Omnis natura vult eſſe conſervatrix ſui, ut & ſalva ſit, & in genere conſervetur ſuo. Ad hanc rem ajunt artes quoque requiſitas, quæ naturam adjuvarent; in quibus ea numeretur in primis, quæ eſt vivendi ars, ut tueatur quod a natura datum ſit, quod deſit, acquirat: iidemque diviſerunt naturam hominis in animum & corpus; cumque eorum unumquodque per ſe expetendum eſſe dixiſſent, virtutes quoque utriusque eorum per ſe expetendas eſſe dicebant: & cum animum quadam infinita laude anteponerent corpori, virtutes quoque animi, bonis corporis antepo-
17 nebant. Sed cum ſapientiam totius hominis cuſtodem, & procuratricem eſſe vellent, quæ eſſet naturæ comes & adjutrix; hoc ſapientiæ munus eſſe dicebant, ut eum tueretur, qui conſtaret ex animo & corpore; in utroque juvaret eum, atque contineret. Atque

ita re primo ſimpliciter collocata, reliqua ſubtilius perſequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere cenſebant. De animi bonis accuratius exquirebant; in primisque reperiebant, in his ineſſe juſtitiæ ſemina; primique ex omnibus philoſophis a natura tributum eſſe docuerunt, ut ii, qui procreati eſſent, a procreatoribus amarentur, & id, quod temporum ordine antiquius eſt, ut conjugia virorum & uxorum, natura conjuncta eſſe dicerent; qua ex ſtirpe orirentur amicitiæ cognationum. atque ab his initiis profecti, omnium virtutum & originem & progreſſionem perſecuti ſunt, ex quo magnitudo quoque animi exſiſtebat, qua facile poſſet repugnari obſiſtique fortunæ, quod maximæ res eſſent in poteſtate ſapientis. varietates autem injuriasque fortunæ facile veterum philoſophorum præceptis inſtituta vita ſuperabat. Princi- 18
piis autem a natura datis, amplitudines quædam bonorum excitabantur, partim profectæ a contemplatione rerum occultiorum, quod erat inſitus menti cognitionis amor, ex quo etiam rationis explicandæ, differendique cupiditas conſequebatur; quodque hoc ſolum animal natum eſt pudoris ac verecundiæ particeps, *appetens*que conjunctionem hominum

ac ſocietatem, animadvertensque in omnibus rebus, quas ageret aut diceret, ne quid ab eo fieret, niſi honeſte & decore; his initiis, ut ante dixi, tanquam ſeminibus, a natura datis, temperantia, modeſtia, juſtitia, & omnis honeſtas perfecte abſoluta eſt.

8 Habes, inquam, Cato, formam eorum, de
19 quibus loquor, philoſophorum; qua expoſita ſcire cupio, quæ cauſa ſit, cur Zeno ab hac antiqua inſtitutione deſciverit; quidnam horum ab eo non ſit probatum. Quodne omnem naturam conſervatricem ſui dixerint? an quod omne animal ipſum ſibi commendatum, ut ſe & ſalvum in ſuo genere incolumeque vellet? an, cum omnium artium finis is eſſet, quid natura maxime quæreret, idem ſtatui debere de totius arte vitæ? an quod, cum animo conſtaremus & corpore, & hæc ipſa, & eorum virtutes per ſe eſſe ſumendas? an vero diſplicuit ea, quæ tributa eſt animi virtutibus tanta præſtantia? an quæ de prudentia, de cognitione rerum, de conjunctione generis humani, quæque ab eiſdem de temperantia, de modeſtia, de magnitudine animi, de omni honeſtate dicuntur? Fatebuntur Stoici, hæc omnia dicta eſſe præclare; neque eam cauſam Zenoni deſciſcendi. alia quædam dicent.

Credo, magna antiquorum eſſe peccata, 20
quæ ille veri inveſtigandi cupidus, nullo mo-
do ferre potuerit. quid enim perverſius, quid
intolerabilius, quid ſtultius, quam bonam
valetudinem, quam dolorum omnium vacui-
tatem, quam integritatem oculorum, reli-
quorumque ſenſuum, ponere in bonis potius,
quam dicere, nihil omnino inter eas res, iis-
que contrarias intereſſe? ea enim omnia,
quæ illi bona dicerent, præpoſita eſſe, non
bona: itemque illa, quæ in corpore excel-
lerent, ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe ex-
petenda; & ſumenda potius, quam expeten-
da. eademque de omni vita, quæ in una vir-
tute conſiſteret: illam vitam, quæ etiam ce-
teris rebus, quæ eſſent ſecundum naturam,
abundaret, magis expetendam non eſſe, ſed
magis ſumendam: cumque ipſa virtus effi-
ciat ita beatam vitam, ut beatior eſſe non
poſſit, tamen quædam deeſſe ſapientibus, tum,
cum ſint beatiſſimi: itaque eos id agere, ut
a ſe dolores, morbos, debilitates repellant.
O magnam vim ingenii, cauſamque juſtam, 9
cur nova exſiſteret diſciplina! Perge porro. 21
ſequentur enim, quæ tu ſcientiſſime comple-
xus es, omnem inſipientiam & injuſtitiam,
alia vitia ſimilia eſſe, omniaque peccata eſſe

paria, eosque, qui natura doctrinaque longe ad virtutem proceſſiſſent, niſi eam plene conſecuti eſſent, ſumme eſſe miſeros, neque inter eorum vitam & improbiſſimorum quidquam omnino intereſſe: ut Plato, tantus ille vir, ſi ſapiens non fuerit, nihilo melius, quam quivis improbiſſimus, nec beatius vixerit. Hæc videlicet eſt correctio philoſophiæ veteris & emendatio, quæ omnino aditum habere nullum poteſt in urbem, in forum, in curiam. Quis enim ferre poſſet ita loquentem eum, qui ſe auctorem vitæ, graviter & ſapienter agendæ, profiteretur, nomina rerum commutantem; cumque idem ſentiret, quod omnes, quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina imponentem; verba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahen-
22 tem? Patronusne cauſæ, in epilogo pro reo dicens, negaret eſſe malum exſilium, publicationem bonorum? hæc rejicienda eſſe, non fugienda? nec miſericordem judicem eſſe oportere? in concione autem ſi loqueretur, ſi Annibal ad portas veniſſet, murumque jaculo trajeciſſet, negaret eſſe in malis capi, venire, interfici, patriam amittere? an ſenatus, cum triumphum Africano decerneret, QUOD EJUS VIRTUTE, AUT FELICITATE poſſet di-

cere,

cere, ſi neque virtus in ullo, niſi in ſapiente,
nec felicitas vere dici poteſt? Quæ eſt igitur
iſta philoſophia, quæ communi more in foro
loquitur, in libello ſuo? præſertim cum,
quod illi verbis ſuis ſiginificent, in eo nihil
novetur, de ipſis rebus nihil mutetur, eæ-
dem res maneant alio modo. Quid enim in- 23
tereſt, divitias, opes, valetudinem, bona di-
cas, anne præpoſita, cum ille, qui iſta bona
dicit, nihilo plus his tribuat, quam tu, qui
eadem illa præpoſita nominas? Itaque homo
in primis ingenuus & gravis, dignus illa fa-
miliaritate Scipionis & Lælii, Panaetius, cum
ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcribe-
ret; quod eſſe caput debebat, ſi probari poſ-
ſet, nusquam poſuit, non eſſe malum dolo-
rem; ſed quid eſſet & quale; quantumque
in eo ineſſet alieni; deinde quæ ratio eſſet
perferendi: cujus quidem, quoniam Stoicus
fuit, ſententia, condemnata mihi videtur eſſe
immanitas iſta verborum.

Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam, 10
quæ a te dicta ſunt, preſſius agamus, eaque,
quæ modo dixiſti, cum iis conferamus, quæ
tuis antepono. Quæ ſunt igitur communia 24
vobis cum antiquis, his ſic utamur, quaſi
conceſſis: quæ in controverſiam veniunt, de

iis, ſi placet, differamus. Mihi vero, inquit,
placet agi ſubtilius, &, ut ipſe dixiſti, preſ-
ſius. quæ enim adhuc protuliſti, popularia
ſunt: ego autem a te elegantiora deſidero.
A mene tu, inquam? ſed tamen enitar, &,
ſi minus mihi multa occurrent, non fugiam
25 iſta popularia. Sed primum poſitum ſit, nos-
metipſos commendatos eſſe nobis, primam-
que ex natura hanc habere appetitionem, ut
conſervemus nosmetipſos. hoc convenit: ſe-
quitur illud, ut animadvertamus, qui ſimus
ipſi, ut nos, quales oportet eſſe, ſervemus.
Sumus igitur homines: ex animo conſtamus
& corpore; quæ ſunt cujusdammodi; nos-
que oportet, ut prima appetitio naturalis po-
ſtulat, hæc diligere, conſtituereque ex his fi-
nem illum ſummi boni atque ultimi; quem,
ſi prima vera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt,
earum rerum, quæ ſint ſecundum naturam,
26 quam plurima & quam maxima adipiſci. Hunc
igitur finem illi renuerunt: quodque ego plu-
ribus verbis, illi brevius, *ſecundum naturam
vivere*: hoc his bonorum videtur extremum.
XI Age nunc, iſti doceant, vel tu potius (quis
enim iſta melius?) quonam modo ab iisdem
principiis profecti, efficiatis, ut honeſte vi-
vere, (id eſt enim vel ex virtute, vel natu-

ræ congruenter vivere) ſummum bonum ſit, & quonam modo, aut quo loco corpus ſubito deſerueritis, omniaque ea, quæ cum ſecundum naturam ſint, abſint a noſtra poteſtate; ipſum denique officium. Quæro igitur, quo modo hæ tantæ commendationes a natura profectæ, ſubito a ſapientia relictæ ſint.
Quod ſi non hominis ſummum bonum quæ- 27
reremus, ſed cujusdam animantis; is autem eſſet nihil, niſi animus: (licet enim fingere aliquid ejusmodi, quo verum facilius reperiamus:) tamen illi animo non eſſet hic veſter finis. deſideraret enim valetudinem, vacuitatem doloris: appeteret etiam conſervationem ſui, earumque rerum cuſtodiam; finemque ſibi conſtitueret, ſecundum naturam vivere: quod eſt, ut dixi, habere ea, quæ ſecundum naturam ſint, vel omnia, vel plurima & maxima. Cujuscunque enim modi 28
animal conſtitueris; neceſſe eſt, etiam ſi id ſine corpore ſit, ut fingimus, tamen eſſe in animo quædam ſimilia eorum, quæ ſint in corpore; ut nullo modo, niſi ut expoſui, conſtitui poſſit finis bonorum. Chryſippus autem, exponens differentia animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas valere utraque re; deinde

diſputat, quod cujusque generis animantis ſtatui deceat extremum. Cum autem hominem in eo genere poſuiſſet, ut ei tribueret animi excellentiam; ſummum bonum id conſtituit, non ut excellere animo, ſed uti nihil eſſe,
12 præter animum, videretur. Uno autem modo in virtute ſola ſummum bonum recte poneretur, ſi quod eſſet animal, quod totum ex mente conſtaret; id ipſum tamen ſic, ut ea mens nihil haberet in ſe, quod eſſet ſecun-
29 dum naturam; ut valetudo eſt. Sed id ne cogitari quidem poteſt, quale ſit, ut non repugnet ipſum ſibi. Sin dicit obſcurari quædam, nec apparere, quia valde parva ſint, nos quoque concedimus; quod dicit Epicurus de voluptate, quæ minime ſint voluptates, eas obſcurari ſæpe & obrui: ſed non ſunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamque productæ temporibus, tamque multæ, Itaque, in quibus, propter earum exiguitatem, obſcuratio conſequitur, ſæpe accidit, ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa, necne ſint; ut in ſole, quod a te dicebatur, lucernam adhibere nihil intereſt, aut terun-
30 cium addere Crœſi pecuniæ. Quibus autem in rebus obſcuratio tanta non ſit, fieri tamen poteſt, ut id ipſum, quod intereſt, non ſit

magnum; ut ei, qui jucunde vixerit annos
decem, ſi æque vita jucunda menſtrua ad-
datur, quia momentum aliquod habeat ad
jucundum acceſſio, bonum ſit: ſin autem id
non concedatur, non continuo vita beata tol-
litur. Bona autem corporis huic ſunt, quod
poſterius poſui, ſimiliora. habent enim ac-
ceſſionem dignam, in qua elaboretur; ut mi-
hi in hoc Stoici jocari videantur interdum,
cum ita dicant, ſi ad illam vitam, quæ cum
virtute degatur, ampulla aut ſtrigilis acce-
dat, ſumturum ſapientem eam vitam potius,
quo hæc adjecta ſint, nec beatiorem tamen
ob eam cauſam fore. Hoc ſimile tandem eſt 31
non riſu potius, quam oratione ejiciendum?
ampulla enim ſit, necne ſit, quis non jure
optimo irrideatur, ſi laboret? At vero gravi-
tate membrorum, & cruciatu dolorum ſi quis
quem levet, magnam ineat gratiam; nec, ſi
ille ſapiens ad tortoris eculeum a tyranno ire
cogatur, ſimilem habeat vultum, ac ſi am-
pullam perdidiſſet: ſed, ut magnum & diffi-
cile certamen iniens, cum ſibi cum capitali
adverſario, dolore, depugnandum videret,
excitaret omnes rationes fortitudinis ac pa-
tientiæ; quarum præſidio iniret illud diffi-
cile, ut dixi, magnumque proelium. Deinde

non quæremus, quid obſcuretur aut intereat, quia, ſit admodum parvum; ſed quid tale ſit, ut expleat ſummam. Una voluptas e multis obſcuratur in illa vita voluptaria; ſed tamen ea, quamvis parva ſit, pars eſt ejus vitæ, quæ poſita eſt in voluptate. Nummus in Crœſi divitiis obſcuratur; pars eſt tamen divitiarum; quare obſcurentur etiam hæc, quæ ſecundum naturam eſſe dicimus, in vita bea-
13 ta; ſint modo partes beatæ vitæ. Atqui, ſi,
32 ut convenire debet inter nos, eſt quædam appetitio naturalis ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetens; eorum omnium eſt aliqua ſumma facienda. quo conſtituto, tum licebit otioſe iſta quærere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque ſit ad beate vivendum, de iſtis ipſis obſcurationibus, quæ propter exiguitatem vix, aut ne vix quidem appareant.

Quid, de quo nullo diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur; quod eſt ultimum rerum appetendarum. Omnis enim eſt natura diligens ſui. quæ eſt enim, quæ ſe unquam deſerat, aut partem aliquam ſui, aut ejus partis habitum, aut vim, aut ullius earum rerum, quæ ſe-

cundum naturam ſint, aut motum, aut ſtatum? quæ autem natura ſua primæ inſtitutionis oblita eſt? nulla profecto, quin ſuam vim retineat a primo ad extremum. Quomo- 33
do igitur evenit, ut hominis natura ſola eſſet, quæ hominem relinqueret, quæ obliviſceretur corporis, quæ ſummum bonum non in toto homine, ſed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipſi etiam fatentur, conſtatque inter omnes, conſervabitur, ut ſimile ſit omnium naturale illud ultimum, de quo quæritur? Tum enim eſſet ſimile, ſi in ceteris quoque naturis id cuique eſſet ultimum, quod in quaque excelleret. tale enim viſum eſſet ultimum Stoicorum. Quid du- 34
bitas igitur mutare principia naturæ? quid enim dicis, omne animal, ſimul atque ſit ortum, applicatum eſſe ad ſe diligendum; eſſeque in ſe conſervando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal applicatum eſſe ad id, quod in eo ſit optimum, & in ejus unius occupatum eſſe cuſtodia, reliquasque naturas nihil aliud agere, niſi ut id conſervent, quod in quaque optimum ſit? quo modo autem optimum, ſi bonum præterea nullum eſt? Si autem reliqua appetenda ſunt, cur, quod eſt ultimum rerum appetendarum

id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum & maximarum appetitione concluditur? ut Phidias poteſt a primo inſtituere ſignum, idque perficere; poteſt ab alio inchoatum accipere, & abſolvere. huic eſt ſapientia ſimilis. non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit a natura inchoatum. hanc intuens, debet inſtitutum illud, quaſi ſignum, abſol-
35 vere. Qualem igitur natura hominem inchoavit? & quod eſt munus, quod opus ſapientiæ? quid eſt, quod ab ea abſolvi & perfici debeat? Si nihil in eo quidem perficiendum eſt, præter motum ingenii quendam, id eſt, rationem; neceſſe eſt, huic ultimum eſſe, ex virtute vitam fingere. rationis enim perfectio eſt virtus. Sin nihil, niſi corpus; ſumma erunt illa, valetudo, vacuitas doloris, pulchritudo, & cetera. Nunc de hominis ſummo
14 bono quæritur. Quid ergo dubitamus in to-
36 ta ejus natura quærere, quid ſit effectum? Cum enim conſtet inter omnes, omne officium munusque ſapientiæ in hominis cultu eſſe occupatum: alii (ne me exiſtimes contra Stoicos ſolum dicere) eas ſententias afferunt, ut ſummum bonum in eo genere ponant, quod ſit extra noſtram poteſtatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alii con-

tra, quaſi nullum corpus ſit hominis, ita,
præter animum, nihil curant; cum præſer-
tim ipſe quoque animus non inane neſciò
quid ſit (neque enim id poſſum intelligere)
ſed in quodam genere corporis; ut ne is qui-
dem virtute una contentus ſit, ſed appetat
vacuitatem doloris. Quamobrem utrique idem
faciunt, ut ſi lævam partem negligerent, dex-
teram tuerentur; aut ipſius animi, ut fecit
Herillus, cognitionem amplexarentur, actio-
nem relinquerent. eorum enim omnium,
multa prætermittentium, dum eligant ali-
quid, quod ſequantur, quaſi curta ſententia.
at vero illa perfecta atque plena, eorum, qui
cum de hominis ſummo bono quærerent, nul-
lam in eo neque animi, neque corporis par-
tem vacuam tutela reliquerunt. Vos autem, 37
Cato, quia virtus, ut omnes fateamur, altiſ-
ſimum locum in homine & maxime excel-
lentem tenet, & quod eos, qui ſapientes ſunt,
abſolutos & perfectos putamus; aciem ani-
morum noſtrorum virtutis ſplendore præſtrin-
gitis. In omni enim animante eſt ſummum
aliquid atque optimum, ut in equis, in ca-
nibus; quibus tamen & dolore vacare opus
eſt, & valere. Sic igitur in homine perfectio
iſta, in eo potiſſimum, quod eſt optimum, id

eſt, in virtute laudatur. Itaque mihi non ſatis videmini conſiderare, quod iter ſit naturæ, quæque progreſſio. non enim quod facit in frugibus, ut, cum ad ſpicam perduxerit ab herba, relinquat & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. ſemper enim ita aſſumit aliquid, ut ea, quæ prima dede-
38 rit, ne deſerat. Itaque ſenſibus rationem adjungit; &, ratione effecta, ſenſus non relinquit. ut ſi cultura vitium, cujus hoc munus eſt, ut efficiat, ut vitis cum partibus ſuis omnibus quam optime ſe habeat: (ſed ſic intelligamus: licet enim, ut vos quoque ſoletis, fingere aliquid docendi cauſa:) ſi igitur illa cultura vitium in vite inſit, ipſa cetera, credo, velit, quæ ad colendam vitem attinebunt, ſicut antea; ſe autem omnibus vitis partibus præferat, ſtatuatque nihil eſſe melius in vite, quam ſe: ſimiliter ſenſus, cum acceſſit ad naturam, tuetur illam quidem, ſed etiam tuetur ſe: cum autem aſſumta ratio eſt, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima
39 naturæ, hujus tutelæ ſubjiciantur. Itaque non diſcedit ab eorum curatione, quibus præpoſita vitam omnem debet gubernare; ut mirari ſatis eorum inconſtantiam non poſſimus.

Naturalem enim appetitionem, quam vocant ὁρμὴν, itemque officium, ipſam etiam virtutem, tuentem eſſe volunt earum rerum, quæ ſecundum naturam ſunt: cum autem ad ſummum bonum volunt pervenire, tranſiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt; ut alia ſumamus, alia appetamus, potius quam uno fine utrumque concludant.

At enim veram virtutem dicitis non poſſe 15
conſtitui, ſi ea, quæ extra virtutem ſint, ad 40
beate vivendum pertineant; quod totum contra eſt. Introduci enim virtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quæ leget, quæque rejiciet, unam referantur ad ſummam. Nam ſi omnino ea negligimus, in Ariſtonea vitia & peccata incidemus; obliviſcemurque, quæ virtuti ipſi principia dederimus. Sin ea non negligemus, neque tamen ad finem ſummi boni referemus, non multum ab Herilli levitate aberrabimus. duarum enim vitarum nobis erunt inſtituta capienda. facit enim ille duo ſejuncta ultima bonorum; quæ, ut eſſent vera, conjungi debuerunt. Nunc iſta ſeparantur, ut disjuncta ſint: quo nihil poteſt eſſe perverſius. Itaque contra eſt, ac dici- 41
tis; nam conſtitui virtus nullo modo poteſt, niſi ea, quæ ſint prima naturæ, ut ad ſum-

mam pertinentia, tenebit. Quæſita enim vir-
tus eſt, non quæ relinqueret naturam, ſed
quæ tueretur. At illa, ut vobis placet, par-
tem quandam tuetur, reliquam deſerit. At-
que ipſa inſtitutio hominis ſi loqueretur, hæc
diceret: Primos ſuos quaſi cœptus appeten-
di fuiſſe, ut ſe conſervaret in ea natura, in
qua ortus eſſet. Nondum autem explanatum
ſatis erat, quid maxime natura vellet. ex-
planetur igitur. Quid ergo aliud intelligetur,
niſi ut ne qua pars naturæ negligatur? in
qua ſi nihil eſt præter rationem, ſit in una
virtute finis bonorum. Sin eſt etiam corpus,
iſta explanatio naturæ nempe hoc effecerit,
ut ea, quæ ante explanationem tenebamus,
relinquamus. Ergo id eſt convenienter na-
42 turæ vivere, a natura diſcedere. Ut qui-
dam philoſophi, cum a ſenſibus profecti ma-
jora quædam ac diviniora vidiſſent, ſenſus
reliquerunt: ſic iſti, cum ex appetitione re-
rum virtutis pulchritudinem adſpexiſſent, om-
nia, quæ præter virtutem ipſam viderant,
abjecerunt, obliti, naturam omnem appeten-
darum rerum ita late patere, ut a principiis
permanaret ad fines; neque intelligunt, ſe
rerum illarum pulchrarum atque admirabi-
16 lium fundamenta ſubducere. Itaque mihi vi-

dentur omnes quidem illi erraſſe, qui finem 43.
bonorum eſſe dixerunt honeſte vivere. Sed alius alio magis: Pyrrho ſcilicet maxime, qui, virtute conſtituta, nihil omnino, quod appetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui nihil relinquere non eſt auſus; introduxit autem, quibus commotus ſapiens appeteret [aliquid] quodcunque in mentem incideret, & quodcunque tanquam occurreret. Is hoc melior, quam Pyrrho, quod vel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quam ceteri, quod penitus a natura receſſit. Stoici autem, quod finem bonorum in una virtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: quod autem principium officii quærunt, melius quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Ariſtonem: quod autem ea, quæ ad naturam accommodata & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adjungunt ad finem bonorum, deſciſcunt a natura, & quodam modo ſunt non diſſimiles Ariſtonis. Ille enim occurrentia neſcio quæ comminiſcebatur; hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, ſed ea ſejungunt a finibus & a ſumma bonorum: quæ cum proponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio, naturam videntur ſequi, cum autem negant, ea quidquam ad bea-

tam vitam pertinere, rurſus naturam relinquunt.

44 Atque adhuc ea dixi, cur cauſa Zenoni non fuiſſet, quamobrem a ſuperiorum auctoritate diſcederet. nunc reliqua videamus; niſi aut ad hæc, Cato, dicere aliquid vis, aut nos jam longiores ſumus. Neutrum vero, inquit ille. nam & a te perfici iſtam diſputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri poteſt. Optime, inquam. quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quam cum Catone, omnium virtutum auctore, de virtutibus diſ-
45 putare? Sed primum illud vide, graviſſimam illam veſtram ſententiam, quæ familiam ducit, *Honeſtum quod ſit, id eſſe ſolum bonum; honeſteque vivere, bonorum finem*, communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute conſtituunt finem bonorum: quodque dicitis, informari non poſſe virtutem, ſi quidpiam, niſi quod honeſtum ſit, numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominavi. Mihi autem æquius videbatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem, a quo, quæ eſſent principia naturæ, acceperat, a communibus initiis progredientem, videre, ubi primum inſiſteret, & unde cauſa controverſiæ naſceretur; non ſtantem cum iis, qui ne dicerent

quidem ſua ſumma bona eſſe a natura pro-
fecta, ut iisdem argumentis, quibus illi, ute-
rentur, iisdemque ſententiis. Minime vero 17
illud probo, quod, cum docuiſtis, ut vobis 46
videmini, ſolum bonum eſſe, quod honeſtum
ſit, tum rurſum dicitis, initia proponi neceſſe
eſſe apta & accommodata naturæ, quorum
ex ſelectione virtus poſſit exſiſtere: non enim
in ſelectione virtus ponenda erat, ut id ip-
ſum, quod erat bonorum ultimum, aliud ali-
quid acquireret. Nam omnia, quæ ſumenda,
quæque legenda aut optanda ſunt, ineſſe de-
bent in ſumma bonorum, ut is, qui eam
adeptus ſit, nihil præterea deſideret. Videſ-
ne, ut quibus ſumma eſt in voluptate, per-
ſpicuum ſit, quid iis faciendum ſit, aut non
faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia
officia quo ſpectare, quid ſequi, quid fugere
debeant. Sit hoc ultimum bonorum, quod
nunc a me defenditur. apparet ſtatim, quæ
ſint officia, quæ actiones. Vos autem, qui-
bus nihil eſt aliud propoſitum, niſi rectum
atque honeſtum, unde officii, unde agendi
principium naſcatur, non reperietis. Hoc 47
igitur quæritis omnes, & ii, qui, quodcun-
que in mentem veniat, aut quodcunque oc-
currat, ſe ſequi dicent; & vos, qui ad na-

turam revertimini. quibus natura jure reſpon-
derit, non eſſe verum, aliunde finem beate
vivendi, a ſe principia rei gerendæ peti: eſ-
ſe enim unam rationem, qua & principia re-
rum agendarum & ultima bonorum contine-
rentur: atque, ut Ariſtonis eſſet exploſa ſenten-
tia, dicentis, nihil differre aliud ab alio, nec eſſe
res ullas, præter virtutes & vitia, inter quas
quidquam omnino intereſſet; ſic errare Zeno-
nem, qui nulla in re, niſi in virtute [aut vitio],
propenſionem, ne minimi quidem momenti, ad
ſummum bonum adipiſcendum eſſe diceret:
&, cum ad beatam vitam nullum momentum
ea res haberet, ad appetitionem autem re-
rum eſſe in his momenta diceret: quaſi ve-
ro hæc appetitio non ad ſummi boni adeptio-
48 nem pertineret. Quid autem minus conſen-
taneum eſt, quam, quod ajunt, cognito ſum-
mo bono, reverti ſe ad naturam, ut ab ea
petant agendi principium, id eſt, officii? Non
enim actionis aut officii ratio impellit ad ea,
quæ ſecundum naturam ſunt, appetenda;
ſed ab iis & appetitio & actio commovetur.

18 Nunc venio ad illa tua brevia, quæ con-
ſectaria eſſe dicebas: & primum illud, quo
nihil poteſt eſſe brevius: Bonum omne, lau-

da-

dabile; laudabile autem omne, honeſtum:
igitur omne bonum, honeſtum. O plumbeum
pugionem! Quis enim tibi illud primum con-
ceſſerit? quo quidem conceſſo, nihil opus
eſt ſecundo: ſi enim omne bonum laudabile
eſt, omne honeſtum eſt. Quis tibi ergo iſtud 49
dabit, prӕter Pyrrhonem, Ariſtonem, eorum-
ve ſimiles? quos tu non probas. Ariſtote-
les, Xenocrates, tota illa familia, non dabit;
quippe qui valetudinem, vires, divitias, glo-
riam, multa alia, bona eſſe dicant, laudabi-
lia non dicant: & hi quidem ita non ſola vir-
tute finem bonorum contineri putant, ut re-
bus tamen omnibus virtutem anteponant.
Quid cenſes eos eſſe facturos, qui omnino
virtutem a bonorum fine ſegregaverunt, Epi-
curum, Hieronymum, illos etiam, ſi qui Car-
neadeum finem tueri volunt? Jam aut Cal- 50
lipho, aut Diodorus, quomodo poterunt tibi
iſtud concedere, qui ad honeſtatem aliud ad-
jungant, quod ex eodem genere non ſit? Pla-
cet igitur tibi, Cato, cum res ſumſeris non
conceſſas, ex illis efficere, quod velis? Jam
ille ſorites, quo nihil putatis eſſe vitioſius,
Quod bonum ſit, id eſſe optabile; quod opta-
bile, id eſſe expetendum: quod expetendum,
laudabile; deinde reliqui gradus. Sed ego in

hoc reſiſto: eodem enim modo tibi nemo da-
bit, quod expetendum ſit, id eſſe laudabile.
Illud vero minime conſectarium, ſed in pri-
mis hebes illorum, gloriatione dignam eſſe
beatam vitam, quod non poſſit ſine honeſta-
te contingere, ut jure quisquam glorietur.
51 Dabit hoc Zenoni Polemon; etiam magiſter
ejus, & tota illa gens, & reliqui, qui virtu-
tem omnibus rebus multo anteponentes, ad-
jungunt ei tamen aliquid ſummo in bono fi-
niendo. Si enim virtus digna eſt gloriatio-
ne, ut eſt, tantumque præſtat ceteris rebus,
ut dici vix poſſit; & beatus eſſe poterit vir-
tute una præditus, carens ceteris; nec ta-
men illud tibi concedet, præter virtutem ni-
hil in bonis eſſe ducendum: illi autem, qui-
bus ſummum bonum ſine virtute eſt, non da-
bunt fortaſſe, vitam beatam habere, in quo
jure poſſit gloriari; etſi illi quidem etiam vo-
52 luptates faciunt interdum glorioſas. Vides
igitur, te aut ea ſumere, quæ non conce-
dantur, aut ea, quæ etiam conceſſa, te nihil
19 juvent. Equidem in omnibus iſtis concluſio-
nibus hoc putarem philoſophia, nobisque di-
gnum, & maxime, cum ſummum bonum
quæreremus, vitam noſtram, conſilia, volun-
tates, non verba corrigi. Quis enim poteſt

iſtis, quæ te, ut ais, delectant, brevibus & acutis auditis, de ſententia decedere? Nam cum ea ſpectant & avent audire, cur dolor malum non ſit; dicunt illi, aſperum eſſe dolere, moleſtum, odioſum, contra naturam, difficile toleratu: ſed, quia nulla ſit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. Hæc qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quam venerat. Tu autem negas fortem eſſe quemquam poſſe, qui dolorem malum putet. Cur fortior ſit, ſi illud, 53
quod tute concedis, aſperum & vix ferendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis naſcitur. Et ais, ſi una litera commota ſit, fore, tota ut labet diſciplina. Utrum igitur tibi literam videor, an totas paginas commovere? ut enim ſit apud illos, id quod eſt a te laudatum, ordo rerum conſervatus, & omnia inter ſe apta & connexa, (ſic enim ajebas,) tamen perſequi non debemus, ſi a falſis principiis profecta congruunt ipſa ſibi, & a propoſito non aberrant. In 54
prima igitur conſtitutione Zeno tuus a natura receſſit; cumque ſummum bonum poſuiſſet in ingenii præſtantia, quam virtutem

vocamus, nec quidquam aliud bonum eſſe dixiſſet, niſi quod eſſet honeſtum, nec virtutem poſſe conſtare, ſi in ceteris rebus eſſet quidquam, quod aliud alio melius eſſet aut pejus: his propoſitis tenuit prorſus conſequentia. Recte dicis; negare enim non poſſum; ſed ita falſa ſunt ea, quæ conſequuntur, ut illa, e quibus hæc nata ſunt, vera

55 eſſe non poſſint. Docent enim nos (ut ſcis) dialectici, ſi ea, quæ rem aliquam ſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe, quam ſequantur. Ita fit illa concluſio non ſolum vera, ſed ita perſpicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: Si illud; hoc: non autem hoc; igitur ne illud quidem. ſic, conſequentibus veſtris ſublatis, prima tolluntur. Quæ ſequuntur igitur? *Omnes, qui non ſint ſapientes, aeque miſeros eſſe: Sapientes omnes ſumme beatos eſſe: Recte facta omnia aequalia: Omnia peccata paria.* quæ cum magnifice primo dici videntur, conſiderata minus probantur. Senſus enim cujusque, & natura rerum, atque ipſa veritas clamat quodam modo, non poſſe adduci, ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil intereſſet.

20 Poſtea tuus ille Pœnulus, (ſcis enim Ci-

tiaeos, clientes tuos, e Phœnicia profectos) 56
homo igitur acutus cauſam non obtinens, repugnante natura, verba verſare cœpit: & primum rebus iis, quas nos bonas ducimus, conceſſit, ut haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodatæ: faterique cœpit, ſapienti, hoc eſt, ſumme beato, commodius tamen eſſe, ſi ea quoque habeat, quæ bona non audet appellare; natura ipſa commodata eſſe concedit: negatque, Platonem, ſi ſapiens non ſit, eadem eſſe in cauſa, qua tyrannum Dionyſium. Huic mori optimum eſſe, propter deſperationem ſapientiæ; illi, propter ſpem, vivere: peccata autem partim eſſe tolerabilia, partim nullo modo, propterea quod alia peccata plures, alia pauciores quaſi numeros officii præterirent. Jam inſipientes alios ita eſſe, ut nullo modo ad ſapientiam poſſent pervenire; alios, qui poſſent, ſi id egiſſent, ſapientiam conſequi. Hic loquebatur 57
aliter, atque omnes; ſentiebat idem, quod ceteri; nec vero minoris æſtimanda ducebat ea, quæ ipſe bona negaret eſſe, quam illi, qui ea bona eſſe dicebant. Quid igitur voluit ſibi, qui illa mutaverit? Saltem aliquid de pondere detraxiſſet, & paulo minoris æſtimaviſſet ea, quam Peripatetici, ut ſentire

quoque aliud, non ſolum dicere videretur.
Quid? de ipſa beata vita, ad quam omnia
referuntur, quæ dicitis? negatis eam eſſe,
quæ expleta ſit omnibus iis rebus, quas na-
tura deſideret; totamque eam in una virtu-
te ponitis: cumque omnis controverſia aut
de re ſoleat, aut de nomine eſſe; utraque
earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut er-
ratur in nomine; quorum ſi neutrum eſt, ope-
ra danda eſt, ut verbis utamur quam uſita-
tiſſimis & quam maxime aptis, id eſt, rem
58 declarantibus. Num igitur dubium eſt, quin,
ſi in re ipſa nihil peccatur a ſuperioribus,
21 verbis illi commodius utantur? Videamus
igitur ſententias eorum; tum ad verba re-
deamus.

Dicunt appetitionem animi moveri, cum
aliquid ei ſecundum naturam eſſe videatur;
omniaque, quæ ſecundum naturam ſint, æſti-
matione aliqua digna; eaque pro eo, quan-
tum in quoque ſit ponderis, eſſe æſtimanda:
quæque ſecundum naturam ſint, partim ni-
hil habere in ſeſe ejus appetitionis, de qua
ſæpe jam diximus, quæ nec honeſta, nec lau-
dabilia dicantur: partim, quæ voluptatem
habeant in omni animante, ſed in homine
rationem etiam: ex iis quæ ſint apta, ea ho-

neſta, ea pulchra, ea laudabilia: illa autem ſuperiora, naturalia nominantur: quæ conjuncta cum honeſtis vitam beatam perficiunt & abſolvunt. Omnium autem eorum com- 59
modorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona eſſe dicunt, quam Zeno, qui negat, longe præſtantiſſimum eſſe, quod honeſtum eſſet atque laudabile: ſed, ſi duo honeſta propoſita ſint, alterum cum valetudine, alterum cum morbo; non eſſe dubium, ad utrum eorum natura nos ipſa deductura ſit: ſed tamen tantam vim honeſtatis eſſe, tantumque eam rebus omnibus præſtare & excellere, ut nullis nec ſuppliciis, nec præmiis demoveri poſſit ex eo, quod rectum eſſe decreverit; omniaque, quæ dura, difficilia, adverſa videantur, ea virtutibus iis, quibus a natura eſſemus ornati, obteri poſſe: non facilia illa quidem, nec contemnenda (quid enim eſſet in virtute tantum?) ſed ut hoc judicaremus, non eſſe in his partem maximam poſitam aut beate aut ſecus vivendi. Ad ſummam, ea, quæ Zeno æſtimanda, & 60
ſumenda, & apta naturæ eſſe dixit, eadem illi bona appellant: vitam autem beatam illi eam, quæ conſtaret ex iis rebus, quas dixi, aut plurimis, aut graviſſimis. Zeno autem

quod ſuam, quod propriam ſpeciem habeat,
cur appetendum ſit, id ſolum bonum appel-
lat; beatam autem vitam eam ſolam, quæ
22 cum virtute degatur. Si de re diſceptari
oportet; nulla, mihi tecum, Cato, poteſt eſſe
diſſenſio. nihil eſt enim, de quo aliter tu ſen-
tias, atque ego: modo commutatis verbis
ipſas res conferamus. Nec hoc ille non vi-
dit; ſed verborum magnificentia eſt & glo-
ria delectatus: qui ſi ea, quæ dicit, ita ſen-
tiret, ut verba ſignificant; quid inter eum,
& vel Pyrrhonem, vel Ariſtonem intereſſet?
ſin autem eos non probabat; quid attinuit
cum iis, quibuscum re concinebat, verbis
61 diſcrepare? Quid ſi reviviſcant Platonici illi,
& deinceps, qui eorum auditores fuerunt, &
tecum ita loquantur? Nos cum te, M. Cato,
ſtudioſiſſimum philoſophiæ, juſtiſſimum vi-
rum, optimum judicem, religioſiſſimum te-
ſtem audiremus, admirati ſumus, quid eſſet,
cur nobis Stoicos anteferres, qui de rebus
bonis & malis ſentirent ea, quæ ab hoc Po-
lemone Zeno cognoverat; nominibus uteren-
tur iis, quæ prima ſpecie admirationem, re
explicata, riſum moverent. Tu autem, ſi
tibi illa probabantur, cur non propriis ver-
bis illa tenebas? ſin te auctoritas commove-

bat; nobiſne omnibus, & Platoni ipſi, neſcio quem illum anteponebas? præſertim cum in republica princeps eſſe velles, ad eamque tuendam cum ſumma tua dignitate maxime a nobis ornari atque inſtrui poſſes? Nobis enim iſta quæſita, a nobis deſcripta, notata, præcepta ſunt: omniumque rerumpublicarum rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiam & inſtituta ac mores civitatum perſcripſimus. Eloquentiæ vero, quæ & principibus maximo ornamento eſt, & qua te audivimus valere plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? Ea cum dixiſſent, quid tandem talibus viris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me 62
tu idem, qui illis orationem dictaviſſes, vel potius paulum loci mihi, ut his reſponderem, dares; niſi & te audire nunc mallem, & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tum ſcilicet, cum tibi. Atqui, ſi verum reſpon- 23
dere velles, Cato, hæc erant dicenda, Non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines, tantaque auctoritate, ſed te animadvertiſſe, quas res illi propter antiquitatem parum vidiſſent, eas a Stoicis eſſe perſpectas, eiſdemque de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe gravius & fortius, quip-

pe qui primum valetudinem bonam expetendam negent eſſe, eligendam dicant; non quia ſit bonum valere, ſed quia ſit non nihilo æſtimandum; neque tamen minoris, quam illis videatur, qui illud non dubitent bonum dicere. Hoc vero te ferre non potuiſſe, quod antiqui illi, quaſi barbati, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, ejus, qui honeſte viveret, ſi idem & bene valeret, bene audiret, copioſus eſſet, optabiliorem fore vitam, melioremque & magis expetendam, quam illius, qui æque vir bonus, multis modis eſſet, ut Ennii Alcmæo,

63 *Circumventus morbo, exſilio, atque inopia.*

Illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam vitam putant, præſtantiorem, beatiorem: Stoici autem tantummodo præponendam in ſeligendo, non quo beatior hæc vita ſit, ſed quod ad naturam accommodatior: & qui ſapientes non ſint, omnes æque miſeros eſſe. Stoici hæc videlicet viderunt: illos autem id fugerat ſuperiores: qui arbitrabantur, homines ſceleribus & parricidiis inquinatos, nihilo miſeriores eſſe, quam eos, qui cum caſte & integre viverent, nondum perfectam illam ſapientiam eſſent conſecuti.

64 Atque hoc loco ſimilitudines eas, quibus

illi uti ſolent, diſſimillimas proferebas. Quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad reſpirandum, qui ad ſummam jam aquam appropinquant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quam eos, qui ſunt in profundo? Nihil ergo adjuvat procedere & progredi in virtute, quo minus miſerrimus ſis, antequam ad eam perveneris, quoniam in aqua nihil adjuvat: & quoniam catuli, qui jam diſpecturi ſunt, cæci, æque & ii, qui modo nati; Platonem quoque neceſſe eſt, quoniam nondum videbat ſapientiam, æque cæcum animo ac Phalarim fuiſſe. Iſta ſimilia non ſunt, Cato: in 24
quibus quamvis multum proceſſeris, tamen 65
illud in eadem cauſa eſt, a quo abeſſe velis, donec evaſeris. Nec enim ille reſpirat antequam emerſit, & catuli æque cæci priusquam diſpexerunt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent. illa ſunt ſimilia: hebes acies eſt cuipiam oculorum; corpore alius langueſcit: hi curatione adhibita levantur in dies; alter valet plus quotidie, alter videt. Hi ſimiles ſunt omnibus, qui virtuti ſtudent; levantur vitiis, levantur erroribus; niſi forte cenſes Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuiſſe, quam filium, cum alter ſtabilire rempublicam

ſtuduerit, alter evertere. nec tamen ille erat ſapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? ſed quia ſtudebat laudi &
66 dignitati, multum in virtute proceſſerat. Conferam autem avum tuum, Druſum, cum C. Graccho ejus fere æquali. quæ hic reipublicæ vulnera imponebat, eadem ille ſanabat. Si nihil eſt, quod tam miſeros faciat, quam impietas & ſcelus; ut jam omnes inſipientes ſint miſeri, quod profecto ſunt; non eſt tamen æque miſer, qui patriæ conſulit, & is, qui illam exſtinctam cupit. levatio igitur vitiorum magna fit iis, qui habent ad virtutem
67 progreſſionis aliquantum. Veſtri autem progreſſionem ad virtutem fieri ajunt, levationem vitiorum fieri negant. At, quo nitantur homines acuti argumento ad probandum, operæ pretium eſt conſiderare. Quarum, inquit, artium ſumma creſcere poteſt, earum etiam contrariarum ſumma poterit augeri: ad virtutis autem ſummam accedere nihil poteſt: ne vitia quidem igitur creſcere poterunt, quæ ſunt virtutum contraria. Utrum igitur tandem perſpicuis dubia aperiuntur, an dubiis perſpicua tolluntur? Atqui hoc perſpicuum eſt, vitia alia aliis eſſe majora: illud dubium, ad id, quod ſummum bonum

dicitis, ecquænam fieri poſſit acceſſio. vos
autem cum perſpicuis dubia debeatis illuſtra-
re, dubiis perſpicua conamini tollere. Ita- 68
que eadem ratione, qua ſum paulo ante uſus,
hærebitis. ſi enim propterea vitia alia aliis
majora non ſunt, quia ne ad finem quidem
bonorum eum, quem vos facitis, quidquam
poteſt accedere; quoniam perſpicuum eſt,
vitia non eſſe omnium paria, finis bono-
rum vobis mutandus eſt. Teneamus enim
illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod fal-
ſum ſit, illud, cujus id conſequens ſit, non
poſſe eſſe verum.

Quæ eſt igitur cauſa iſtarum anguſtiarum? 25
glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bo-
no. Cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum
bonum eſſe confirmatur, tollitur cura vale-
tudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtra-
tio reipublicæ, ordo gerendorum negotiorum,
officia vitæ: ipſum denique illud honeſtum,
in quo uno vultis eſſe omnia, deſerendum
eſt; quæ diligentiſſime contra Ariſtonem di-
cuntur a Chryſippo. Ex ea difficultate illæ
fallaciloquentiae, (ut ait Accius) malitiæ na-
tæ ſunt. Quod enim ſapientia, ubi pedem 69
poneret, non habebat, ſublatis officiis omni-
bus; officia autem tollebantur, delectu omni

& diſcrimine remoto (quæ enim eſſe poterant, rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet?) ex his anguſtiis iſta evaſerunt deteriora, quam Ariſtonis: illa tamen ſimplicia; veſtra verſuta. Roges enim Ariſtonem, bonane ei videantur hæc, vacuitas doloris, divitiæ, valetudo? neget. quid, quæ contraria ſunt his, malane? nihilo magis. Zenonem roges: reſpondeat totidem verbis. Admirantes quæramus ab utroque, quonam modo vitam agere poſſimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus, valeamus, ægrine ſimus; vacemus, an cruciemur dolore; frigus, famem propulſare poſſimus, necne poſſimus: vives, inquit Ariſto, magnifice atque præclare: quod erit cumque viſum agens, nunquam angere, nunquam cupies, nunquam
70 timebis. Quid Zeno? portenta hæc eſſe dicit, nec ea ratione ullo modo poſſe vivi; ſed differre inter honeſtum & turpe nimium quantum, neſcio quid immenſum: inter ce-
71 teras res nihil omnino intereſſe. Idem adhuc (audi reliqua, & riſum contine, ſi potes) Media illa, inquit, inter quæ nihil intereſt, tamen ejusmodi ſunt, ut eorum alia eligenda ſint, alia rejicienda, alia omnino negligenda, hoc eſt, ut eorum alia velis, alia

nolis, alia non cures. At modo dixeras, ni-
hil in his rebus eſſe, quod intereſſet. Et
nunc idem dico, inquies, ſed ad virtutes &
ad vitia nihil intereſſe. Quis iſtuc, quæſo, 26
neſciebat? Verum audiamus. Iſta, inquit, 72
quæ dixiſti, valere, locupletem eſſe, non do-
lere, bona non dico, ſed dicam Græce προηγ-
μένα, Latine autem producta: ſed præpo-
ſita, aut præcipua malo; ſic tolerabilius &
mollius. Illa autem, egeſtatem, morbum,
dolorem non appello mala, ſed, ſi libet, re-
jectanea. Itaque illa non dico me expetere,
ſed legère; nec optare, ſed ſumere: contra-
ria autem non fugere, ſed quaſi ſecernere.
Quid ait Ariſtoteles, reliquique Platonis
alumni? Se omnia, quæ ſecundum naturam
ſint, bona appellare; quæ autem contra, ma-
la. Videsne igitur, Zenonem tuum cum Ari-
ſtone verbis conſiſtere, re diſſidere: cum Ari-
ſtotele & illis re conſentire, verbis diſcrepa-
re? Cur igitur, cum de re conveniat, non
malimus uſitate loqui? Aut doceat, paratio-
rem me ad contemnendam pecuniam fore, ſi
illam in rebus præpoſitis, quam ſi in bonis
duxero; fortioremque in patiendo dolore, ſi
eum aſperum, & difficilem perpeſſu, & con-
tra naturam eſſe, quam ſi malum dixero. Fa- 73

cete M. Piſo, familiaris noſter, & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. Quid enim, ajebat? bonum negas eſſe divitias, præpoſitum eſſe dicis. quid adjuvas? avaritiamne minuis? quod ſi verbum ſequimur, primum longius verbum, *praepoſitum*, quam *bonum*. Nihil ad rem. Ne ſit ſane; at certe gravius. nam bonum ex quo appellatum ſit, neſcio; præpoſitum ex eo credo, quod præponatur aliis, id mihi magnum videtur. itaque dicebat plus tribui divitiis a Zenone, qui eas in præpoſitis poneret, quam ab Ariſtotele, qui bonum eſſe divitias fateretur. Sed nec magnum bonum, & præ rectis honeſtisque contemnendum ac deſpiciendum, nec magnopere expetendum: omninoque de omnibus iſtis verbis a Zenone mutatis ità diſputabat, & quæ bona negarentur eſſe ab eo, & quæ mala, illa lætioribus nominibus ab eo appellari,
27 quam a nobis, hæc triſtioribus. Piſo igitur
74 hoc modo, vir optimus, tuiſque, ut ſcis, amantiſſimus: nos paucis ad hæc additis finem faciamus aliquando. longum eſt enim ad omnia reſpondere, quæ a te dicta ſunt.

Nam ex iisdem verborum præſtigiis & regna nata vobis ſunt, & imperia, & divitiæ, & tantæ quidem, ut omnia, quæ ubique ſint,

ſa-

ſapientis eſſe dicatis: ſolum præterea formoſum, ſolum liberum, ſolum civem: ſtultorum omnia contraria, quos etiam inſanos eſſe vultis. Hæc παράδοξα illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habent admirationis, cum prope acceſſeris? conferam tecum, quam cuique verbo rem ſubjicias: nulla erit controverſia. Omnia peccata paria dicitis. non ego tecum jam ita loquar, ut iisdem his de rebus, cum L. Murenam, te accuſante, defenderem: apud imperitos tum illa dicta ſunt, aliquid etiam coronæ datum: 75
nunc agendum eſt ſubtilius. Peccata paria quonam modo? quia nec honeſto quidquam honeſtius, nec turpi turpius. Perge porro: nam de iſto magna diſſenſio eſt, illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata ſint paria. Ut, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earum ita contenta numeris ſit, ut concentum ſervare poſſit, omnes æque incontentæ ſint; ſic peccata, quia diſcrepant, æque diſcrepant: paria ſunt igitur. Hic ambiguo ludimur. æque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentæ ſint; illud non continuo, ut æque incontentæ. collatio igitur iſta te nihil juvat. Nec enim omnes avaritias ſi æque avaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiam ut æquas eſſe

76 dicamus. Ecce aliud ſimile diſſimile. Ut enim, inquit, gubernator æque peccat, ſi palearum navem evertit, & ſi auri; item æque peccat, qui parentem, & qui ſervum injuria verberat. Hic non videre, cujus generis onus navis vehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere? itaque aurum, paleamve portet, ad bene, aut ad male gubernandum nihil intereſſe. At quid inter parentem & ſervulum interſit, intelligi & poteſt, & debet: ergo in gubernando nihil, in officio plurimum intereſt, quo in genere peccetur; & ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt navis everſa, majus eſt peccatum in auro, quam in palea. Omnibus enim artibus volumus attributam eſſe eam, quæ communis appellatur prudentia; quam omnes, qui cuique artificio præſunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidem peccata ſunt. Urgent tamen, &
28 nihil remittunt. Quoniam, inquiunt, omne
77 peccatum imbecillitatis & inconſtantiæ eſt; hæc autem vitia in omnibus ſtultis æque magna ſunt: neceſſe eſt paria eſſe peccata. Quaſi vero aut concedatur, in omnibus ſtultis æque magna eſſe vitia, & eadem imbecillitate & inconſtantia L. Tubulum fuiſſe, qua illum, cujus is condemnatus eſt rogatione, P. Scæ-

volam: & quaſi nihil inter res quoque ipſas, in quibus peccatur, interſit; ut, quo hæ majores minoresve ſint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut majora ſint, aut minora. Ita-
que (jam enim concludatur oratio) hoc uno 78
vitio maxime mihi premi videntur tui Stoici, quod ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere. Quid enim eſt tam repugnans, quam eundem dicere, quod honeſtum ſit, ſolum id bonum eſſe, qui dicat, appetionem rerum ad vivendum accommodatarum, a natura profectam? Ita cum ea volunt retinere, quæ ſuperiori ſententiæ conveniunt, in Ariſtonem incidunt: cum id fugiunt, re eadem defendunt, quæ Peripatetici; verba tenent mordicus; quæ rurſus dum ſibi evelli ex ordine nolunt, horridiores evadunt, aſpe-
riores, duriores & oratione, & moribus. Quam 79
illorum triſtitiam, atque aſperitatem fugiens Panætius, nec acerbitatem ſententiarum, nec differendi ſpinas probavit; fuitque in altero genere mitior, in altero illuſtrior; ſemperque habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratem, Theophraſtum, Dicæarchum, ut ipſius ſcripta declarant; quos quidem tibi ſtudioſe & diligenter tractandos magnopere
cenſeo. Sed quoniam adveſperaſcit, & mi- 80

hi ad villam revertendum eſt; nunc quidem hactenus: verum hoc idem ſæpe faciamus. Nos vero, inquit ille. nam quid poſſumus facere melius? & hanc quidem primam exigam a te operam, ut audias me, quæ a te dicta ſunt, refellentem. ſed memento, te, quæ nos ſentiamus, omnia probare, niſi quod verbis aliter utamur; mihi autem veſtrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti; ſed videbimus. Quæ cum eſſent dicta, diſceſſimus.

M. TVLLII CICERONIS
DE
FINIBVS BONORVM ET MALORVM
AD
B R V T V M
LIBER V.

CUM audiviſſem Antiochum, Brute, ut ſo- I
lebat, cum M. Piſone, in eo gymnaſio, quod I
Ptolomæum vocatur, unaque nobiscum Q.
frater, & T. Pomponius, & L. Cicero, frater
noſter, cognatione patruelis, amore germa-
nus; conſtituimus inter nos, ut ambulatio-
nem pomeridianam conficeremus in Aca-
demia, maxime quod is locus ab omni turba
id temporis vacuus eſſet. Itaque ad tem-
pus ad Piſonem omnes: inde vario ſermone
ſex illa a Dipylo ſtadia confecimus. Cum au-
tem veniſſemus in Academiæ non ſine cauſa
nobilitata ſpatia, ſolitudo erat ea, quam vo-

2 lueramus. Tum Piſo, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum eſſe verſatos, magis moveamur, quam ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquod legamus? velut ego nunc moveor. Venit enim mihi Platonis in mentem; quem accepimus primum hic diſputare ſolitum, cujus etiam illi hortuli propinqui non memoriam ſolum mihi afferunt, ſed ipſum videntur in conſpectu meo ponere. Hic Speuſippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo; cujus illa ipſa ſeſſio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam noſtram (Hoſtiliam dico, non hanc novam, quæ mihi minor eſſe videtur, poſteaquam eſt major) ſolebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium, noſtrum vero in primis avum cogitare. Tanta vis admonitionis ineſt in locis; ut non ſine cauſa ex his memoriæ ducta [illegible]plina.

3 Tum Quintus, Eſt plane, Piſo, ut dicis, inquit. nam me ipſum huc modo venientem convertebat ad ſeſe Coloneus ille locus, cujus incola Sophocles ob oculos verſabatur; quem ſcis quam admirer, quamque eo delecter. Me quidem ad altiorem memoriam Oe-

dipodis huc venientis, & illo molliſſimo carmine, quænam eſſent ipſa hæc loca, requirentis, ſpecies quædam commovit, inanis ſcilicet, ſed commovit tamen. Tum Pomponius. At ego, quem vos, ut deditum Epicuro, inſectari ſoletis, ſum multum equidem cum Phædro, quem unice diligo, ut ſcitis, in Epicuri hortis, quos modo præteribamus: ſed, veteris proverbii admonitu, vivorum memini: nec tamen Epicuri licet oblivíſci, ſi cupiam; cujus imaginem non modo in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in poculis, & in annulis habent. Hic ego, Pomponius qui- 2
dem, inquam, noſter jocari videtur, & for- 4
taſſe ſuo jure. ita enim Athenis ſe collocavit, ut ſit pæne unus ex Atticis, & id etiam cognomen videatur habiturus. Ego autem tibi, Piſo, aſſentior, uſu hoc evenire, ut acrius aliquanto & attentius de claris viris, locorum admonitu, cogitemus. ſcis enim me quodam tempore Metapontum veniſſe tecum, nec ad hoſpitem ante divertiſſe, quam Pythagoræ ipſum illum locum, ubi vitam ediderat, ſedemque viderim. Hoc autem tempore, etſi multa in omni parte Athenarum ſunt in ipſis locis indicia ſummorum virorum; tamen ego illa moveor exedra, modo enim fuit Char-

madas, quem videre videor, (eſt enim nota imago,) a ſedeque ipſa, tanti ingenii magnitudine orbata, deſiderari illam vocem puto.
5 Tum Piſo, Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noſter, inquit? an eum locum libenter inviſit, ubi Demoſthenes & Aeſchines inter ſe decertare ſoliti ſunt? ſuo enim quisque ſtudio maxime ducitur. Et ille, cum erubuiſſet, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam deſcenderim; quo in loco ad fluctum ajunt declamare ſolitum Demoſthenem, ut fremitum aſſueſceret voce vincere. Modo etiam paulum ad dextram de via declinavi, ut ad Periclis ſepulcrum accederem; quamquam id quidem infinitum eſt in hac urbe: quacunque enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam veſtigium ponimus.

6 Tum Piſo, Atqui Cicero, inquit, iſta ſtudia, ſi ad imitandos ſummos viros ſpectant, ingenioſorum ſunt; ſin tantummodo ad indicia veteris memoriæ cognoſcenda, curioſorum. Te autem hortamur omnes currentem quidem, ut ſpero, ut eos, quos noviſſe vis, etiam imitari velis. Hic ego, Etſi facit hic quidem, inquam, Piſo, (ut vides) ea, quæ præcipis; tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tum ille amiciſſime, ut ſolebat, Nos vero,

bat; nobiſne omnibus, & Platoni ipſi, neſcio quem illum anteponebas? præſertim cum in republica princeps eſſe velles, ad eamque tuendam cum ſumma tua dignitate maxime a nobis ornari atque inſtrui poſſes? Nobis enim iſta quæſita, a nobis deſcripta, notata, præcepta ſunt: omniumque rerumpublicarum rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiam & inſtituta ac mores civitatum perſcripſimus. Eloquentiæ vero, quæ & principibus maximo ornamento eſt, & qua te audivimus valere plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? Ea cum dixiſſent, quid tandem talibus viris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me 62
tu idem, qui illis orationem dictaviſſes, vel potius paulum loci mihi, ut his reſponderem, dares; niſi & te audire nunc mallem, & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tum ſcilicet, cum tibi. Atqui, ſi verum reſpon- 23
dere velles, Cato, hæc erant dicenda, Non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines, tantaque auctoritate, ſed te animadvertiſſe, quas res illi propter antiquitatem parum vidiſſent, eas a Stoicis eſſe perſpectas, eiſdemque de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe gravius & fortius, quip-

ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtrio-
rem ſatis ornatus poſſit accedere. Ab his ora-
tores, ab his imperatores, ac rerum publi-
carum principes exſtiterunt: ut ad minora
veniam, mathematici, poetæ, muſici, medici
denique ex hac, tanquam ex omnium ar-
8 tium officina, profecti ſunt. Ad quæ ego,
Scis me, inquam, iſtud idem ſentire, Piſo:
ſed a te opportune facta mentio eſt. Studet
enim meus audire Cicero, quænam ſit iſtius
veteris, quam commemoras, Academiæ de
finibus bonorum, Peripateticorumque ſenten-
tia. Cenſemus autem te facillime id explana-
re poſſe, quod & Staſeam Neapolitanum mul-
tos annos habueris apud te, & complures
jam menſes Athenis hæc ipſa te ex Antio-
cho videmus exquirere. Et ille ridens, Age,
age, inquit (ſatis enim ſcite me noſtri ſermo-
nis principium eſſe voluiſti) exponamus ado-
leſcenti, ſi qua forte poſſumus. Dat enim id
nobis ſolitudo. quod ſi quis Deus diceret,
nunquam putarem, me in Academia, tanquam
philoſophum, diſputaturum. ſed ne, dum huic
obſequor, vobis moleſtus ſim. Mihi, inquam,
qui te id ipſum rogavi? Tum Quintus &
Pomponius cum idem ſe velle dixiſſent, Piſo
exorſus eſt; cujus oratio, attende quæſo, Bru-

te, ſatisne videatur Antiochi complexa eſſe ſententiam; quam tibi, qui fratrem ejus Ariſtum frequenter audieris, maxime probatam exiſtimo. Sic eſt igitur locutus.

Quantus ornatus in Peripateticorum diſ- 4
ciplina ſit, ſatis eſt a me, ut breviſſime po- 9
tui, paulo ante dictum. Sed eſt forma ejus diſciplinæ, ſicut fere ceterarum, triplex: una pars eſt naturæ; diſſerendi altera; vivendi tertia. Natura ſic ab iis inveſtigata eſt, ut nulla pars cœlo, mari, terra, (ut poetice loquar,) prætermiſſa ſit. Quin etiam, cum de rerum initiis, omnique mundo locuti eſſent, ut multa, non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione concluderent; maximam materiam ex rebus per ſe inveſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. Perſecutus eſt 10
Ariſtoteles animantium omnium ortus, victus, figuras: Theophraſtus autem ſtirpium naturas, omniumque fere rerum, quæ e terra gignerentur, cauſas atque rationes; qua ex cognitione facilior facta eſt inveſtigatio rerum occultiſſimarum, diſſerendique ab iisdem non dialectice ſolum, ſed etiam oratorie præcepta ſunt tradita; ab Ariſtoteleque principe de ſingulis rebus in utramque partem

dicendi exercitatio eſt inſtituta, ut non contra omnia ſemper, ſicut Arceſilas, diceret, & tamen, ut in omnibus rebus, quidquid
11 ex utraque parte dici poſſet, exprometeret. Cum autem tertia pars bene vivendi præcepta quæreret, ea quoque eſt ab iisdem non ſolum ad privatæ vitæ rationem, ſed etiam ad rerumpublicarum rectionem relata. Omnium fere civitatum, non Græciæ ſolum, ſed etiam barbariæ, ab Ariſtotele, mores, inſtituta, diſciplinas; a Theophraſto leges etiam cognovimus; cumque uterque eorum docuiſſet, qualem in republica principem eſſe conveniret; pluribus præterea cum ſcripſiſſet, qui eſſet optimus reipublicæ ſtatus; hoc amplius Theophraſtus, quæ eſſent in republica inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. Vitæ autem degendæ ratio maxime quidem illis placuit quieta, in contemplatione & cognitione poſita rerum; quæ quia deorum erat vitæ ſimillima, ſapiente viſa eſt digniſſima, atque his de rebus & ſplendida eſt eorum &
5 illuſtris oratio. De ſummo autem bono, quia
12 duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant; alterum limatius, quod in commentariis relique-

runt; non ſemper idem dicere videntur: nec in ſumma tamen ipſa aut varietas eſt ulla, apud hos quidem, quos nominavi, aut inter ipſos diſſenſio. Sed cum beata vita quæratur, idque ſit unum, quod philoſophia ſpectare & ſequi debeat; ſitne ea tota ſita in poteſtate ſapientis, an poſſit aut labefactari, aut eripi rebus adverſis, in eo nonnunquam variari inter eos & dubitari videtur; quod maxime efficit Theophraſti de beata vita liber, in quo multum admodum fortunæ datur: quod ſi ita ſe habeat, non poſſit beatam præſtare vitam ſapientia. Hæc mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque poſtulat; quare teneamus Ariſtotelem, & ejus filium Nicomachum, cujus accurate ſcripti de moribus libri, dicuntur illi quidem eſſe Ariſtotelis; ſed non video, cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius. Theophraſtum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis & roboris. Simus igi- 13
tur contenti his. namque horum poſteri, meliores illi quidem, mea ſententia, quam reliquarum philoſophi diſciplinarum; ſed ita degenerant, ut ipſi ex ſe nati eſſe videantur. Primum Theophraſti Strato, phyſicum ſe vo-

luit; in quo etſi eſt magnus, tamen nova pleraque, & perpauca de moribus. Hujus Lyſias & oratione locuples, rebus ipſis jejunior: concinnus deinde & elegans hujus Ariſto; ſed ea, quæ deſideratur a magno philoſopho, gravitas in eo non fuit: ſcripta ſane & multa, & polita; ſed neſcio quo pacto au-
14 ctoritatem oratio non habet. Prætereo multos, in his doctum hominem, & ſuavem Hieronymum; quem jam cur Peripateticum appellem, neſcio: ſummum enim bonum expoſuit, vacuitatem doloris. qui autem de ſummo bono diſſentit, de tota philoſophiæ ratione diſſentit. Critolaus imitari antiquos voluit, & quidem eſt gravitate proximus, & redundat oratio. attamen is quidem in patriis inſtitutis manet. Diodorus, ejus auditor, adjungit ad honeſtatem, vacuitatem doloris. Hic quoque ſuus eſt; de ſummoque bono diſſentiens, dici vere Peripateticus non poteſt. Antiquorum autem ſententiam Antiochus noſter mihi videtur perſequi diligentiſſime; quam eandem Ariſtote-
6 lis fuiſſe & Polemonis docet. Facit igitur
15 Lucius noſter prudenter, qui audire de ſummo bono potiſſimum velit: hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. Nam ceteris in rebus ſive prætermiſſum, ſive

ignoratum eſt quippiam, non plus incommo-
di eſt, quam quanti quæque earum rerum
eſt, in quibus neglectum eſt aliquid: ſum-
mum autem bonum ſi ignoretur, vivendi ra-
tionem ignorari neceſſe eſt; ex quo tantus
error conſequitur, ut, quem in portum ſe re-
cipiant, ſcire non poſſint. Cognitis autem re-
rum finibus, cum intelligitur, quid ſit & bo-
norum extremum & malorum, inventa vitæ
via eſt, conformatioque omnium officiorum.

Eſt igitur, quo quidque referatur; ex 16
quo, id quod omnes expetunt, beate viven-
di ratio inveniri & comparari poteſt: quod
quoniam, in quo ſit, magna diſſenſio eſt; Car-
neadea nobis adhibenda diviſio eſt, qua no-
ſter Antiochus libenter uti ſolet. Ille igi-
tur vidit, non modo quot fuiſſent adhuc phi-
loſophorum de ſummo bono, ſed quot omnino
eſſe poſſent ſententiæ. Negabat igitur ullam
eſſe artem, quæ ipſa a ſe proficiſceretur. etenim
ſemper illud extra eſt, quod arte comprehen-
ditur. Nihil opus eſt exemplis hoc facere lon-
gius: eſt enim perſpicuum, nullam artem in
ſe verſari, ſed eſſe aliud artem ipſam, aliud
quod propoſitum ſit arti. Quoniam igitur,
ut medicina valetudinis, navigationis guber-
natio, ſic vivendi ars eſt prudentia; neceſſe

eſt, eam quoque ab alia re eſſe conſtitutam
17 & profectam. Conſtitit autem fere inter om-
nes, id, in quo prudentia verſaretur, & quod
aſſequi vellet, aptum & accommodatum natu-
ræ eſſe oportere, & tale, ut ipſum per ſe in-
vitaret & alliceret appetitum animi, quem
ὁρμὴν Græci vocant. Quid autem ſit, quod
ita moveat, itaque a natura in primo ortu
appetatur, non conſtat, deque eo eſt inter
philoſophos, cum ſummum bonum exquiri-
tur, omnis diſſenſio. Totius enim quæſtionis
ejus, quæ habetur de finibus bonorum & ma-
lorum, cum quæritur, in his quid ſit extre-
mum & ultimum, fons reperiendus eſt, in
quo ſint prima invitamenta naturæ; quo in-
vento, omnis ab eo, quaſi capite, de ſummo
7 bono & malo diſputatio ducitur. Volupta-
tis alii primum appetitum putant, & primam
depulſionem doloris: alii cenſent primum
aſcitum, doloris vacuitatem, & primum de-
18 clinatum, dolorem. Ab his alii, quæ pri-
ma ſecundum naturam nominant, proficiſ-
cuntur; in quibus numerant incolumitatem,
conſervationemque omnium partium, vale-
tudinem, ſenſus integros, [doloris vacuita-
tem,] vires, pulchritudinem, ceteraque ge-
neris ejusdem; quorum ſimilia ſunt prima

in

in animis, quaſi virtutum igniculi & ſemina.
Ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo pri-
mum natura moveatur vel ad appetendum,
vel ad repellendum, nec quidquam omnino,
præter hæc tria, poſſit eſſe; neceſſe eſt om-
nino, officium aut fugiendi, aut ſequendi, ad
eorum aliquid referri; ut illa prudentia, quam
artem vitæ eſſe diximus, in earum trium re-
rum aliqua verſetur, a qua totius vitæ du-
cat exordium. Ex eo autem, quod ſtatue- 19
rit eſſe, quo primum natura moveatur, exſi-
ſtet etiam recti ratio atque honeſti, quæ cum
uno aliquo ex tribus illis congruere poſſit,
ut id honeſtum ſit, facere omnia aut volu-
ptatis cauſa, etiam ſi eam non conſequare;
aut non dolendi, etiam ſi id aſſequi nequeas;
aut eorum, quæ ſecundum naturam, adipiſ-
cendi. Ita fit, ut, quanta differentia eſt in
principiis naturalibus, tanta ſit in finibus bo-
norum malorumque diſſimilitudo. Alii rur-
ſus iisdem a principiis omne officium re-
ferunt aut ad voluptatem, aut ad non do-
lendum, aut ad prima illa ſecundum natu-
ram obtinenda. Expoſitis jam igitur ſex de 20
ſummo bono ſententiis, trium proximarum
hi principes: voluptatis Ariſtippus; non do-
lendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas

primas ſecundum naturam eſſe diximus, Carneades, non ille quidem auctor, ſed defenſor, diſſerendi cauſa, fuit. Superiores tres erant, quæ eſſe poſſent: quarum eſt una ſola defenſa, eaque vehementer. Nam voluptatis cauſa facere omnia, cum, etiam ſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi, per ſe expetendum, & honeſtum, & ſolum bonum ſit, nemo dicit: ne vitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putavit, ne ſi etiam evenire poſſet. At vero facere omnia, ut adipiſcamur, quæ ſecundum naturam ſint, etiam ſi ea non aſſequamur, id eſſe & honeſtum, & ſolum per ſe expetendum, & ſolum bonum Stoici
8 dicunt. Sex igitur hæ ſunt ſimplices de ſum-
21 ma bonorum malorumque ſententiæ; duæ ſine patrono, quatuor defenſæ: junctæ autem & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt; nec vero plures, ſi penitus rerum naturam videas, eſſe potuerunt. Nam aut voluptas adjungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Dinomachoque placuit; aut doloris vacuitas, ut Diodoro; aut prima naturæ, ut antiquis; quos eosdem Academicos & Peripateticos nominamus. Sed quoniam non poſſunt omnia ſimul dici; hæc in præſentia nota eſſe debebunt, voluptatem ſemo-

vendam eſſe; quando ad majora quædam, ut jam apparebit, nati ſumus. De vacuitate doloris eadem fere dici ſolent, quæ de voluptate. Quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum: primum, quæ contra voluptatem dicta ſunt, eadem fere cadunt contra vacuitatem doloris. Nec vero alia ſunt quærenda con- 22
tra Carneadeam illam ſententiam. Quocunque enim modo ſummum bonum ſic exponitur, ut id vacet honeſtate; nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitiæ conſtare poſſunt. Conjunctio autem cum honeſtate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipſum honeſtum, quod amplecti vult, efficit turpe: ad eas enim res referre quæ agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo eum bono dicat eſſe; altera verſetur in leviſſima parte natuuræ; obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. Reſtant Stoici, qui cum a Peripateticis & Academicis omnia tranſtuliſſent, nominibus aliis easdem res ſecuti ſunt. Hos contra ſingulos dici eſt melius: ſed nunc, quod agimus; de illis, cum volemus. Democriti autem ſe- 23
curitas, quæ eſt animi tanquam tranquilli-

tas, quam appellant εὐθυμίαν, eo ſeparanda
fuit ab hac diſputatione, quia iſta animi tran-
quillitas, ea ipſa eſt beata vita: quærimus
autem, non quæ ſit, ſed unde ſit. Jam ex-
ploſæ ejectæque ſententiæ Pyrrhonis, Ari-
ſtonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem
circumſcripſimus, incidere non poſſunt, ad-
hibendæ omnino non fuerunt. Nam cum om-
nis hæc quæſtio de finibus, & quaſi de ex-
tremis bonorum & malorum, ab eo proficiſ-
catur, quod dicimus naturæ eſſe aptum &
accommodatum, quodque ipſum per ſe pri-
mum appetatur; hoc totum & ii tollunt, qui
in rebus iis, in quibus nihil, quod aut ho-
neſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cau-
ſam, cur aliud alii anteponatur, nec inter
eas res quidquam omnino putant intereſſe:
& Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum,
præter ſcientiam, omnem conſilii capiendi
cauſam, inventionemque officii ſuſtulit. Sic,
excluſis ſententiis reliquorum, cum præterea
nulla eſſe poſſit, hæc antiquorum valeat ne-
9 ceſſe eſt. Ergo inſtituto veterum, quo etiam
Stoici utuntur, hinc capiamus exordium.

24 Omne animal ſe ipſum diligit, ac ſimul
ut ortum eſt, id agit, ut ſe conſervet, quod
hic ei primus ad omnem vitam tuendam ap-

petitus a natura datur, ſe ut conſervet, at-
que ita ſit affectum, ut optime ſecundum
naturam affectum eſſe poſſit. Hanc initio con-
ſtitutionem confuſam habet & incertam, ut
tantummodo ſe tueatur, qualecunque ſit; ſed
nec quid ſit, nec quid poſſit, nec quid ipſius
natura ſit, intelligit. Cum autem proceſſit
paulum, & quatenus quidquid ſe attingat,
ad ſeque pertineat, perſpicere coepit, tum
ſenſim incipit progredi, ſeſeque agnoſcere, &
intelligere, quam ob cauſam habeat eum,
quem diximus, animi appetitum; coeptat-
que & ea, quæ naturæ apta ſentit, appete-
re, & propulſare contraria. Ergo omni ani-
mali illud, quod appetit, poſitum eſt in eo,
quod naturæ eſt accommodatum: ita finis
bonorum exſiſtit, ſecundum naturam vivere,
ſic affectum, ut optime affici poſſit, ad na-
turamque accommodatiſſime. Quoniam au- 25
tem ſua cujusque animantis natura eſt, ne-
ceſſe eſt quoque finem omnium hunc eſſe,
ut natura expleatur. nihil enim prohibet, quæ-
dam eſſe & inter ſe animalibus reliquis, &
cum beſtiis homini communia, quoniam om-
nium eſt natura communis. ſed extrema illa,
& ſumma, quæ quærimus, inter animalium
genera diſtincta & diſpertita ſunt, & ſua cui-

que propria, & ad id apta, quod cujusque natu-
16 ra deſiderat. Quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe, ſecundum naturam vivere; non ita accipiendum eſt, quaſi dicamus, unum eſſe omnium extremum: ſed ut omnium artium recte dici poteſt commune eſſe, ut in aliqua ſcientia verſetur, ſcientiam autem ſuam cujusque artis eſſe; ſic commune animalium omnium ſecundum naturam vivere, ſed naturas eſſe diverſas, ut aliud equo ſit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus ſumma communis, & quidem non ſolum in animalibus, ſed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget, & tuetur; in quibus videmus, ea, quæ gignuntur e terra, multa quodam modo efficere ipſa ſibi per ſe, quæ ad vivendum creſcendumque valeant, & ſuo genere perveniant ad extremum: ut jam liceat una comprehenſione omnia complecti; non dubitemque dicere, omnem naturam eſſe conſervatricem ſui, idque habere propoſitum quaſi finem & extremum, ſe ut cuſtodiat quam in optimo ſui generis ſtatu: ut neceſſe ſit, omnium rerum, quæ natura vigeant, ſimilem eſſe finem, non eundem. Ex quo intelligi debet, homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam vivere; quod

Ita interpretemur, vivere ex hominis natura
undique perfecta & nihil requirente. Hæc
igitur nobis explicanda ſunt: ſed ſi enoda- 27
tius, vos ignoſcetis. hujus enim ætati, &
huic, nunc hoc primum fortaſſe audienti, ſer-
vire debemus. Ita prorſus, inquam; etſi ea
quidem, quæ adhuc dixiſti, quamvis ad æta-
tem recte iſto modo dicerentur.

Expoſita igitur, inquit, terminatione re-
rum expetendarum, cur iſta ſe res ita ha- 10
beat, ut dixi, deinceps demonſtrandum eſt;
quamobrem ordiamur ab eo, quod primum
poſui: quod idem reapſe primum eſt, ut in-
telligamus, omne animal ſe ipſum diligere;
quod quamquam dubitationem non habet (eſt
enim infixum in ipſa natura, comprehenditur
ſuis cujusque ſenſibus, ſic, ut, contra ſi quis
dicere velit, non audiatur) tamen, ne quid
prætermittamus, rationes quoque, cur hoc
ita ſit, afferendas puto. Etſi qui poteſt in-
telligi aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod 28
ſe oderit? res enim concurrent contrariæ.
Nam cum appetitus ille animi aliquid ad ſe
trahere cœperit conſulto, quod ſibi obſit,
quia ſit ſibi inimicus; cum id ſua cauſa fa-
ciet, & oderit ſe, & ſimul diliget: quod fie-

ri non poteſt. Neceſſe eſt quidem, ſi quis ſibi ipſe inimicus eſt, eum, quæ bona ſunt, mala putare; bona contra, quæ mala: & quæ appetenda, fugere; & quæ fugienda, appetere: quæ ſine dubio vitæ ſunt everſio. Neque enim, ſi nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut, ut ille apud Terentium, qui decrevit *tantiſper ſe minus injuriæ ſuo gnato facere*, (ut ait ipſe) *dum*
29 *fiat miſer*, inimicus ipſe ſibi putandus eſt. Sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur; & cum in mala ſcientes irruunt, tamen ſe optime ſibi conſulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi ſic uſus eſt: tibi ut opus eſt facto, face: velut, qui ipſi ſibi bellum indixiſſent, cruciari dies, noctes torqueri vellent; nec vero ſeſe ipſi accuſarent ob eam cauſam, quod ſeſe male rebus ſuis conſuluiſſe dicerent. eorum enim hæc eſt querela, qui ſibi cari ſunt, ſeſeque diligunt. Quare, quotiescunque dicetur male de ſe quis mereri, ſibique eſſe inimicus atque hoſtis, vitam denique fugere; intelligatur aliquam ſubeſſe ejusmodi cauſam, ut ex eo ipſo poſſit intelligi, ſibi quem-
30 que eſſe carum. Nec vero id ſatis eſt, ne-

neminem eſſe, qui ipſe ſe oderit; ſed illud quoque intelligendum eſt, neminem eſſe, qui, quo modo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe. Tolletur enim appetitus animi, ſi, ut in iis rebus, inter quas nihil intereſt, neutram in partem propenſiores ſumus, item in nobismetipſis quemadmodum affecti ſimus, nihil noſtra arbitrabimur intereſſe. Atque etiam II
illud, ſi quis dicere velit, perabſurdum ſit, ita diligi a ſeſe quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipſum, qui ſeſe diligat. Hoc cum in amicitiis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocunque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, poteſt: in nobis autem ipſis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem, nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipſos diligimus.
Quamquam quid eſt, quod magis perſpicuum 31
ſit, non modo carum ſibi quemque, verum etiam vehementer carum eſſe? quis eſt enim, aut quotus quisque, cui, mors cum appropinquet,

Non refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu?

Etſi hoc quidem eſt in vitio, diſſolutionem

naturæ tam valde perhorreſcere; quod item eſt reprehendendum in dolore. Sed quia fere ſic afficiuntur omnes, ſatis argumenti eſt, ab interitu naturàm abhorrere: idque quo magis quidam ita faciunt, ut jure etiam reprehendantur, hoc magis intelligendum eſt, hæc ipſa nimia in quibusdam futura non fuiſſe, niſi quædam eſſent modica natura. Nec vero dico eorum metum mortis, qui quia privari ſe vitæ bonis arbitrentur, aut quia quasdam poſt mortem formidines extimeſcant, aut ſi metuant, ne cum dolore moriantur, idcirco mortem fugiant: in parvis enim ſæpe, qui nihil eorum cogitant, ſi quando his ludentes minamur præcipitaturos alicunde, extimeſcunt: quin etiam feræ, inquit Pacuvius,

Quibus abeſt ad praecavendum intelligendi aſtutia,

32 ſibi injecto terrore mortis horreſcunt. Quis autem de ipſo ſapiente aliter exiſtimat, quin, etiam cum decreverit eſſe moriendum, tamen diſceſſu a ſuis, atque ipſa relinquenda luce moveatur? Maxime autem in hoc quidem genere vis eſt perſpicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiantur, ut vivant; & angantur appropinquatione mortis confecti homines ſenectute; & ea perferant, quæ Phi-

loctetam videmus in fabulis ; qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen vitam aucupio ſagittarum,

Configebat tardus celeres, ſtans volantes,

ut apud Attium eſt,

Pinnarumque contextu corpori tegumenta
faciebat.

De hominum genere, aut omnino de anima- 33
lium loquor ; cum arborum & ſtirpium eadem pæne natura ſit : ſive, ut doctiſſimis viris viſum eſt, major aliqua cauſa, atque divinior hanc vim ingenuit ; ſive hoc ita ſit fortuito. Videamus ea, quæ terra gignit, corticibus & radicibus valida ſervari ; quod contingit animalibus ſenſuum diſtributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quamquam aſſentior iis, qui hæc omnia regi natura putant ; quæ ſi natura negligat, ipſa eſſe non poſſint ; tamen concedo, ut, qui de hoc diſſentiunt, exiſtiment quod velint, vel hoc intelligant, ſi quando naturam hominis dicam, hominem dicere me. nihil enim hoc differt. nam prius poterit a ſe quisque diſcedere, quam appetitum earum rerum, quæ ſibi conducant, amittere. Jure igitur graviſſimi philoſophi initium ſummi boni a natura petiverunt, & illum appe-

titum rerum, ad naturam accommodatarum; ingeneratum putaverunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturæ, qua ſe ipſi diligunt.

12 Deinceps videndum eſt, quoniam ſatis aper-
34 tum eſt, ſibi quemque natura eſſe carum, quæ ſit hominis natura: id eſt enim, de quo quærimus. Atqui perſpicuum eſt, hominem e corpore animoque conſtare, cum primæ ſint animi partes, ſecundæ corporis: deinde id quoque videmus, & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita conſtitutum, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat præſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabilis quædam vis rationis, & cognitionis, & ſcientiæ, virtutumque omnium. Nam quæ corporis ſunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. ita-
35 que ab his ordiamur. Corporis igitur noſtri partes, totaque figura, & forma, & ſtatura, quam apta ad naturam ſit, apparet: neque eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ ſunt hominis, intelligatur: ſed certe opus eſt ea valere, & vigere, & naturales motus uſusque habere, ut nec abſit quid eorum, nec ægrum debili-

tatumve ſit. id enim natura deſiderat. Eſt
etiam actio quædam corporis, quæ motus &
ſtatus naturæ congruentes tenet; in quibus
ſi peccetur diſtortione & depravatione qua-
dam, aut motu, ſtatuve deformi, ut, ſi aut
manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed
retro; fugere plane ſe ipſe, & hominem ex ho-
mine exuens naturam odiſſe videatur. Quam-
obrem etiam ſeſſiones quædam, & flexi fra-
ctique motus, quales protervorum hominum
aut mollium eſſe ſolent, contra naturam ſunt;
ut, etiam ſi animi vitio id eveniat, tamen
in corpore immutari hominis natura videa-
tur. Itaque e contrario moderati æquabiles-
que habitus, affectiones, uſusque corporis,
apta eſſe ad naturam videntur. Jam vero 36
animus non eſſe ſolum, ſed etiam cujusdam
modi debet eſſe, ut & omnes partes habeat
incolumes, & de virtutibus nulla deſit. At-
que in ſenſibus eſt ſua cujusque virtus, ut ne
quid impediat, quo minus ſuo ſenſus quisque
munere fungatur in iis rebus celeriter expe-
diteque percipiendis, quæ ſubjectæ ſunt ſen-
ſibus. Animi autem, & ejus animi partis, 13
quæ princeps eſt, quæque mens nominatur,
plures ſunt virtutes, ſed duo prima genera:
unum earum, quæ ingenerantur ſuapte na-

tura, appellanturque non voluntariæ; altarum earum, quæ in voluntate poſitæ, magis proprio nomine appellari ſolent; quarum eſt excellens in animorum laude præſtantia. Prioris generis eſt docilitas, memoria; quæ fere omnia appellantur uno ingenii nomine; easque virtutes qui habent, ingenioſi vocantur: alterum autem genus eſt magnarum verarumque virtutum, quas appellamus voluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, juſtitiam, & reliquas ejusdem generis. Et ſummatim quidem hæc erant de corpore animoque dicenda; quibus quaſi informatum eſt, quod hominis natura poſtulet.
37 Ex quo perſpicuum eſt, quoniam ipſi a nobis diligamur, omniaque & in animo, & in corpore perfecta velimus eſſe, ea nobis ipſa cara eſſe propter ſe, & in iis eſſe ad bene vivendum momenta maxima. Nam cui propoſita ſit conſervatio ſui, neceſſe eſt huic partes quoque ſui caras eſſe, carioresque, quo perfectiores ſint, & magis in ſuo genere laudabiles. Ea enim vita expetitur, quæ ſit animi corporisque expleta virtutibus; in eoque ſummum bonum poni neceſſe eſt, quandoquidem id tale eſſe debet, ut rerum expetendarum ſit extremum: quo cognito, dubitari

non poteſt, quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe & ſua ſponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ ſunt in utriusque motu & ſtatu, ſua caritate colantur, & per ſe ipſæ appetantur. Qui- 38
bus expoſitis, facilis eſt conjectura, ea maxime eſſe expetenda ex noſtris, quæ plurimum habent dignitatis: ut optimæ cujusque partis, quæ per ſe expetatur, virtus ſit expetenda maxime. Ita fiet, ut animi virtus, corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariæ; quæ quidem proprie virtutes appellantur, multumque excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil eſt in homine divinius. Etenim omnium rerum, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut ſine animo ſunt, aut non multo ſecus, earum ſummum bonum in corpore eſt; ut non inſcite illud dictum videatur in ſue, animam illi pecudi datam pro ſale, ne putiſceret.

Sunt autem beſtiæ quædam, in quibus 14
ineſt aliquid ſimile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis: in quibus non corporum ſolum, ut in ſuibus, ſed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem ſumma omnis ani-

mi eſt, & in animo, rationis; ex qua virtus
eſt, quæ rationis abſolutio definitur; quam
39 etiam atque etiam explicandam putant. Ea-
rum etiam rerum, quas terra gignit, educa-
tio quædam & perfectio eſt, non diſſimilis
animantium. itaque & vivere vitem, & mo-
ri dicimus; arboremque & novellam, & ve-
tulam, & vigere, & ſeneſcere: ex quo non
eſt alienum, ut animantibus, ſic illis & apta
quædam ad naturam aptare, & aliena; ea-
rumque augendarum & alendarum quandam
cultricem eſſe, quæ ſit ſcientia atque ars agri-
colarum, quæ circumcidat, amputet, erigat,
extollat, adminiculetur, ut, quo natura fe-
rat, eo poſſint ire; ut ipſæ vites, ſi loqui
poſſint, ita ſe tractandas tuendasque eſſe fa-
teantur. & nunc quidem, quod eam tuetur,
ut de vite potiſſimum loquar, eſt id extrin-
ſecus. in ipſa enim parum magna vis eſt, ut
quam optime ſe habere poſſit, ſi nulla cul-
40 tura adhibeatur. At vero ſi ad vitem ſen-
ſus acceſſerit, ut appetitum quendam habeat,
& per ſe ipſa moveatur, quid facturam pu-
tas? an ea, quæ per vinitorem antea conſe-
quebatur, & per ſe ipſa curabit? ſed vides-
ne acceſſuram ei curam, ut ſenſus quoque
ſuos, eorumque omnium appetitum, &, ſi

qua

qua ſint ei membra adjuncta, tueatur? ſic ad illa, quæ ſemper habuit, junget ea, quæ poſtea acceſſerint; nec eundem finem habebit, quem cultor ejus habebat; ſed volet ſecundum eam naturam, quæ poſtea ei adjuncta ſit, vivere: ita ſimilis erit ei finis boni, atque antea fuerat, nec idem tamen; non enim jam ſtirpis bonum quæret, ſed animalis. Quod ſi non ſenſus modo ei ſit datus, verum etiam animus hominis; non neceſſe eſt, & illa priſtina manere, ut tuenda? & inter hæc multo eſſe cariora, quæ acceſſerint? animique optimam quamque partem cariſſimam? in eaque expletione naturæ ſummi boni finem conſiſtere, cum longe multumque præſtet mens atque ratio? Sic & extremum omnium appetendorum, æque ductum a prima commendatione naturæ, multis gradibus adſcendit, ut ad ſummum perveniret; quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta.

Cum igitur ea ſit, quam expoſui, forma 15
naturæ; ſi, ut initio dixi, ſimul atque ortus 41
eſſet, ſi quisque cognoſceret, judicareque poſſet, quæ vis & totius eſſet naturæ & partium ſingularum, continuo videret, quid eſſet hoc, quod quærimus, omnium rerum, quas expe-

timus, ſummum & ultimum; nec ulla in re peccare poſſet. Nunc vero a primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici, nec cognoſci poteſt: progredientibus autem ætatibus, ſenſim tardeve potius quaſi nosmetipſos cognoſcimus. Itaque illa prima commendatio, quæ a natura noſtri facta eſt, nobis obſcura & incerta eſt; primusque appetitus ille animi tantum agit, ut ſalvi atque integri eſſe poſſimus. Cum autem diſpicere coepimus & ſentire, quid ſimus, & quid animantibus ceteris differamus, tum ea ſequi
42 incipimus, ad quæ nati ſumus. Quam ſimilitudinem videmus in beſtiis; quæ primo, in quo loco natæ ſunt, ex eo ſe non commovent: deinde ſuo quæque appetitu movetur: ſerpere anguiculos, nare anaticulas, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, nepas aculeis; ſuam denique cuique naturam eſſe ad vivendum ducem; quæ ſimilitudo in genere etiam humano apparet. Parvi enim primo ortu ſic jacent, tanquam omnino ſine animo ſint: cum autem paulum firmitatis acceſſerit; & animo utuntur, & ſenſibus, connituntur-que, ut ſeſe erigant, & manibus utantur: & eos agnoſcunt, a quibus educantur: deinde æqualibus delectantur, libenterque ſe cum

his congregant, dantque ſe ad ludendum: fabellarumque auditione ducuntur: deque eo, quod ipſis ſuperat, aliis gratificari volunt: animadvertuntque ea, quæ domi fiunt, curioſius, incipiuntque commentari aliquid & diſcere: & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina: quibusque rebus cum æqualibus decertant, ſi vincunt, efferunt ſe lætitia: victi debilitantur, animosque demittunt; quorum ſine cauſa fieri nihil putandum
eſt. Eſt enim natura ſic generata vis homi- 43
nis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur; ob eamque cauſam parvi virtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſine doctrina moventur. ſunt enim prima elementa naturæ; quibus auctis, virtutis quaſi carmen efficitur. Nam cum ita nati factique ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, a contrariisque rebus alienos; non ſine cauſa eas, quas dixi, in pueris virtutum quaſi ſcintillulas videmus, e quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi deum, ducem ſubſequens, ad naturæ perveniat extremum. Nam, ut ſæ-

pe jam dixi, in infirma ætate imbecillaque
mente vis naturæ per caliginem cernitur: cum
autem progrediens confirmatur animus, agnoſ-
cit ille quidem naturæ vim, ſed ita, ut pro-
gredi poſſit longius, per ſe ſit tamen inchoa-
16 ta. Intrandum eſt igitur in rerum naturam,
44 & penitus, quid ea poſtulet, pervidendum.
aliter enim nosmetipſos noſſe non poſſumus.
quod præceptum, quia majus erat, quam ut
ab homine videretur, idcirco aſſignatum eſt
Deo. Jubet igitur nos Pythius Apollo *noſ-
cere nosmetipſos.* cognitio autem hæc eſt una,
ut vim noſtri corporis animique norimus, ſe-
quamurque eam vitam, quæ rebus ipſis per-
fruatur. Quoniam autem is animi appetitus
a principio fuit, ut ea, quæ dixi, quam per-
fectiſſima a natura haberemus; confitendum
eſt, cum id adepti ſimus, quod appetitum
ſit, in eo quaſi ultimo conſiſtere naturam,
atque id eſſe ſummum bonum: quod certe
univerſum ſua ſponte ipſum expeti, & propter
ſe, neceſſe eſt, quoniam ante demonſtratum
eſt, etiam ſingulas ejus partes eſſe per ſe expe-
45 tendas. In enumerandis autem corporis com-
modis ſi quis prætermiſſam a nobis volupta-
tem putabit, in aliud tempus quæſtio diffe-
ratur. utrum enim ſit voluptas in iis rebus,

quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, necne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt. Si enim (ut mihi quidem videtur) non explet bona naturæ voluptas, jure prætermiſſa eſt: ſin eſt in ea, quod quidam volunt, nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni. Quæ enim conſtituta ſunt prima naturæ, ad ea ſi voluptas acceſſerit, unum aliquod acceſſerit commodum corporis, neque eam conſtitutionem ſummi boni, quæ eſt propoſita, mutaverit.

Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ra- 17
tio eſt, ut ea duceretur omnis a prima com- 46
mendatione naturæ. Nunc autem aliud jam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum, quia nos diligamus, ſed quia cujusque partis naturæ & in corpore & in animo ſua quæque vis ſit, idcirco in his rebus ſumma, noſtra ſponte moveamur. Atque ut a corpore ordiar, videsne, ut, ſi qua in membris prava, aut debilitata, aut imminuta ſint, occultent homines? ut etiam contendant & elaborent, ſi efficere poſſint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quam minimum appareat? multosque etiam dolores curationis cauſa perferant? ut, ſi ipſe uſus mem-

brorum non modo non major, verum etiam minor futurus ſit, eorum tamen ſpecies ad naturam revertatur? Etenim cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos; neceſſe eſt ejus etiam partes propter ſe expeti, quod univer-
47 ſum propter ſe expetatur. Quid? in motu & in ſtatu corporis nihilne eſt, quod animadvertendum eſſe ipſa natura judicet? quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque ſit; nihilne eſt in his rebus, quod dignum libero aut indignum eſſe ducamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut ſtatu videntur naturæ legem & modum contemſiſſe? Et, quoniam hæc deducuntur de corpore, quid eſt, cur non recte pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi pravitatem imminutionemque corporis propter ſe fugiendam putamus; cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formæ dignitatem ſequamur? &, ſi turpitudinem fugimus in ſtatu & motu corporis; quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur? atque etiam valetudinem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetemus. Quoniam enim natura ſuis

omnibus expleri partibus vult, hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxime e natura; quæ tota perturbatur, ſi aut ægrum corpus eſt, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi partes, quarum eſt 18
adſpectus illuſtrior; quæ quo ſunt excelſio- 48
res, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus eſt igitur innatus in nobis cognitionis amor & ſcientiæ, ut nemo dubitare poſſit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videmusne, ut pueri ne verberibus quidem a contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? ut pulſi requirant, & aliquid ſcire ſe gaudeant? ut aliis narrare geſtiant? ut pompa, ludis, atque ejusmodi ſpectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & ſitim perferant? Quid vero? qui ingenuis ſtudiis atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valetudinis, nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipſa cognitione & ſcientia captos? & cum maximis curis & laboribus compenſare eam, quam ex diſcendo capiant, voluptatem? Mihi quidem Homerus hujus- 49
modi quiddam vidiſſe videtur in iis, quæ de Sirenum cantibus finxerit. neque enim vocum ſuavitate videntur, aut novitate quadam

brorum non modo non major, verum etiam minor futurus ſit, eorum tamen ſpecies ad naturam revertatur? Etenim cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos; neceſſe eſt ejus etiam partes propter ſe expeti, quod univer-
47 ſum propter ſe expetatur. Quid? in motu & in ſtatu corporis nihilne eſt, quod animadvertendum eſſe ipſa natura judicet? quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque ſit; nihilne eſt in his rebus, quod dignum libero aut indignum eſſe ducamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut ſtatu videntur naturæ legem & modum contemſiſſe? Et, quoniam hæc deducuntur de corpore, quid eſt, cur non recte pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi pravitatem imminutionemque corporis propter ſe fugiendam putamus; cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formæ dignitatem ſequamur? &, ſi turpitudinem f
tu & motu corporis; quid
tudinem non ſequamur
tudinem, vires, vac
pter utilitatem ſo
pter ſe expetemu

& varietate cantandi revocare eos ſolitæ, qui prætervehebantur, ſed quia multa ſe ſcire profitebantur; ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhæreſcerent. Ita enim invitant Ulyſſem: (nam verti, ut quædam Homeri, ſic iſtum ipſum locum:)

O decus Argolicum, quin puppim flectis Ulyſſes,
Auribus ut noſtros poſſis agnoſcere cantus.
Nam nemo haec unquam eſt transvectus caerula curſu,
Quin prius adſtiterit vocum dulcedine captus;
Poſt variis avido ſatiatus pectore muſis,
Doctior ad patrias lapſus pervenerit oras.
Nos grave certamen belli, clademque tenemus,
Graecia quam Trojae divino numine vexit;
Omniaque e latis rerum veſtigia terris.

Vidit Homerus, probari fabulam non poſſe,
ſi captiunculis tantus vir irretitus teneretur:
ſcientiam pollicentur; quam non erat mirum
ſapientiæ cupido patria eſſe cariorem. At-
que omnia quidem ſcire, cujuſcunque modi
ſint, cupere, curioſorum: duci vero majorum
rerum contemplatione ad cupiditatem ſcien-
19 tiæ, ſummorum virorum eſt putandum. Quem

enim ardorem ſtudii cenſetis fuiſſe in Archi- 50
mede, qui dum in pulvere quædam deſcribit
attentius, ne patriam quidem captam eſſe
ſenſerit? quantum Ariſtoxeni ingenium con-
ſumtum videmus in muſicis? quo ſtudio Ari-
ſtophanem putamus ætatem in literis duxiſ-
ſe? quid de Pythagora? quid de Platone, aut
Democrito loquar, a quibus propter diſcen-
di cupiditatem videmus ultimas terras eſſe
peragratas? quæ qui non vident, nihil un-
quam magna cognitione dignum amaverunt.
Atque hoc loco, qui propter animi volupta-
tes coli dicunt ea ſtudia, quæ dixi, non in-
telligunt, idcirco eſſe ea propter ſe expeten-
da, quod, nulla utilitate objecta, delectentur
animi, atque ipſa ſcientia, etiam ſi incom-
modatura ſit, gaudeant. Sed quid attinet de 51
rebus tam apertis plura requirere? ipſi enim
quæramus a nobis, ſtellarum motus contem-
plationesque rerum cœleſtium, eorumque om-
nium, quæ naturæ obſcuritate occultantur,
cognitiones, quemadmodum nos moveant; &
quid hiſtoria delectet, quam ſolemus perſe-
qui uſque ad extremum: prætermiſſa repe-
timus, inchoata perſequimur. Nec vero ſum
inſcius, eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo
voluptatem. Quid? cum fictas fabulas, e qui-

xime noſtri, ad incunabula accedunt, quod in pueritia facillime ſe arbitrentur naturæ voluntatem poſſe cognoſcere. Videmus igitur, ut conquieſcere ne infantes quidem poſſint: cum vero paulum proceſſerint, luſionibus vel laborioſis delectentur, ut ne verberibus quidem deterreri poſſint; eaque cupiditas agendi aliquid adoleſcit una cum ætatibus. Itaque, ne ſi jucundiſſimis quidem nos ſomniis uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis velimus dari; idque ſi accidat, mortis inſtar
56 putemus. Quin etiam inertiſſimos homines, neſcio qua ſingulari nequitia præditos, videmus tamen & animo & corpore moveri ſemper, &, cum re nulla impediantur neceſſaria, aut alveolum poſcere, aut quærere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere: cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos & ſeſſiunculas conſectari. Ne beſtiæ quidem, quas delectationis cauſa concludimus, cum copioſius alantur, quam ſi eſſent liberæ, facile patiuntur ſeſe contineri; motusque ſolutos & va-
57 gos, a natura ſibi tributos, requirunt. Itaque, ut quisque optime natus inſtitutusque eſt, eſſe omnino nolit in vita, ſi gerendis negotiis orbatus, poſſit paratiſſimis veſci volu-

ptatibus: nam aut privatim aliquid gerere
malunt; aut, qui altiore animo ſunt, capeſ-
ſunt rempublicam honoribus imperiisque adi-
piſcendis, aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ con-
ferunt; qua in vita, tantum abeſt ut volu-
ptates conſectentur, etiam curas, ſollicitudi-
nes, vigilias perferunt; optimaque parte ho-
minis, quæ in nobis divina ducenda eſt, in-
genii & mentis acie fruuntur, nec volupta-
tem requirentes, nec fugientes laborem. Nec
vero intermittunt aut admirationem earum
rerum, quæ ſunt ab antiquis repertæ, aut
inveſtigationem novarum: quo ſtudio cum
ſatiari non poſſint, omnium ceterarum re-
rum obliti, nihil abjectum, nihil humile co-
gitant: tantaque eſt vis talibus in ſtudiis, ut
eos etiam, qui ſibi alios propoſuerunt fines
bonorum, quos utilitate aut voluptate diri-
gunt, tamen in rebus quærendis explican-
disque naturis ætates conterere videamus.
Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum 21
eſſe natos. actionum autem genera plura, ut 58
obſcurentur etiam minora majoribus. Maxi-
mæ autem ſunt, primum, ut mihi quidem
videtur, & iis, quorum nunc in ratione ver-
ſamur, conſideratio cognitioque rerum cœle-
ſtium, & earum, quas a natura occultatas

& latentes indagare ratio poteſt: deinde rerumpublicarum adminiſtratio, aut adminiſtrandi ſciendique prudens, temperata, fortis & juſta ratio, reliquæque virtutes, & actiones virtutibus congruentes; quæ uno verbo complexi omnia, *honeſta* dicimus; ad quorum etiam cognitionem & uſum jam corroborati, natura ipſa præeunte deducimur. Omnium enim rerum principia parva ſunt, ſed ſuis progreſſionibus uſa augentur; nec ſine cauſa. in primo enim ortu ineſt teneritas & mollities quædam, ut nec res videre optimas, nec agere poſſint. Virtutis enim, beatæque vitæ, quæ duo maxime expetenda ſunt, ſerius lumen apparet; multo etiam ſerius, ut plane, qualia ſint, intelligantur. præclare enim Plato, *Beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam veraſque opiniones*
59 *aſſequi poſſit.* Quare, quoniam de primis naturæ commodis ſatis dictum eſt, nunc de majoribus conſequentibusque videamus.

Natura igitur corpus quidem hominis ſic & genuit, & formavit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret; neque ſane multum adjumentis externis & adventitiis uteretur: animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus: ſenſibus enim

ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adjumento ullo ad ſuam conformationem indigeret. Quod autem in homine præſtantiſſimum atque optimum eſt, id deſeruit; etſi dedit talem mentem, quæ omnem virtutem accipere poſſet, ingenuitque ſine doctrina notitias parvas rerum maximarum, & quaſi inſtituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquam elementa virtutis: ſed virtutem ipſam inchoavit; nihil amplius. Itaque noſtrum eſt (quod noſtrum 60
dico, artis eſt) ad ea principia, quæ accepimus, conſequentia exquirere, quoad ſit id, quod volumus, effectum: quod quidem pluris ſit haud paulo, magisque ipſum propter ſe expetendum, quam aut ſenſus, aut corporis ea, quæ diximus; quibus tantum præſtat mentis excellens perfectio, ut vix cogitari poſſit, quid interſit. Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne ſtudium, ad virtutem & ad eas actiones, quæ virtuti ſunt conſentaneæ, refertur; eaque omnia, quæ aut ita in animis ſunt, aut ita geruntur, uno nomine *honeſta* dicuntur: quorum omnium quæque ſint notitiæ, quæque ſignificentur rerum vocabulis, quæque cujusque vis & natura ſit, mox videbimus. Hoc autem loco tantum explicemus, hæc, 22

61 honeſta quæ dico, præterquam quod nosmetipſos diligamus, præterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda: indicant pueri; in quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. Quanta ſtudia decertantium ſunt? quanta ipſa certamina? ut illi efferuntur lætitia, cum vicerint? ut pudet victos? ut ſe accuſari nolunt? quam cupiunt laudari? quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint? quæ memoria eſt in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? atque ea in optima quaque indole maxime apparent; in qua hæc honeſta, quæ intelligimus, a natura tanquam
62 adumbrantur. ſed hæc in pueris [expreſſa.] In iis vero ætatibus, quæ jam confirmatæ ſunt, quis eſt tam diſſimilis homini, qui non moveatur & offenſione turpitudinis, & comprobatione honeſtatis? quis eſt, qui non oderit libidinoſam, protervam adoleſcentiam? quis contra in illa ætate pudorem, conſtantiam, etiam ſi ſua nihil interſit, non tamen diligat? quis Pullum Numitorium, Fregellanum, proditorem, quamquam reipublicæ noſtræ profuit, non odit? quis urbis conſervatorem Codrum, quis Erechthei filias non maxime laudat? cui Tubuli nomen odio non eſt? quis Ariſtidem mortuum non diligit?

an

an obliviſcimur, quantopere in audiendo, in legendoque moveamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoſcimus? Quid loquar de nobis, qui ad laudem 63
& ad decus nati, ſuſcepti, inſtituti ſumus? qui clamores vulgi atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego ſum Oreſtes.

contraque ab altero,

Immo enimvero ego ſum, inquam, Oreſtes.

Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi: ambo ergo una vivere precamur. quoties hoc agitur, quandove, niſi admirationibus maximis? Nemo eſt igitur, qui non hanc affectionem animi probet atque laudet; qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſervatur fides. Talibus exemplis non fi- 64
ctæ ſolum fabulæ, verum etiam hiſtoriæ refertæ ſunt, & quidem maxime noſtræ. Nos enim ad ſacra Idæa accipienda optimum virum delegimus: nos tutores miſimus regibus: noſtri imperatores pro ſalute patriæ ſua capita voverunt: noſtri conſules regem inimiciſſimum, moenibus jam appropinquantem, monuerunt, a veneno ut caveret: noſtra in republica & quæ per vim oblatum

ſtuprum voluntaria morte lueret, inventa eſt;
& qui interficeret filiam, ne ſtupraretur; quæ
quidem omnia, & innumerabilia præterea,
quis eſt, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt,
dignitatis ſplendore ductos, immemores
fuiſſe utilitatum ſuarum, nosque, cum
ea laudemus, nulla alia re, niſi honeſtate duci?

23 Quibus rebus breviter expoſitis (nec enim
ſum copiam, quam potui, quia dubitatio in
re nulla erat, perſecutus) ſed in his rebus
concluditur profecto, & virtutes omnes, &
honeſtum illud, quod ex his virtutibus exoritur,
& in his hæret, eſſe per ſe expeten-
65 dum. In omni autem honeſto, de quo lo-
quimur, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius
pateat, quam conjunctio inter homines
hominum, & quaſi quædam ſocietas & communicatio
utilitatum, & ipſa caritas generis
humani; quæ nata a primo ſatu, quo a procreatoribus
nati diliguntur, & tota domus
conjugio & ſtirpe conjungitur, ſerpit ſenſim
foras, cognationibus primum, tum affinitatibus,
deinde amicitiis; poſt vicinitatibus;
tum civibus, & iis, qui publice ſocii atque
amici ſunt; deinde totius complexu gentis
humanæ; quæ animi affectio ſuum cuique
tribuens, atque hanc, quam dico, ſocietatem

conjunctionis humanæ munifice & æque tuens, juſtitia dicitur; cui adjunctæ ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque ſunt generis ejusdem: atque hæc ita juſtitiæ propria ſunt, ut ſint virtutum reliquarum communia. Nam cum ſic hominis 66
natura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi civile atque populare, quod Græci πολιτικὸν vocant; quidquid aget quæque virtus, id a communitate, & ea, quam expoſui, caritate atque ſocietate humana non abhorrebit; viciſſimque juſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in ceteras virtutes, ſic illas expetet. ſervari enim juſtitia, niſi a ſapiente, non poteſt. Qualis eſt igitur omnis hæc, quam dico, conſpiratio, conſenſusque virtutum, tale eſt illud ipſum honeſtum; quandoquidem honeſtum, aut ipſa virtus eſt, aut res geſta virtute. quibus in rebus vita conſentiens, virtutibusque reſpondens, recta, & honeſta, & conſtans, & naturæ congruens exiſtimari poteſt. Atque hæc conjunctio confuſioque vir- 67
tutum tamen a philoſophis ratione quadam diſtinguitur: nam cum ita copulatæ connexæque ſunt, ut omnes omnium participes ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari; tamen proprium ſuum cujusque munus eſt, ut for-

titudo in laboribus periculisque cernatur; temperantia in prætermittendis voluptatibus; prudentia in delectu bonorum & malorum; juſtitia in ſuo cuique tribuendo. Quando igitur ineſt in omni virtute cura quædam quaſi foras ſpectans, alioſque appetens atque complectens, exſiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut cives, ut omnes denique (quando unam ſocietatem hominum eſſe volumus) propter ſe expetendi ſint: atque eorum nihil eſt ejus generis, ut ſit in fi-
68 ne atque extremo bonorum. Ita fit, ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum, quod eſt in iis, in quibus completur illud extremum; quæ ſunt aut animi, aut corporis. Hæc autem, quæ ſunt extrinſecus, id eſt, quæ neque in animo ſunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipſa patria, ſunt illa quidem ſua ſponte cara, ſed eodem in genere, quo illa, non ſunt. Nec vero quiſquam ſummum bonum aſſequi unquam poſſet, ſi omnia illa, quæ ſunt extra, quamquam expetenda, ſum-
24 mo bono continerentur. Quo modo igitur,
69 inquies, verum eſſe poterit, omnia referri ad ſummum bonum, ſi amicitiæ, ſi propinquitates, ſi reliqua externa ſummo bono non

continentur? Hac videlicet ratione: quod ea, quæ externa ſunt, iis tuemur officiis, quæ oriuntur a ſuo cujusque genere virtutis. nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipſo prodeſt, quod, ita fungi officio, in recte factis eſt; quæ ſunt orta virtutibus; quæ quidem ſapientes ſequuntur, utentes tanquam duce natura.

Non perfecti autem homines, & tamen
ingeniis excellentibus præditi, excitantur ſæ-
pe gloria; quæ habet formam honeſtatis, &
ſimilitudinem. Quod ſi ipſam honeſtatem,
undique perfectam & abſolutam, rem unam
præclariſſimam omnium maximeque laudan-
dam, penitus viderent; quonam gaudio com-
plerentur, cum tantopere ejus adumbrata
opinione lætentur? Quem enim deditum vo- 70
luptatibus, cupiditatum incendiis inflamma-
tum, in iis potiendis, quæ acerrime concu-
piviſſet, tanta lætitia perfundi arbitramur,
quanta aut ſuperiorem Africanum, Annibale
victo; aut poſteriorem Carthagine everſa?
quem Tiberina decurſio, feſto illo die, tanto
gaudio affecit, quanto L. Paulum, cum re-
gem Perſen captum adduceret, eodem flumi-
ne invectum? Age nunc, Luci noſter, ex- 71
ſtrue animo altitudinem excellentiamque vir-

tutum: jam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo erectoque viventes, ſemper ſint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesque rerum & temporum, leves & imbecillos fore intelligant, ſi in virtutis certamen venerint: illa enim, quæ ſunt a nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſſimam vitam, ſed ita, ut ſine illis poſſit beata vita exiſtere. Ita enim parvæ & exiguæ ſunt iſtæ acceſſiones bonorum, ut quemadmodum ſtellæ in radio ſolis, ſic iſtæ in virtutum ſplendore ne cernantur
72 quidem. Atque hoc ut vere dicitur, parva eſſe ad beate vivendum momenta iſta corporis commodorum; ſic nimis violentum eſt, nulla eſſe dicere. Qui enim ſic diſputant, obliti mihi videntur, quæ ipſi fecerint principia naturæ: tribuendum igitur eſt his aliquid, dummodo, quantum tribuendum ſit, intelligas. Eſt tamen philoſophi, non tam glorioſi, quam vera quærentis, nec pro nihilo putare ea, quæ ſecundum naturam illi ipſi glorioſi eſſe fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque, ut ita dicam, auctoritatem honeſtatis, ut reliqua non illa quidem nulla, ſed ita parva ſint, ut nulla eſſe videantur. Hæc eſt nec omnia ſpernentis præter

virtutem, & virtutem ipſam ſuis laudibus
amplificantis oratio: denique hæc eſt undi-
que completa & perfecta explicatio ſummi
boni. hinc ceteri particulas arripere conati,
ſuam quisque videri voluit afferre ſenten-
tiam. Sæpe ab Ariſtotele, a Theophraſto 25
mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcien- 73
tia: hoc uno captus Herillus, ſcientiam ſum-
mum bonum eſſe defendit, nec rem ullam
aliam per ſe expetendam. Multa ſunt dicta
ab antiquis de contemnendis ac deſpiciendis
rebus humanis: hoc unum Ariſto tenuit: præ-
ter vitia atque virtutes negavit rem eſſe ul-
lam aut fugiendam, aut expetendam. Poſi-
tum eſt a noſtris in iis rebus, quæ ſecundum
naturam eſſent, non dolere: hoc Hierony-
mus ſummum bonum eſſe dixit. At vero
Callipho, & poſt eum Diodorus, cum alter
voluptatem adamaviſſet, alter vacuitatem do-
loris; neuter honeſtate carere potuit, quæ
eſt a noſtris laudata maxime. Quin etiam 74
ipſi voluptarii deverticula quærunt, & vir-
tutes habent in ore totos dies, voluptatem-
que primo duntaxat expeti dicunt; deinde
conſuetudine quaſi alteram naturam effici,
qua impulſi multa faciant, nullam quæren-
tes voluptatem. Stoici reſtant. hi quidem

non unam aliquam aut alteram a nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt: atque, ut reliqui fures, earum rerum, quas ceperunt, ſigna commutant; ſic illi, ut ſententiis noſtris pro ſuis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutaverunt. Ita relinquitur ſola hæc diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regibus.

75. Quæ cum dixiſſet, paulumque inſtitiſſet, Quid eſt, inquit? ſatisne vobis videor pro meo jure in veſtris auribus commentatus? Et ego, Tu vero, inquam, Piſo, ut ſæpe alias, ſic hodie ita iſta noſſe viſus es, ut, ſi tui copia nobis ſemper fieret, non multum Græcis ſupplicandum putarem; quod quidem eo probavi magis, quia memini, Staſeam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem ſane Peripateticum, aliquanto iſta ſecus dicere ſolitum; aſſentientem iis, qui multum in fortuna ſecunda aut adverſa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Eſt ut dicis, inquit: ſed hæc ab Antiocho, noſtro familiari, dicuntur multo melius & fortius, quam a Staſea dicebantur; quamquam ego non quæro, quid tibi a me probatum ſit, ſed huic Ciceroni noſtro, quem diſcipulum cupio a te

abducere. Tum Lucius, Mihi vero iſta val- 26
de probata ſunt: quod item fratri puto. Tum 76
mihi Piſo, Quid ergo? inquit, dasne adoleſ-
centi veniam? an eum diſcere ea mavis, quæ
cum præclare didicerit, nihil ſciat? Ego ve-
ro iſti, inquam, permitto; ſed nonne memi-
niſti, mihi licere probare iſta, quæ ſunt a te
dicta? quis enim poteſt ea, quæ probabilia
videantur ei, non probare? An vero, inquit,
quisquam poteſt probare, quod perceptum,
quod comprehenſum, quod cognitum non ha-
bet? Non eſt iſta, inquam Piſo, magna diſ-
ſenſio. nihil eſt enim aliud, quamobrem ni-
hil percipi mihi poſſe videatur, niſi quod per-
cipiendi vis ita definitur a Stoïcis, ut negent
quidquam poſſe percipi, niſi tale verum, qua-
le falſum eſſe non poſſit. itaque hæc cum il-
lis eſt diſſenſio, cum Peripateticis nulla ſa-
ne. Sed hæc omittamus; habent enim &
bene longam, & ſatis litigioſam diſputatio-
nem.

Illud mihi a te nimium feſtinanter dictum 77
videtur, ſapientes omnes eſſe ſemper beatos:
neſcio quo modo prætervolavit oratio. Quod
niſi ita efficitur; quæ Theophraſtus de for-
tuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit,
cum quibus conjungi beatam vitam nullo mo-

do poſſe putavit, vereor ne vera ſint. Nam illud vehementer repugnat, eundem & beatum eſſe & multis malis oppreſſum: hæc quo modo conveniant, non ſane intelligo. Utrum igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim eſſe, ut ad beate vivendum ſe ipſa contenta ſit? an, ſi id probas, ita fieri poſſe negas, ut ii, qui virtutis compotes ſint, etiam malis quibusdam affecti, beati ſint? Ego vero volo in virtute vim eſſe quam maximam: ſed, quanta ſit, alias; nunc tantum, poſſitne eſſe tanta, ſi quidquam extra virtutem habeatur in bonis.
78 Atqui, inquit, ſi Stoicis concedis, ut virtus ſola, ſi adſit, vitam efficiat beatam; concedis etiam Peripateticis. quæ enim mala illi non audent appellare, aſpera autem, & incommoda, & rejicienda, & aliena naturæ eſſe concedunt, ea nos mala dicimus, ſed exigua, & porro minima. Quare ſi poteſt eſſe beatus is, qui eſt in aſperis rejiciendisque rebus, poteſt is quoque eſſe, qui eſt in parvis malis. Et ego, Piſo, inquam, ſi eſt quisquam, qui acute in cauſis videre ſoleat, quæ res agatur, is es profecto tu; quare attende, quæſo: nam adhuc, meo fortaſſe vitio, quid ego quæram, non perſpicis. Iſtic ſum, inquit, exſpectoque quid ad id, quod

quæram, reſpondeas. Reſpondebo, me non 27
quærere, inquam, hoc tempore, quid virtus 79
poſſit efficere, ſed quid conſtanter dicatur,
quid ipſum a ſe diſſentiat. Quo igitur, in-
quit, modo? Quia cum a Zenone, inquam,
hoc magnifice, tanquam ex oraculo, editur,
Virtus ad beate vivendum ſe ipſa contenta eſt.
Quare, inquit? Reſpondet, *Quia, niſi quod
honeſtum eſt, nullum eſt aliud bonum.* Non
quæro jam, verumne ſit: illud dico, ea, quæ
dicat, præclare inter ſe cohærere. Dixerit 80
hoc idem Epicurus, Semper beatum eſſe ſa-
pientem; quod quidem ſolet ebullire nonnun-
quam. quem quidem, cum ſummis doloribus
conficiatur, ait dicturum, *Quam ſuave eſt!
quam nihil curo!* Non pugnem cum homine,
cur tantum habeat in natura boni: illud ur-
geam, non intelligere eum, quid ſibi dicen-
dum ſit, cum dolorem ſummum malum eſſe
dixerit. Eadem nunc mea adverſum te ora-
tio eſt: dicis eadem omnia & bona & mala,
quæ quidem dicunt, qui nunquam philoſo-
phum pictum, ut dicitur, viderunt; valetu-
dinem, vires, ſtaturam, formam, integrita-
tem unguiculorum omnium, bona; deformi-
tatem, morbum, debilitatem, mala. Jam illa 81
externa, parce tu quidem: ſed [hæc] cum

corporis bona ſint, eorum conſcientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes: contra hæc attende me nihil dicere: ſi iſta mala ſunt, in quæ poteſt incidere ſapiens, ſapientem eſſe, non eſſe ad beate vivendum ſatis. Immo vero, inquit, ad beatiſſime vivendum, parum eſt; ad beate vero, ſatis. Animadverti, inquam, te iſto modo paulo ante ponere; & ſcio, ab Antiocho noſtro dici ſic ſolere: ſed quid minus probandum, quam eſſe aliquem beatum, nec ſatis beatum? Quod autem ſatis eſt, eo quidquid acceſſerit, nimium eſt; & nemo nimium beatus eſt; &
82 nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios conſules vidit, e quibus unum etiam & cenſorem & triumphantem, quartum autem prætorem, eosque ſalvos reliquit, & tres filias nuptas, cum ipſe conſul, cenſor etiam augurque fuiſſet, & triumphaſſet; ut ſapiens fuerit, nonne beatior, quam, ut item ſapiens fuerit, qui in poteſtate hoſtium, vigiliis & inedia necatus
28 eſt, Regulus? Quid me iſtud rogas, inquam? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos reſponſuros putas? Nihilo beatiorem eſſe Me-
83 tellum, quam Regulum. Inde igitur, inquit,

audiendum eſt. Tamen a propoſito, inquam, aberravimus: non enim, inquam, quæro, quid verum, ſed quid cuique dicendum ſit. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem! jam ruinas videres. in virtute enim ſola, & in ipſo honeſto cum ſit bonum poſitum, cumque nec virtus, ut placet illis, nec honeſtum creſcat, idque bonum ſolum ſit, quo qui potiatur, neceſſe eſt beatus ſit, cum id augeri non poſſit, in quo uno poſitum eſt beatum eſſe; qui poteſt eſſe quisquam alius alio beatior? videsne, ut hæc concinant? Et Hercule (fatendum eſt enim, quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum: reſpondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus: quid ſequatur, quid repugnet, vident. In geometria prima ſi dederis, danda ſunt omnia: concede nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: concedendum eſt, in virtute ſola poſitam eſſe beatam vitam. Vide rurſus retro: dato hoc, dandum erit illud; quod veſtri non item. Tria genera bonorum. proclivius cur- 84
rit oratio: venit ad extremum: hæret in ſalebra: cupit enim dicere, Nihil poſſe ad beatam vitam deeſſe ſapienti. Honeſta oratio: Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, inquit. Non poteſt, niſi retexueris illa: pau-

pertas ſi malum eſt, mendicus beatus eſſe
nemo poteſt, quamvis ſit ſapiens. At Zeno
eum non beatum modo, ſed etiam divitem
dicere auſus eſt. Dolere, malum: in cru-
cem qui agitur, beatus eſſe non poteſt. Bo-
num, liberi: miſerum orbitas. bonum pa-
tria: miſerum exſilium. bonum valetudo:
miſerum morbus. bonum integritas corpo-
ris: miſerum debilitas. bonum incolumis
acies: miſerum cæcitas; quæ ſi poteſt ſin-
gula conſolando levare, univerſa quo modo
ſuſtinebit? ſit enim idem cæcus, debilis, mor-
bo graviſſimo affectus, exſul, orbus, egens,
torqueatur eculeo: quem hunc appellas, Ze-
no? Beatum, inquit. Etiam beatiſſimum?
Quippe, inquiet, cum tam docuerim, gradus
iſtam rem non habere, quam virtutem, in qua
85 ſit etiam ipſum beatum. Tibi hoc incredi-
bile, quia beatiſſimum. Quid tuum? credi-
bile? Si enim ad populum me vocas; eum,
quia ita ſit affectus, beatum nunquam pro-
babis: ſi ad prudentes; alterum fortaſſe du-
bitabunt, ſitne tantum in virtute, ut ea præ-
diti, vel in Phalaridis tauro beati ſint; alte-
rum non dubitabunt, quin & Stoici conve-
nientia ſibi dicant, & vos repugnantia. Theo-
phraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de

eata vita ? Tamen aberramus a propoſito :
r, ne longius, Prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta
ala ſunt, placet. Nonne igitur tibi viden- 86
ur, inquit, mala? Id quæres? inquam: in
uo, utrum reſpondero, verſes te huc atque
luc neceſſe eſt. Quo tandem modo, inquit?
Quia ſi mala ſunt, is, qui erit in his, beatus
on erit: ſi mala non ſunt, jacet omnis ratio
'eripateticorum. Et ille ridens, Video, in-
uit, quid agas: ne diſcipulum abducam, ti-
nes. Tu vero, inquam, ducas licet, ſi ſe-
uatur; erit enim mecum, ſi tecum erit.

Audi igitur, inquit, Luci. tecum enim 29
nihi inſtituenda oratio eſt. Omnis auctori-
as philoſophiæ, ut ait Theophraſtus, conſi-
tit in beata vita comparanda; beate enim
ivendi cupiditate incenſi omnes ſumus. Hoc 37
nihi cum tuo fratre convenit; quare hoc vi-
endum eſt, poſſitne nobis hoc ratio philo-
ophorum dare. Pollicetur certe. niſi enim
d faceret, cur Plato Aegyptum peragravit,
t a ſacerdotibus barbaris numeros & cœle-
tia acciperet? cur poſt Tarentum ad Ar-
hytam? cur ad ceteros Pythagoreos, Eche-
ratem, Timæum, Acrionem Locros, ut, cum
ocratem expreſſiſſet, adjungeret Pythago-
eorum diſciplinam, eaque, quæ Socrates re-

pudiabat, addiſceret? cur ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtravit, & Perſarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria tranſmiſit? cur hæc eadem Democritus? qui (vere, falſone, quæreremus) dicitur oculis ſe privaſſe: certe ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit, agros deſeruit incultos, quid quærens aliud, niſi beatam vitam? quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inveſtigatione naturæ conſequi volebat, ut eſſet bono animo. Id enim ille ſummum bonum, εὐθυμίαν, & ſæpe ἀθαμβίαν
88 appellat, id eſt, animum terrore liberum. Sed hæc etſi præclare, nondum tamen & perpolita. pauca enim, neque ea ipſa enucleate ab hoc, de virtute quidem, dicta. poſt enim hæc in hac urbe primum a Socrate quæri cœpta; deinde in hunc locum delata ſunt. nec dubitatum, quin in virtute omnis, ut bene, ſic etiam beate vivendi ſpes poneretur; quæ cum Zeno didiciſſet a noſtris; ut in actionibus præſcribi ſolet, de re eadem alio modo. hoc tu nunc in illo probas. Scilicet vocabulis rerum mutatis, inconſtantiæ crimen ille effugit, nos effugere non poſſumus? Ille Metelli vitam negat beatiorem, quam Reguli; præ-

po-

ponendam tamen; nec magis expetendam, ſed magis ſumendam, &, ſi optio eſſet, eligendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego, quam ille præponendam & magis eligendam, beatiorem hanc appello; nec ullo minimo momento plus ei vitæ tribuo, quam Stoici.
Quid intereſt, niſi quod ego res notas notis 89
verbis appello; illi nomina nova quærunt, quibus idem dicant? Ita quemadmodum in ſenatu ſemper eſt aliquis, qui interpretem poſtulet; ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. Bonum appello, quidquid ſecundum naturam eſt; quod contra, malum. nec ego ſolus; ſed tu etiam, Chryſippe, in foro, domi: in ſchola definis. Quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putes oportere, [quanti quidque ſit?] aliter doctos, & indoctos? ſed cum conſtiterit inter doctos, quanti res quæque ſit; [ſi homines eſſent, uſitate loquerentur:] dum res maneant, verba fingant arbitratu ſuo. Sed venio ad in- 30
conſtantiæ crimen, ne ſæpius dicas, me aber- 90
rare: quam tu ponis in verbis; ego poſitam in re putabam. ſi ſatis erit hoc perceptum, in quo adjutores Stoicos optimos habemus, tantam vim eſſe virtutis, ut omnia, ſi ex altera parte ponantur, ne appareant quidem:

[illegible] Illi [illegible] certe dicunt
[illegible] & eligenda, & præpoſita,
[illegible] magno æſtiman-
[illegible] nominibus a
[illegible] novis & commen-
[illegible] partim idem
[illegible] expetas,
[illegible] lautius vi-
[illegible] delectus ad-
[illegible] omnia dice-
[illegible] ; cum
[illegible] nec ex-
[illegible] eligenda; nec
[illegible] quam
[illegible] neceſſe
[illegible] & in virtutis,
[illegible] At enim,
[illegible] eſſe beata
[illegible] ſpicis
[illegible] vide-
[illegible] maximis
[illegible] An
[illegible] & non ex
[illegible] an dubium
[illegible] obti-
[illegible] obtineat?
[illegible] ſunt,

bona appellare, nec fraudare ſuo veteri no-
mine, potius quam aliquid novum exquire-
re; virtutis autem amplitudinem quaſi in al-
tera libræ lance ponere. Terram, mihi cre- 92
de, ea lanx, & maria deprimet. ſemper enim
ex eo, quod maximas partes continet, latiſ-
ſimeque funditur, tota res appellatur. Dici-
mus aliquem hilare vivere: igitur, ſi ſemel
triſtior effectus eſt, hilara vita amiſſa eſt?
At hoc in eo M. Craſſo, quem ſemel ait in
vita riſiſſe Lucilius, non contigit, ut ea re
minus ἀγέλαστος, ut ait idem, vocaretur. Po-
lycratem Samium felicem appellant. nihil ac-
ciderat ei, quod nollet, niſi quod annulum,
quo delectabatur, in mare abjecerat. Ergo
infelix una moleſtia? felix rurſus, cum is
ipſe annulus in præcordiis piſcis inventus eſt?
Ille vero, ſi inſipiens; (quod certe, quoniam
tyrannus;) nunquam beatus: ſi ſapiens; ne
tum quidem miſer, cum ab Oroete prætore
Darei in crucem actus eſt. At multis malis
affectus. Quis negat? ſed ea mala virtutis 31
magnitudine obruebantur. An ne hoc qui- 93
dem Peripateticis concedis, ut dicant, om-
nium virorum bonorum, id eſt, ſapientum,
omnibusque virtutibus ornatorum, vitam om-
nibus partibus plus habere ſemper boni, quam

mali? Quis hoc dicit? Stoici ſcilicet. minime. Sed iſti ipſi, qui voluptate & dolore omnia metiuntur, nonne clamant, ſapienti plus ſemper adeſſe, quod velit, quam quod nolit? Cum tantum igitur in virtute ponant ii, qui ſe fatentur virtutis cauſa, niſi ea voluptatem acciret, ne manum quidem verſuros fuiſſe; quid facere nos oportet, qui quamvis minimam animi præſtantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conſpectu quidem relinquantur? Quis enim eſt, qui hoc cadere in ſapientem dicere audeat, ut, ſi fieri poſſit, virtutem in perpetuum abjiciat, ut dolore omni liberetur? Quis noſtrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aſpera dicunt, mala dicere, melius eſſe, turpiter aliquid facere cum voluptate, quam hone-
94 ſte cum dolore? Nobis Heracleotes ille Dionyſius flagitioſe deſciviſſe videtur a Stoicis propter oculorum dolorem. quaſi vero hoc didiciſſet a Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non eſſe, quia turpe non eſſet, & eſſe ferendum viro. Hic ſi Peripateticus fuiſſet, permanſiſſet, credo, in ſententia, quoniam dolorem dicunt malum eſſe. De aſperitate autem ejus fortiter ferenda præcipiunt

eadem, quæ Stoici: & quidem Arceſilas tuus, etſi fuit in differendo pertinacior, tamen noſter fuit: erat enim Polemonis. Is cum arderet podagræ doloribus, viſitaſſetque hominem Carneades, Epicuri perfamiliaris, & triſtis exiret, Mane, quæſo, inquit, Carneade noſter: nihil illinc huc pervenit. oſtendit pedes, & pectus. attamen hic mallet non do-
lere. Hæc igitur eſt noſtra ratio, quæ tibi 32
videtur inconſtans: cum propter virtutis cœ- 95
leſtem quandam, & divinam, tantamque præſtantiam, ut, ubi virtus ſit, resque magnæ, ſumendæ, laudabilesque virtute geſtæ, ibi eſſe miſeria & ærumna non poſſit, tamen labor poſſit & moleſtia; non dubitem dicere, omnes ſapientes ſemper beatos eſſe, ſed tamen fieri poſſe, ut ſit alius alio beatior.

Atqui iſte locus eſt, Piſo, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam; quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem, ſed
etiam me ipſum abducas licebit. Tum Quin- 96
tus, Mihi quidem, inquit, ſatis hoc confirmatum videtur: lætor quidem, philoſophiam, cujus antea ſupellectilem pluris æſtimabam, quam poſſeſſiones reliquorum, ita mihi dives videbatur, ut ab ea petere poſſem, quidquid in ſtudiis noſtris concupiſſem; hanc igitur

lætor etiam acutiorem repertam, quam ceteras: quod quidam ei deeſſe dicebant. Non quam noſtram quidem, inquit Pomponius jocans; ſed mehercule pergrata mihi oratio tua. quæ enim dici Latine poſſe non arbitrabar, ea dicta ſunt a te, nec minus plane, quam dicuntur a Græcis, verbis aptis. Sed tempus eſt, ſi videtur; & recta quidem ad me. Quod cum ille dixiſſet, & ſatis diſputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.